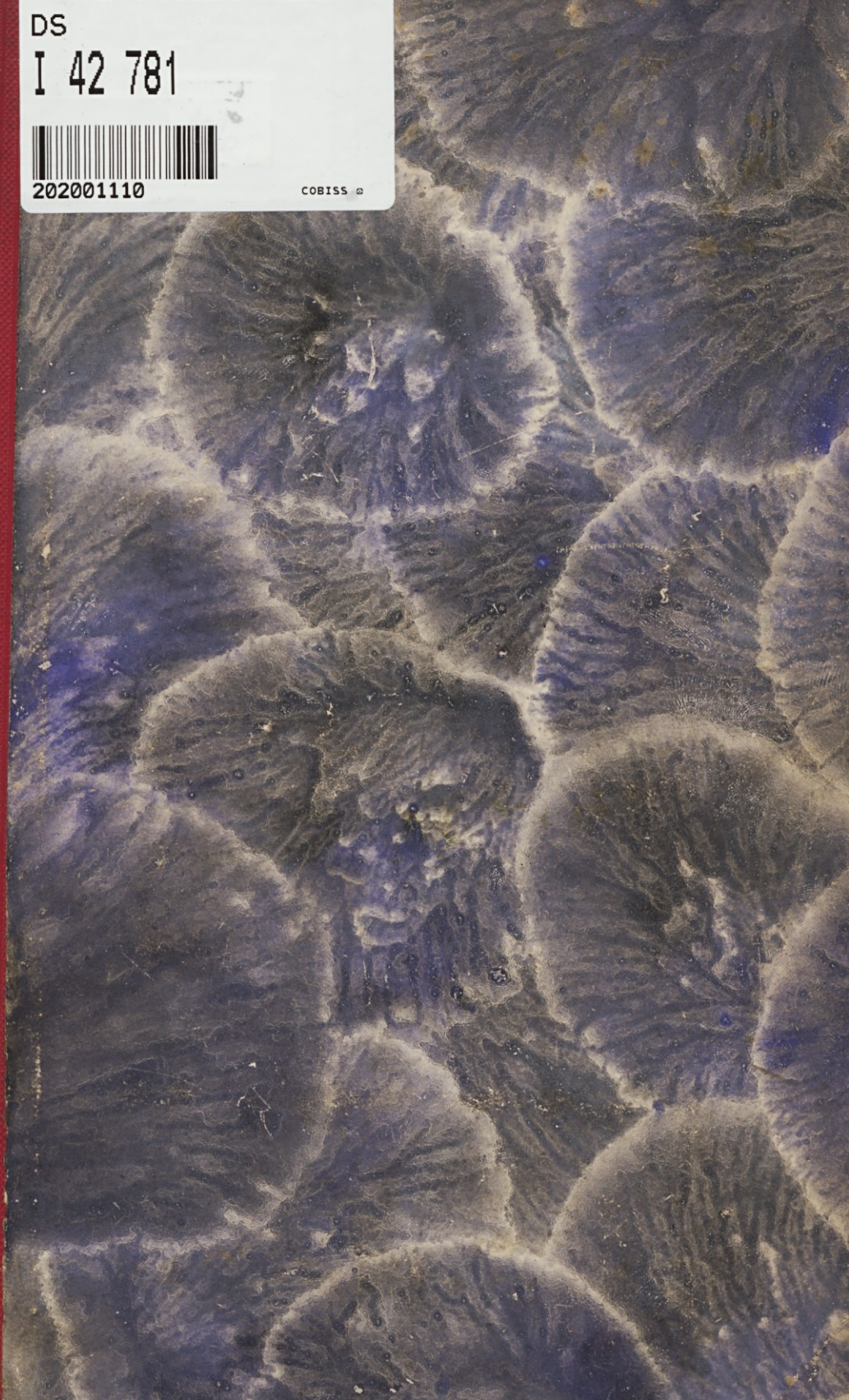
DS
I 42 781
202001110
COBISS

TRGOVAČKA KOMORA U ZAGREBU

DOKUMENTI

O POSTANKU KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

1914.—1919.

SABRAO IH

FERDO ŠIŠIĆ

IV—141

ZAGREB 1920.
NAKLADA „MATICE HRVATSKE“
TISAK NADBISKUPSKE TISKARE.

DS I 42781

KD 3917/1950

SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA ZAGREB

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana
20200111 0

PREDGOVOR.

Svrha je ove knjige, koja je u neku ruku pendant mojem ranijem »Jadranskom pitanju«, uputiti čitatelje u genezu naše države tečajem Velikoga rata i u vrijeme sloma bivše austro-ugarske monarhije. Mislio sam, da ću ovu svrhu najbolje postići, saberem li sve ponajvažnije i ponajznačajnije javno objelodanjene akte i izjave iz pomenutoga vremena.

Ovi se dokumenti u glavnom raspadaju u dvije skupine. Jedni su postali izvan granica bivše austro-ugarske monarhije, pa su stoga samo djelomično ili nikako poznati onima, koji su tada živjeli unutar bivših monarhijskih granica, a drugo su dokumenti, koji su postali unutar granica bivše monarhije, pa su opet ili djelomično ili nikako poznati onima, koji su živjeli i radili izvan monarhijskih granica. Ovako izabrani i sabrani u ovoj knjizi u jednu cjelinu — držim — da su vrsni, da čitateljima podadu objektivnu sliku (i ako ne savršenu i potpunu) o tom, kako su i što su sve radili najbolji sinovi našega naroda oko oslobođenja i ujedinjenja njegova. Razumije se, moja bi zbirka bila potpunija i vrednija, da mi je bio pristupačan još i diplomatski materijal onih država, koje su se bavile našim pitanjem. Ali takove dokumente mogle bi izdati samo vlade, i to ne samo srpska i bivša crnogorska, nego bi trebalo da su kod toga posla angažovane i vlade Entente, a da se i ne obazremo napose još i na Austriju i Ugarsku. Kad će to biti moguće, i hoće li to biti tako skoro, teško je kazati. Međutim, i ovaj materijal sabrati, ovako kako je objelodanjen u ovoj knjizi, nije također bilo tako lak posao, kako bi se na prvi pogled pričinjalo gdjekojem čitatelju. Upravo je nevjerojatno, koliko se vremena i truda htjelo, dok sam došao do nekih dokumenata, nastalih izvan granica bivše austro-ugarske monarhije, pače ni s onima drugima, kažimo »domaćima«, nije kadikad bilo mnogo bolje.* Baš zato držim, da sam i takovom zbirkom ipak učinio korisno djelo, podobno da posluži onomu, koji je rad, da ima ove dokumente brzo i bez duljega traženja pri ruci. Pored toga mnogo je dokumenata danas već i zaborav-

* Spomenut ću kao osobito značajnu činjenicu, da arhiva »Narodnoga Vijeća SHS u Zagrebu«, danas tako reći više i nema. Osim nekih personalija, sve ostalo — preko tri četvrtine spisa — nestalo je.

ljeno ili čak odnemareno, pa će oni možda sada doći do snažnijega izražaja, nego li u samom času postanja, kad se po prirodi same stvari više osjećalo, nego li razmišljalo.

Konačno hoću još nešto da kažem. Ovi dokumenti nijesu povezani jedan s drugim zasebnim tekstom, niti je štogod više rečeno o tom, kako su oni postali, to jest o tom, šta se sve prije njihova objelodanjenja odigravalo iza zastora. Fali dakle genetički i narativni elemenat, a ovo će pomanjkanje bez sumnje mnogi čitatelji požaliti. Međutim u stvari je tako, da bi ovom zahtjevu mogao valjano udovoljiti tek onaj, koji je i sam kod toga procesa sudjelovao. Ja ću se s toga prvi najviše obradovati, ako ovom knjigom probudim želju u svih onih naših političara, koji su od 1914. do 1919. historiju našu ne samo proživljavali, nego je i stvarali, da predadu javnosti u memoarskoj formi sve ono, što jedino oni mogu točno i pouzdano znati. Pomanjkanje takova korisna i po historijsku znanost toliko potrebna rada, osjećamo mi svi za sva, pa i najbliža vremena naše prošlosti. Od kolike li bi koristi na primjer danas bilo, da su vođe Iliraca, ili kažimo Strossmayer i Starčević, ostavili svoje memoare. Koliko li bi legenda, pače ne rijetko i kleveta nestalo, a svakako im bio sprečen neozbiljan i grešan postanak.

U Zagrebu dne 29. oktobra 1920.

Ferdo Šišić.

1.

Manifest kr. srpske vlade.*

Beograd, 25. (12.) jula 1914.

Srpskom narodu!

Pre dva dana podnela je austro-ugarska vlada srpskoj vladi predstavku s izvesnim zahtevima i ostavila je rok, da se na to odgovori, do večeras u 6 sahata, stavljajući u izgled prekidanje diplomatskih odnosa, ako ne bi dobila zadovoljenja. Srpska je vlada, znajući da odgovara željama vašim i potrebi mira, koju oseća ne samo Srbija, nego — uvereni smo — i cela Evropa, izašla u susret carskoj i kraljevskoj vladi do krajnjih granica popustljivosti, preko kojih ne može ići nijedna nezavisna država.

Uzdajući se u pomoć Božiju, u svoju pravdu, kao i u prijateljstvo velikih država, koje — uvereni smo — žele isto tako, da se mir održi, nadamo se, da će se ovaj sukob svršiti mirno; ali, kako je austro-ugarski poslanik večeras izjavio u ime svoje vlade, da nije zadovoljan našim odgovorom i da konačno prekida diplomatske odnose, vlada je srpska prinuđena, da za svaki slučaj odmah preduzme najpotrebnije vojničke mere za odbranu zemlje. Smatramo za dužnost pozvati narod na odbranu otadžbine, verujući, da će se našem patriotskom pozivu svaki rado odazvati. Ako budemo napadnuti,vojska će vršiti svoju dužnost, a građanima, koji nisu pozvati pod zastavu, savetujemo, da ostanu kod svojih domova i mirno rade svoje poslove.

U Beogradu 12. jula 1914. godine.

Predsednik ministarskog saveta, ministar inostranih dela **Nik. P. Pašić.**
Ministar financija Dr. **L. Paču.**
Ministar unutrašnjih dela **Stoj. M. Protić.**
Ministar građevina **J. P. Jovanović.**
Ministar prosvete i crkvenih poslova **Lj. Jovanović.**
Ministar pravde **M. S. Đuričić.**
Ministar narodne privrede Dr. **V. Janković.**
Ministar vojni, pukovnik **Dušan P. Stefanović.**

* Iz originala.

2.

Manifest regenta Aleksandra.*

Niš, 29. (16.) jula 1914.

Mojim junačkim i dragim Srbima!

Na našu Srbiju nasrnulo je veliko zlo. Austro-ugarska nam je objavila rat. Sad svi imamo da budemo složni i junaci.

Nevolje naše kraljevine i našega naroda s Austrijom nisu počele od juče. Kad je god Beču trebalo, davana su najsvečanija obećanja, da će se sa Srbima i Hrvatima pravedno postupati, pa je ipak sve to ostalo neispunjeno. Zaludu su srpski i hrvatski graničari, i toliki drugi naši junaci, lili krv po celoj Evropi za slavu i korist bečkoga dvora, zaludu su bile žrtve koje je Srbija za vlade Moga dede[1] podnela, kad je pomogla da se spasava carski presto od nezadovoljnih i pobunjenih njegovih naroda,[2] zaludu je Srbija uvek radila sve što je mogla, da živi u prijateljstvu sa susednom carevinom — sve to nije ništa pomoglo.

I Srbija kao država i naš narod, gde god bio, svakad i svuda su sumnjičeni, i zato su uvek zapostavljani drugim narodima. Pre trideset i šest godina zauzela je Austrija srpsku Bosnu i Hercegovinu, koje su ustale bile, da se oslobode, a pre šest godina konačno ih je prisvojila bespravno, obećavši im ustavne slobode, koje — onake kakve su dane — nisu niukoliko narod zadovoljile. Sve je to stvorilo duboko nezadovoljstvo u naroda, naročito u bujne i nerazmišljene omladine, pa je naposletku izazvalo otpore, pa i sarajevski atentat.

Srbija je taj kobni događaj iskreno ožalila, osudila i izjavila gotovost, da će predati sudu svakoga saučesnika; ali je brzo sa zaprepašćenjem videla, da Austrijanci za nj bacaju odgovornost ne na svoju rđavu upravu ili na pojedine krivce samoga dela, nego na kraljevinu Srbiju. Bez obzira što je ono ubijstvo izvršio samo jedan čovek, njin podanik, uz pripomoć nekoliko drugova, i to u njihovoj zemlji, pred očima svih njinih vlasti, Austrija je za to okrivila naše činovnike i oficire, srpsku vladu i naposletku celu kraljevinu Srbiju i sve Srbe gde god ih ima. Takvo optuživanje jedne nezavisne države za tuđe krivice, jedinstveno je u istoriji Evrope, gde onaka zločina dela na žalost nisu retka. U smislu tog okrivljavanja podnela je austro-ugarska vlada 10.[3] ovog meseca

* Iz originala.

[1] Knez Aleksandar Karađorđević (1842.—1858).

[2] God. 1848. pomagala je srpska vojska pod generalom Knićaninom vojvođanskim Srbima protiv Madžara.

[3] 23. po novom.

Mojoj vladi neobičnu predstavku s teškim optužbama i zahtevima, tražeći od Srbije zadovoljenje i ostavljajući joj rok od 48 sati za odgovor. Moja je vlada, odgovarajući željama naroda i upotrebi mira, koju oseća ne samo Srbija, već i cela Evropa, htela izbeći po svaku cenu sukob; i zato je izišla u susret austro-ugarskoj vladi do krajnjih granica popustljivosti, preko kojih ne može ići nijedna nezavisna država.

Kad je o tome izvešten austro-ugarski poslanik, izjavio je odmah, da njegova vlada nije zadovoljna odgovorom i prekinuo je diplomatske odnose s Mojom vladom. Tada su sve prijateljske nam države — na čelu im bratska nam Rusija — pokušale skloniti austro-ugarsku vladu, da pristane na mirno rešenje spora. Nažalost bečki državnici ostaše gluhi prema savetima mudrosti i interesima čovečanstva. Oni nam objaviše juče rat, ne prezajući da time izazovu i nedogledne posledice jednoga evropskog zapleta.

I ako teška srca i svestan svih teškoća i opasnosti, baš u času kad su se srpski ratnici spremali da pribiraju dozrele plodove svoga truda, Ja sam prinuđen pozvati sve moje drage i hrabre Srbe pod srpsku trobojku s uverenjem, da će se oni i u ovoj prilici pokazati dostojni svojih slavnih predaka, onaki kaki su bili lane i preklane. S verom u Svevišnjega Gospoda Boga, s nadom u simpatije prosvećenog sveta i u konačnu pobedu naše pravde, s poverenjem u pomoć svojih velikih srodnika i pouzdanih prijatelja, primimo, zajedno s našom junačkom braćom Srbima Crne Gore, borbu koja nam je obesno nametnuta. U našoj slavnoj prošlosti, starijoj i novijoj, ima dosta svedočanstava, da Srbin, kad je složan, može pobediti i mnogo većeg protivnika. Posvedočimo još jedanput, da se Srbin ume žrtvovati za svoju otadžbinu i obilićskim požrtvovanjem obraniti je pred mnogobrojnim oholim neprijateljem.

Srbi branite svom snagom svoje ognjište i srpsko pleme.

U Nišu 16. jula 1914. godine.

Aleksandar.

Predsednik ministarskog saveta, ministar inostranih dela **Nik. P. Pašić.**
Ministar financija Dr. **L. Paču.**
Ministar unutrašnjih dela **Stoj. M. Protić.**
Ministar građevina **J. P. Jovanović.**
Ministar prosvete i crkvenih poslova **Lj. Jovanović.**
Ministar pravde **M. S. Đuričić.**
Ministar narodne privrede Dr. **V. Janković.**
Ministar vojni, pukovnik **Dušan P. Stefanović.**

3.

Zaključci „Hrvatske straže“ u Buenos Airesu.*

Buenos Aires, 3. aug. 1914.

Na narodnoj skupštini Hrvata i Srba, održanoj dne 3. augusta 1914. u Buenos Airesu, zaključeno je slijedeće:

U osjećaju naše domovinske ljubavi, u času borbe na život i smrt između Slavenstva i Svenijemstva, ne može biti dvojbe niti o našim simpatijama, niti o našem držanju.[1]

Ako smo pod teškom rukom Habsburgovaca bili 400 godina prisiljeni da šutimo na sve nepravde i uvrede, što su našem slavenskom narodu nanesene, sada je kucnuo odlučan čas odmazde:

1. da se pozove sve Slavene Austro-Ugarske monarhije, da se pridruže našem pothvatu, kojemu je stavljen cilj, da se otresemo 400-godišnjega jarma.

2. da se u tu svrhu organiziraju dobrovoljne čete, koje će se prvom mogućom prilikom uputiti put Evrope, da se bilo u srpskim bilo u francuskim redovima bore protiv prevlasti, koja nam je dosada skučivala slobodu;

3. da se povede akcija za namaknuće sredstava za ostvarenje gornje odluke;

4. da se stupi u što uži saobraćaj sa srpskom, ruskom, francuskom i engleskom kolonijom;

5. da se osnuje stalan odbor za sakupljanje za srpski »Crveni Križ«;

6. da se ovi zaključci najbržim putem jave slavenskim kolonijama u Južnoj i Sjevernoj Americi te da ih se pozove, da se našoj akciji pridruže.

Buenos Aires, dne 3. augusta 1914.

Ježević, M. Šolc, Rukavina, Depolo, Zuvanić, Kvaternik, Rožmanić, Crnković, S. Šolc, Mačukat, Delić, Miloslavić, Cvitović, Drašković, Hadžić i Ukropina.

---

* Iz originalnoga koncepta.

[1] Na glas da je Austro-Ugarska navijestila Srbiji rat, složi se u Buenos Airesu od onamošnjih naših sinova društvo „Hrvatska straža“, koje je onda izdalo ovaj „Manifest na narode Slavenske krvi austro-ugarske monarhije“. Ovaj je manifest bio odgovor na proglas tamošnjega austro-ugarskoga konzulata, koji je pozivao podanike bivše monarhije, da se jave i da budu otpremljeni kući, da vrše vojnu dužnost u austro-ugarskoj vojsci

4.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.*

Kragujevac, 4. aug. (22. jula) 1914.

Junaci!

Najveći i zakleti neprijatelj naše države i našega naroda iznenada i bez ikakvog razloga nasrnuo je besomučno na našu čast i na naš život. Austrija, taj nezajažljivi naš severni sused, već je nagomilala vojsku i učinila više pokušaja, da prede našu severnu granicu i da porobi našu divnu otadžbinu. Njoj kao da je bilo malo, što smo mi morali godinama mirno da slušamo jauke miliona naše braće, koji su do nas dopirali iz Bosne i Hercegovine, iz Banata i Bačke, iz Hrvatske, Slavonije, Srema i sa našega mora, kršne Dalmacije. Sada je zatražila najviše, traži našu glavu, našu nezavisnost, život i čast Srbije.

Junaci!

Posle sjajnih uspeha našega oružja 1912. i 1913. godine i državnih tekovina, koje nam je priznala cela Evropa zaključenim mirom u Bukureštu, Ja sam najiskrenije želeo, da se Srbija i Moji dragi ratnici u miru odmore i okrepe od silnih ratnih napora, uživajući u tekovinama svojih pobeda. I zato je Srbija bila gotova, da se na miran način objasni i sporazume s Austro-Ugarskom o svima spornim pitanjima. Ali se, nažalost, odmah uvidelo, da Austrija ne ide na to, da s nama pregovara. Čak i da smo ispunili sve njene zahteve, ona je bila rešila, da nas napadne, da nas ponizi i da nas ubije. Zato su ti sramni zahtevi Austrije morali dobiti dostojan odgovor. Ja sam ih sa prezrenjem odbio, uveren da ćete svi vi tu sramotu, koja je imala pasti na nas, baciti u lice onome, koji je pokušao, da njome umrlja sjaj i slavu vašega oružja. Stoga sam vas i pozvao u ovo ratno doba, da pod vašim pobedonosnim zastavama, i ako još umorni od skorašnjih naših pobeda, stanete opet na branik otadžbine.

Saopštenje koje vam sada činim, jeste objava rata Austriji. Na oružje, moji dični sokolovi!

Junaci!

Vi ćete imati da se borite sa jednim neprijateljem, koji nikad nije imao ni ratne sreće niti vojničkih pobeda! U ovome svetom ratu Ja ću vam biti vrhovni komandant. Mi smo se prošle dve godine velikim delom upoznali u bojnoj vatri. I ja sam se na Kumanovu, Bitolju i na Bregalnici sa ponosom divio vašoj svesnoj hrabrosti i vašem besprimernom samopregorevanju. Zato sam i uveren, da ćete vi i ovoga puta, na braniku

* Iz originala.

otadžbine i u velikom delu oslobođenja srpskoga roblja umeti samo da uvećate slavu i lepi glas srpskoga oružja i vašega junaštva.

Junaci!

Pored bratske Crne Gore i svih ostalih Srba, koji će se protiv Austrije boriti gde se tko bude zatekao i čime bude mogao, vi ćete u ovoj velikoj borbi kao svoje ratne drugove imati sa severa našu moćnu i silnu braću Ruse, čiji je uzvišeni car Nikola II., na prvi glas o austrijskom napadu na Srbiju, odlučno i viteški sa celom oružanom Rusijom stao na odbranu Srpstva i Slovenstva. S druge strane uz Ruse su stali rame uz rame njihovi hrabri saveznici a naši osvedočeni prijatelji Francuzi, koji su već otpočeli ogorčenu borbu s austrijskim saveznikom, Nemačkom.

Junaci!

Na svetu nema svetije dužnosti nego što je odbrana svoje države, svoje nacije i vere, odbrana svoga ognjišta, svojih starih i nejakih. Stoga, s verom u Boga, u njegovu pravdu i milost, pođimo napred uvereni u pobedu i ukrasimo naše zastave novim lovorikama, jer je na tim zastavama Proviđenje ispisalo danas jasnije nego ikad naš ratni poklič:

U boj za slobodu i nezavisnost srpskoga naroda!

Živela Srbija!

Živela Moja dična vojska!

Kragujevac, 22. jula 1914. godine.

Vrhovni komandant vojske prestolonaslednik

Aleksandar.

5.

Proklamacija crnogorskoga kralja Nikole.*

Cetinje, 7. aug. (25. jula) 1914.

Crnogorci!

Još ne dospjeste da krv operete s vaših hrabrih mišica, a vaš stari kralj primoran je, da vas i po treći put, za nepune dvije godine dana, poziva pod oružje, da vas i po treći put povede u rat, sveti rat za slobodu Srpstva i Jugoslovenstva. Sudbonosni čas je kucnuo!

Crno-žuti barjak, koji od davnih vremena kao mora pritiska dušu jugoslovenskog naroda, razvio se, da taj narod sad

* Iz originala.

potpuno uništi, da njegove slobodne predstavnike, Srbiju i Crnu Goru, pregazi.

Izmičući pred najezdom silnoga Osmanlije, Jugosloveni su se prilagođavali hrišćanskoj Austriji, da se s njome zajedno opru najezdi s Istoka. Oni su kod nje tražili spas života, a našli su grob svoje slobode. Nemilosna Austrija primila ih je ne kao pomagače za zajednički opstanak, već kao izmećare i uboge najamnike, da njihovim mesom i krvlju njihovom štiti i skriva svoje sebične interese. Držala ih je kao bedem prema razjarenom Azijatu i gurala ih nemilosno na klanice njemačkih i italijanskih polja.

Heroji bitke na Bautzenu, gdje je slavni švedski kralj poginuo, bili su Jugosloveni.[1] Krvlju svojom prelili su bojno polje Holandije i zalili obale Sjevernog Mora, a Adriju su joj samo oni očuvali bedemom od kostiju slovenskih. Za sve to Austrija je zahvalna Jugoslovenstvu nepravdom, gonenjem, robovanjem i pakosnim sijanjem razdora među braćom, za što je čak i crkvu kao sredstvo uzimala. Dok su lanci robovanja stezali Slovene u zemljama monarhije, dotle su nosioci crnožute boje čupali i iskopali srce Srbinovo, divnu Bosnu i Hercegovinu. Krvlju srpskom zaliveni Skadar i Drač oteli su nam svojim intrigama, a kad im sve to nije pomagalo, kad su se slobodne srpske zemlje, osnažene posljednjim ratovima, hvala budi Bogu i junaštvu srpskom, spremale za novi kulturni život, kad su se slovenska braća našla zajedno u prostranoj crkvi sve Jugoslavije, sa čijeg su amvona otpočeli propovijedati slogu, bratstvo i jednakost, latili su se oružja, da svoje zlobne namjere postignu, da nas unište. Austrija je objavila našoj dragoj Srbiji rat, objavila ga nama, objavila ga je Srpstvu i cijelom Slovenstvu.

Našu pravednu stvar uzela je u zaštitu moćna Rusija, predstavnica velikoga Slovenstva i naša vjekovna zaštitnica, sa svojim prosvijećenim saveznicima. Krv se već lije na Dunavu, Savi i Drini. Lije se na granicama naše moćne zaštitnice Rusije i njene saveznice Francuske, pa sad tko je junak na oružje! Tko je junak i slijedi koracima dva stara srpska kralja, da ginemo i da krv prolijevamo za jedinstvo i slobodu zlatnu. Na našoj su strani Bog i pravda. Mi smo htjeli mir, a nametnut nam je rat. Primite ga kao i uvijek, primite ga srpski i junački, a blagoslovi vašega staroga kralja pratit će vas u svima vašim podvizima.

Živjeli moji mili Crnogorci!

Živjelo naše milo Srpstvo!

Živjela naša moćna zaštitnica Rusija i njeni saveznici!

Cetinje, 25. jula 1914. godine. **Nikola.**

[1] Misli se na bitku kod Lützena (16. nov. 1632.), u kojoj je poginuo kralj Gustav Adolf, navodno od čete Hrvata, lakih carskih konjanika.

6.

Veliki knez Nikola Nikolajević srpskoj vojsci.*

Petrograd, 8. aug. (26. jula) 1914.

Šaljući najiskreniji pozdrav i želju saveznoj srpskoj vojsci, šaljem joj i uverenje, da će Srbija sa ostalim saveznicima istrajati u borbi do kraja radosnim srcem, naročito stoga, što se hrabra srpska vojska nalazi u tome savezu, koji ima da reši sudbinu Evrope. U isto vreme javljam slavnoj srpskoj vojsci, da je nepokolebljiva odluka Rusije, da ne vrati mač u korice sve dotle, dok se god Nemačka i Austro-Ugarska potpuno ne savladaju te da više ne mogu smetati mirnom razvoju Slovenstva.

7.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.**

Kragujevac, 16. (2.) nov. 1914.

Junaci!

Osramoćen porazom koji ste mu slavnim vašim oružjem dva puta dosada naneli, neprijatelj napreže sada i poslednju snagu, da vaš junački otpor slomi.

Slomljen i nemoćan prema Rusima, velikom našem savezniku, mrski neprijatelj hoće da iskali svoj gnjev prema nami.

Junaci!

Svojim očima gledali ste grozote što ih je nedavno počinio drski neprijatelj nad nebranjenim domovima i nad slabom nejači u Jadru, pitomoj Mačvi i bogatom Šapcu. Videli ste iskaljeno sramno njegovo divljaštvo nad vašim palim drugovima. Slušali ste jauke povoraka nejakih: žena, djece i iznemoglih staraca što pored nas promicahu sklanjajući se pod zaštitu vašega oružja ispred najezde divljačkoga neprijatelja.

Dični junaci!

Posle junačke vaše odbrane na obalama Drine, gde ste snažnim svojim mišicama pokosili čitave redove neprijatelja — on je uspeo, da vas potisne i prodre u našu zemlju. Proterajte ga iz naše zemlje i uništite ga.

---

* Ovaj je brzojav odaslan putem srpskoga poslanstva u Petrogradu na srpsko vojno ministarstvo, koje ga je potom publikovalo 9. aug. (27. jula).

** Iz originala.

Vi se borite s onim istim neprijateljem, koga ste nedavno onako sjajno tukli. Vi imate i sada protiv sebe one iste njegove vojnike, koje ste nedavno gonili put Drine i Save i koje u svom divljem begstvu ispreda vas pitahu samo: »Gde je Drina«, ostavljajući za sobom topove, oružje, municiju, bolnice i vozove — slavne trofeje vašega junaštva. To je neprijatelj, koga ste do pre neki dan svuda junački suzbijali, nanoseći mu teške gubitke.

Junaci!

Plemenita dužnost, zaštita nejači i domova naših poziva nas, da svaku stopu naše zemlje uporno branimo. Sveti grobovi palih naših drugova traže od nas osvetu nad neprijateljem. Čast naša i ugled, koji smo, sa svojim viteštvima, stekli kod naših moćnih saveznika i širom celoga sveta, nalažu nam, da stegnemo svoje čvrste mišice i još jednom, snažnim udarcem ponovo razbijemo neprijatelja.

To su naše dužnosti prema otadžbini, prema slaboj našoj nejači, prema nama samima.

Junaci!

Naša je borba sveta. Naša je borba pravedna. U Evropi naši saveznici svuda napreduju.

Naša moćna braća Rusi gone razbijenu nemačku i austrijsku vojsku u svim pravcima. Oni već prelaze Karpate.

Na vas je sada da se pokažete dostojni naših prijatelja i saveznika.

Junaci s Cera i Jadra!

Pogledajte na vaše proslavljene zastave i primite k srcu na njima ispisane reči: S verom u Boga za kralja i otadžbinu.

Ni stope naše zemlje neprijatelju!

Napred u pobedu!

S nama je Bog!

Živela Moja dična vojska!

U Kragujevcu 2. novembra 1914. godine.

Vrhovni komandant Prestolonaslednik

Aleksandar.

8.

Izjava kr. srpske vlade u Narodnoj Skupštini.*

Niš, 7. dec. (24. nov.) 1914.

Vladi je čast izići pred narodno predstavništvo s ovom izjavom:

Uverena u poverenje narodne skupštine, dokle god svoje sile stavlja u službu velike stvari srpske države i srpsko-hrvatskog i slovenačkog plemena, vlada smatra za svoju prvu dužnost, da se s beskrajnim poštovanjem pokloni pred svetim žrtvama hrabro i voljno prinesenim na oltar otadžbine;

Uverena u rešenost celoga srpskog naroda da istraje u svetoj borbi za odbranu svoga svetog ognjišta i slobode, vlada kraljevine smatra kao svoj najglavniji i u ovim sudbonosnim trenucima jedini zadatak, da obezbedi uspešan svršetak ovog velikog vojevanja, koje je, u trenutcima, kad je započeto, postalo ujedno borbom za oslobođenje i ujedinjenje sve naše neslobodne braće Srba, Hrvata i Slovenaca.

Vlada će se truditi, da bude veran izraz te rešenosti narodne, i ona će verna svojim moćnim i junačkim saveznicima, s poverenjem u budućnost čekati čas pobede.

Ova je izjava bila prihvaćena od čitave skupštine burnim i oduševljenim pljeskom i povlađivanjem.

9.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.*

Kragujevac, 11. dec. (28. nov.) 1914.

Junaci!

Nadčovečanskom hrabrošću i uzvišenim žrtvama vi ste, mili Moji junaci, u krvavim bojevima poslednjih dana potukli neprijatelja i sa brzinom nečuvenom u ratnoj istoriji gonite njegovu razbijenu vojsku.

Vi ste potukli četiri neprijateljeva korpusa, zadobili ste silne trofeje i u dosadašnji venac vaših pobeda upisali ste i slavne pobede na Ovčaru i Kablaru, na Suvoboru i Maljenu, na Kosmaju, Ljigu i Kolubari. Braneći slobodu svoje zemlje, vi ste na tim planinama i na obalama tih milih naših reka

* Iz originala.

podigli veličanstvene večite spomenike vašega junaštva. Podigli ste spomenike, koji će pokoljenjima pričati o vašim slavnim delima.

Naši saveznici ushićeni su ovim vašim pobedama. Oni vam se dive.

Otadžbina će vam biti večito blagodarna, a Ja sam gord, što sam na čelu vašem i što Mome Uzvišenome Ocu mogu podneti još jedan sjajan podvig Njegovih dičnih sokolova.

Šaljući vam Moje pozdrave, Ja vas, junaci, pozivam, da sa gvozdenom voljom produžite gonjenje neprijatelja. Proterajte ga iz naše mile zemlje, povratite ognjišta nejači, koje je neprijatelj surovo sa domova njihovih oterao. Kaznite ga do kraja i po treći put. Pokažite mu kako Srbin brani svoju grudu zemlje i do poslednjeg daha gonite njegove svirepe horde.

Napred na Drinu i Savu!
Slava palim na bojnom polju!
Živeli Moji dični oficiri i vojnici!

U Kragujevcu 28. novembra 1914. godine.

Vrhovni komandant, prestolonaslednik.
Aleksandar.

10.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.*

Kragujevac, 28. (15.) dec. 1914.

Junaci!

Već se navršio peti mesec kako je na našu milu otadžbinu napao neprijatelj. Istrošeni u dva slavna ali teška rata, mi smo ga ipak muški i junački dočekali. I pošto smo ga jednom potukli na Ceru i Jadru, mi smo mu posle tolikih drugih krvavih ali slavnih bojeva, sada zadali udar teži od svih dosadašnjih. Hiljade zarobljenika, stotine topova i silna oprema vojna, što je od neprijatelja zadobismo, svedoče o njegovom porazu i našoj slavi.

Junaci!

Ja sam ponosit da objavim da na zemljištu kraljevine Srbije nema više neprijatelja. Izagnali smo ga krvave glave.

U tom svečanom trenutku (kad se na ponositom srpskom Beogradu vije ponovo pobedna srpska zastava), ja hoću pre svega drugog da ispunim jedan dug zahvalnosti.

* Iz originala.

U redovima vašim, rame uz rame s vama, ratuju u ovom trećem ratu i braća naša koju od Turaka oslobodismo. Vi ste svedoci njihovog junaštva i njihove ljubavi prema otadžbini. Kosovci i Vardarci, Žegljigovci i Bregalničani, Bitoljci i Porečani pokazali su se dostojni svoje braće Šumadinaca i Dunavaca, Podrinaca i Moravaca, Timočana i Užičana. Pokazali su se dostojni potomci junaka Milutinovih i Dušanovih, što nekad daleko proneše slavu srpskog imena i oružja.

Ja hoću da im dam vidan znak priznanja otadžbine. Pred ovako nesumljivim dokazom svoga velikog požrtvovanja i pred tako junački prolivenom svojom krvlju za svoju Srbiju: pred takvim stvarnim dokazom vršenja svoje najteže građanske dužnosti i to sa takvim oduševljenjem, Ja objavljujem njihovo pravo na sve političke i ustavne tekovine osloboditeljke Srbije. Prva redovna narodna skupština po zaključenju mira rešit će sve potrebne mere, te da se to potpuno i u život uvede.

Junaci!

Gvozdeni obruč naših moćnih saveznika steže se sve više oko našega zajedničkog neprijatelja. Osećajući se pred porazom i strahujući od njegovih teških posledica, on se bori očajno ali uporno. Ali uzalud. Broj njegovih vojnika sve je manji, a naši saveznici uvode svakoga dana sve nove vojske u borbu. Kraj toj džinovskoj borbi već je danas jasan, i ako ona još nije završena.

Mi moramo još neko vreme vršiti našu tešku dužnost i stojati uz naše velike i silne saveznike, koji se bore i za nas, dokle oni ne smožde našega zajedničkoga neprijatelja na njihovim prostranim poljima, a tada će nastati mir, i to dugi mir, koji će dostojno nagraditi žrtve za našu Veliku Srbiju. Tada će naša otadžbina biti mnogo veća, silnija i srećnija no što je ikada bila.

A zato će, vitezovi, Srbija biti vama blagodarna.

U Kragujevcu 15. decembra 1914.

Vrhovni komandant prestolonaslednik

Aleksandar.

11.

Hrvatski odbor u Rimu protiv grofa Tisze.*

Rim, u decembru 1914.

Hrvati u inostranstvu, koji su se srećnim slučajem na vrijeme mogli da spase od tamnice ili progona, kojima austro-

* Iz originalnoga koncepta. Izjava je ova izašla u „Corriere dela Sera", a potom i u drugim talijanskim novinama.

ugarske vlasti u raznim oblicima sprečavaju predstavnike hrvatskoga naroda da na hrvatskom zemljištu iskažu svoje prave osjećaje, odlučno prosvjeduju pred licem prosvijećene i slobodoumne Evrope protiv podvala grofa Tisze, koji želi da zavede evropsku javnost o pravomu stanju stvari u Austro-Ugarskoj i o pravim osjećajima kojima je prožet hrvatski narod.[1]

Potpisani odbor Hrvata prije svega izjavljuje, da će ostati potpuno bezuspješan pokušaj grofa Tisze, da odvoji stvar hrvatskoga naroda od stvari srpskoga naroda, i da ne će ništa koristiti pritisak, koji se sada vrši na predstavnike i na sam narod u Hrvatskoj. Mi izjavljujemo da iz svečanih izjava hrvatskoga sabora proizlazi, da se Hrvate i Srbe smatra jednim istim narodom, koji imade jedne iste ideale, koji je jedan i nedjeljiv po svetom jedinstvu materinske zemlje, krvi i jeziku, a koji je bio pocijepan jedino djelovanjem onih, koji su dosada ravnali sudbinom jednoga dijela toga naroda.

Hrvatski odbor prosvjeduje protiv rata, koji je poduzet protiv Srbije i Crne Gore, tih životnih dijelova našega naroda; prosvjeduje protiv pohvala zbog heroizma, ljubavi, požrtvovanja i samoprijegora, koje pohvale iz ustiju grofa Tisze zvuče kao okrutna uvreda za hrvatski narod. Evropa, kojoj agenti austro-ugarski lažno prikazuju stanje stvari, treba da svaku manifestaciju, vojničku ili građansku, koja se pripisuje Hrvatima na teritoriju austro-ugarskom, smatraju iznuđenim nasiljem na tijelu i na savjesti Hrvata. Vjerni predajama djedova, Hrvati su uvijek naglašavali volju, da žive slobodni i nezavisni, i usprkos časovitih nesporazumaka i sporova između Hrvata i Srba, koji sporovi su bili od daleko manje oštrine, nego sporovi između Bavaraca i Prusa u Njemačkoj, Hrvati su stalno proglašivali istovetnost svojih posljednjih ciljeva s posljednjim ciljevima srpske braće.

Sadanji je rat madžarski i austrijski rat, ali nipošto hrvatski ili slovenski rat. A baš sada, kad od Tilsita do Kotora, Njemačka i Austrija, vojujući sjedinjenim silama, stopljene u jednu vojsku, proglasuju istovetnost njihovih političkih programa, hrvatski rodoljubi svjesni najviših interesa Slovenstva, koje predstavljaju danas Rusija, Srbija i Crna Gora, počinili bi svjesno narodno samoubijstvo, kad bi od svoje vlastite volje odobrili mrcvarenje srpskoga naroda.

Potpisani odbor izjavljuje, da bi se čitavi hrvatski narod, kad bi bio slobodan da iskaže pravu svoju misao, podignuo jednodušno protiv okrutnoga i uvredljivoga poziva, da se bori

[1] Ugarski ministar predsjednik grof Stjepan Tisza rekao je u peštanskom parlamentu mjeseca decembra ove riječi: „Naša hrvatska braća dala su u ovome ratu takav primjer junaštva, ljubavi, požrtvovanja i samoprijegora, da je takovo njihovo ponašanje postalo izvorom ljubavi, povjerenja i poštovanja prema njima u srcima svih dobrih Madžara i Austrijanaca.

za svoje vjekovne tlačitelje ili čak zajedno sa stoljetnim dušmanima Jugoslovenstva, Turcima, tim bičem kršćanstva, za koje su baš Hrvati prolili potoke krvi i zadobili častan naziv »Predziđe kršćanstva«. Kad su Srbi u slavnom balkanskom ratu pobijedili Turke, Hrvati su to pozdravili neiskazanim još oduševljenjem, kao da su i sami tim ratom bili oslobođeni. A sa najvećom boli morala je cijela Hrvatska, izuzev nekoliko plaćenika i zavedenih, gledati bombardovanje Beograda, u kojemu su prije dva vijeka bili carski orlovi Eugena Savojskoga pozdravljeni kao oslobodioci.

Ova dva događaja, oslobođenje Beograda od Turaka i sadanje bombardovanje Beograda, i Hrvatima najbolje dokazuje, kako je Austro-Ugarska postala od osloboditeljice razarateljica narodnoga jedinstva Srba i Hrvata.

Hrvati teže za narodnim preporodom na osnovima građanske slobode i političke nezavisnosti i unatoč toga što su prisiljeni, da svoje sinove šalju u ovaj pogani rat, očekuju sa nestrpljenjem i pouzdanjem rasap njihovih tlačitelja, koji i sada, uvredljivim pohvalama grofa Tisze kušaju da hrvatsko pleme podčine sebi i dalje, denuncirajući ga, potlačena i nevina, preziru prosvijećenih i slobodoumnih naroda.

Hrvatski odbor.[1]

12.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.*

Kragujevac, 7. jan. 1915. (25. dec. 1914.).

Junaci!

Stojeći pred neprijateljem na braniku svoje mile zemlje, vi dočekujete velike svetle praznike Hristovog Roždestva, daleko od svojih milih i dragih na domu.

Junaci!

Proslavite Roždestvo Hristovo u mislima sa vašima na domu, slavite Boga što je našem oružju dao svoj blagoslov i što ste junački odbranili svoju zemlju od najezde neprijateljske. Budite sretni i zadovoljni što će u vašim domovima i ove godine božićni Badnjak biti prinet na vatru u punoj slobodi a u slavu Božiju.

Sa verom u Boga slavite ime njegovo sa punom nadom, da će i dalje njegov blagoslov pratiti naše oružje i našu milu Srbiju.

---

[1] To jest, tada neki Hrvati (među njima Dr. Trumbić, Dr. Hinković, Dr. Lujo conte Vojnović), koji su boravili u Rimu.

* Iz originala.

Dočekujući ove svetle praznike sa vama zajedno na bojnom polju, Ja vas junaci pozdravljam pozdravom:

Hristos se rodi!

U Kragujevcu 25. decembra 1914.

Vrhovni komandant prestolonaslednik

Aleksandar.

13.

Upravni odbor „Jadranske legije“ Jugoslovenima.*

London-Rim, mjeseca januara 1915.

Jugoslavijo!

Slovenci, Hrvati, Srbi!

Gromovi tutnje, brda ječe: o krvave grudi djece Karađorđa, tvrde kano hridi gorde Crne Gore, razbija se val tuđe najezde.

Madžar, Nijemac, Turčin, tri zakleta neprijatelja slovenskoga roda, udaraju ognjem i mačem, da zatru naše sjeme i uguše glas grla našega.

U danima sjaja i slave, dok su po Balkanu umirala naša braća za slobodu pet vijekova ugnjetavane raje, Beč, Pešta i Berlin sijali su mržnju među nas, paklenim spletkama i oružanom prijetnjom htjeli da spriječe rasulo osmanlijskoga carstva. Strahotne sve te kušnje izdržala je mučenička Srbija i Crna Gora vještom i okretnom politikom i krvavim žrtvama junačke svoje vojske. Kad su nas ta zločinačka zadirkivanja, bezbrojne veleizdajničke parnice, mučenja i proganjanja našega naroda u Austro-Ugarskoj izazvala na otpor i borbu za oživotvorenje narodnoga jedinstva Slovenaca, Hrvata, Srba, kad je iza Žeraića, Jukića, Dojčića na posljednju uvredu na Vidovdan u Sarajevu ogorčena duša podražene mlade buntovne Jugoslavije, Principa i bosanskih drugova, uzvratila bombom — Austro-Ugarska je opet tražila krivce, ne u Beču ni u Pešti, nego u Beogradu. Pod lažnom isprikom da kazni urotnike, Austrija, koju smo mi sačuvali od rasula i koja je imala da bude zid čitavoj kulturnoj Evropi proti nasrtaju barbarskoga Istoka, napade umornu Srbiju, da uništi gnijezdo, gde se gajila sloboda svih južnih Slovena. Turskom gospodstvu u Evropi,

* Iz originala. — Oni patrioti koji su docnije osnovali „Jugoslovenski odbor u Londonu“, najprije su u Rimu imali na umu, da osnuju odbor „Jadranske legije“. Ta je misao potom napuštena. Jugoslovenski odbor u Londonu konstituirao se definitivno 1. maja 1915.

madžarskoj težnji k Jadranskom moru i njemačkom prodiranju na Istok, postaviše se nasuprot Jugosloveni: Srbi, Hrvati, Slovenci. Ovim ratom naša tri udružena neprijatelja hoće da skrše taj otpor i da nas pregaze. Proti Srbima pognaše Hrvate i Slovence, da se međusobno kolju. Za njima natisnuše madžarske i njemačke regimente, da bez milosti kose svakoga, koji zastane samo da ispuni njihovu okrutnu zapovijed i da sakati i mrcvari sinove zajedničke nam majke.

Ti sve to znaš, hrvatski, srpski i slovenački prognaniče — i stojiš i ćutiš.

Na granici Srbije i Crne Gore, po ledenim poljanama Galicije i unesrećene Belgije gine za Nijemce, Madžare i Turke proljeće našega života — a po našoj domovini bez muške obrane pljačkaju, pale, pustoše naša ognjišta i naša polja njemačke divlje eskadrone i zvjerske madžarske horde strijeljaju, vješaju, kolju djecu, starce i žene, majkama našima čupaju plod iz utrobe njihove. Sva zemlja naša garište je jedno pusto. More krvi i dolina suza.

Ti sve to gledaš, prezreni, zgnječeni robe i — stojiš i čekaš...

Rusija ustaje bratska na obranu Tvoju sa strahotom neviđene vojske. Za veliku i pravednu stvar umiru ruski revolucioneri. Engleska pokrenu svu svoju neprebrojnu pomorsku silu. Francuska reda po njemačkoj granici svoje legije. Sa četiri strane pašu okrutnika, da ga čeličnim obručem sakuju, sruše i smrve.

Samo ti, koji si najviše stradao, stojiš nepomičan i hladan, hrvatski, srpski i slovenski kmete.

Plemeniti srpski kralj Petar Karađorđević, kao junak jurnu u bojni red sa zastavom jedinstva i sloge. Ljubav je osnova velikih djela, mržnja propada u rovove, koje je sama izrovala. Brat je mio koje vjere bio, kojimgod se imenom krstio.

Slovenac, Hrvat, Srbin — jedne su majke sinovi, suza istoga oka, krv iz jedne rane otvorene.

Slovenac, Hrvat, Srbin jedan je narod, jer istim jezikom zbori, jedna ga misao spaja, isti osjećaj veže.

To je jedinstveni narod jugoslovenski, jedini zakoniti gospodar svoje zemlje, široke naše zajednike domovine, Velike J u g o s l a v i j e.

Već se davno probudio Marko, tajanstvena snaga našega naroda. Krvlju je Srbin oprao Kosovo, krvlju je Srbin otkupio raju; za hrvatsko i slovensko Kosovo umire i sada Srbin sam... Tebe nema med junaci, hrvatski hajduče. Čekaju te na ratištu, slovenski sokole!

Što gledaš?.. Što tražiš?.. Što čekaš?...

Na osvetu pogaženo, u tuđinu otjerano roblje, na osvetu! Grobovi se otaca vaših rastvaraju — iz bezdana glas im grmi i prolama svemir okeana — teškom kletvom na osvetu zovu.

Gvozdom se ori osveta Svačića, osvetu vape obrubljene glave Zrinskog-Frankopana; na osvetu zove Ilirija, prevareni Jelačiću-bane; na osvetu kliče ustrijeljeni buntovni Kvaternik i raspeti Matija Gubec; osvetu traži ukočeno oko Svetozara Miletića, na osvetu grmi starački glas Ante Starčevića; osvetom vas zaklinju vladike Rade i Strossmayer; za osvetom čeznu utamničeni prvaci naroda i omladina izmučena vaša; na osvetu vas dozivlje očajan glas siročadi postrijeljanih otaca i obeščašćenih majki... Na osvetu vas zovemo svetu i u boj za slobodu i mi, kao i vi prognano roblje, okupljeno u »Jadransku Legiju« skupa sa uskocima, što iz austrijske odurne vojske preskočiše u srpske redove, da sa pobjedonosnom braćom Srbijancima i Crnogorcima otjeramo tuđina sa naše rođene grude.

Veliki ovaj čas dva razdoblja dijeli: umire ropska prošlost, budućnost se slobodna rađa. Prestade stranačka sitna borba i bratoubilački besplodni rat, sve naše sajedinjene sile jednom su upravljene cilju. Oprani krvlju i krvlju izmireni, plamenom kršteni i gromom, uđimo u sveti hram jednakosti, bratstva i slobode.

Nad našom umornom domovinom ogranut će sunce mira. Pozelenit će opet livade i brda pogažene Hrvatske i Slavonije, plodna polja Srijema, Međumurja, lijepe Bačke, ravnoga Banata; procvjetat će mila naša Dalmacija; bogatim se okititi listom Herceg-Bosna, tužna i krvava; podići će se sirotica Istra, divna Kranjska, planine Koruške i bogate doline Štajerske. Od Alpa, snježnoga Triglava, do uvora krvavog Vardara, sve, gdje cvile gusle javorove i naša se pjesma razlijega, sve će biti slobodna nam zemlja, a obalu našu veličajnu ljubit će valovi Jadrana, razbijat se o otoke naše.

Sada, braćo, sada il' nikada više!...

Ko ne dođe u boj za slobodu ili ne dâ pomoćnicu ruku, da izbavi braću iz okova, svojoj djeci da sačuva zemlju — nek' je proklet! Tko zameće svađu i inate, braću kolje, pomaže dušmanu — on je proklet, on je izdajica! Proklet bio, kuće ne vidio; ne imao od srca poroda; sinje more sreću mu proždrlo, tuđa zemlja kosti izmećala. Rđom kapô dok mu je koljena.

A svetinje naše tko obrani i opere sa imena ljagu, kroz suze ga majke spominjale, suze bolne pune blagoslova; plemenito ime opjevala pjesma slave srećnih potomaka, dok je svijeta i dok je vijekova.

Upravni odbor „Jadranske legije“.

SVEUČ. KNJIŽNICA
ZAGREB

14.

Upravni odbor „Jugoslovenske legije* Jugoslovenima.*

London-Rim, mjeseca januara 1915.

Jugosloveni!

Ovaj strašni rat odlučit će i o budućnosti svih nas Jugoslovena: Srba, Hrvata i Slovenaca. Treba da upotrebimo svu svoju snagu i da doprinesemo sve žrtve, što možemo, e da ta sudbonosna odluka donese oslobođenje cijelomu našemu narodu. Slobodne naše kraljevine Srbija i Crna Gora hrabro se bore za svoju nezavisnost i za oslobođenje svoje jugoslovenske braće, što još stenju pod igom Nijemaca i Madžara.

Oni koji povodom rata umakoše iz carevine Austro-Ugarske u inozemstvo te se nalaze u zapadnoj Evropi, odlučiše da pokrenu osnovanje

JADRANSKE LEGIJE

koja ima da pored srpske vojske pomaže oslobađanju našega naroda od njemačkog i madžarskog ropstva. Ona će imati vlastito odjeljenje »Crvenog Krsta«. Legija se nazvala »jadranskom« s razloga, što je naše Jadransko more sinteza ideala svih Jugoslovena, koji žive na njegovim obalama ili prama njemu teže, i s razloga, što djelatnost legije ima da se poglavito razvije u našim krajevima Jadranskoga mora.

Naše zemlje pod austro-ugarskom monarhijom tako su danas zatvorene, da — osim rijetkih pojedinaca — nitko ne može da pribjegne ovamo i da stupi u legiju. Zarobljena domovina ne može da se miče, ni da se brani! Samo Jugosloveni, koji su izvan domovine, mogu i moraju da pohrle u redove »Jadranske Legije«. Ima nas slobodnih u Srbiji, u Crnoj Gori, u zapadnoj Evropi, pa i u ostalim dijelovima svijeta, a najviše u Americi Sjevernoj i Južnoj. Nadamo se odazivu odasvuda, najbrojnijem iz Amerike.

»Jadranska Legija« nema da postigne velikih vojnih uspjeha, jer danas samo goleme moderne vojske mogu da odlučuju na bojnom polju, ali će zato moći da u mnogom smjeru pripomogne pri oslobađanju devet milijona austrijskih Jugoslovena. Sama njezina pojava imat će veliko moralno znamenovanje, jer će pred svijetom zasvjedočiti čežnju našega naroda za slobodom.

Svi Sloveni, koji za naše ideale osjećaju i uživaju dobro zdravlje, bit će rado primljeni u redove »Jadranske Legije«.

* Iz originala.

Od njih se traži samo to, da budu pripravni stupiti u redove, a za sve ostalo brinut će se odbor, koji za sada izdaje ove naputke:

1. Neka se u svim zemljama, gdje ima naših ljudi, obrazuju odbori, kojima je zadatak da upisuju dobrovoljce. Svakom dobrovoljcu neka se na »Dobrovoljačkom upisnom listu« zabilježi: ime, prezime i očevo ime; gdje je rođen i kada; je li oženjen, ima li ženu i djece, kako im je ime, koliko im je godina i gdje se nalaze; jesu li žena i djeca opskrbljena i ako jesu, tko se za njih stara; koje mu je zanimanje; koja mu je kulturna kvalifikacija s naznakom primljenog nauka; da li je bio vojnik, koliko je i gdje služio i pod kojim oružjem; gdje mu je posljednje boravište s točnom adresom; da li želi služiti pod oružjem ili kod »Crvenog Krsta«. Svaki dobrovoljački list ima se ispuniti u dva primjerka, od kojih prvi (I.) neka ostane kod odbora, što sakuplja dobrovoljce, a drugi (II.) neka se pošalje na banku u Londonu, točno na adresu, kako je niže naznačena pod br. 4. Upisani dobrovoljac neka vlastoručno potpiše oba primjerka.

2. Odbori, što se obrazuju u pojedinim mjestima, mogu da stupe u međusobnu vezu i da obrazuju jedan zajednički Odbor, što će općiti sa tamošnjim odborom »Jadranske Legije«, koji je jedno odjeljenje »Jugoslovenskog Odbora«.

3. Čim se koji odbor za sakupljanje dobrovoljaca obrazuje, treba da se dade odmah na posao, te da o svemu obavješćuje amošnji odbor »Jadranske Legije«.

4. Sva pisma i brzojavke, što ih takovi odbori ili pojedinci imadu da pošlju amošnjem odboru »Jadranske Legije«, neka se uprave točno na ovu adresu:

Lloyd's Bank Limited for The Jugoslav Committee"
Lombard Street 72. **LONDON,** City.

Ova će banka primljene pošiljke dostaviti kamo treba.

5. Čim se dobrovoljac upiše, prima na se dužnost da krene na određeno mjesto, kad bude pozvan; da sobom ponese sve dokumente, koji ga legitimiraju (krsni, vjenčani list, naučne svjedodžbe, putni list, pomorske isprave itd.).

6. Otkada se dobrovoljac upiše, valja da bude spreman na odlazak. Do odlaska dužan je da se stara za svoje uzdržavanje. Od tada unaprijed dužnost je odbora »Jadranske Legije«, da se stara za njegovo uzdržavanje.

7. Odbor će se starati za prevozna sredstva, a posebice pribavit će lađe za prevoz onih, koji se nalaze preko mora.

8. Oni, koji se nalaze preko mora, bit će dužni da se sakupe u onoj luci, gdje će ih čekati lađa za ukrcanje. Luka će se imenovati kasnije.

9. Mjesto, gdje će se dobrovoljci koncentrisati za vojno obrazovanje, bit će naknadno određeno, a bit će svakako jedno mjesto u Evropi, posve sigurno za njihovu ličnu bezbjednost.

10. Vojno obrazovanje, vojnu preobuku i oružje primit će dobrovoljci u mjestu koncentrisanja pod upravom stručnih lica, što će sve biti naknadno određeno u sporazumu sa kompetentnim faktorima.

11. Čim dobrovoljac stigne na koncentraciono mjesto, morat će da se podloži svim odnosnim vojnim propisima.

Potpisani Odbor stavlja ovaj pothvat na dušu svim našim slobodnim ljudima i računa na njihovu požrtvovnost. To je prva dužnost svakoga svjesnoga rodoljuba danas, kad je čitav naš narod stavljen na krajnju kušnju. Pomislimo samo na neopisive patnje naroda u Srbiji i u Crnoj Gori, pa na muke onih devet milijuna Jugoslovena pod ropstvom Austro-Ugarske, od kojih je sva muška snaga pognata u rat, da se bori protiv svoje rođene slovenske braće Srba i Rusa, dok gotovo sva narodna inteligencija, u koliko nije izdahnula na vješalima, čami već toliko mjeseci u austro-ugarskim tamnicama!

Mila braćo, stupajte u svete redove „JADRANSKE LEGIJE“!

London—Rim, mjeseca januara 1915.

Odbor „Jadranske legije“
odjeljenje „Jugoslovenskog odbora“.

15.

Rezolucija amer. Jugoslovena u Chicagu.*

Chicago, 10. marta 1915.

Hrvati, Srbi i Slovenci jedan su narod jednoga jezika, koji nastava pod raznim nazivima brojne pokrajine na jugoistoku Austro-Ugarske monarhije, kao i kraljevinu Srbiju i Crnu Goru. Njihovo zajedničko ime je Jugosloveni. Jugosloveni Austro-Ugarske monarhije, u kojoj gospoduje njemačka i madžarska rasa, podnose nesmiljeno sužanjstvo. Ne imajući političkih prava, oni su do najvećeg stupnja ekonomski eksploatisani, spriječeni u svome napretku, ugroženi u svojoj narod-

* Prevod iz engleskoga. — Ovaj je zaključak stvoren na velikom kongresu, održanom u Chicagu 10. marta 1915., na kojem su se sastala 563 delegata američkih (USA) i kanadskih Srba, Hrvata i Slovevaca, doseljenih iz naših zemalja bivše Austro-Ugarske monarhije. Kongres je organizirao odaslanik Jugoslovenskog odbora u Londonu Dr. Franjo Potočnjak, odaslan u tu svrhu u Ameriku. Rezolucija prihvaćena je jednoglasno. Učesnici organizovaše se nato u „Jugoslovenski narodni odbor“.

nosti i socijalno potišteni. Oni više ne mogu podnositi toga stanja, ako hoće da očuvaju svoj opstanak i narodnu individualnost. Oni vide svoj jedini spas u oslobođenju od Austro-Ugarske. Sve veze s njome moraju biti prekinute. Naš život i napredak ne mogu biti zajamčeni, nego u ujedinjenju svih jugoslovenskih zemalja sa Srbijom u jednu jedinstvenu državu.

Mi se obraćamo punim pouzdanjem u vlasti Trojnog Sporazuma, koje u ovom ratu vojuju za oslobođenje potlačenih naroda. Mi ih molimo, da nam pomognu u ostvarenju naših pravednih aspiracija, koje će ostvarenje znatno pridonijeti uspostavi reda na jugoistoku Evrope, davajući trajne temelje za svjetski mir.

16.

Sjevero-američki Jugosloveni ruskom poslaniku Bahmetjevu. u Washingtonu.*

Chicago, 23. marta 1915.

Njegovoj Preuzvišenosti, poklisaru ruskom, Washington, D. C.

Vaša Preuzvišenosti!

Zastupnici svih ogranaka Jugoslovena u Austro-Ugarskoj monarhiji nastanjeni u Sjedinjenim Državama Sjeverne Amerike, sakupljeni na narodnome zboru u gradu Chicago, državi Illinois, dana 10. i 11. marta godine 1915., u svrhu da pronađu sredstva kojima da podupru i pomognu svoje rodne zemlje — Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju, Istru, Kranjsku, Štajersku, Koruško, Bačku, Banat, Međumurje, Bosnu i Hercegovinu — koje se sada bore da sruše sa sebe austro-ugarski jaram i silništvo, čije je nastojanje išlo za tim, da apsolvira i uništi njihovo plemensko i nacionalno jedinstvo i opstanak, naložili su podpisanim, da uprave apel na svoju po krvi i po rodu najbližu i najmoćniju braću, moćnu Rusiju, te njezinoga uzvišenoga i plemenitoga vladara, cara, oca svih Rusa, putem Vaše Preuzvišenosti i putem carskih ministara Njeg. Veličanstva, da podupru, obrane i pomognu Jugoslovene u njihovoj borbi za oslobođenje ispod austro-ugarskog gospodstva i silništva te da pomognu i zastupaju naše težnje u vrijeme koje će doći po svršetku sadanjega konflikta kod mirovne konferencije i međunarodnih ugovora između evropskih naroda.

Nama je nadalje naloženo, tumačeći cilj za kojim teže Jugosloveni, da predstavimo Njeg. Veličanstvu caru i moćnoj

* Prevod iz engleskoga. — Oko 15. marta 1915. stigli su u Chicago glasovi, da predstoji intervencija Italije uz teške žrtve po Jugoslovene. Na to je tamošnji Jugoslovenski odbor odlučio, da zamoli posredovanje Rusije.

Rusiji putem Vaše Preuzvišenosti, pogibao koja prijeti Hrvatima, Srbima i Slovencima, poimence onima, koji nastavaju Istru te njezine otoke i gradove Trst i Goricu, čitavu Kranjsku i Dalmaciju s njezinim ostrvima, od ugrožene aneksije po Italiji, koja će bezuvjetno odvratiti i izvrnuti našu borbu za oslobođenje ispod strane vlade i podanstva.

Kolike li nesreće za siromašne i vjerne zemlje Istru, Kranjsku i Dalmaciju, da nakon tolikogodišnjih isisavanja narodnoga blaga po Austro-Ugarskoj i žrtava u krvi svojih najboljih muževa — da padnu u ropstvo i vazalstvo Italije.

Pučanstvo provincija Dalmacije, Istre i Kranjske sastoji se iz 90% Slovena, a njihovo raskomadanje i razdjeljenje ili aneksija Italiji, bila bi nepravedna i stvorila bi novu hegemoniju od plemena, isto tako i više nepravednu, no je ona, koja postoji danas.

Jugosloveni iz austro-ugarske monarhije neizmjerno su potišteni i držani u posvemašnjem političkom ropstvu Madžara i Nijemaca. Oni ne uživaju takovih političkih prava, kakova su dana Nijemcima i Madžarima, te su sistematično sprečavani u njihovu kulturnome razvoju nasilnim mjerama, dok je njihovo nacionalno i plemensko jedinstvo lagano ali sigurno uništavano.

Jedini spas Jugoslovena leži u njihovu oslobođenju od austro-ugarske monarhije te da ostanu neodvisni od ikakve druge vlasti, navlastito od hegemonije Italije. Kad se to ispuni, želja je svih, da se ostvari narodno jedinstvo Jugoslovena.

Ponovno moleći Vaš zagovor, predlažući ovu molbu i zahtjev u ime svih Jugoslovena nastanjenih u Sjedinjenim Državama Sjeverne Amerike Njeg. Veličanstvu caru Rusije te njegovim ministrima, jesmo u odanosti

Jugoslovenski narodni odbor

Chicago, Illinois, 23. marta 1915.

Tajnik: **Pero Stijačić.**

Predsjednik: **Dr. Ante Biankini.**

17.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.*

Kragujevac, 4. apr. (22. marta) 1915.

Hristos Vaskres, vojnici!

U osvitku Vaskrsa Velike Srbije, Ja vas na današnji dan pozdravljam sa Hristos Vaskres i željom, da sa uspehom i slavom završimo veliko započeto delo na ostvarenju Srbinovih ideala!

* Iz originala.

Junaci!

Sećajući se danas stradanja Bogočoveka za spas čovečanstva, sećajući se velikih žrtava srpskoga naroda za ujedinjenje i spas cjelokupnoga Srpstva i Slovenstva, budimo istrajni u radu do kraja, budimo dostojni potomci slavnih predaka i dičnih drugova palih za svetu stvar, za sjaj i veličinu otadžbine!

Neka uspomena na sve to na današnji dan izazove u srcima sviju Srba osećanje divljenja i poštovanja prema njihovim delima i dade nam podstreka i snage, da pobedimo neprijatelja časti i neprijatelja slobode i neprijatelja imena srpskoga. Ovo neka danas ulije srpskom narodu snage i moći, da patnje i nevolje ovoga strašnog a nametnutog rata muški i junački podnosi.

Junaci!

S čvrstom verom u sve ovo, Ja danas kličem:

Da živi srpski narod i njegova hrabra vojska!

U Kragujevcu 22. marta 1915. godine.

Aleksandar.

18.

Izjava g. Pašića u Narodnoj Skupštini.*

Niš, 28. (15.) apr. 1915.

Povodom glasina o skoroj intervenciji Italije uz velike teritorijalne kompenzacije na Jadranu i u Kranjskoj, a na štetu jugoslovenskog naroda, uputio je na 34. sastanku Narodne Skupštine u Nišu dne 28. (15.) aprila narodni poslanik Dr. Dragoljub M. Pavlović pitanje na ministra izvanjskih poslova, g. Nikolu Pašića, o odnosima Italije spram Srbije i južnoslovenskoga pitanja, zagovarajući kod toga slogu i sporazum na osnovu principa narodnosti.

Gospodin Nikola Pašić odgovorio je nato među ostalim ovo: »Ja držim, da talijanski političari i državnici ne mogu poći za tim, da dobiju jedan grad više ili manje, ovo ili ono ostrvo, jer mogu unapred znati, da sama Italija ne će biti u tome gradu ili ostrvu, nego će njena sila biti u slozi srpsko-hrvatsko-slovenačkoga plemena i Italije«.

* Potpuni tekst ove sjednice Narodne Skupštine nijesam mogao dobaviti.

19.

Rezolucija jugosloven. kongresa u Nišu.*

Niš, 6. maja (23. apr.) 1915.

U ovim historijskim danima žrtava te nade u pravdu i slobodu, izjavljujemo u prvom redu naše potpuno i nerazdruživo narodno jedinstvo Srba-Hrvata-Slovenaca, ne samo kao bezuvjetnu predpostavku za bolju budućnost, već također kao aksiom etnografski i genetski, koji mora da se ostvari isto tako politički, kao što je već ostvaren moralno i duševno.

Dosljedno tome izjavljujemo, da se ni uz koju cijenu ne ćemo zadovoljiti idejom, da se žrtvuju ili da se komadaju naše neosporive jugoslovenske zemlje, a poglavito naše more i primorje, gdje žive Srbi-Hrvati-Slovenci.

Radi toga molimo sve velevlasti i države, koje se danas bore za narodni princip i pravicu, da naš narod jedne krvi bezuvjetno očuvaju od svakoga cijepanja, kao i njegove zemlje od svakoga kidanja, te da omoguće Srbiji, da izvrši svoju oslobodilačku i kulturnu misiju, koja će biti zalogom za održanje postojanoga mira u Evropi. U protivnom slučaju, svako cijepanje i raznarodivanje — u ovom ratu za slobodu narodâ — zemaljâ i jadranskoga primorja srpsko-hrvatsko-slovenačkoga, bilo bi ne samo jedna velika nepravda, nego i nepresušnim izvorom novih borba sve dotle, dok ta nepravda ne bude reparirana.

20.

Memoar Jugoslovenskog Odbora predan francuskoj vladi.**

Paris, 6. maja 1915.

I.

Suvremeni položaj Jugoslovena u Austro-Ugarskoj. U jugoslovenskim krajevima Austro-Ugarske, služio je suvremeni rat kao izlika za najgore zloupotrebe. Na najbrutalniji način bila je nametnuta šutnja jugoslovenskom

* Iz originala. — Kongresu predsjedao je književnik Ivan Ćipiko (Dalmatinac), a prisustvovali su mu pored predstavnika kr. srpske vlade, srpske vojske i narodnih poslanika još i mnogi Srbi, Hrvati i Slovenci iz bivše Austro-Ugarske monarhije, stranom emigranti, a stranom ratni zarobljenici.

** Iz originalnoga koncepta. — Doslovno ovaki memoar (na engleskom jeziku) predan je 15. maja 1915. britanskoj Vladi u Londonu, a drugi egzemplar (francuskim jezikom) predan je još 6. maja i ruskom poslaniku u Parizu, g. Izvoljskomu.

narodu. Gotovo čitav muški naraštaj, pozvan pod barjake, bio je potisnut u prve redove: u bitkama on je onaj, koji najviše trpi. Svi oni koji nijesu bili uvršteni u redove, zatvoreni su ili internirani. Pod različitim izlikama vješalo se, strijeljalo, klalo. Više od 100.000 osoba bilo je iz domovine izagnano, a nekoliko stotina tisuća sa svojih ognjišta protjerano. Zagrebački sabor nije bio sazvan, sarajevski bješe raspušten, a provincijalni saborj Dalmacije, Istre, Kranjske, Gorice, Koruške i Štajerske ne smiju se sastati. Zastupnici lišeni su svog imuniteta. Mnogi su zatvoreni ili internirani. Politički vode naroda i javno mnijenje nemaju nikakovog sredstva, da se odupru ratnom režimu i da manifestiraju svoje osjećaje.

Rad Jugoslovena u inozemstvu. Naši mladi ljudi, koji su mogli umaći, bore se u redovima srpske i crnogorske vojske, u kojima su i mnogi našli slavnu smrt.

Minimalni dio predstavnika javnoga mnijenja iz jugoslovenskih zemalja Austro-Ugarske bio je tako srećan, te se našao izvan granica u času, kad je rat naviješten. Oni su izabrali Odbor emigracije iz jugoslovenskih zemalja, kojemu je zadaća, da uputi vlade i veliku publiku saveznih naroda u stanje jugoslovenskih zemalja, koje su još pod Austro-Ugarskom, i u njihove nacionalne težnje.

Jugosloveni u Austro-Ugarskoj stenju pod brutalnom vladavinom Nijemaca i Madžara. Oni su samovoljno podijeljeni među dvije monarhijske polovice i u jedanaest pokrajina, pod dvanaest različitih zakonodavstvi. Unatoč tome oni su u ovome času sjedinjeni u jednoj težnji, a naš se Odbor smatra pozvan, da tu težnju iznese.

Jugosloveni i Trojni Sporazum (Triple-Entente). Čitav jugoslovenski narod, Srbi, Hrvati i Slovenci, svi mi očekujemo od ovoga rata ujedinjenje sviju narodnih udova i čitavoga svog teritorija u jednu nezavisnu državu. Ovo pouzdanje temelji se na svečanim izjavama, koje su tako često ponovili predstavnici Trojnog Sporazuma, a tiču se zaštite i ostvarenja narodnosnog principa. Ovo pouzdanje čuva od očaja naš još potlačeni narod. Ono je bilo glavnim vrelom moralne snage, iz koje se diže vanredno junaštvo Srbije i Crne Gore, koje su učinile tako velikih usluga zajedničkoj stvari Saveznika suprotstavljajući se vojničkom prodiranju Austro-Ugarske.

Borba Srbije i Crne Gore nije borba osvajalačka za proširenjem granica: ove su dvije srpske države protagonisti u oslobađanju svih Jugoslovena, i njihova je zadaća sviju nas: zajamčiti našu narodnu egzistenciju na našem ujedinjenom zemljištu.

Misao vodilja jugoslovenske historije. Jedinstvo, narodno i političko, to je ideja velikih vladara naših

narodnih država prije turske najezde, sviju mučenika naše rase za vrijeme turskoga gospodstva, čitavoga našeg narodnog pjesništva i sviju spisatelja i velikih duhova dubrovačkih, koji su pravi početnici u stvaranju Ilirije Napoleona I. Ustanak Karađorđev, iz kojeg je izišla suvremena Srbija, kao i junačke borbe Crnogoraca, crpe snagu svoju iz te ideje. Ta je ideja upravljala djelovanjem velikog Njeguša, politikom kneza Mihajla, ona je bila zadaća dviju Karađorđevića i Petrovića sve do ovoga časa. Ona je proizvela Preporod Hrvata i Slovenaca sa vrhuncem u borbama god. 1848. Ona blista u djelu velikog biskupa Strossmayera i njegovih suradnika. Ona je bila duboki uzrok dugih i često puta krvavih borba Hrvata za njihovu nezavisnost i ujedinjenje. Ona je bila uzrokom svih borba narodnih u Dalmaciji, Istri i na Rijeci, u južnoj Ugarskoj, u slovenačkim zemljama i u Bosni i Hercegovini. Političko oslobođenje, cjelokupnost čitavoga narodnog zemljišta i osnutak jedne jedinstvene države, to je bio konačni cilj sviju panhrvatskih ili pansrpskih težnja, svih ustavnih borba, svih ustanaka i pobuna u svim krajevima naše nacije, bilo u Austro-Ugarskoj, bilo na Balkanu. Proširena demokratskim načelima, okrunjena uspjesima srpskog oružja u zadnjim Balkanskim ratovima, poprimila je ova ideja precizno i konačno obličje. Ovaj rat pruža joj sankciju i potporu prosvijetljenog svijeta. Naša je ideja zrela za ostvarenje.

Austro-Ugarska protiv jugoslovenske ideje. Uzalud je Austro-Ugarska radila svim svojim silama protiv jugoslovenske ideje.

Svim sredstvima nastojala je, da je izvrgne ruglu, da je okleveće i da je zatre. U tu je svrhu bio osnovan dualizam u monarhiji, dovršeno raskomadanje Jugoslovena u provincije, država hrvatska iznakažena, propagirana germanizacija Slovenaca i madžarizacija Hrvata i Srba. Za taj cilj bila je povjerena okupacija i proglašena aneksija Bosne i Hercegovine. Za taj se cilj izmišljalo nebrojene političke procese i beskrajne progone protiv Jugoslovena. Za taj cilj bilo je provocirano suparništvo i konflikti među slovenskim balkanskim državama. Napokon su prijeteći suverenitetu Srbije, razmahali suvremeni rat.

Austrija izručena imperijalizmu njemačkom, mislila je smrviti u ovom ratu Jugoslovenstvo, najveću zapreku svojem i njemačkom prodiranju na Istok. Ona je provocirala konflikt, jer je mislila, da jugoslovensko pitanje ne trpi više ni djelomičnoga ni paliativnoga rješenja. Ona se bacila na Srbiju, da s njome apsorbira čitavu Jugoslaviju. Feudalna država i pionir Njemačke, Austro-Ugarska se skobila s narodnom otpornošću Srbije, kojoj su se digle u pomoć vlasti Trojnog Sporazuma. Na taj način postade jugoslovensko pitanje evropskim pitanjem. U tome je jedna evropska nužda, da to pitanje

bude riješeno u čitavom svom opsegu; jedino potpuno rješenje može da zajamči rezultate, za koje je Trojni Sporazum ušao u rat.

Ideja jugoslovenskoga naroda. Naš narod, tako okrutno iskušavan i tako često prevaren, odlučio je, da tome već jednom bude kraj, pa bilo to po cijenu najkrvavijih žrtava; on hoće da izađe iz toga protuprirodnoga položaja i neprestanih patnja; on želi miran život i miran razvitak; on vjeruje, da ima prava i da više ne će biti predmet spletaka ili igračka stranačkih interesa; on ne će da njegovo zemljište bude roba, kojom Velike Sile izravnavaju svoje račune, on ne će više da se između sebe kolje i da se upropašćuje u korist tuđinsku.

Jugoslovenski narodi, koje historija poznaje pod imenom Srba, Hrvata i Slovenaca, jedan su isti narod, ujedinjujući sve uvjete da postanu jedna narodna nezavisna država; on ima sva historijska i etnografska prava na čitavo zemljište gdje živi u kompaktnim masama.

Narodni teritorij Jugoslovena. Narodni teritorij Srba, Hrvata i Slovenaca obuhvata:

a) Srbiju i Crnu Goru;

b) Bosnu i Hercegovinu;

c) Dalmaciju sa otočjem;

d) Hrvatsku i Slavoniju sa Rijekom i Međumurje;

e) Podravinu južne Ugarske i bivšu srpsku Vojvodinu (Bačku i Banat);

f) Istru s njezinim otocima i Trst;

g) Kranjsku i Goricu;

h) Južnu Koruško i južnu Štajersku s pograničnim predjelom jugozapadne Ugarske.

Na čitavom tom zemljištu živi naš narod u kompaktnoj masi i gotovo bez primjese drugih rasa. Primjese na krajnim periferijama, to su pojave koje proizlaze iz kontakta susjednih rasa ili su umjetni produkti neprijateljske politike, inače bez osobite važnosti po nacionalni karakter zemljišta.

Veza toga teritorija. Ovo zemljište sačinjava jednu etničku jedinicu. Njegov geografski položaj temelj je ekonomskoj vezi tih zemalja. Bosna i Hercegovina sa suvremenom Srbijom i Crnom Gorom ne mogu se normalno razvijati bez posjeda Dalmacije, a dalmatinska obala ostat će beskorisna po trgovinu i brodarstvo bez izravnoga ujedinjenja sa svojim zaleđem; sigurnost Dalmacije bila bi u pogibli bez posjeda otočja. Austro-Ugarska je okupirala i anektirala Bosnu i Hercegovinu upravo zato, jer je posjedovala Dalciju; Dalmacija i njezino otočje ne mogu pripadati nego gospodaru Bosne i Hercegovine. Ako bi stranci posjedovali otoke i

obalu dalmatinsku, to bi značilo novo njihovo uvlačenje na Balkan. Takova bi opasnost izazvala nepomirljivi otpor našega naroda i ugrozila bi općeni mir na Jadranu. Inače sačinjava Dalmacija od pamtivijeka sastavni dio hrvatske države. U Srednjem Vijeku bila je središtem te države, kasnije je postala žarištem, iz kojega su frcale iskre najviših duhova jugoslovenskog genija. Ona sačinjava po postojećim austro-ugarskim zakonima nerazdruživi dio trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Narod, a tako i sabori zagrebački i zadarski, nikad nijesu prestali da traže ostvarenje temeljnih zakona, koji garantuju ponovno ujedinjenje Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom.

Hrvatska i Slavonija borila se kroz vijekove za svoju samostalnost, koliko protiv germanizacije i austrijskoga centralizma, toliko i protiv madžarizacije. Za Hrvatsku nema prirodnijega mjesta nego u Jugoslaviji. Ponajprije iz razloga narodnosnoga sastava, a onda zbog narodnoga i političkoga preporoda, koji se vodio pod zastavom širokog Jugoslovenstva. Nadalje i zbog neprestanih reklamacija sa strane hrvatskih sabora za teritorijalnom cjelokupnošću, za političkom neodvisnošću i jugoslovenskim ujedinjenjem. Konačno i svi njezini vodeni putovi, Sava, Drava i Dunav, kao i poprečni željeznički put koji veže Beograd s Rijekom, određuju Hrvatsku i Slavoniju za posrednika između zapadnih i istočnih narodnih dijelova.

Rijeka je jedina prava luka od koristi za Hrvatsku i Slavoniju, i, kako sada stoje stvari, za samu Srbiju. Rijeka je uvijek sačinjavala neprijeporni dio hrvatskog teritorija. Slučaj Rijeke postao je prijepornim zbog falsifikacije teksta § 66. hrvatsko-ugarske Nagodbe od god. 1868. Poslije toga zločina preotela je Ugarska upravu grada i luke Hrvatskoj, kao što je učinila god. 1861. sa čistim hrvatskim krajem između Drave i njenog pritoka Mure, s Međumurjem. Rijeka nema nikake vrijednosti bez svoga zaleđa, a ovo opet ne može da živi bez svoje prirodne luke. Jugoslovenska Rijeka je životna potreba za čitavu Hrvatsku i Slavoniju, Srbiju, te za znatan dio Istre i Kranjske.

Uz Rijeku je nerazdruživo povezan posjed Kvarnerskih otoka i istočne Istre, kao što je zapadna Istra vezana uz Trst, jedinu luku slovenskog zaleđa.

Jugoslovenske zemlje, lišene Trsta i svoje komunikacije s morem, ne bi imale više snage, da se odupru germanskom prodiranju na Jug, koje se sada provodi na štetu slovenskoga teritorija u Koruškoj i Štajerskoj. Jedino posjed Trsta, Koruške i južne Štajerske mogao bi osposobiti Slovence, da izvrše misiju kao alpinska straža Jadrana i Jugoslovenstva priječeći prodiranje Germanstva prema Sredozemnom moru, da očuvaju na taj način sigurnost sredozemnih vlasti, kao i narodni opstanak sviju jugoslovenskih zemalja.

U Ugarskoj imade sjeverno od Mure sve do rječice Rabe još 100.000 Slovenaca, a sjeverno od Drave i Dunava imade oko 800.000 Srbo-Hrvata. Čitavo to pučanstvo, najvećim dijelom imućno i u posjedu plodnih zemalja, ne će se moći obraniti od prisilne madžarizacije drugačije, nego samo ujedinjeno sa ostalom braćom svojom. Sačuvavši samo sebe, sačuvat će to pučanstvo i svim ostalim jugoslovenskim zemljama ravnice Bačke i Banata, žitnicu koja im je potrebna.

Svako cjepkanje ovoga narodnog zemljišta, a nada sve prepuštanje bilo ma kojega njegovog dijela kojoj mu drago stranoj vlasti, ne bi bilo samo zaprekom po razvitak jugoslovenskog jedinstva, povredom narodnosnog principa, nego upravo novo izdanje austrijskoga sistema i vrelo neprestanih sukoba i konflikata.

P o l i t i č k o u j e d i n j e n j e. Samo jedno sredstvo može stvoriti trajni mir na čitavom jugoistoku Evrope, a navlaš na Jadranu i Balkanu. To je ujedinjenje svih udova i svih jugoslovenskih zemalja u jednu nezavisnu državu. Jugosloveni amerikanski i kanadski, to jest iseljenici iz Austro-Ugarske, a na broju od jednoga milijuna i po, zastupani od 563 delegata, očitovali su svoje oduševljeno pristajanje na taj narodni program prošloga 10. marta na velikom kongresu u Chicagu.[1] Slična je manifestacija uslijedila i nedavno, 6. maja, u Nišu, gdje je više tisuća austro-ugarskih Jugoslovena, sakupljenih u velikoj skupštini, odglasalo rezoluciju, koja traži ujedinjenje svih Jugoslovena, a protestujući protiv prepuštanja ma i koje čestice narodnoga zemljišta.[2]

S m i s a o b u d u ć e j u g o s l o v e n s k e p o l i t i k e. Sva pitanja, koja se tiču načina i oblika grupiranja naše nacije u buduću državu, moraju biti posmatrana kao pitanja nutarnja, koja će biti riješena slobodnom voljom čitavoga jugoslovenskog naroda. Poslije stoljetnih borba za svoj opstanak, naš narod osjeća krajnju potrebu da žive u miru, dakle u potpunom suglasju sa svojim susjedima. Ujedinjen u jednu državu, imao bi naš narod sve potrebne uvjete, da postane elemenat reda i napretka na jugoistoku Evrope. On ne može postati opasan po svoje susjede ni po svome broju, ni po osvajalačkim željama, a nada sve zbog velikih problema, koje će imati da riješi u svojoj nutarnjoj organizaciji. Po svojoj tolerantnoj naravi u nacionalnim i vjerskim odnošajima, kao i po svome demokratskom osjećanju, narod naš, slobodan i ujedinjen, ne bi imao nikakvoga razloga, da progoni ostale narode i konfesije, a to s tim manje, što je on sam podijeljen na više konfesija, a da ne smeta ili ne priječi jedinstvo njegovih osjećaja i interesa. On dakle nosi sam u sebi, po svom sastavu, sve garancije slobode vjeroispovijesti.

[1] Gl. gore br. 15. str. 20—21.

[2] Gl. gore br. 19. str. 24.

Naš narod nastava čitavu obalu Jadrana. On želi da u tim predjelima živi u potpunoj ekonomskoj suradnji sa svim kopnenim i pomorskim susiedima, eksploatirati u miru, ne u ratu, svoje baštinjene sposobnosti i staviti ih na općenitu službu trgovine i civilizacije. Bit će u njegovom vlastitom interesu, da dobre volje otvori svoje luke svakoj trgovini, kao i da garantuje slobodu prometnih putova između tih luka i čitave trgovine zaleđa.

Interesi našega naroda podudaraju se dakle potpuno s interesima općega mira i civilizacije, a osobito s onima, koje su nadahnule velike sile Trojnog Sporazuma, kad su se digle protiv brutalnoga imperializma, toga vječnoga smutljivca mira.

II.

Pitanje velike političke aktuelnosti uzbuđuje u ovome času sve političke duhove Evrope: Intervencija Italije.[1] Mi bismo najiskrenijom radošću primili ovu intervenciju, kad bi ona pospješila konac ovoga strašnoga rata i rasap Austro-Ugarske. Ovaj događaj želi naš narod od svega srca. Naš bi potlačeni narod pozdravio Italiju kao novoga suradnika pri djelu oslobođenja i ujedinjenja čitave naše rase, ali njezina intervencija ne smije da dovede u nesklad cilj sadanjega rata i našu radost prerušiti u osjećaj žalosti i razočaranja.

Italiji se pripisuju stanovite ekonomske i strateške aspiracije na austro-ugarske krajeve, koji su sastavni dijelovi našega narodnog posjeda i, što više, temelji našega narodnog života. I ostvarenje tih aspiracija, vele, da je zajamčeno. Međutim slične garancije nijesu bile dane nijednom od zaraćenih, koji od početka rata podnose najveće žrtve.

Buduće talijanske žrtve moraju biti naplaćene, ali ne na štetu onih, koji sve do danas podnose najokrutnije kušnje. Koju bi veću korist mogla da ima Italija od toga, da nestane Austro-Ugarske s Jadrana i s južne strane Alpa? Austro-Ugarska, predstraža Njemačke, priječi i ugrožava slobodan ekonomski razvitak Italije. Mala Jugoslovenska država ne će moći ugrožavati Italiju, nasuprot, ona će joj služiti kao potpora i pomoć protiv pritiska sa sjevera i postat će glavni pokretač njezine trgovačke i ekonomske ekspanzije.

Ali duša jugoslovenska buni se pri pomisli, da bi njeno zemljište moglo da postane kolonijom jednoga stranog naroda. Nedavno je srpska vlada u Skupštini dala izjave, koje pokazuju, da u Srbiji vladaju iste zabrinutosti koje i nas uznemiruju. Naša je dužnost kao patriota odgovornih svomu narodu

[1] Italija ušla je faktički u rat tek 25. maja 1915. No kako je Londonski Pakt potpisan već 26. aprila iste godine, i to iza poduljega cjenkanja (up. moje Jadransko pitanje br. 1. uvod.), ipak je mnogo toga prodrlo u javnost o talijanskim aspiracijama. Up. i gore br. 16. str. 21—22.

i naša je dužnost lojalnosti prema prijateljskim Velikim Silama, koja nas obavezuje, da svoje mnijenje očitujemo u potpunoj iskrenosti i pouzdanju.

Ako Italija zahtijeva sjevernu i istočnu obalu Jadrana, to će reći od sadanje talijanske granice sve do Rijeke, zatim sjevernu i središnju Dalmaciju i konačno otoke kvarnersko-dalmatinskog arhipelaga, onda neka zna, da naš narod nikad ne bi mogao pristati na to, da se odrežu životni udovi njegovoga organizma. On bi htio da dokrajči stoljetne borbe za zahtjevom svoga integriteta.

Ove su koncesije ožalostile, uzbudile i ogorčile čitavu našu rasu. U toj tragičnoj perspektivi pita se naš narod, da li bi Italija zaista mogla zanijekati vlastiti svoj postanak i izložiti svoju budućnost pogibli, dajući se na pustolovine puno teže, nego što je bila bosansko-hercegovačka aneksija, koja je međutim dovela do sadašnje katastrofe. Zar bi Evropa zaista trgovala s našim narodom i zar bi zato htjela da ubrza mir, da stvori jedan uzrok novih konflikata? Zar bi mogla na tu trgovinu pristati Francuska, koju obožavamo kao propagatora slobode, jednakosti i bratstva, i čiji je genij pred sto godina stvorio Iliriju, prvu jugoslovensku državu na Jadranu? Zar bi to mogla odobriti Engleska, koju naš narod, također pomorski, obožava kao najbudnijega čuvara slobode i sigurnosti mora i u suvremenom ratu kao vjesnika pravice i prava malih protiv gusarstva velikih? Zar bi na to mogla pristati Rusija, zaštitnica Srba i braniteljka slovenskih misli? Žalosna ova pitanja odaju pouzdanje, kojim se naš narod obraća Velikim Silama. Ali to pouzdanje pomućeno je uznemirujućim glasinama, koje smo natuknuli. Mi se bojimo, da će austrijska podmuklost zloupotrebiti zabrinutost našega naroda, da ga skrene s pravoga puta. I mi se bojimo, da te glasine ne uzbude među srpskim četama malodušnost i ne uzbude pitanja, da li je vrijedno bez promišljanja žrtvovati svoj život za tako jalove rezultate? Valja računati s duševnim stanjem naroda u zemlji, gdje je vlada prisiljena da predstavnicima naroda navijesti svoje tegobe; u zemlji, koja osobito sada baca na tezulju svu snagu svoje vojske za korist zajedničke stvari; u zemlji, čija bi moralna snaga mogla biti pojačana uvjerenjem, da se žrtvuje za posvemašnje oslobođenje čitavoga Jugoslovenstva, a osobito za oslobođenje primorskih jugoslovenskih obala!

Došavši do naših američkih kolonija, ove uznemirujuće glasine tako su ih potresle, da se egzekutivni odbor, izabran na velikom kongresu u Chicagu 10. marta, osjećao ponukanim, da protestuje 23. marta 1915. kod ruskog poslanstva u Washingtonu u ime svojih sunarodnjaka protiv svake želje za raskidanjem našega narodnog zemljišta i da zatraži pomoć ruske vlade i njenih saveznika, da se sačuvaju našem narodu ugro-

ženi krajevi.[1] Ova mutna neizvjesnost, koja zabrinjuje sve jugoslovenske zemlje, mogla bi biti od žalosnog utjecaja na općeni položaj. Da se umire duhovi, tako duboko potreseni, bilo bi korisno, da nam se podade, ukoliko to tajna ugovora o kome se radi dozvoljava, neke izvjesnosti koje umiruju.

Jadransko pitanje. Jadransko pitanje problem je koji se tiče Evrope, centralne i sredozemne. Ono ne može biti riješeno niti zatvorenjem niti monopolizacijom Jadrana bilo po kome. Rješenje će biti pravedno, kad bude odstranjena opasnost osvojenja ovoga puta, koji vodi u Sredozemno more. Zbog toga važno je za sve one zemlje, koje prema svojem geografskom položaju gravitiraju prema sjevernim i istočnim jadranskim obalama, ako hoće da stignu do jadranskih luka, da li imadu prevaliti teritorije od više država ili samo od jedne. Iz toga razloga mora pojas obale i sjevernog i istočnog zaleđa Jadranskoga mora sačinjavati dio jedne iste države. Ako Italija dobije koji vrijedni dio jadranske obale, ona bi nepravedno monopolizirala čitavo to more, a to bi prouzročilo konflikt sa Jugoslovenima i konačno mogućnost novoga njemačkog prodiranja prema Jugu. Talijansko-jugoslovenski sporazum pak, zapriječio bi tu kobnu eventualnost.

Trst, Rijeka, Šibenik, Split, to su četiri glavne točke jadranskoga problema. Ove četiri luke imadu važnost jedino kao trgovačke luke svoga zaleđa.

Trst i Italija. Trst je neophodno potrebni izlaz za krajeve slovenske, alpsko-njemačke i češke. Rijeka je izlaz za istočnu Istru, Kranjsku, Koruško, Štajersku, Hrvatsku, Ugarsku, a ujedno je i prirodni izlaz za sjevernu Srbiju. Italija nije dala i ne bi nikad mogla podati ekonomski život tim gradovima. To je činjenica, koju će potvrditi i sami trgovački krugovi tih gradova. U talijanskim rukama, ove bi dvije luke bile eksploatirane jedino u interesu Italije, a na veliku štetu njihovih zaleđa. Izuzevši kotare Gradišku i Tržić (Monfalcone), pogranične krajeve talijanskoga narodnog područja, ne nalazi se u Trstu, Istri i Gorici više od 284.325 Talijana prema 431.023 Jugoslovena; u čitavoj kneževini Gorici, izuzevši napomenute kotare, nema više od 17.949 Talijana prema 148.388 Jugoslovena; u samom pak Trstu imade 59.319 Jugoslovena prema 113.959 Talijana, a u Istri 147.417 Talijana prema 224.201 Jugoslovena. Jasno je dakle, da se otstup ovih krajeva Italiji ne bi mogao opravdati, uzme li se za bazu grupiranja nacionalni princip. Sa stanovišta ekonomskoga nemaju te zemlje za Italiju nikakove važnosti. Ne samo da se od nje ne mogu nadati nikakovu ekonomskom procvatu, nego naprotiv morali bi se više bojati, da u opasnost dođe sadanji njihov položaj. Jedino u rukama Jugoslovena mogu one napredovati, budući da su od životne važnosti po jugoslovensku državu.

[1] Gl. gore br. 16. str. 21—22.

Rijeka. Što se tiče Rijeke valja napomenuti, da ona zapravo čini jedan isti grad sa Sušakom, od kojeg je rastavljena samo potokom Rječinom. Sušak nema ni luke ni željezničke postaje; na Rijeci-Sušaku imade 25.000 Talijana, od kojih se najveći dio zove Talijanima istom od juče, a i obiteljska su im imena čisto hrvatska. Pored njih imade 45.000 Jugoslovena. Jedina željeznička pruga, koja spaja Hrvatsku i Srbiju s morem, sada i još za dugo vremena, svršava se na Rijeci.

Nedostatnost južnih dalmatinskih luka. Željeznice preko južne Dalmacije nemaju nikakove realne važnosti. Kotor (Boka Kotorska), Gruž i Metković su luke, koje se ne dadu upotrebiti. One su spojene s Bosnom i Hercegovinom samo jednom željezničkom prugom, djelomično na uže (konop) i uskotračnom, a konstruiranom od Austrije sa čisto strateškom svrhom. U te luke nije bilo moguće privući druge trgovine osim čisto lokalne. Sve kad bi se ovaj put i produžio do Srbije, ne bi ta duga i tegotna pruga odgovarala potrebama izvoza. Unatoč udaljenosti između Soluna i zapadne Evrope, Srbija ne bi se mogla služiti nego tim izlazom. Jedini izlaz suvremeni i od važnosti po Srbiju, to je željeznička pruga na Rijeku kroz Hrvatsku. Ugarska posjedujući Rijeku i hrvatsku željezničku prugu, priječila je izvoz tim putem; odatle ekonomsko gušenje Srbije, ekonomski zastoj Hrvatske i nebrojeni konflikti. Rijeka i trgovački izlaz najvećeg dijela Istre, Kranjske, južne Štajerske preko pruge Rijeka—Sv. Petar—Ljubljana —Maribor. Ako se Italija na Rijeci ustali, čitavi ekonomski život ovoga zaleđa, nedvojbeno jugoslovenskoga, bio bi podvrgnut hirima jedne strane države.

Hrvatsko primorje. U Hrvatskom Primorju od Rijeke do Zrmanje, koja čini granicu prema Rijeci, nema ni jedne luke, pače ni jedne željeznici pristupne luke, i to zbog neobičnih poteškoća kao i zbog jake bure. Čitava ova obala, bez Rijeke, ne pruža dakle ni za Srbiju ni za Hrvatsku nikakov trgovački izlaz od vrijednosti.

Split. Pravi veliki put budućnosti, koji bi spajao centralnu Srbiju, Bosnu i ostale balkanske zemlje s morem, bila bi normalna pruga Sarajevo—Rama do središta Dalmacije, t. j. do luka Šibenika i Splita. Ovu bi prugu mogla jedino da izgradi država, koja bi obuhvatala u isto vrijeme Srbiju, Bosnu, Dalmaciju i Hrvatsku s Rijekom. To bi bio pravi put budućnosti i zalog budućeg blagostanja.

Poteškoće izgradnje i golemi troškovi za jedno takovo poduzeće, mogli bi naći naknadu samo u najužoj ekonomskoj zajednici svih triju zemalja, u obliku jedne jedinstvene države. Samo tada bi taj željeznički put mogao stvoriti nov trgovački život u Bosni i u Srbiji. On bi stvorio sklad među lukama Rijekom s jedne, a Šibenikom i Splitom s druge strane, osiguravši Rijeci racionalniju eksploataciju sadanje njene trgovine, a otvo-

rivši Šibeniku i Splitu novi spoj s Bosnom i Srbijom, koje su sada ekonomski skučene, i konačno privlačeći velik dio trgovine ostalih balkanskih krajeva. Šibenik i Split imadu već prostrane izgrađene luke, koje se dadu povećati bez velikih poteškoća.

Šibenik i Split kao središta istočne i sjeverne Dalmacije i kao naravni izlazi čitave Bosne i čitave centralne Srbije, mogu gospodarski napredovati, jednako kao što i sami ti krajevi, samo onda, ako budu sačinjavali sastavne dijelove jedne jedinstvene države.

Šibenik. Šibenik, grad isključivo hrvatski, stara prestolnica Petra Kresimira IV., kralja Hrvatske i Dalmacije, u doba hrvatske narodne dinastije, danas je veoma važan trgovački centrum zbog izvoza sjeverne Dalmacije, sjevernih i zapadnih krajeva Bosne i susjednoga dijela Hrvatske. Luka Šibenik vezana je s Bosnom željeznicom Knin—Drvar, koja se potom nadovezuje na prugu Novi—Banjaluka. Kad bi Italija dobila Šibenik, bili bi svi pomenuti krajevi lišeni svoje luke i ove željezničke pruge, koje tvore njihov prirodni izlaz.

Sve ovo dostatno dokazuje, da posjed jedne od ovih luka nema za Italiju nikakve važnosti, dok bi talijanski posjed svih tih luka značio prije svega ekonomsko i političko iskorišćivanje, a onda ugušenje čitavoga jugoslovenskoga zaleđa. Položaj Hrvatske, Srbije, Bosne i alpinsko-jugoslovenskih krajeva postao bi još gori, nego li je sada. To bi značilo osiromašenje čitave jugoslovenske obale.

More i otočje. Prirodno bogatstvo Dalmacije sastoji se u iskorišćivanju svoga geografskoga položaja, kao primorja Bosne, Srbije i Balkana.

Bez te veze to primorje ne može niti živjeti niti imati ikake vrednosti.

Otočje kvarnersko-dalmatinsko organ je jugoslovenskoga života na Jadranskom moru. U čitavoj Dalmaciji s otocima imade samo 18.029 Talijana prema 610.669 Jugoslovena. Na otocima živi najčišće i najstarije jugoslovensko pučanstvo. Ondje ima 120.000 Jugoslovena prema 1.469 Talijana, koji su rasuti u posve malim grupama. Otoci, kojih se sadanje blagostanje, osniva u njihovoj produkciji vina, ulja te na ribarenju i brodarstvu, osiromašili bi bez svojega dalmatinskoga kopna i zaleđa. Čitava se austro-ugarska mornarica rekrutira između otočana. Pučanstvo je vrlo marljivo, štedljivo i moralno. Ako bi naš narod bio lišen ovih otoka, odsjeklo bi mu se najzeleniju granu njegova stabla. To bi za nj bio smrtni udarac, jer bi mu se onemogućila trgovina na vlastitom njegovom moru. Nikakav strateški razlog ne bi mogao opravdati, da se Jugoslovenima oduzmu ovi otoci, ili samo jedan njihov dio. Naš narod, nemajući nikakvih ekspanzivnih težnja, ne može da bude ma

ikakva opasnost za Italiju na Jadranu. On nema pače ni potrebe, da stvori ratnu mornaricu. On nema i ne će imati ni potrebe da ugrožava Italiju, jer sav bi njegov interes bio u tome, da žive s njome u dobrom prijateljstvu.

Mletačko gospodstvo. Mletačka historija na istočnoj obali Jadrana dokazuje, da talijansko gospodstvo ne može nikako da stvori blagostanja i napretka, već jedino zastarjeli i opasni sistem izrabljivanja. Trst se uvijek borio protiv mletačkoga gospodstva, dok mu Rijeka nikad nije bila podložna. Dalmacija je bila najzapuštenija upravo pod mletačkim gospodstvom, dok primjer slobodne republike Dubrovačke dokazuje, do kojega bi se stupnja napretka i civilizacije dovinula čitava istočna obala, kad bi bila jugoslovenska i slobodna.

Važnost jugoslovenske obale. Naš narod hoće po svaku cijenu da spase svoje obale i s njima cvijet svojih mornara. Naš je narod zaista predstavnik trgovačkoga i pomorskoga života na čitavoj sjevernoj i istočnoj obali Jadranskoga mora. Samo u Trstu i na Rijeci imade više od 20.000 naših mornara s velikim brojem društava brodarskih i trgovačkih. Naš narod želi sačuvati za se bogate kamenolome i rudnike svojega Krasa, od Nabrežine do Neretve, kao i bogata vrela i motorne snage svojih rijeka: Krke, Cetine, Neretve. On želi sačuvati za se bogato vrelo prihoda svoje krasne Rivijere od Trsta do Kotora. Bez svoje obale i potpune slobode svojega mora, bez tih prirodnih vrela, naša nacija ne bi mogla naći sredstava za razvitak, koji bi je učinio dostojnom njenih naprednijih sestara.

Mi ne možemo vjerovati da bi Evropa, koja je ušla u rat protiv sile a za prava malih naroda s devizom: »Svakom narodu svoje pravo«, zabacila tu devizu jedino u slučaju našega naroda, koji je u prošlosti bio bedem protiv Turaka, a danas i u buduće izdiže se kao bedem protiv pangermanstva. Mi ne možemo pomisliti, da bi Evropa htjela pospješiti mir, sijući novu mržnju, koja bi nužno dovela do novih zapletaja.

Mi dakle s pouzdanjem očekujemo, da će konačni mir na pravedan način urediti i jugoslovensko pitanje u čitavom njegovom opsegu, prema pravu i volji naroda, koji imamo čast da zastupamo.

Paris, 6. maja 1915.

Za Jugoslovenski Odbor

Predsjednik Dr. **Ante Trumbić,**

odvjetnik, član dalmatinskog sabora, predsjednik »Hrvatske Narodne Stranke« na dalm. saboru, bivši načelnik Splita, bivši zastupnik zadarskog kotara u austrijskom Parlamentu u Beču.

*

21.

Manifest Jugoslovenskoga odbora Britanskom narodu i parlamentu.*

London, 12. maja 1915.

Austro-Ugarska i Njemačka narinule su jugoslovenskom narodu bratoubilački rat. Osam milijuna Jugoslovena osuđeno je da se bori protiv svoje rođene braće i svojih oslobodilelja. Mnogo ih je prognano s rođene grude ili smaknuto, dok tamnice sve vrve od političkih žrtava.

Danas ne može jugoslovenski narod dati slobodnoga izražaja svojim željama; njegovi su sabori raspušteni, mnogobrojni njegovi zastupnici su zatvoreni ili su podvrženi strogoj pasci.

Oni naši mladi ljudi, kojima je uspjelo pobjeći, bore se u srpskim ili crnogorskim redovima. Mi koji smo imali tu sreću, da smo se na početku rata našli u tuđini, držimo da nam je dužnost upoznati prosvijetljeni svijet, a u prvom redu britanski narod, s pravim osjećajima i težnjama našega naroda. Naša jugoslovenska braća u Americi, koja su se prošloga mjeseca marta sastala u Chicagu na kongresu, sastavljenom od 563 delegata, prihvatila su jednodušno naš program.[1]

Srbi, Hrvati i Slovenci mole za pobjedu Trojnog Sporazuma (Triple-Entente) i pouzdanjem očekuju od nje spas jugoslovenskoga naroda. Uvjerenje da se Trojni Sporazum bori za pobjedu načela narodnosti, ulilo je Srbiji i Crnoj Gori moralnu energiju i snagu za nadčovječne napore, te je učinilo, da njihova plemenska braća s onu stranu granice nijesu posvema izgubila pouzdanje u budućnost.

Za Srbiju se i Crnu Goru radi o ratu za obranu i oslobođenje, a ne o ratu za osvajanje; ove se države bore, da oslobode naše pleme od tuđega jarma i da nas ujedine u jedan jedinstveni slobodni narod. Vojnički će i politički slom Austro-Ugarske zauvijek učiniti kraj sistemu »d i v i d e e t i m p e r a«, kojim su se kroz stoljeća služili, da vladaju našim narodom. Jugosloveni tvore jedan jedinstveni narod, identičan po jeziku, po neosporivim geografskim zakonima i po nacionalnoj svijesti. Tek onda kad bude ujedinjen, posjedovat će taj narod nužna sredstva za neodvisan opstanak.

Jugosloveni (Srbi, Hrvati i Slovenci) nastavaju ove pokrajine: Kraljevine Srbiju i Crnu Goru, trojednu kraljevinu Hrvatsku—Slavoniju—Dalmaciju (s Rijekom i Kotorom), po-

* Prevod iz engleskoga.

[1] Up. gore br. 15. str. 20—21.

krajine Bosnu i Hercegovinu te Kranjsku; znatan dio pokrajina Istre, Trsta, Gorice s Gradiškom, Koruške i Štajerske, i konačno jugoslovensku zonu Ugarske.

Ovjekovječiti rastrganost ovih teritorija, bilo da ih se velik dio ostavi pod austro-ugarskim gospodstvom, bilo čak da se neki od njih podvrgnu drugoj tuđoj vlasti, bila bi flagrantna povreda našega etnografskoga, geografskoga i ekonomskoga jedinstva i naš bi se narod tome sigurno najenergičnije i najopravdanije odupr'o.

Jugoslovenski narod nastoji da ujedini te teritorije u jednu nezavisnu državu. O unutarnjem uređenju odlučit će narod sam po svojim željama i potrebama.

Jugoslovenski će narod biti čimbenik reda i mira. Posvetivši sve svoje sile napretku, razvit će ujedno dobro poznate mornarske sposobnosti svoga žiteljstva, koje će britanski narod prvi znati valjano ocijeniti. Njegove će luke biti otvorene trgovini kao nikad dosele, i po njima bit će osiguran izlaz na more svima narodima zaleđa, a navlaš Česima i Madžarima.

Naš narod, koji je razdijeljen u više vjera i čiji je duh snošljivosti dobro poznat, okrunit će svoje nacionalno jedinstvo osiguranjem potpune ravnopravnosti i slobode vjeroispovijesti. Sigurni sklonosti naše ruske braće, apeliramo isto tako na simpatije njihovih zapadnih saveznika u našoj borbi za slobodu. I u povodu ovoga apela, kao zastupnici demokratskoga naroda, na britanski narod i Parlamenat, računamo na potporu, koja će pomoći jugoslovenskom narodu, da poslije stoljeća mučeništva konačno oživotvori svoje jedinstvo i svoju nezavisnost.

Za Jugoslavenski odbor
predsjednik Dr. **Ante Trumbić.**

22.

Manifestacija hrvatskoga sabora.*

Zagreb, 14. juna 1915.

Predsjednik **Dr. Pero Magdić:** Prema previšnjoj ovoj odredbi sazvao je gospodin saborski predsjednik[1] ovu sjednicu za danas u 11 sati prije podne, te mi je prije svega

* Držim da je jedva nužno napomenuti, da se u doba opstanka austro-ugarske monarhije i najžešćih progona nije drugačije ni moglo na saboru u Zagrebu raspravljati i govoriti.

[1] Dr. Bogdan Medaković. Dr. P. Magdić bijaše tada podpredsjednik sabora.

čast gospodu članove sabora pozdraviti s iskrenim i srdačnim: dobro došli!

Započinjajući u smislu postojećega ustava kraljevine Hrvatske, a po premilostivoj odredbi kralja rad ovoga saborskoga zasjedanja, ne mogu propustiti a da se u prvom redu ne sjetim sa čuvstvom sinovske odanosti i ljubavi te zahvalnosti onoga, koji u visokoj ustavnoj svijesti i očinskoj brizi svojoj nije ni u današnjim teškim časovima smetnuo s uma ustavna prava i potrebe naroda vjerne mu i odane kraljevine Hrvatske. Neka Svevišnji obilnim blagoslovom blagoslovi našega premiloga kralja i vladara te ga još dugo uzdrži čila i vedra na slavu i sreću njegovih naroda. (Burno odobravanje i poklici: Živio kralj! Živio hrvatski kralj!)

Hrvatski je narod na svom saboru god. 1527. slobodnom voljom izabrao kraljem svojim člana previšnje i danas vladajuće kuće, a stvorio je i temeljni državni zakon u historijskoj saborskoj sjednici od 9. ožujka 1712., po kome će hrvatski narod s prejasnom dinastijom Habsburške monarhije, jedan za sve, a svi za jednoga braniti se protiv vanjskoga dušmanina. Ovo su načelo obrambenoga solidariteta kasnije prihvatili svi narodi monarhije, komu se međutim državnome zakonu imade zahvaliti, što i danas svi narodi monarhije kao jedan narod na bojnim poljanama i kod kuće u složnom natjecanju, a u vjernosti prema kralju i otadžbini, doprinašaju sve moguće žrtve za pobjedu našega oružja i oružane sile Njeg. Veličanstva. I mi potomci mudrih i rodoljubnih djedova poštujući njihov spomen, poštujemo i vršimo taj njihov zapis, koji nam oni namriješe pa zalažemo i zalagat ćemo sve sile, da iskupimo njihovu riječ, jer to traži čast cjelokupnoga naroda našega. A vršimo ga i danas, gdje je vjerolomni bivši saveznik monarhije posegao s oružanom rukom za našim morem...

Zast. **Peršić:** Živilo hrvatsko more! (Povici: Živilo hrvatsko more! Dugotrajno pljeskanje i povici: Živila hrvatska Istra!). Živila hrvatska Rijeka! (Odobravanje i pljesak).

Zast. **Radić:** Živio hrvatski Zadar! (Odobravanje i pljesak).

Zast. **Wilder:** Živili Laginja i Spinčić! (Odobravanje i pljesak).

Predsj. Dr. **Magdić:** ...za zemljištem, koje nastavaju u ogromnoj većini Hrvati i Slovenci...

Zast. **Peršić:** Živili Slovenci! (Burno odobravanje i pljesak).

Predsj Dr. **Magdić:** ...za zemljištem, koje je Hrvat uvijek zvao svojom domovinom, pa gdje taj dušman tobože ide

u ime narodnoga načela da zarobi jedan čitavi dio kulturnoga državnoga naroda, koji ne će da bude ničiji rob. (Dugotrajno odobravanje i pljesak). Hrvatski je narod preko hiljadu godina državni narod, koji je uvijek branio svoju slobodu i držao se u svim prilikama i neprilikama života, te znao očuvati domaju. On će to znati učiniti i u današnjim teškim prilikama. To posvjedočuju one stotine hiljada brojeće hrvatske čete, koje su postavljene u bojne poljane, gdje se bore besprimjernim junaštvom i vanrednom žilavošću. Posvjedočuju to one nebrojene žrtve palih hrvatskih junaka u ovom ratu (Sabor ustaje i kliče: Slava im!), kojih se sjećamo s ponosom i osobitom zahvalnošću i kojima neka bude slavni spomen u narodu sačuvan (Sabor ustaje i kliče: Slava im! Slava im!)

Zast. **Radić:** Ne više ugarsko, nego hrvatsko domobranstvo.

Predsj. Dr. **Magdić:** Uočigled ovih kao i golemih gospodarskih žrtava, što ih za svečan izlaz rata doprinosi hrvatski narod, mislim, da moram naglasiti nepokolebljivo uvjerenje čitavoga ovoga sabora, kao predstavnika naših narodnih i političkih težnja, da će prinesene žrtve uroditi blagoslovenim plodom, bude li ostvaren onaj neprekidni i stalni zahtjev hrvatskoga naroda za narodnim ujedinjenjem (Sabor ustaje; dugotrajno i burno odobravanje i pljesak: Živio!) u jedno jedinstveno svoje državno tijelo na osnovu narodnoga načela te pozitivnoga i historijskoga prava (Živio! Dugotrajno odobravanje i pljesak), da se omogući tako...

Zast. Dr. **Hrvoj:** To poručite Tiszi i Andrassyju!

Predsj. Dr. **Magdić:** ...slobodni razvoj narodno-političkoga, prosvjetnoga i gospodarskoga života hrvatskoga naroda, a u interesu civilizacije i napretka, kao i u interesu monarhije. (Odobravanje.) Današnje vrijeme traži, da se sve dobre sile državne udruže u službi jednoga cilja, a taj je pobjeda našega oružja. Za taj cilj moramo raditi, ojačati ukupnu snagu, pa po potrebi zatajiti i stranački interes. Moramo tražiti ono, što nas u službi domovine spaja, a izbjegavati ono, što nas razdvaja. (Odobravanje. Živio!). Prvi korak zato neka nam bude, da pozdravimo u vjernosti i odanosti našega premilostivoga i ljubljenoga kralja i vladara (Sabor ustaje i kliče: Živio kralj), naše hrabre čete (Živila hrvatska vojska! Pljesak i dugotrajno odobravanje) i njihovog vrhovnog vojskovođu, nadvojvodu Fridrika. (Živio!). Molim da me visoki sabor izvoli na to ovlastiti. (Živio!).

23.

Rezolucija sjeveroameričkih Jugoslovena.*

Pittsburg Pa, u julu 1915.

U ime naše zarobljene braće u Austro-Ugarskoj, prisiljene od najužasnije tiranije da se bore protiv svoje slovenske braće ili da čame u tamnicama i da ugušuju istinu o svom očajnom stanju, mi protestiramo protiv svakog zuluma što im je nanesen, protiv vješanja i strijeljanja nevinih, protiv uništenja i gaženja pravednih, protiv ubijanja žena i djece, protiv odurne obaveze boriti se, navlaš djece i staraca, koje stavljaju u prve redove i kojima pucaju u leđa, protiv paleža i grabeža, vršenim u našoj teško iskušanoj zemlji.

Mi zaklinjemo svu našu braću obih kontinenata, da okrenu oružje protiv svojih krvnika i zaklinjemo one koji trunu u tamnicama, da ne gube nade, e će borba Slovena i njihovih prijatelja, Engleza i Francuza, biti okrunjena konačnom pobjedom, koja će ostvariti ideal slobode i jugoslovenskoga ujedinjenja.

Mi se kunemo, da ćemo svim sredstvima podupirati stvar slobodnih Slovena i njihovih saveznika, da ćemo upotrebiti sve naše sile oko ostvarenja našega nutarnjega ujedinjenja, da ćemo se pobrinuti, da ne bi štrajkovi pomutili rad u tvornicama, koje snabdjevaju ratnim materijalom Rusiju, Francusku i Englesku, da ćemo goniti tuđinske agente i konačno, da ćemo iz ropskoga sna probuditi svu našu braću u ime slobode, da bi i posljednji evropski robovi, Jugosloveni, jednom progledali između mraka i krvi.

24.

Sjeveroamerički Jugosloveni g. Pašiću.**

(Brzojav). Pittsburg Pa, u julu 1915.

U ime naše zarobljene braće u Austro-Ugarskoj, koji nemaju prilike da se slobodno izjave i čije su nam misli i osjećaji poznati, a tako i u naše ime izjavljujemo, da svi Slovenci, Hrvati i Srbi smatraju borbu Srbije svojom i srpski ideal svojim sopstvenim idealom. Mi svi jednodušno tražimo od budućega

---

* Prevod iz engleskoga. — Na velikom zboru Srba, Hrvata i Slovenaca, mahom emigranata iz Austro-Ugarske, bilo je prisutno preko 2000 jugoslovenskih odaslanika iz svih kolonija naših u američkim Sjedinjenim Državama. Rezolucija primljena je jednoglasno i onda odaslana kr. srpskoj vladi, svim savezničkim ratujućim Silama, američkoj vladi i Jugoslovens om odboru u Londonu. Podjedno je s toga zbora odaslan brzojav ministru predsjedniku g. Pašiću (gl. naredni bro).

** Up. napomenu k prediduće n broju 23.

Kongresa Mira, a i vas molimo gospodine ministre, da podupr ete našu molbu, da ni komadić naše jugoslovenske zemlje ne ostane pod tuđim gospodstvom, nego da čitava naša zemlja bude oslobođena i sjedinjena s već slobodnim jugoslovenskim državama, Srbijom i Crnom Gorom. S ovoga velikoga zbora mi vas puni pouzdanja pozdravljamo, gosp. ministre, a vašim posredovanjem i kralja, prestolonasljednika i srpsku vojsku, koji će nas osloboditi i sjediniti s našom braćom.

25.

Rezolucija Jugoslovena Južne Amerike.*

Antofagasta, 1. augusta 1915.

Izjavljujemo odrešito, da ćemo, prekinuvši sve odnošaje i državne veze s Austro-Ugarskom monarhijom, neumorno i tvrdokorno ustrajati u borbi sve do dana ujedinjenja srpsko-hrvatsko-slovenskih pokrajina Austro-Ugarske te Srbije i Crne Gore u jednu slobodnu državnu cjelinu.

Unatoč svih diplomatskih kombinacija, mi ne ćemo nikad pristati na to, da se odstupi ma i komadić od našega zemljišta kraljevini Italiji ili bud kojoj drugoj stranoj državi, a pogotovo ništa od istočne jadranske obale s njezinim otočjem. To je baština slavne nam prošlosti, životni uvjet sretnije nam budućnosti, kao i svega ekonomskoga i političkoga života Jugoslovena.

Izjavljujemo nadalje, da vođe narodnih stranaka, kojima je uspjelo da prebjegnu preko granice i koji su sada osnovali Jugoslovenski Odbor u Londonu, uživaju naše potpuno i neograničeno povjerenje, kako su ga oni zavrijedili još u domovini, pa stoga već unaprijed odobravamo sve korake, što će ih poduzimati kod Velikih Sila Trojnoga Sporazuma u korist buduće Jugoslavije.

Mi se obraćamo s pouzdanom nadom i na Velike Sile Trojnoga Sporazuma, koje se bore za princip narodnosti kao i za pravdu, pa ih molimo, da spriječe nepravedno komadanje jednoga jedinstvenoga naroda jugoslovenskoga, koji će, ujedinjen, biti trajnim zalogom mira u Evropi.

---

* Iz originala. — U junu 1915. organizirali su se južno-američki Jugosloveni u „Jugoslovensku narodnu obranu“, čiji se jedan „ogranak“ zvao „Jadran“. Jadran je okupio oko sebe glavne predstavnike južnoameričkih Jugoslovena u Antofagasti dne 1. aug., gdje je onda zaključena ova rezolucija. Isti je dan održana slična skupština drugih Jugoslovena u mjestu Punta-Arenas (u Magelanovom putu, sasvim na jugu), gdje je prihvaćena tekstualno identična rezolucija. Rezolucije su potom otposlane svim vlastima Trojnoga Sporazuma, kao i srpskoj i crnogorskoj vladi te Jugoslovenskom odboru u Londonu.

26.

Zaključak tajne sjednice Nar. Skupštine.*

Niš, 23. (10.) augusta 1915.

Pošto je saslušala izjave Vladine i obaveštenja data u tajnoj sednici, Narodna Skupština, odavajući poštu palim junacima i ponavljajući svoju rešenost, da borbu za oslobođenje i ujedinjenje srpsko-hrvatsko-slovenačkoga naroda produži uz svoje Saveznike po cenu žrtava neophodnih za obezbeđenje životnih interesa našeg naroda, odobrava Vladinu politiku i prelazi na dnevni red.

27.

Rezolucija sjeveroameričkih novinara Jugoslovena.**

U augustu 1915.

Srbi, Hrvati i Slovenci, narod jedinstven po krvi, jeziku i zajedničkim aspiracijama, ne će rat smatrati dovršenim sve dok ne dočekaju oslobođenje i ujedinjenje u jednu državu. Oni se nadaju, da će ovaj Svjetski Rat učiniti kraj njihovom vjekovnom ratovanju protiv tuđina, a za slučaj da tako ne bude, oni će nastaviti borbu sve do oslobođenja ili do smrti.

Jugoslovenski narod, smatrajući čitavu istočnu i sjeveroistočnu jadransku obalu svojom, nada se, da će Italija samo provizorno i iz vojničkih razloga okupirati Trst, Istru i dio Dalmacije. Ali ako se ona drugačije sporazumjela s prijateljskim Silama, onda će trajno zaposjednuće ovih krajeva provocirati protiv nje oporbu svih Jugoslovena.

Srbi, Hrvati i Slovenci, uvjereni da su im Bugari najbliža braća, žele iz dna duše, da oni ne budu isključeni iz buduće zajednice, ali sve dok se uzalud očekuje od strane Bugara korak zbliženja k ostvarenju ideala ujedinjenja, drugi će Jugosloveni smatrati bugarske pretenzije na Makedoniju nezakonitima, baš tako kao i talijanske pretenzije na Dalmaciju.

* U vezi s pitanjem talijanskih aspiracija, kodifikovanih u Londonskom paktu od 26. apr. 1915., koji je kr. srpskoj vladi i Jugoslovenskomu odboru u Londonu bio u bitnosti — pored svega njegova tajnog karaktera — poznat, održana je 23. aug. 1915. u Nišu tajna sjednica srpske Narodne Skupštine, koja je konačno pretvorena u javnu, na kojoj je pročitan ovaj zaključak. Sam tečaj tajne sjednice, kao i stenografski zapisnik o njoj, nije mi poznat.

** Prevod iz engleskoga. — Ova je rezolucija odaslana ministru predsjedniku g. Pašiću i Jugoslov. odboru u Londonu.

28.

Manifest jugoslov. ujedinjene omladine.*

Ženeva, u augustu 1915.

Srbi, Hrvati i Slovenci traže jednu slobodnu nacionalnu državu, koja će obuhvatati sve teritorije gdje oni žive. Ovoj državi teži sav dugi jugoslovenski pokret. Nju dokumentiraju sve rasne i kulturne energije, homogene kod sva tri dijela naroda. Nju dokumentiraju ekonomsko jedinstvo i životne potrebe jugoslovenskih zemalja.

Kulturne Velike Sile evropske pomoći će, da se ova država ostvari, dosljedno principu nacionalne slobode i pravde u ime kojih i vode današnji rat.

Pošto su Srbi-Hrvati-Slovenci samo jedan jugoslovenski narod, to će oni poslije oslobođenja biti ujedinjeni u jednu jedinu homogenu državu. Ne postoji nikakvo unutarnje pitanje o sastavu te države, a pogotovo ne takvo, o kojem bi morale da se brinu Velike Sile evropske. Srbiji, Piemontu Jugoslovenstva, imat će da se priklope ostale zemlje srpske, hrvatske i slovenačke. Ona je pred cijelim svijetom svoj današnji rat nazvala ratom za oslobođenje Jugoslovena.

Svako drugojačije rješenje, pa čak i oktroisanje više slobodnih i poluslobodnih jugoslovenskih država, značilo bi samo fatalno ponavljanje historije, značilo bi ponovno raskidanje jugoslovenskoga naroda, respektiranje tuđih interesa, a ne jugoslovenskih. Nužno je, da taj narod vidi ujedinjenu svoju narodnu državu i zaboravi staru provincijalnu pocjepkanost.

Demokratizam Srbije garancija je, da će ujedinjena jugoslovenska država biti zasnovana na principima potpune političke slobode i vjerske tolerancije.

Obuhvativši cio nacionalni teritorij, sita vjekovnoga ratovanja, ova država sva će se predati svojem unutrašnjem podizanju.

Dovoljno jaka i solidna, postavljena na najvažnijoj poziciji jugoistočne Evrope, ona će biti i čuvar mira na Balkanu i zapreka germanskom prodiranju na Istok.

Sačinjavajući jednu kompaktnu ekonomsku cjelinu, jedina će moći da riješi one teške ekonomske krize u tim zemljama,

---

* Članovi centralnog odbora jugoslovenske ujedinjene omladine, a na čelu im Petar Slepčević, Dr. Ljubo Leontić i Vladislav Fabjančić, napisali su i izdali knjižicu „L' unité Yougoslave" (Paris, Plon-Nourrit, 1915.), u kojoj su donijeli kratki historijski, etnografski, geografski, literarni, socialno-politički i ekonomski pregled Jugoslovena. Knjižica svršava „Jugoslovenskim programom", koji ovdje donosim, jer je sve ostalo — kao poznato — za moj zadatak nepotrebno. Uvod u knjižicu napisao je prof. Dr. Tomo Masaryk. Sama redakcija knjižice dovršena je u Ženevi u augustu 1915.

koje su nastale uslijed neprirodnog cjepkanja i koje, vječno akutne, predstavljaju najveće zlo naroda.

Naslonjena jednom stranom na cijelu istočnu obalu Jadrana, a drugom obuhvatajući glavni balkanski put iz centralne Evrope za Solun, jugoslovenska država, neodvisna od svakoga, bit će ekonomski posrednik između Istoka i Zapada.

Njen narod, koji je davno primao u se utjecaje i zapadne i istočne kulture, bit će jedan elemenat evropske ravnoteže i plodnog slobodnog ukrštavanja.

Sve ove prednosti moći će da ima jugoslovenska država jedino u slučaju, ako obuhvati sve jugoslovenske pokrajine.

U eminentnom je interesu općega mira, da se ostvari ovaka država, koja će predstavljati već jednom riješen nacionalni problem Srba, Hrvata i Slovenaca. Svaki dio njihove zemlje, koji ostane izvan ove države, ma pod kojom stranom silom, bit će samo izvor skorih i još težih sukoba i komplikacija.

Ovaka je danas kolektivna volja cijeloga jugoslovenskog naroda.

Vjerujući u snagu ovog naroda, koji je umio da se bori toliko vijekova i da pobijedi toliko zapreka, jugoslovenska ujedinjena omladina bdit će više nego itko, da se izvrši neokrnjen i potpun nacionalni program Jugoslovena.

29.

Jugoslovenski odbor.*

London-Paris, 1. oktobra 1915.

Surovost kojom su Austro-Ugarska i Njemačka bacile Evropu u rat, onemogućila je Jugoslovenima, koji se nalaze pod austro-ugarskim gospodstvom, da organizuju iole snažniji otpor. Prema jednoj u svim detaljima promišljenoj osnovi, čitav je jugoslovenski narod bezodvlačno uvršten u vojsku, dok su inteligentni krugovi, a navlaš vođe narodnih stranaka, bačeni u tamnicu.

Tek nekim narodnim predstavnicima — malo ih je na broju — poslužila je sreća, da su se na početku rata našli u tuđini, u slobodnoj Evropi, ili im je uspjelo umaknuti preko granice. Ova mala skupina političara započela je svojim radom

* Danom 1. okt. 1915. počeo je izlaziti u Londonu (na engleskom jeziku) i u Parizu (na francuskom jeziku) organ Jugoslovenskoga odbora: „The southern slav bulletin" — „Bulletin yougoslave". Na čelu lista u prvom broju objelodanjena je ova izjava odborova.

u Rimu; objelodanila je više protesta protiv nečuvenih nasilja, kojim su poprištem jugoslovenski krajevi Austro-Ugarske; u isto je vrijeme ona i demantovala lažne tvrdnje službenih austro-ugarskih organa, koji nastojahu, da prikažu jedan dio Jugoslovena kao sklone austrijskim pretenzijama.

U Rimu bili su i štampani manifesti na iseljene Jugoslovene iz Austro-Ugarske s pozivom, da se pridruže kao dobrovoljci redovima srpsko-crnogorskim i savezničkim.

Jugoslovenski su emigranti obrazovali odbor, kojega članovi predstavljaju razne još neoslobođene jugoslovenske skupine.

Predsjednik: Dr. **Ante Trumbić.**

Članovi: Dr. **Ante Biankini** (Starigrad-Chicago), Dr. **Ivo De Giulli** (Dubrovnik), Dr. **Julije Gazzari** (Šibenik), Don **Niko Grškovič** (Cleveland-Vrbnik-Krk), Dr. **Hinko Hinković** (Zagreb), Dr. **Josip Jedlovski** (Trst), **Milan Marjanović** (Kastav-Zagreb), **Ivan Meštrović** (Otavice, Dalmacija), Dr. **Miće Mičić** (Dubrovnik), Dr. **Franko Potočnjak** (Novi), **Mihajlo Pupin** (Pančevo-New-York), Dr. **Niko Stojanović** (Bosna), **Frano Supilo** (Rijeka), **Dušan Vasiljević** (Mostar), Dr. **Niko Županić** (Metlika, Kranjska).

30.

Jugoslovenski odbor g. Pašiću.*

(Brzojav). London, 12. oktobra 1915.

Gosp. ministru predsjedniku Pašiću, Niš.

Povodom nove ofenzive austrijske i njemačke vojske, Jugoslovenski Odbor dolazi da vam u ovom času kušnje obnovi svoje osjećaje pune i neograničene solidarnosti sa srpskim narodom, u uvjerenju, da će Srbija u predstojećoj borbi i opet zadiviti svijet svojim pobjedonosnim junaštvom. Poslije sloma što je stigao premoćne sile austro-ugarskoga carstva u maloj Srbiji prepuštenoj vlastitim silama, vraćaju se sada složne centralne vlasti, da ponize i unište mali srpski narod. Providnost koja upravlja velikima kao i malima, još će jednom dati srpskoj vojsci nadčovječnu snagu, da se obnovi povijest Davida i Goliata. Svi su naši osjećaji nade i vjere upravljeni u srpsku vojsku, tog novog Davida.

Istovremeno Jugoslovenski se odbor obraća na sve Hrvate, Srbe i Slovence iz još uvijek Austro-Ugarskoj podloženih

* Prevod s francuskoga.

zemalja, a koji sada borave u Srbiji, i poziva ih, da se stave na apsolutnu dispoziciju kr. srpskoj vladi u ovom najkritičnijem času srpske kao i uopće jugoslovenske historije.

31.

Formular prisege južnoameričkih legionaša.*

Antofagasta, u oktobru 1915.

Zaklinjem se sinovskom ljubavlju svoga roda; zaklinjem se slovenskom krvlju moga oca i plemenitim mlijekom majke moje; zaklinjem se patničkim pepelom naših preda, svetim prahom rođene grude naše; zaklinjem se dubinom našeg širokog Jadranskog mora, visinom neba, velikim suncem slobode, da ću stajati junački, neustrašivo, rame uz rame, bok uz bok srpske vojske u svetoj borbi za oslobođenje i ujedinjenje Jugoslovena, do posljednjeg daha, do zadnje kapi krvi.

Tako mi pomogao veliki Bog Prava, Pravde, Istine!

32.

Proglas Jugoslovenskoga odbora Britanskom narodu.**

London, 2. novembra 1915.

Priznata svrha provale njemačkih, austrijski, madžarskih i bugarskih četa u Srbiju jeste, da je unište i zbrišu s karte Svijeta kao narod, a podjedno i to, da silom prokrči put germanskom imperializmu u ostvarenju njegovoga »Drang nach Osten«.

Heroizam Srbije izvan je svake rasprave, kako za njezine neprijatelje, tako i za njezine prijatelje. Sa snagom i vjerom jednog apoštola velike ideje, što je u sebi utjelovljuje, ona će činiti svoju dužnost do posljednjega čovjeka. Ali numerička premoć njezinih mnogobrojnih napadača stoji pred nama bez premca u historiji. Još nikad nije toliko snage, dolazeći s toliko različitih strana, upotrebljeno, da se iskorjeni i uništi jedan mali narod.

---

* Iz originala. — Velika skupština južnoameričkih Jugoslovena, održana u oktobru 1915. u Antofagasti, zaključila je, da se obrazuje zbor „Jadranske legije" i da se sve udesi za njezin polazak na frontu. Svaki je legionaš polagao ovu prisegu.

** Prevod iz engleskoga.

Svi oni koji se podigoše i ujediniše da suzbiju provalu drske i nemoralne sile, koju predstavlja Njemačka, svi oni treba da sada bez ograničenja pomognu. Ova misija pomaganja pada prije svega na Veliku Britaniju zbog njezinih slavnih i čovjekoljubivih tradicija, kao i zbog njezinih životnih i direktnih interesa.

Propast Srbije mogla bi uništiti narodnu i političku bazu našega naroda od osam milijuna duša u granicama Austro-Ugarske. Oslobođeni od Srbije i vezani s njome u interesu svoje sopstvene egzistencije, smješteni na raskršću svjetske politike, ovo nekoliko milijuna ljudi bili bi sutra najsigurniji i najčvršći bedem protiv najezde germanske, a prema tome i najvjerniji saveznici svih onih, kojima prijeti slična pogibao. Što više, propast Srbije otvorila bi neprijatelju širok i lak put u srce britanskoga carstva, jer upravo neproračunive posljedice, direktne ili indirektne, mogu slijediti iz ekspanzije njemačkoga gospodstva, a navlaš iz veze od Hamburga i Berlina prema Dardanelama, Suezu i Perzijskom zalivu.

Kad su prije pet vijekova Turci satrli na Kosovu srpsku državu, Evropa se zadivila srpskoj hrabrosti, baš kao i danas, znajući dobro, da su Srbi, braneći se na Kosovu, vodili borbu za civilizaciju protiv otomanskoga barbarstva. Ali Evropa nije poslala nikakve pomoći, i Srbija je propala. Njezina propast stojala je Evropu pet vijekova krvavih ratova i neiskazanih patnja. Triumf tursko-germanske stvari na srpskom zemljištu, ponovio bi i danas one nevolje u kud i kamo većem razmjerju. Da se ukloni ova pogibao, nijedna žrtva ne može da bude prevelika.

Stoga treba Srbiji što brže i što izdašnije pomoći, samo da ne bude prekasno.

Mi se zato obraćamo na kavalirsku civilizaciju Engleske, na zemljake Cromwella, Pitta, Byrona, Gladstona, na njihove nasljednike u pravcu kulture i politike britanskoga naroda. Za nas Jugoslovene to je upravo pitanje opstanka, za Englesku to je tek pitanje obrane i pitanje mogućnosti napretka za sve ono, što je engleski duh — davši taki primjer, kaki Svijet još nikad nije vidio — stvorio, učinio i prikazao sam za sebe i za čovječanstvo.

Sve to treba sada braniti i posljednjom energijom u ime pravde i slobode.

Obraćajući se u ovim tužnim danima na veliki engleski narod, mi smo uvjereni, da će njegov bistri pogled i njegov prirođeni sud shvatiti sav opseg i značenje sadašnjice, kako za bližu budućnost, tako i za najudaljeniju budućnost.

Jugoslovenski odbor u Londonu:
Predsjednik: Dr. **Ante Trumbić.**

33.

Rezolucija Jugoslovenskoga zbora u Antofagasti.*

Antofagasta (republ. Chile), 23. januara 1916.

Jugosloveni iz neoslobođenih jugoslovenskih pokrajina: Dalmacije, Istre, Trsta, Gorice, Kranjske, Južne Štajerske i Koruške, Hrvatske, Slavonije, Bosne i Hercegovine, Preko- i Međumurja, Baranje, Bačke i Banata, nastanjeni u republikama Chile, Argentine, Bolivije, Peru i Uruguaja, sakupljeni na »Velikom Zboru« grada Antofagaste (republika Chile) dne 23. siječnja 1916.: odaju poštu palim junacima za narodnu slobodu; pozdravljaju s oduševljenjem svoj herojički narod u njegovoj odlučnosti u borbi za slobodu svih Jugoslovena i za udruženje svih jugoslovenskih zemalja u jednu nerazdruživu državu; odlučuju nastaviti borbu do posljednjega daha i do zadnje kapi krvi; pozdravljaju svoje prijatelje saveznike u zajedničkoj borbi i izrazuju svoju potpunu solidarnost s rezolucijama, primljenima od svih Jugoslovena na velikom kongresu u Nišu dne 23. IV. (6. V.) 1915., glaseću:

Up. gore br. 18. str. 23.

Naglasujući još jednom prekinutima sve naše veze s Austro-Ugarskom i Habsburškom dinastijom, stavljamo se na bezuvjetno raspolaganje srpske vlade, izričući naše potpuno povjerenje Jugoslovenskom odboru u Londonu, koji smatramo zakonitim predstavnikom svih jugoslovenskih zemalja pod gospodstvom Austro-Ugarske.

Nadamo se pouzdano, da će nas saveznici Srbije smatrati svojim sudrugovima u zajedničkoj borbi, te da će nas dosljedno zakoniti zastupnici Antante u inostranstvu smatrati također takovima.

34.

Pozdrav Jugoslovena iz Antofagaste kralju Petru.**

(Brzojav). Antofagasta, 23. januara 1916.

Jugosloveni iz neoslobođenih zemalja, nastanjeni u republikama Chile, Argentine, Bolivije, Peru i Uruguaja, okupljeni na Zboru u Antofagasti 23. januara 1916., prekinuvši sve

* Iz originala.

** Prevod iz francuskoga. — Sličnim je riječima brzojavno pozdravljen i Jugoslov. odbor u Londonu.

veze s Austro-Ugarskom i vezavši svoju sudbinu s onom Srbije za sva vremena i za sve prilike, pozdravljaju oduševljenjem svoga kralja i svoju vladu, stavljajući im na raspolaganje svoje imetke i živote.

Juraj Jordan,
predsjednik Zbora.

35.

Jugoslovenski odbor Regentu Aleksandru.*

(Brzojav). Paris, 24. februara 1916.

Sakupljen u plenarnoj sjednici, prvoj poslije zadnje nesreće Srbije, Jugoslovenski odbor od srca pozdravlja u Vama, Gospodaru, ne samo Regenta Srbije, toliko teško iskušane, ne samo vrhovnoga zapovjednika dične vojske, čije ste nečuvene patnje bratski dijelili, nego prije svega predstavnika jugoslovenske ideje, svete svima nama — Srbima, Hrvatima i Slovencima — koji stvaramo jugoslovenski narod.

Sredovječna je Srbija imala svoje Kosovo, koje je Srbina tištilo pet vijekova. Današnju Srbiju, nakon što je slavno osvetila svoje prvo Kosovo, stiglo je drugo mnogo strašnije Kosovo. Ali današnja Srbija nije više osamljena, kao što je to bila ona sredovječna. Velika po općenom moralnom prestižu, što su joj ga pribavili junaštvo i nadčovječne žrtve njezinih sinova, današnja je Srbija potpomagana od savezničkih Sila. Ona hoće i treba da osveti drugo Kosovo. Ali ona domovina, koja će uskrsnuti iz strašnoga meteža kojemu smo svjedoci, ne će više biti obnovljena Srbija, pače ni povećana, nego ona treba da zahvati čitav jugoslovenski narod i čitavo njegovo narodno zemljište, ujedinjeno u jednu državu pod slavnom dinastijom Vašega uzvišenoga Oca. Ta će država biti nepokolebljiva pećina, na kojoj će se razbiti germanski valovi.

Za Jugoslovenski odbor
Predsjednik: Dr. **Ante Trumbić.**

Na ovaj pozdrav odgovorio je Regent Aleksandar s Krfa Dr. Trumbiću ovako:

Nepokolebljiva vjera u budućnost našega naroda, što prožima Jugoslovenski odbor i o kojoj me je ubavijestio, poprativši sve to izražajem osjećajâ svoje odanosti za Srpski Kraljevski Dom, duboko me je dirnula, pa se od srca zahvaljujem gospodi članovima Odbora. **Aleksandar.**

* Prevod iz francuskoga.

36.

Naknadni memoar Jugoslovenskoga odbora, predan francuskoj vladi.*

Paris, 13. marta 1916.

Jugoslovenski odbor, koji sastoji od predstavnika svih zemalja Austro-Ugarske, nastavanih po Hrvatima, Srbima i Slovencima, izradio je u maju 1915. spomenicu, koja sadrži program o budućnosti jugoslovenskih zemalja iza rata.[1] Ovaj program traži ujedinjenje svih jugoslovenskih zemalja Austro-Ugarske s jedne, te Srbije i Crne Gore s druge strane, kao jedne etničke cjeline, u jednu jedinstvenu jugoslovensku državu. Ova bi homogena nacionalna država od prilike brojila trinaest milijuna duša, te bi konačno uredila sudbinu sjevero-zapadnoga dijela Balkanskoga poluotoka. Pretežni bi joj dio područja težio prema sjevero-istočnoj obali Jadranskoga mora.

Ovaj program Jugoslovenskoga odbora saglasan je u načelu sa stanovištem kraljevine Srbije. Skupština u Nišu, rezolucijom od 7. decembra 1914., proglasila je, da Srbija vodi rat, koji joj je bio narinut od Austro-Ugarske, u svrhu da oslobodi i ujedini sve krajeve obitavane od Hrvata, Srba i Slovenaca u Austro-Ugarskoj.[2]

Program Jugoslovenskoga odbora bio je izričito potvrđen tokom mnogobrojnih javnih sastanaka, obdržanih od hrvatsko-srpsko-slovenačkih naseobina u obim Amerikama, gdje živi najmanje milijun i po našega naroda,[3] kao također na velikom mitingu, držanom u Nišu mjeseca maja 1915., kojemu su prisustvovale tisuće i tisuće srpsko-hrvatsko-slovenačkih iseljenika iz Austro-Ugarske te mnoštvo stanovništva bivšega glavnoga grada Srbije.[4]

Na tisuće naših sunarodnjaka iz Austro-Ugarske junački je prolilo za ovaj program svoju krv u Srbiji.

U ostalom ovaj je program bio s oduševljenjem potvrđen i od svekolikoga jugoslovenskog naroda u Austro-Ugarskoj, bez razlike stranke i vjere. Skučen terorom, koji se drugdje teško može da zamisli, jugoslovenski narod nije smio da dade oduška svojim osjećajima. No ubavijesti koje izravno stizavaju na naš odbor, daju mu potpuno uvjerenje, da je cio naš narod obuzela vruća želja, da zbaci austro-madžarski jaram i da se ujedini sa svojom braćom iz Srbije i Crne Gore. To se naše

* Iz originalnoga koncepta.

[1] Gl. gore br. 20, str. 24—35.

[2] Gl. gore br. 8, str. 10.

[3] Gl. gore br. 15, 23, 24, 25, 27, 31, 33, 34.

[4] Gl. gore br. 19, str. 24.

uvjerenje osniva poglavito na dvije činjenice. Prva je, da su se brojne hrvatsko-srpsko-slovenačke čete tečajem bitaka predavale ruskoj i srpskoj vojsci. Ima ih do 20.000 zarobljenih u Srbiji, a do 150.000 u Rusiji. S druge strane pak nikakva politička organizacija u jugoslovenskim zemljama Austro-Ugarske nije se nijednom riječi, nijednom aluzijom odrekla našega programa, koji je bio objelodanjen u mnoštvu bečkih i budimpeštanskih i u nekoliko zagrebačkih novina, premda je i bečka i budimpeštanska vlada učinila sve moguće, da od njih izmami ma bilo kakvo odricanje. Pritisak što ga je na hrvatski sabor vršio predsjednik ugarske vlade grof Tisza, ostao je bez uspjeha, tako da nijedan zastupnik nije izustio niti jedne riječi protiv rada Jugoslovenskog odbora, ni tokom prošlogodišnjega ni tokom ovogodišnjega zasjedanja. Uostalom Evropa već zna, da je ogromni broj zastupnika, katoličkih i pravoslavnih popova i inteligencije, uopće od početka rata, a da progoni nijesu jenjavali ni kasnije, bio vješan, uzet u taoce i zatočen, dok je velik broj pučanstva bio ili mučen ili prognat iz domovine, pošto su svi muškarci do 55-e godine života bili uzeti u vojsku. Ovaj okrutni postupak austro-ugarskih vlasti nepobitno dokazuje, da im je bilo poznato pravo stanje duhova kod jugoslovenskog pučanstva Austro-Ugarske te da su se ovoga bojale.

Jugoslovenski odbor smatra dakle sebe u pravu, da ustvrdi, kako je njegov program usvojen i potvrđen od svih Hrvata, Srba i Slovenaca Austro-Ugarske.

Budi mi ovdje dozvoljeno, da svrnem pozornost na neke događaje, koji su nastupili poslije mjeseca maja 1915., a tiču se cjeline jugoslovenskoga pitanja.

P r o v a l a u S r b i j u i C r n u G o r u. Uslijed ove provale cijelo jugoslovensko područje palo je bez ikakve iznimke pod neprijateljsku vlast. Povodom toga vezana je budućnost Srbije i Crne Gore još tješnje uz cjelinu jugoslovenskoga pitanja. Kada nadođe čas u kojem će neprijateljska sila biti skršena, savezničke će vojske oslobađajući Srbiju i Crnu Goru, protjerati neprijatelja također i iz ostalih jugoslovenskih krajeva. Toga radi morat će problem narodnoga jedinstva jugoslovenskoga doći do jednodušnoga rješenja kao neizbježiva posljedica samih događaja.

J u g o s l o v e n s k i p r o b l e m p o s t a o j e p o v o d o m o v o g a r a t a e v r o p s k i m p i t a n j e m. Jugoslovensko područje predstavlja geografsko raskršće na kojem se križaju veliki evropski interesi. To je bilo u prošlosti, a tako je i u sadašnjem ratu. Radi toga ne može se ispitati i riješiti jugoslovensko pitanje na neodvisni način, već samo u vezi s ostalim važnim problemima, što će saveznici imati da konačno riješe nakon pobjede. Ovi su veliki problemi poglavito: budućnost Austro-Ugarske i balkanski problem uopće. Budu

li ova dva problema našla rješenje koje zadovoljava, i samo onda, moće će narodi evropski da se nadaju trajnom miru.

a) Austro-Ugarska. Sudbina Austro-Ugarske poslije dovršena rata postavlja se kao prejudicijelno pitanje za rješenje jugoslovenskoga problema. U središnjoj Evropi Austro-Ugarska je bolestan organizam, koji nema više snage da neodvisno žive, pošto je izgubio svoju unutarnju životnu sposobnost.

U središnjoj Evropi ukorjenilo se zbog duševne sporosti preživjelo mišljenje, da je Austro-Ugarska bila elementom mira u Srednjoj Evropi, da bi njezino uzdržavanje bilo preduvjet trajnom miru te da bi staro suparništvo između Hohenzollernovaca i Habsburgovaca bilo neki korektiv prkosnoj ambiciji pruskoga militarizma. Događaji su pokazali neosnovanost ovoga mišljenja, koje se kosi s činjenicama. Dinastija Habsburgovaca svojevoljno se odrekla staroga suparništva te se podvrgla prvenstvu jačih Hohenzollernovaca. Opojeni vojničkim svojim uspjesima prošloga stoljeća, vladali su oni bez ikakva suparništva pangermanskim pokretom. Ambicija Habsburgovaca mogla je doći još jednom do izražaja godine 1870., povodom napadaja Pruske na Francusku. Upliv Madžara, koji se čvrsto uhvatiše Hohenzollernskih kola, izjalovio je intervenciju Habsburgovaca na korist Francuske. Pruska imajući slobodne ruke, mogla je da stvori današnju situaciju. Podavati se nadi, da bi Habsburgovci mogli i htjeli nadjačati Hohenzollerne, bila bi vrlo pogibeljna iluzija.

Već ovo jasno dokazuje, da je Austro-Ugarska sa njezinom dinastijom došla prema Njemačkoj u podređeni položaj, pak je baš stoga dandanas Austro-Ugarska izvor svim neredima i kamen smutnje u Evropi. Austro-Ugarske težnje imaju samo sporednu važnost; glavnu važnost imaju težnje njemačke Weltpolitik. Sarajevski je atentat bio samo izlika proglašenju rata protiv Srbije; pravi je razlog ratu bila naprotiv težnja, što postojaše kod osam milijuna Hrvata, Srba i Slovenaca, da se otkinu od Austro-Ugarske te da se spoje sa Srbijom. Austro-Ugarska htjela je da s tim ratom uništi te težnje, izbriše Srbiju s lica zemlje, te sebi stvori slobodan put na donji Balkan i Egejsko more. Ali sve je to imalo da pređe u pozadinu pred golemim težnjama, što ih je Njemačka sebi postavila prema točkama svjetske politike. Austro-Ugarska je navijestila rat Srbiji tek onda, kad ju je na to nagnala Njemačka. Cio svijet danas poznaje ove osnovne istine, jer su jasne i suvremene. U današnjem ratu ona se bije pod vrhovnim vodstvom Njemačke, koja je preko nje, kao preko jednoga mosta, privukla Bugarsku i Tursku. Stopedeset milijuna duša podnose silu Wilhelma II. jedino zato, što se Austro-Ugarska, upravljana po Nijemcima i Madžarima, podložila Njemačkoj. Bez Austro-Ugarske Njemačka ne bi bila mogla, zbog svoga

geografskoga položaja, priklonuti sebi ni Bugarske ni Turske. Nastala je time kategorička nužda za saveznike, da urede u budućem Ugovoru Mira likvidaciju Austro-Ugarske u uvjerenju, da će time odsjeći desnu ruku Njemačke i srušiti most preko kojega ova može da dođe u Sofiju i u Carigrad. Poslije likvidacije Austro-Ugarske, Njemačka ne bi mogla ni na kojoj strani da nađe ikakvu zamjenu, jer sve da joj pođe za rukom da predobije za sebe dvanaest milijuna Germano-Madžara austro-ugarskih, izgubila bi sigurno trideset milijuna Romano-Slovena, koji će u interesu vlastite egzistencije biti zauvijek nepomirljivi protivnici njemačkoga D r a n g n a c h O s t e n.

I ako bi njemačka rasa od šezdeset milijuna mogla da unatoč tome ostane moćnim faktorom u Evropi, ipak ne će imati dovoljno snage, da sa svojom W e l t p o l i t i k sruši mir svijeta.

A to je baš ono, što se želi i do čega se po svaku cijenu doći mora.

Likvidacija Austro-Ugarske nužno predpostavlja rješenje jugoslovenskoga pitanja. Kraljevina Srbija nije savršeno djelo; ona je samo etapa na putu ujedinjenja Jugoslovena — provizorno stanje, koje zahtijeva konačno rješenje. Oslobođenje i ujedinjene jedne rase na jedinstvenom zemljištu, želja je moralna, pravedna, nužna i politički mironosna. Ona se osniva na temeljima života: udovoljiti joj, znači stvarati mir, a protiviti joj se, znači izazivati nasilne trzavice. I to ne bi bio prvi primjer: Evropa već ih je takvih vidjela u prošlosti. Ova težnja znači za jugoslovensku rasu, kao organičku cjelinu, najviše dobro, za Evropu pak dobitak jednoga novog civilizatornog faktora. U isto vrijeme znači za Evropu i podizanje nasipa prvorazredne snage protiv njemačkih težnja na Istok, prema Bagdadu i dalje. Do koje bi mjere ovaj nasip bio snažan, pokazala je mala Srbija, koja predstavlja samo treći dio jugoslovenske cjeline. Ona je dvaput snažno odbila austro-ugarsku provalu, ali je bila preslaba, da odoli i trećoj, vođenoj od Mackensena. Prepuštena sama sebi, mala Srbija nije mogla da stvara čudesa. Jugoslavija bi vrijedila koliko tri Srbije. Kad bi ona bila postojala, bila bi prištedjela saveznicima naporni solunski pothvat, kao i druga naporna naprezanja. Isti razlog, to jest osiguranje mira Evrope, nalaže kao prijeku potrebu, da se likvidira Austro-Ugarska i da se osnuje Jugoslovenska država u njenoj narodnoj cjelini. Kad bi se danas mislilo, da se uspostavi satrvena Srbija i kad bi se smatralo ovo uspostavljenje kao naknada za sve žrtve doprinesene od Jugoslovena, značilo bi to uspostavljati i n i n t e g r u m položaj, koji se pokazao kao neodrživ i pogibeljan; značilo bi to prepustiti skoro dvije trećine jugoslovenskoga pučanstva novim poli-

tičkim kombinacijama, protivnim prirodi, u sebi nepravednim i nezdravim, i po tome više ili manje skoroj propasti.

Pošto je osnutak jugoslovenske države zavisan o nestanku Austro-Ugarske, a ravan nuždi da se izgradi čvrst nasip protiv imperijalističke ekspansivne sile Njemačke, postaje jugoslovensko pitanje evropskim pitanjem od odlučne važnosti.

b) Balkanski problem. Ne namjeravam raspravljati o općem balkanskom problemu, već ću ga se samo utoliko dotaknuti, ukoliko je vezan s jugoslovenskim pitanjem. Balkanski problem obuhvata cijeli sklop pitanja, koja se u podrobnostima razilaze. Nije oportuno zaći u te podrobnosti; dosta je svrnuti glavna pitanja na njihove osnovice. Istražujući jugoslovensko pitanje u njegovoj cjelini, a ne u pojedinostima, treba uočiti njegovu osnovicu. Uspostavljenje same Srbije bila bi pogreška, jer bi ovakovo uspostavljenje značilo, da se smetnuta s vida sama osnovica pitanja. Srbija je samo istočni dio jugoslovenskoga zemljišta. Nemajući obala, ne bi imala poglavitih uvjeta za potpunu slobodu. Jugoslovensko područje, u svom većem dijelu, teži svim svojim životom prema Jadranskom moru, na čijim obalama žive naš narod skoro od trinaest stoljeća. Jugoslovenske zemlje, u njihovoj cjelini, sadržavaju istočnu obalu Jadranskoga mora s njezinim zaleđem. Evo, zašto je baš Jadran osnovica jugoslovenskoga pitanja. Postavi li ga se na tu osnovicu, svi sukobi što proističu iz balkanskih odnošaja Srbije, gube njihovu oštrinu, a otvoren je lakši put rješenju balkanskih komplikacija. Postavimo li se na načelo, po kojemu svi narodi — pak i oni na Balkanu — imaju pravo na život, doći ćemo do zaključka, da će se sređenje svih balkanskih sporova uvelike ujednoličiti, čim se bude smatralo Srbiju s cijelim jugoslovenskim područjem, kao područje naroda, čiji život poglavito teži prema Jadranu, gdje je zrak slobodniji a obzorje šire, nego li u sredini balkanske sfere.

Upravljajući težište jugoslovenskoga problema prema Jadranu u suglasju s geografskim položajem, učinit će se bez sumnje ogroman korak na putu što vodi do sigurne, zdrave i praktične kristalizacije balkanskih prilika.

Hrvatsko pitanje. U jugoslovenskom problemu igra hrvatsko pitanje ulogu prvoga reda. Hrvatska je jedna od najstarijih kraljevina u Evropi. U Srednjem Vijeku obuhvatala je ona, kao nezavisna država, na jugu Dalmaciju sve do Neretve. Ona je po svom slobodnom izboru primila dinastiju Habsburgovaca kao svoju (1527.), nadajući se, da će u njoj naći zaštite protiv turske najezde, koju je ona donekle zaustavila, premda je sultan iz Budima vladao Ugarskom za stoljeće i po. Politika Habsburgovaca, a poglavito politika Ugarske, išla je za tim, da oslabi, čak da i uništi individualnost Hrvatske kao države; no unatoč nejednake borbe, Hrvatska je sve do dana

današnjega sačuvala stanovitu autonomiju (u unutrašnjim poslovima, u pravosuđu i u bogoštovlju i nastavi) kao i vlastiti individualitet u zajedničkim poslovima dualistične monarhije.

Hrvatska sa svojim glavnim gradom Zagrebom predstavlja poglavito kulturno središte Jugoslovena Austro-Ugarske; ona neodoljivo privlači sve Hrvate, i one, koji žive van Hrvatske. Evo, zašto je poglaviti uvjet ujedinjenju Jugoslovena, da Hrvatske uđe u Jugoslovensku državu.

Postane li Hrvatska srčikom jugoslovenskoga okupljanja, ostale će jugoslovenske zemlje kao neizbježive posljedice toga, stupiti u njezinu kolotečinu. I doista, Hrvatska je teritorijalna spona na istoku sa Srbijom, na zapadu sa slovenskim zemljama, a na jugu sa Bosnom i Hercegovinom. Središnji geografski položaj još povećava osobitu važnost Hrvatske u jugoslovenskom problemu.

Kad bi Hrvatska imala da ostane spojena s Ugarskom, to bi se cijeli naš narod u pravednom gnjevu podigao protiv ove uvrede i ove nepravice. Iskustvo nas uči, da u povijesti ništa ne dostiže u ciničnoj brutalnosti tiraniju feudalne madžarske aristokracije. Očevidni cilj ovakovoga rješenja bio bi, da se Ugarskoj osigura hrvatsko primorje, žrtvujući jedan narod, koji se sam žrtvovao za civilizaciju, izlažući svoja prsa turskoj najezdi. Takav postupak značio bi čin neopravdanoga neprijateljstva protiv jedinstva jugoslovenske rase i protiv budućega joj mirnog razvitka.

Po drugoj jednoj struji, namjeravalo bi se u živo zasjeći zemljište Hrvatske i Slavonije time, što bi se istočni dio Slavonije dao Srbiji, dok bi se ostali dijelovi upotrebili za druge kombinacije. U ime čovječanstva i u ime visokih načela, što su ih saveznici napisali na svoje zastave, cijeli naš narod prosvjeduje svom energijom protiv same pomisli, da se izvede takav atentat na više no tisućljetnu civilizaciju jednoga naroda. Ta je nesretna osnova nedopuštena u času, kad milijuni ljudskih bića žrtvuju potpunom vedrinom duha sve ono, što im je najmilije i najsvetije, samo da spase moralnu baštinu čovječanstva protiv varvarstva, koje bi htjelo raširiti gospodstvo grube sile na ruševinama carstva Prava i Pravde.

Kao neodvisna država, Hrvatske ne bi imala više nikakvoga razloga opstanku, baš onako, kao što ga ne bi imala ni Srbija, kad bi morala ostati konačno stisnuta u svojim sadašnjim granicama. Odvojene države Hrvatska i Srbija, ne samo što ne bi imale životnih uvjeta za redovan razvoj, nego bi objema bilo suđeno, da troše svoje snage u međusobnom takmičenju, i to sve do onoga časa, kad bi nacionalni nagon svojom vlastitom snagom oborio umjetne ograde te spojio politički ono, što je već sada jedno po zakonima prirode. Hrvati, Srbi i Slovenci ne očekuju sretnu budućnost od obrazovanja

malih odvojenih država, nego u jednoj državi zajedničkoj, koja bi jedina mogla u svojoj potpunoj cjelini, da stvori uvjete i sredstva za svoju sigurnost, za svoj razvoj i za svoj napredak, i time da doprinese znameniti zalog mira i bratstva evropskoj civilizaciji.

Slovenski krajevi. Oni sačinjavaju sjeverozapadni dio jugoslovenskoga zemljišta. Ljubljana je glavni grad Kranjske, nacionalno i intelektualno središte Slovenaca, dok je Trst, ta velika luka svjetske važnosti, njihovo financijalno, komercijalno i uopće ekonomsko središte. Ti su krajevi najviše izloženi udarcima pangermanske najezde prema Trstu. Slovenci su u toj borbi pokazali izvanrednu izdržljivost. Oni su se uzdržali kao nasip, koji dijeli Njemačku austroalpsku zonu od Trsta. Da budu čim jači u sve ljućoj borbi protiv sveder snažnijim nasrtajima pangermanizma, Slovenci će se morati združiti s ostalim srpsko-hrvatskim dijelom jugoslovenskoga naroda. Jedino bi u toj zajednici mogli oni i nadalje odolijevati. Sve bi druge kombinacije osudile slovenske krajeve da budu nalik na granu odsječenu od svoga stabla.

Pitanje Jadrana. Jugoslovenski je odbor već iznio u svojoj spomenici mjeseca maja položaj jugoslovenskoga naroda na Jadranskom moru i važnost toga mora za njegovu budućnost. U tome pitanju naš narod sreta na svome putu Italiju, koja je u posjedu zapadne obale Jadrana i koja se zaratila s Austro-Ugarskom da poboljša svoj položaj.

Mi u velike štujemo Italiju, koja je jedna od velikih saveznika u ovome ratu. Pratimo s najvećom pomnjom manifestacije njezina javnog života, i te nas manifestacije tim više zanimaju, što one proističu od velikoga naroda, koji nam je susjed. Držimo da ne ćemo umanjiti naše štovanje prema tomu narodu, ako potanko označimo naše stanovište u zajedničkim odnošajima glede granica.

Budući da nemam pri ruci svu građu potrebitu da proučim službeno stanovište talijanske politike, ne usuđujem se da mu se približim.

Ipak bih se mogao osvrnuti na neke izjave javnoga mnijenja, o kojem se u Italiji već od početka rata pa do dana današnjega na sasvim osobit način vodi računa. Mi gledamo u te izjave javnoga mnijenja tim pomnjivije, što se većma one upravo nas tiču.

Izgleda, da je Italija svršila svoje diplomatske radnje prije no je navijestila rat Austro-Ugarskoj. Reklo bi se, da ih je opetovala u času, kad je potpisala akt, kojim je postala solidarna sa Silama Entente, i to u smislu Londonskoga Ugovora.[1]

Tim predradnjama Italija bi bila osigurala sebi apsolutno gospodstvo na Jadranu s narodnoga, gospodarskoga i pomor-

[1] Gl. moje Jadransko pitanje br. I. str. 5—9.

skoga gledišta. Sudeći po javnom mnijenju talijanskom, sve je to bilo Italiji osigurano zasebnim ugovorom i sve bi se moralo poslije rata pretvoriti u čin. Kad bi se to dogodilo, dragocjeni krajevi, koji neosporno pripadaju našemu plemenu, bili bi žrtvovani talijanskoj imperijalističkoj ekspanzivnosti. Naš narodni posjed služio bi ciljevima jedne kolonijalne politike na Jadranu, koja bi nam otela bitno nužne uvjete za naš narodni život. Mi se ne ćemo nikad podvrći jednoj takvoj politici, i neopravdanoj i za nas ubitačnoj u svakome pogledu.

Protegne li se pravo jedne narodnosti na područja gdje vlada njezin jezik, onda Italija ne bi mogla u području Jadrana premjestiti svoje sadašnje granice preko Tržića.

Zaista, u području korita gornjega Jadrana, ima samo talijanskih jezičnih otočića, sporadički posijanih, po krajevima, koji sačinjavaju cjeloviti dio širokoga zemljišta, koje je u neprekidnim gomilama nastanjeno jugoslovenskim pučanstvom.

Gospodarski život čitave istočne obale Jadrana, koja još danas pripada Austro-Ugarskoj, nema nikakve organičke veze s gospodarskim životom Italije; ta istočna obala Jadranskoga mora sačinjava po svojem zemljopisnom položaju jedan jedinčati gospodarski organizam sa svojim neposrednim zaleđem, koje je — baš kao i ona — napučeno isključivo Jugoslovenima. Cijelo to obalno područje — kad bi bilo pripojeno Italiji — našlo bi se ocijepljeno od svoje ekonomske zajednice i bilo bi mu suđeno da gine i pogine.

Proizvodi jugoslovenskih obalnih krajeva na Jadranu slični su onima Italije: vino, ulje, povrće, voće itd. Veliki dio pučanstva bavi se lovom ribâ i zaposlen je u pomorskoj trgovini. Ima u tome pučanstvu brodovlasnika, koji su poznati u širokome svijetu. Pripojeni Italiji, ti bi krajevi morali na silu podleći neizbježivoj talijanskoj utakmici.

Veoma su dobro poznate pomorske sposobnosti Jugoslovena na Jadranu. Oni su sebi stvorili pomorski, trgovački život, koji se dobro razvija i napreduje. To bi se neprestano napredovanje moglo nastaviti samo u neodvisnoj jugoslovenskoj državi. Gospodstvo velikoga pomorskog naroda, kao što je Italija, brzo bi ga ugušilo. To bi gospodstvo bilo udarac u srce našega naroda, čija budućnost ponajviše leži baš na moru. Ono bi neizbježivo urodilo kobnim posljedicama u odnosima tih dvaju naroda.

Strategičke težnje talijanske idu za tim, da se zaposjednu jugoslovenski krajevi, u kojima nema ni najmanje Talijana. Protiv koga bi bili napereni topovi, što bi ih Talijani postavili na položaje, koje bi imali da zapreme? Očito protiv Jugoslovena. Takav zahvat morao bi prouzročiti trajno ratno stanje između dva naroda na Jadranu. Ovakovi besmisleni prohtjevi ne mogu da budu no hirovi krajnjih demagoga, koji nemajući nikakve odgovornosti, hoće da fanatiziraju svjetinu.

Odalečenjem Austro-Ugarske s Jadrana, Italija ostajući bez takmaca, dobiva u pomorskom pogledu potpunu sigurnost. Jugoslavija sa svim svojim silama ne će sada ni ikad kasnije da se takmiči s Italijom. Za neodređeno vrijeme gospodarske sile ne će nikako dopuštati novoj državi jugoslovenskoj, da pomišlja na stvaranje pomorske snage. Ona nikako ne misli da smeta Italiji u položaju, što ga kao velevlast ima na Jadranu. No s druge bi strane opet Italija morala poštovati naše narodno jedinstvo i cjelokupnost na Jadranu, gdje su neophodno potrebiti faktori bolje budućnosti narodâ.

Za Jugoslovenski odbor
Predsjednik Dr. **Ante Trumbić.**

37.

Dr. Trumbić o jugoslovenskom pitanju.*

Paris, 20. marta 1916.

Austro-Nijemci držali su, da su osvojenjem Srbije skinuli s dnevnoga reda jugoslovensko pitanje. No oni su ga zapravo proširili i njegovo rješenje učinili još hitnijim negoli dosada.

Momentano iščeznuće srpske države vidljivo je pokazalo na sve one neizmjerne pogibli, kojima su izložene Engleska, Francuska i Rusija, otkad više ne priječi jugoslovenski bedem napredovanje njemačke ekspanzije na pragu Balkana. Koncentracija ruska u Besarabiji, okupacija Soluna, obrana Egipta, postadoše neizbježivim mjerama opreznosti. Slomom srpske vojske mnogo je veći broj ratnika engleskih, francuskih i ruskih stupio u akciju, nego li je Srbija ikad imala vojske, jer je otada neprijatelj postao gospodarom jedne središnje pozicije, iz koje je mogao po volji ugrožavati u svim pravcima. Upravo je nemoguće, da buduća karta Evrope ne bi definitivno isključila sličnu pogibao. A zato ima samo jedno sigurno sredstvo: valja obrazovati između njemačke rase i Istoka veliku jugoslovensku državu iliti snažnu Jugoslaviju.

Nesrećom ujedinjeni. Propast Srbije ne samo da u nama nije poništila taj ideal, nego ona ga je naprotiv samo još više učvrstila. Sada je naime nesreća ujedinila sve Jugoslovene. Nema više slobodnih Srba i takovih Srba, Hrvata i Slovenaca, koje bi tek trebalo osloboditi. Sada postoji samo jedan narodni blok, koji treba čitav da pobjeda saveznika okrene protiv njemačke najezde.

* Prevod s francuskoga. — Ovaj je članak (interview) napisan u oči dolaska Regenta Aleksandra u Paris (21. marta), a izišao je u pariskom dnevniku „L' Echo de Paris od 20. marta.

Eto, tako treba shvatiti obnovljenje Srbije. Reparacija užasne nepravde, što ju je prepatio ovaj junački narod, ne može da bude — dozvolite mi malo nezgodnu riječ za tako ozbiljna vremena — puka krparija (un simple rafistolage). Nezavisna Srbija nije predstavljala, kako je to sam parlamenat njezin naglasio u novembru 1914., drugo, nego tek jednu etapu jugoslovenskoga ujedinjenja. Jugoslovenski odbor, komu imam čast predsjedati, i u kojem se nalazi zastupnika iz svih jugoslovenskih krajeva, progonjenih već od više godina po austro-madžarskim vlastima, jasno je i bistro izjavio istu ideju. Svi mi dovikujemo saveznicima: Nemojte stati nasred puta, već dajte da ustrajemo u vašem interesu, a na naš spas, sve do kraja.

Naši vječni neprijatelji tvrde, da smo mi podijeljeni između sebe religijom. Istina je doduše, da među nama Jugoslovenima ima katolika, pravoslavnih, pače i muslimana. Ali vjerske razlike, koje je austrijska i madžarska vlast tako često kušala da iskoristi protiv nas, nikako nas ne priječe, da ne budemo ujedinjeni istim patriotizmom. I u Francuskoj i u Engleskoj ima vjerskih razlika, pa zar one škode narodnom jedinstvu? Kad je austro-ugarska vlada obrazovala bosansko-hercegovački sabor na osnovu triju kategorija raznih birača — jer su katolici, pravoslavni i muslimani trebali da napose biraju — ove su tri kategorije Jugoslovena odmah bile složne u protestu protiv toga vještačkoga cjepkanja.

Kolonijalno carstvo Bismarkovo. Mi se ne varamo u tome, da obrazovanje jedne Jugoslavije iznosi podjedno na dnevni red i pitanje Austro-Ugarske, o kojem se ne kratimo da sada sasvim slobodno kažemo ono, što mislimo.

Poslije Sadove Austro-Ugarska nije više mogla da bude drugo, nego tek istočni privjesak Njemačke. Poslije ove pruske pobjede, Bismark, koji je rat nametnuo, mogao je doći u iskušenje, da je potpunoma iskoristi. On je mogao, povodeći se za Fridrikom II., prenijeti na Hohenzollerne jedan dio Habsburških zemalja. No zašto on toga ipak nije uradio? Jer nije imao pred očima tek izvjesni dio, nego cjelinu. On je shvatio, da će tako svi Sloveni, svi Madžari i svi Rumunji habsburške monarhije, ostajući i dalje pod vlašću njihove tradicionalne dinastije, biti po njoj vazali pruskoga militarizma. A događaji su i potvrdili ovo mišljenje: već punih dvadeset mjeseci služe Jugosloveni, Erdeljci, Česi i Poljaci svim kombinacijama njemačkoga generalštaba.

Dok god postoji Austro-Ugarska, osnovana na negaciji principa narodnosti, njemačka će rasa imati mogućnost u rukama, da iskoristi za svoje vlastite osvajalačke ciljeve oko trideset milijuna Slovena i Latina. Germanska rasa bit će zatjerana u svoje legitimne granice tek onda, kad joj bude oduzeto ovo monstruozno kolonijalno carstvo, koje se nalazi u

srcu Evrope. Treba dakle uništiti današnju Austro-Ugarsku i osloboditi negermanske rase, koje ona drži u ropstvu. Delenda Carthago, opetovao je rimski mudrac. Mi ćemo opetovati, a povijest dat će nam pravo baš kao i onomu: Delenda Austria.

Jugoslovensko jedinstvo znači mir na Balkanu. To je jedina uspješna metoda, da se osigura mir na Balkanu, tom »buretu baruta« (poudrière) Evrope.

Prodavši Njemačkoj svoju nezavisnost, kojom ih je obdarila Rusija, Bugari žele smrt jugoslovenske rase. Slika njezine vjernosti tom idealu, za njih je nepodnosiva grižnja savjesti. Mi, svjesni neoborive snage, koju daje našoj rasi osjećaj njezine misije i podnašanje žrtava, mi ne tražimo smrt našega bugarskoga krvnika. Mi se nadamo, da će se njihova slovenska duša očistiti od njemačkoga blata i mislimo, da ima za svakoga mjesta pod suncem.

Ali tako misliti možemo mi jedino pod uvjetom, ako doista i nađemo ono mjesto koje nas ide. Srpsko-bugarski konflikt udešen je pod svim mogućim germanskim utjecajima, koji su sistematski sprečavali jugoslovenskoj rasi da orijentira svoj slobodni razvitak spram zapadnoga mora, spram Jadrana. Tek časak imali su Srbi nade, da će se domoći do veoma čedne luke u Albaniji. No Njemačka i Austrija uzele su im tu nadu krajem 1912., odsudivši ih da se s Bugarima skobe u dolini Vardara, na putu k Egejskom moru. Tako je Mackensenu i lako uspjelo pregaziti Srbiju, napadnutu još i s leđa.

Jugoslovensko jedinstvo, vraćajući našoj rasi ono poprište ekonomske ekspanzije koje je ide na Jadranu, podat će joj podjedno i ravnotežu i blagostanje. Od toga imat će koristi svi naši susjedi, a budući da spadamo među one, koji su najteže patili ovoga rata, mi ćemo biti u budućoj Evropi jedno od najsolidnijih uporišta mira.

38.

„Times“ o budućnosti Jugoslovena.*

London, 31. marta 1916.

Prilikom posjete Regenta Aleksandra i ministra predsjednika g. Nikole Pašića u Londonu, uvaženi list »The Times« donio je značajni članak s natpisom: Ave Serbia. Istaknuvši prije svega vojničke vrline i zasluge princa Regenta i naglasivši svoje čuđenje ustrajnosti Srba, kojom su stalno zabacivali sve ponude mira od strane austro-njemačke, a i

* Prevod s engleskoga.

sada se puni pouzdanja spremaju na nove bojeve, člankopisac (bez sumnje H. W. Steed) nastavlja ovako: »Srbija će se preporoditi i dobit će natrag sve ono što je izgubila, pače i više. Njezino obnovljenje ne bi zaista bilo potpuno, niti bi joj bila zajamčena budućnost, ako ne bude ujedinjena s ostalim granama jugoslovenske rase, i to na bazi slobode i političke te religiozne jednakosti. Izvan njezinih bivših granica — u Bosni-Hercegovini, Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji i djelomice u Istri i u Sloveniji — živi pod austro-ugarskim jarmom više milijuna Jugoslovena, čije težnje za ujedinjenjem sa Srbijom čine bitnu sadržinu jugoslovenskoga pokreta. Obnovljena Srbija ne će više biti samo Srbija, nego će to biti U j e d i n j e n e d r ž a v e J u g o s l o v e n s k e, jedna evropska i balkanska država, i zapadna i istočna, obuhvatajući oko dvanaest milijuna duša istoga jezika i iste rase, premda sve do toga časa politički razdijeljenih.

Princ Aleksandar ima prava da se može ponadati ostvarenju ovoga ideala, naime oslobođenju i ujedinjenju čitave svoje rase. U svom nastojanju, da to postigne, on može računati na pomoć svega što vrijedi i važi u engleskom, francuskom, ruskom i talijanskom društvu. I odista, u ostvarenju jugoslovenskoga jedinstva Italija ima iste životne interese kao i Engleska, Francuska i Rusija, jer samo u tijesnom sporazumu s ujedinjenom jugoslovenskom državom — koja joj ne će ugrožavati opravdanu supremaciju u Jadranu — može Italija da se s uspjehom opire pritisku austro-njemačke skupine. Samo tako bit će joj sigurna istočna granica, a i onaj veliki put, što vodi na Balkan, bit će tako predan obrani jedne rase, na čiju odanost za stvar evropske i balkanske slobode ne može da padne ni tračak sumnje.«

39.

Regent Aleksandar engleskim odličnicima.*

L o n d o n, 5. aprila 1916.

Ova manifestacija tolikobrojnih predstavnika britanskoga naroda bit će mi snažna pobuda, kad zauzmem moje mjesto na čelu moje vojske uz bok hrabrih englesko-francuskih četa, da ostvarim onaj ideal, za kojim mi već kroz toliko vijekova težimo. Taj je ideal ujedinjenje u jednu domovinu svih Srba, Hrvata i Slovenaca, koji su jedan narod s istim tradicijama, istim jezikom i istim aspiracijama, ali ih je razdijelila zla kob.

* Za boravka Regenta Aleksandra u Londonu stupila je preda nj u H o t e l C l a r i d g e mnogobrojna deputacija najodličnijih predstavnika engleskoga političkoga i kulturnoga svijeta, predvođena nadbiskupom Canterburijskim i Lord-Majorom Londonskim, da ga pozdravi. Poslije govora nadbiskupova i Lorda Majora, Regent se Aleksandar zahvalio ovim riječima (na francuskom jeziku).

To je taj ideal, ali i osjećaj, da se bijemo uz bok naših velikih Saveznika za pravo i pravdu, koja nam je uskraćena u strašnim kušnjama, što su ih naš narod i naša vojska imali da prepate. Svijest da je Velika Britanija s nama, uvećat će hrabrost naše vojske i otpor našega naroda. Mi smo naime sigurni jedne stvari, a to je, da nas Velika Britanija, moćna Velika Britanija, ne će pustiti iz svoga zagrljaja, i da će sa svojim saveznicima postojano izdržati sve do konačne pobjede. U toj pobjedi imat će i ujedinjeni Jugosloveni, združeni u jednu državu, udjela, jer je njihova sudba neopozovno vezana uz sudbu jedne nove bolje Evrope, u kojoj će biti više pravde.

40.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.*

Krf, 20. (7.) aprila 1916.

Junaci!

Vratio sam se sa puta i iz poseta poglavarima naših moćnih saveznika i velikih prijatelja: Francuza, Engleza i Italijana, kuda su me odveli važni i neodložni državni poslovi; posetio sam i njihovu hrabru i junačku vojsku, koja se bori na svojim frontovima i došao sam u vašu sredinu.

Na ovome putu dočekan sam svuda sa neopisanim oduševljenjem, dirljivim simpatijama i velikim manifestacijama za Srbiju i srpsku vojsku. Ja sam se, junaci, ponovo uverio, kako su silno u Evropi odjeknula slavna dela srpske vojske u toku minula četvorogodišnjeg ratovanja, kako je pohvalno i sjajno ocenjeno vaše junačko držanje u borbama, kakvo divljenje, upravo čuđenje, izaziva ona vaša bezgranična ljubav k slobodi i nezavisnosti otadžbine, Majke Srbije, kao i vaša besprimerna odlučnost, da radi tih idola dragovoljno, bez stege i pritiska, podnosiste najteže žrtve, pa da izvršiste i ono dugotrajno i izvanredno teško i mučno povlačenje do Krfa, lišeni gotovo svih sredstava za život, samo da ne biste pali u zamke naših mrskih neprijatelja, da ne biste postali bedno, bespravno roblje njihovo... Te sjajne odlike i vrline srpske vojske bile su ona čvrsta osnova i ona dobra zaloga, da nas naši silni saveznici i prijatelji ne samo u nevolji ne ostave, već da nas baš tada još bolje prihvate, da nas do kraja borbe još jače podrže, da nas svima potrebama iz osnove ponovo snabdu i potpuno opreme, da uskoro u ime Boga, sa nama zajedno pođu na Balkan protivu neprijatelja slobode i čovečanstva, i protivu zla, koje se tamo zacarilo, te da, junaci, svi zajedno vaspostavimo našu milu Srbiju, našu domovinu, onog viteškog i mučnog čuvara

* Iz originala.

i branioca ljudskih prava, slobode i mirnog i kulturnog rada na Balkanskom poluostrvu, koga oholost germanska, intrige Austro-Ugarske i zavist i zverska pakost bugarska mišljahu da sasvim unište... Naši moćni saveznici i prijatelji, diveći se neustrašivom i viteškom držanju Srbije, ceneći nebrojene žrtve srpskoga naroda i priznajući mu zrelost i sposobnost za državni život i kulturni razvitak, sad su gotovi i voljni, da nas u ovoj velikoj borbi snažno pomognu, da S r b i j u stvorimo V e l i k o m te da obuhvata sve Srbe i Jugoslovene, da je učinimo silnom i moćnom J u g o s l a v i j o m, koja će opravdati dosada prinete žrtve i odgovoriti zahtevima novoga doba, koje će nastati po svršetku ovoga velikog i krvavog evropskog rata. Ovim našim junačkim podvizima ugled Srbije podigao se je do visine, koja je zavidna i za mnogo veće, mnogo jače i starije države; Moja uzdanica nije samo ispunila očekivanje naših silnih i moćnih saveznika i prijatelja, ona ih je daleko nadmašila i pored njihove zahvalnosti i priznanju na krvavo čelo srpskoga ratnika spušten je venac najlepših pohvala i od naših protivnika.

Ja sam, junaci, na ovom putu video silne vojske naših saveznika i prijatelja, video sam ih kako su one bogato opremljene, snabdevene svima potrebama i naoružane najsavršenijim oružjem, kako su silno oduševljene za borbu do kraja sa neprijateljem i kako su zadahnute neograničenim simpatijama za Srbiju i srpski narod, a to je Meni i vama, junaci, najsigurnija zaloga, da će uspeh u predstojećim borbama nesumnjivo biti na strani našoj i naših saveznika.

Po povratku s puta, Ja sam, junaci, video i vas na paradi u Krfu, kako ste se sa zdravljem potpuno oporavili, kako ste snabdeveni svom novom opremom i oružjem, a osim toga u najkraćem roku dobit ćete na određenom mestu vaše omiljene topove, mnogobrojne lake i teške, konje za konjicu i artiljeriju, mazge za komoru, kola, automobile i svu ostalu potrebnu spremu, tako da ni u čemu ne ćete zaostajati iza naših saveznika.

Ja se, junaci, sa ovim najvećim priznanjem Mojoj junačkoj vojsci, sa ovim najlepšim slavopojem herojskim i nadčovečanskim podvizima srpskoga vojnika, vraćam s puta ponosit i zadovoljan, kako čašću i prijemom, koji su Mi visoki poglavari i narodi naših saveznika i prijatelja ukazali svim onim što sam kod njih video i saznao, tako i uverenjima koja sam dobio, da će nas oni pod okriljem njihovim svesrdno i snažno, i sada i u buduće pomagati, što nam svima daje najlepše nade za sreću i slavnu budućnost srpskoga naroda i obnovljene Srbije.

Potrebno je sada, junaci, da zauvek očuvamo ovaj lepi glas, čast i uvaženje koje su srpska vojska i srpski narod stekli svojom herojskom hrabrošću, svojim nebrojenim žrtvama i

patnjama, svojim viteštvom i plemenitošću, kao i svojim mudrim držanjem i političkom zrelošću u najtežim danima velikoga evropskog zapleta i rata. Ja se stoga nadam, Ja verujem, junaci, da ćete vi i u buduće ostati čvrsti na putu vernosti, časti, slave i vojničke poslušnosti, na kome ste i dosada uvek bili, da će vas i nadalje uvek krasiti nepokolebljiva revnost i odanost Njegovom Veličanstvu kralju Petru I., otadžbini našoj miloj Srbiji, koju toliko silno svi ljubimo, svetoj zastavi, koja se tako ponosno vije u vašim redovima, da ćete biti poslušni starešinama koje vas vode slavi i sreći, da ćete se sa našim ratnim drugovima, našom braćom i saveznicima Francuzima, Englezima, Rusima i Italijanima, oduševljeno i junački, rame uz rame, boriti do istrage neprijatelja i dokle god jednom trajno ne obezbedimo našu zlatnu slobodu, miran život na domu u krilu naših milih i dragih, i plodan rad naš i naših saveznika na napretku celog čovečanstva.

Sa tim uverenjem Ja vas, junaci, pozivam da sa mnom zajedno iz dubine vaše iskrene duše i srca uzviknete:

Da živi Njegovo Veličanstvo kralj Srbije Petar I.!

Da živi hrabra srpska vojska!

Da žive naši moćni i silni saveznici i prijatelji!

U Krfu, 7. aprila 1916.

Aleksandar.

41.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.*

Krf, 23. (10.) aprila 1916.

Hristos Vaskrs junaci!

Sa ovim najlepšim hrišćanskim pozdravom pozdravljam vas, dragi Moji junaci, u ovim neobičnim, teškim i mučnim danima, u kojima dočekujemo današnji svetli praznik Vaskrsenje Hrista Spasitelja, daleko od naše otadžbine i od vaših milih i dragih.

Sećajući se danas stradanja i smrti Bogočoveka Isusa Hrista i verujući u njegovo Vaskrsenje, koji je pobedio nepravdu, laž, pakost i zavist ondašnjih vlasnika i fariseja, i dokazao da je pravo jače od sile, istina od laži, ljubav od zlobe i pakosti, ohrabrimo se time, junaci, stegnimo naša srca, nadahnimo se nadom u Boga i njegovu pravdu i verujmo tvrdo, da

* Iz originala.

će ipak i naša pravedna stvar pobediti, da će uskoro doći kraj patnjama i iskušenju i da ćemo sa milošću i pomoću Božijom pobediti sa našim saveznicima neprijatelje, da ćemo u našoj miloj otadžbini naći naše najmilije i verujmo junaci, da će Srbija vaskrsnuti i biti još veća, jača i lepša no što je bila.

Po primeru naših starih junaka i vitezova budite i vi junaci, strpljivi na mukama što ih sada podnosite od obesti nasilnika, koji su pokušali da nas liše plodova naših prošlih borbi, da izvrše svoju davnašnju želju, uništenje naše države samostalnosti, i znajte, da one nisu najveće; setite se, da su ih naši stari još veće podnosili, opomenite se, da ste vi ipak slobodni i već svačim snabdeveni i spremni da oslobodimo našu zarobljenu otadžbinu.

Neka se stoga iz vaših grudi više ne podigne nijedan uzdah, neka se niz vaša preplanula lica ne skotrlja nijedna suza žalosnica, već neka se iz vaših usta čuje samo jedna čvrsta i odlučna reč: borba do pobede i istrage neprijatelja, borba do Vaskrsa Srbije i do oslobođenja celog srpskog i jugoslovenskog naroda.

Kao god sa verom u Vaskrs Hrista Spasitelja, tako sa nadom u Vaskrs Srbije, sa ubeđenjem da ćete, junaci, do poslednjeg daha istrajati na najtežim dužnostima, koje nas očekuju u ponovnoj borbi, Ja vam junaci čestitam današnji svetli praznik Hristovog Vaskrsenja i pozdravljam:

Hristos Vaskrs Moji dični junaci!

Živela hrabra srpska vojska!

U Krfu, 10. aprila 1916.

Aleksandar.

42.

Rezolucija velikog mitinga Čeha i Jugoslovena.*

London, 11. augusta 1916.

Ovaj zbor želi obratiti pažnju Vlade Njeg. Veličanstva (engl. kralja) o potrebi, da se podijeli Austro-Ugarska u svrhu garancije budućega mira u Evropi i oslobođenja slovenskih naroda, koji su joj podložni, a u skladu s njihovim narodnim i historijskim pravima.

* Česi i Jugosloveni bivše Austro-Ugarske sastaše se na dan objave rata Velike Britanije Austro-Ugarskoj na veliki miting, kojem je prisustvovalo i mnogo odličnih engleskih političara. Predsjedao je mitingu vicomte Templetown, a glavni govornici bijahu: J. A. Seddon, Seton-Watson, T. Masaryk i Dr. Hinković. Rezoluciju (ovdje prevod iz engleskoga) pročitao je predsjednik.

Nezavisnost ovih slovenskih naroda Austrije i Ugarske, koji su natjerani protiv njihove volje u ovaj rat od jedne nesavjesne dinastije i od njihovih ugnjetavača Nijemaca i Madžara, onemogućit će zauvijek njemačkom generalštabu, da provede svoje drske osvajalačke težnje i proširenje prema Indiji i Suezu.

43.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.*

Solun, 15. (2.) septembra 1916.

Junaci!

U junačkoj borbi, koju ste od 4. avgusta poveli protivu nadmoćnijeg neprijatelja, vi ste pokazali, da je i obnovljena srpska vojska zadahnuta visokim pojimanjem svoje svete dužnosti, silnim požrtvovanjem i duhom patriotizma.

Vi ste, junaci, odpočeli slavno pobeđivati neprijatelja, nanoseći mu ogromne gubitke i otimajući mu mnogo raznovrsnog ratnog materijala, među kojima i dvadeset devet topova.

Pred vama je sada naša mila i potlačena otadžbina; pred vama su putovi naše slave, naših tradicija i naših mučeničkih ispaštanja; pred vama su neokađeni i nepreliveni grobovi naših izginulih i pomrlih drugova; pred vama su naši mili i dragi, naša nejač, koja upire k vama očajne poglede i željno očekuje, kad će čuti grmljavu vaših topova i vaše gromoglasno i neustrašivo »Ura« koje će njima i svom srpstvu donesti slobodu.

Junaci!

Čestitajući vam srećno započete viteške pobede i junačko držanje, izjavljujem vam ovom prilikom Moje osobito zadovoljstvo i zahvalnost.

Prikupimo sve naše snage, i, s verom u Boga i našu svetu i pravednu stvar:

Napred u konačnu pobedu!

Živela moja dična i hrabra vojska!

U Solunu, 2. septembra 1916.

Aleksandar.

* Iz originala.

44.

Jugoslovenski odbor protiv kleveta talijanske štampe.*

Paris, 22. oktobra 1916.

Izjava Jugoslovenskoga odbora.

U nekojim talijanskim novinama, a na čelu im »L'Idea Nazionale«, vodi se od više vremena očito udešena kampanja, kojoj je svrha, da pred javnošću savezničkih naroda prikaže u rdavom svjetlu moralnu vrijednost Jugoslovenskoga odbora i njegovih članova, podvaljajući im, da bi taj odbor i njegovi članovi bili ništa manje nego agenti austro-ugarske politike. U početku te insinuacije bijahu formulirane u neodređenom obliku, zatim su počinjale bivati preciznije, dok konačno u najnovije doba ne postigoše formu konkretne optužbe s tvrdnjom, da Jugoslovenski odbor i njegovi članovi rade po nalogu i novcem Beča i Pešte.

Evo nekoliko krupnijih točaka:

»L'Idea Nazionale«, koja udešava i predvodi ovu kampanju, pisala je, da je ona uvijek tvrdila, da jugoslovenska propaganda po svojim ciljevima nije ništa drugo već sredstvo austrijske politike, da Jugoslovenski odbor radi novcem austrijskim i u interesu austrijskom, da su oni od »L'Idea Nazionale« bili prvi i za dugo vrijeme jedini, koji su upozoravali na nečiste izvore jugoslovenske politike i na njezine ciljeve, izrazito austrijske i trialističke.

»L'Agenzia Italiana« donijela je dopis, u kojem se tvrdi, da je uspjelo ustanoviti nečiste i otrovne izvore jugoslovenskoga pokreta, a to su intrige i novac austrijski, i da je ovaj pokret u vezi s jednim poznatim bankovnim organizmom sa sjedištem u Beču, i s diramacijama internacionalnima.

Ovim je objedama išao na lijepak g. Jacques Bainville te je napisao u svom listu »L'Action Française«, da Talijani imadu razloga tvrditi, da je jugoslovenska propaganda potaknuta i upravljana i subvencionirana iz Budimpešte i Beča itd. Ovo je posljednje pak rastureno po raznim organima talijanske štampe, kao dokaz iz francuskoga izvora!

Jasno je, da se hoće infamirajući Jugoslovenski odbor i njegove članove, infamirati pred saveznicima i jugoslovensku stvar, koju oni zastupaju.

I ako su ove objede već po sebi bezumne i u stvarnoj opreci s javno poznatim činjenicama, smatram potrebitim zbog

* Iz originalnoga koncepta. — Ovu je izjavu donio „Journal des Débats“ u cjelosti, a tako i službene „Srpske novine“ (Krf, 22. nov. 1916. br. 98) u originalu.

naše narodne stvari, da izričito izjavim na ime svoje i na ime Jugoslovenskog odbora i njegovih članova, da su te objede neistinite i izmišljene te ih najodlučnije demantujem i odbijam.

Što više, pozivljem sve naše napadače, da pred javnost iznesu konkretne činjenice i odnosne dokaze. Ako to ne učine, a svoj posao nastave, prepuštam javnom mišljenju, da im dolično sudi.

Ne zbog njih, nego poradi poštovane javnosti, koja bi mogla iz neupućenosti biti eventualno sugestionirana i zavedena ovakovim tendencioznim pisanjem o jugoslovenskoj stvari i o nama, koji ju zastupamo, na ime svoje i na ime jugoslovenskoga naroda, koji ne može da govori, jer je još podložan igu austro-ugarske monarhije, smatram shodnim, da svratim pažnju na nekoje činjenice u vezi s Jugoslovenskim odborom.

U prvome redu treba da se znade, da su članovi Jugoslovenskoga odbora dielomice ljudi, koji su bili uneseni u austrijske proskripcione listine, spremljene još prije rata, te su se spasli tamnice — u koju je bilo bačeno na tisuće njihovih slovenskih sunarodnjaka i istomišljenika — samo tim slučajem, što se nađoše u kritičnom času izvan granica Austro-Ugarske; djelomice ljudi, koji kao rezervni oficiri prebjegoše sa svojim vojnicima iz austro-ugarske vojske te se predadoše svojoj braći Rusima i Srbima na galicijskom i dunavskom frontu; djelomice ljudi, koji odsjediše nekoliko mjeseci u austrijskim tamnicama i iz njih srećno umakoše te predoše granicu krajnjim rizikom i smionošću; djelomice najposlije ljudi, koji još prije rata vodiše, a još intenzivnije za ovoga rata vode jugoslovenski pokret u antiaustro-ugarskom smislu u raznim državama Sjeverne i Južne Amerike, a od kojih nekoji, iz mržnje proti Austro-Ugarskoj, ostaviše prije rata njezino podanstvo i primiše podanstvo američko.

Proti svima članova Jugoslovenskoga odbora austro-ugarske vlasti izdadoše tjeralice, zametnuše kazneni progon zbog zločina veleizdaje, počinjena time, što se pridružiše neprijateljima Austro-Ugarske i što sakupljaju vojsku proti njoj — za koji je zločin određena po austrijskom zakoniku kazan smrti na vješalima, brisaše iz advokatske listine one, koji pripadaju tom zvanju, oduzeše im profesionalne urede, kuće, zemlje, novce, vjeresije, jednom riječju sva prava i sva pokretna i nepokretna dobra u ukupnoj vrijednosti vrlo znatnoj.

I ovim ljudima, lišenim okrutnošću Austro-Ugarske svega što imadu i imati mogu na ovome svijetu, sem lične časti, to jest lišenim otadžbine, imetka, prava i buduće egzistencije u vlastitoj otadžbini, kad bi ona po nesreći ostala i nadalje u ropstvu austro-madžarskom, ovim ljudima, kažem, kušaju eto nekoja gospoda u savezničkim zemljama da oblate ličnu čast, koju im austro-ugarske makinacije nisu mogle da dirnu. To je **užasno!**

Naš rad sastoji se u isticanju našega shvaćanja bolje budućnosti naroda i zemalja u kojima smo rođeni. To je naše neosporivo pravo. Nikome ne namećemo naše mišljenje; tko ga ne dijeli, slobodno mu je lojalno pobijati ga. Ali nikomu ne smije da bude slobodno crniti naš obraz i blatiti naše poštenje. To su sredstva dostojna samo austro-ugarskih državnika, kojima su se oni žalosno proslavili u raznim procesima, insceniranima prije rata proti jugoslovenskim patriotama. Falsifikati kojima je Austro-Ugarska htjela dokazati da su jugoslovenski političari vođeni od Srbije i korumpirani njezinim novcem, padoše Austro-Ugarskoj na obraz i raskrinkaše pred Evropom nemoral njezine politike. Zar da te nemoralne metode nađu sljedbenika posred zapadne Evrope, koja ratuje za pravo i za civilizaciju?!

Naš je odbor u toku svoje djelatnosti pred vladama Trojnoga Sporazuma i pred javnošću savezničkih naroda dao svečanih izjava odanosti savezničkoj stvari, upozoravajući da treba razmetnuti Austro-Ugarsku monarhiju, povratiti njezinim pogaženim narodnostima nezavisnu egzistenciju te odcijepiti od Austro-Ugarske jugoslovenske zemlje u kojima stanuju Srbi, Hrvati i Slovenci te ih sjediniti sa Srbijom u jednu državu, koja će biti jedan od najjačih i najpouzdanijih bedema protiv novih pokušaja njemačkoga D r a n g a na Balkan i na Istok. U proljeću ove godine izašao je u »E c h o d e P a r i s« interview, što sam ga dao njegovom glavnom uredniku gosp. Jean Herbette-u, i u kojem sam postavio kao glavni i prejudicialni zahtjev za oživotvorenjem jugoslovenske države sa Srbijom, definitivni raspad Austro-Ugarske monarhije, sintetizovavši moje razlaganje izrazom: A u s t r i a m e s s e d e l e n d a m.[1]

Nakon ovoga treba se doista čuditi, da se može naći ljudi kod zdrave pameti, ma tko i kakovi oni bili, koji mogu imati smionosti da insinuiraju Jugoslovenskom odboru — koji je p r v i od svih emigranata progonjenih naroda Austro-Ugarske započeo agitaciju za uništenje monarhije Habsburga, kao uslov oslobođenja malih naroda i osiguranja budućega mira u Evropi — da je rad ovakova odbora nadahnut, podupiran i subvencioniran novcem — čijim? — Beča i Pešte?!

Treba istaknuti još nešto iz rada Jugoslovenskoga odbora. Još od početka rata pa do danas, ovaj je odbor neprestance ulagao najveći dio svoje djelatnosti prvo na agitaciju za organizovanjem srpsko-hrvatsko-slovenačkih kolonija u Sjevernoj i Južnoj Americi, a drugo u sakupljanje jugoslovenskih dobrovoljaca, podrijetlom iz Austro-Ugarske, koji treba da se bore protiv Austro-Ugarske i njezinih kompanijona, a u redovima i pod vrhovnom komandom srpske vojske. Taj dvostruki rad

[1] Gl. gore br. 37. str. 58—60.

Jugoslovenskoga odbora bio je dosada okrunjen lijepim uspjehom, a ima nade, da će se taj uspjeh vremenom još i više povećati. Organizovanje jugoslovenskih kolonija uspjelo je sjajno, tako da se sve neodvisne jugoslovenske organizacije u Udruženim Državama organizovaše na kongresu držnom mjeseca marta 1915. u Chicago, u jednu jedinstvenu organizaciju, a sada se sprema drugi kongres, koji će pokazati uspjehe antiaustrijskoga rada onamošnjega jugoslovenskoga pokreta. Slično je poraćeno u jugoslovenskim kolonijama Južne Amerike, koje su danas sve okupljene u »Jugoslovenskoj narodnoj odbrani« sa sjedištem u Valparaizu i sa ograncima u ostalim središtima. Predsjednik je te organizacije g. Paško Baburica, vlasnik jedne od velikih trgovačko-industrijalnih kuća republike Chile, a kakav ugled uživa u onamošnjim savezničkim krugovima, dosta je spomenuti, da je ovaj odlični Dalmatinac, koji je član potpisanoga Jugoslovenskoga odbora, bio imenovan podpredsjednikom »Crvenoga križa« svih saveznika.

U javnim zborovima, što su ih držale ove jugoslovenske organizacije Sjeverne i Južne Amerike, biše prihvaćeni zaključci, kojima je proglašeno, da Jugosloveni prekidaju svaku vezu s Austro-Ugarskom, da priznaju svojim vladaocem Petra I. kralja Srbije, a svojim legalnim predstavnikom Jugoslovenski odbor u Londonu, te pozvaše sve kolonije, da kupe dobrovoljne novčane priloge za troškove Jugoslovenskoga odbora u Londonu. Evo dakle otkrivam izvore naših novčanih sredstava. Nijesu to nečisti izvori, kako insinuiraju naši napadači, nego su čisti izvori požrtvovnosti i patriotizma jugoslovenskoga naroda.

Sve su ove stvari već bile na javi, jer ih je naš odbor objelodanio u svoje vrijeme putem javne štampe, a zasebno u svom »B u l l e t i n-u« što ga izdaje u Parizu na francuskom, a u Londonu na engleskom jeziku.

Jugoslovenski odbor može da s ponosom kaže, da jugoslovenske organizacije u Americi, koje je on stvorio i kojima on upravlja, broje najmanje jedan milijun duša, koje su nepokolebljivo vjerne saveznicima, uživaju povjerenje i zaštitu saveznika, pomažu stvar savezničku raznim načinima i podupiru u svojim mnogobrojnim novinama, te od pobjede saveznika očekuju uništenje Austro-Ugarske i uskrsnuće čitavoga jugoslovenskoga plemena sa Srbijom.

Jugoslovenski pokret imao je i drugih uspjeha. Na srpskom frontu predalo se je u raznim borbama više od dvadeset tisuća jugoslovenskih vojnika. Od ovih se samo ostaci danas bore u srpskim redovima na solunskom frontu, a najveći dio poginuo je u Srbiji, što od epidemije, što u hrabroj borbi protiv invazije austro-njemačko-bugarske, a što u katastrofi povlačenja kroz divlju Albaniju. Svi oni koji u borbi bijahu zarobljeni, biše od Austrijanaca obješeni kao veleizdajnici, a mnogi se smakoše sami, samo da ne dopadnu vješala. Velik je broj

tih plemenitih anonimnih heroja! Na ruskome frontu, gdje Austrijanci gurnuše najveći broj jugoslovenskih trupa, osobito u prvoj fazi austrijske derute u Galiciji, postavljenih u prvu vatru, licem spram ruske artiljerije, a sa njemačko-madžarskim trupama i mitraljezima iza njihovih leđa, jugoslovenski vojnici dezertiraše u svim mogućim zgodama u masi i predadoše se ruskoj oslobodilačkoj vojsci. Tih zarobljenika jugoslovenskih imade po našim izvještajima u Rusiji barem 150.000. Iz njihovih redova formiraše se dobrovoljačke čete te se odnosne divizije danas bore pod vrhovnom komandom bratske srpske vojske u Dobrudži proti Mackensenu i zadivljuju svijet svojom hrabrošću, dok se nove jugoslovenske divizije formiraju u Odesi rekvizitiranjem dobrovoljaca iz jugoslovenskih zarobljenika, rasturenih po raznim gubernijama velike Rusije.

A u našoj nesrećnoj domovini, koja još stenje pod austro-madžarskom torturom, nebrojena su zvjerstva počinjena proti narodu srpsko-hrvatsko-slovenačkoga imena. Na hiljade i hiljade broje se utamničeni Srbi, Hrvati i Slovenci bez razlike spola, dobi i staleža. Tu je učinjen bezopasnim, može se kazati, sav cvijet narodne inteligencije, imetka i političke svijesti. Vješala škripahu, osobito 1914. i 1915. danomice. Sve je to bilo popraćeno ciničkim podrugivanjem žrtvama: »To vam je dala vaša Srbija«. U njemačko-madžarskim novinama piše se u duhu »L'Idea Nazionale«, »Agenzia Italiana« »Action Française« o Jugoslovenskom odboru, naime, da su njegovi članovi kupljeni novcem Francuske, da su se prodali Italiji, nadajući se, da će time kod našega naroda kompromitovati naše poštenje i čestitost narodnoga ideala, što ga zastupamo. Ali te makinacije, kao i sva sredstva terorizma, da prisile političke krugove na dezavuiranje rada Jugoslovenskoga odbora, ostadoše uzaludni, jer naš narod poznaje sve članove našega odbora i vjeruje u njihovo ime. Čitav svijet poznaje zvjerstva što ih najcivilizovaniji barbari počiniše u zauzetim krajevima Belgije, Francuske i Rusije, ali ne poznaje dovoljno ni potpuno okrutna djela što ih Austro-Madžari počiniše u zabitnim krajevima jugoslovenskim, a osobito na pučanstvu pograničnih krajeva austro-srpskih. Ta djela stoje uporedo s onima, što ih Austro-Madžari sa svojom duhovnom braćom Bugarima počiniše u invadiranoj Srbiji. Pučanstvo u pograničnim krajevima, u koliko nije poklato ili otjerato u vojsku, rastjerato je sa svoga ognjišta i u njegove postojbine naseliše čistokrvne Madžare iz Ugarske i Nijemce iz Austrije. Bilo je slučajeva, gdje se osakaćeni vojnici povratiše svome domu, ali u njemu ne nađoše svoje smaknute ili zarobljene čeljadi, nego nađoše tuđince kao nove gospodare.

To je sve učinjeno pod naslovom kazni zato, što je pučanstvo simpatizovalo sa Srbijom i time tobože dalo povoda ratu. U Zagrebu i u Osijeku otvorene su madžarske gimna-

zije, što nije mogao da provede ni zloglasni tiran grof Khuen-Héderváry u dvadeset godina svoga pašovanja u Hrvatskoj, u kojoj je osim toga sada otvoreno bezbroj madžarskih pučkih škola. Cilj je, da se pod zaštitom ratnoga apsolutizma denacionalizuje zemlja i kolonizuje tudim elementom. Sinteza je svih tih zlodjela Banjalučki proces, na kom je odsuđeno na vješala šestnaest nevinih ljudi, a na robiju osamdeset i dva lica, a epilog su mu novi procesi, koji se u jednakom stilu nanovo spremaju. Nad Banjalučkim procesom nije se dovoljno zgrozila javnost savezničkih država.

Evo u kratko nekoliko činjenica, koje jasno dokazuju, kako Austro-Ugarska vodi i podupire jugoslovenski pokret i naš odbor, koji mu je na čelu.

Za Jugoslovenski odbor u Londonu

Paris, 22. oktobra 1916.

Predsjednik
Dr. Ante Trumbić,
poslanik i šef srpsko-hrvatske parlamentarne koalicije u dalmatinskom saboru.

45.

Manifest Jugoslovenskoga odbora.*

Paris-London, u novembru 1916

Braćo Jugosloveni!

Riječi uzaludno ponavljane kroz vijekove postaju djelom. To je gvozdeni bat, neizmjerne snage, on danas razbija, on odjekuje na hiljadu strana na vratima Evrope, koja se konačno otvoraju i propuštaju kroz hiljadugodišnju noć prve sunčane zrake: veliku snažnu riječ, željno očekivanu s l o b o d u.

Braćo Jugosloveni! U svetoj legiji oslobodilaca, mala je Srbija izvukla svoju sablju osvetnicu. Izmorena balkanskim ratovima, ova zemlja legendarnih junaka, kolijevka Miloša i Marka, ognjište naše sjajne narodne epopeje, poletjela je bez oklijevanja djelu oslobođenja našega cjelokupnog naroda. Nema među vama, braćo, nikoga koji ne bi znao, što je sve Srbija žrtvovala u ovome oslobodilačkom ratu; ona je podnijela nadčovječne patnje, ona je pokazala besprimjerno junaštvo za sebe i za nas. Junaštvo, samoprijegor, duh požrtvovanja i povjerenje u Srbiju, nemaju primjera ni u prošlosti ni u sadaš-

* Prevod s francuskoga. — Ovaj je proglas redigovan u doba borba oko Bitolja s tendencijom, da sve Srbe, Hrvate i Slovence izvan granica monarhije sklone, da stupe u redove srpske vojske.

njosti, osim može biti u tužnom danu Kosovske epopeje. Borba njezine vojske protiv njezina dušmana, patnje za vrijeme užasnoga odstupanja, najsvjetliji su momenti u čitavom ovom ratu. Evropa se poklonila diveći se veličini male Srbije.

Zašto je Srbija sve ovo učinila, zašto je sve žrtvovala?

Ona je ovo učinila zato, da vi i vaše potomstvo budete slobodni, da izvrši svoj dug jugoslovenskoga Piemonta prema potlačenoj i ugnjetenoj braći, i da vam povrati vaše vlastito ognjište, vaše šume, vaše doline, vaše bregove i vaša jezera, vaše ponosno sinje more i vašu ponositu cjelokupnu domovinu.

Srbija je sve žrtvovala za one ideje, koje su propovijedali Gaj i Drašković, Strossmayer i Starčević, koje opjevaše Preradović i Vraz, Mažuranić i Prešern, i za koje dadoše svoje živote Zrinski i Frankopan, Gubec i Kvaternik. Ova ideja ispunjavala je stoljećima sav naš narod, a ona je i danas svojstvo svih pravih sinova naše domovine.

Srbija je žrtvovala sve za nas. Što smo dužni mi njoj dati? Sve, ni više ni manje! Jer mi to ne dajemo Srbiji za nju ,nego i za nas same, pa je naša najsvetija dužnost sudjelovati kod djela našega oslobođenja. Bila bi vječita sramota i neoprostiva izdaja promatrati skrštenih ruku gdje nas drugi oslobađaju, a pružena nam je prilika, da možemo stupiti u redove naših oslobodilaca. Nije dosta odobravati ideju oslobođenja, treba se za nju i boriti.

Srbiji, oslabljenoj uslijed ogromnih gubitaka prigodom bugarske, austrijske i njemačke navale, potrebna je pomoć, da provede svoju veliku misiju. Redovi njezine vojske u Makedoniji moraju se popuniti i pojačati. Srbija danas traži vojnika za borbu, radnika u pozadini, ljudi spremnih žrtvovati se za ono, što mi neoslobođeni Jugosloveni smatramo najvećim i najsvetijim. Hiljade naših zdravih i jakih zemljaka živi u inostranstvu, kojima je pružena mogućnost poći na polje slave i ponijeti u svoj rodni kraj barjake slobode.

Ovim ljudima našega naroda, ovoj braći upravlja Jugoslovenski odbor ovu proklamaciju. Mi ih pozivamo, mi se obraćamo na njih i dovikujemo im: Braćo naprijed za slobodu i ujedinjenje! Pokažite se dostojni braće, koju je tuđin tako dugo ugnjetavao, pokažite se dostojnima vaših plemenitih majki, koje vas othraniše, a nada sve pokažite se dostojni povjerenja, koje na vas polaže Jugoslovenski odbor, srpska kraljevina i sve savezne države. Pođite bez oklijevanja pod barjak, koji nosi ime naše slobode, našega ujedinjenja i život našega nezavisnog naroda.

Još više od našega poziva poslušajte poziv onih siromašnih robova, koje je sudbina ostavila pod austrijskim i madžarskim igom i koji drhćući očekuju onaj svečani čas, kad će ugledati plemenita lica svojih oslobodilaca, da ih okrune lovori-

kama slave i da im zasvjedoče svoju beskrajnu ljubav i priznanje. Poslušajte i poziv vaše braće, poslane u bratoubilačku borbu, kojima je uspjelo prijeći braći Srbima i Rusima. Pogledajte ih u redovima srpske vojske ponosne, jake i vesele, ovjenčane slavom za ideal i sreću našega naroda. Poslušajte na koncu poziv svih onih dragih sjena, koje položiše svoje živote na oltar naše velike zajedničke domovine, koje su pošle sa smiješkom na usnama u ona nepoznata mjesta, gdje smrt podiže spomenik vječnome životu. Dani koje preživljujemo teški su i sudbonosni. Sada se odlučuje o sudbini svega srpskoga, hrvatskoga i slovenačkoga naroda. Na nama je da biramo: slobodu ili ropstvo!

Paris—London, mjeseca novembra 1916.

Za jugoslovenski odbor
Predsjednik Dr. **Ante Trumbić.**

46.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.*

Solun, 22. (9.) novembra 1916.

Vojnici!

Bog je hteo, da svi vaši napori i viteški podvizi budu krunisani sjajnim uspehom.

Naš gordi Bitolj, ponos i slava naša, u našim je rukama.

Vaša vernost, požrtvovanje i nepokolebima volja za pobedom, slomili su najtvrđe položaje i sve očajne otpore neprijateljeve.

Vaše su zastave okićene novim lovorikama i vaša je slava ponova odjeknula širom celoga sveta.

Čestitajući vam na svima dobivenim pobedama, Ja vam, junaci Moji, izjavljujem svoje potpuno zadovoljstvo i kličem: da živi Moja mila i junačka vojska.

U Solunu, 9. novembra 1916.

Aleksandar.

47.

Drugi narod. kongres amer. Jugoslovena.**

Pittsburg, 29. i 30. novembra 1916.

Drugi veliki narodni kongres američkih Jugoslovena aranžirao je g. Milan Marjanović, kao član i izaslanik

* Iz originala.

** Prevod s engleskoga i francuskoga.

Jugoslovenskoga odbora u Londonu. Prisustvovalo je kongresu 615 delegata iz svih krajeva Sjeverne Amerike. Pored 400 lokalnih organizacija, bjehu zastupane i sve velike zajednice sindikata i društava jugoslovenskih, među ostalima: Hrvatska narodna zajednica (s 500 društava i 40.000 članova), Hrvatska zajednica Illinois (110 društava s 10.000 članova), Hrvatska sveza na Pacifiku (10 društava), Savez sjedinjenih Srba »Sloga« (s 10.000 članova), Srpski pravoslavni savez »Srbobran« (sa 7.000 članova), Hrvatski Savez (110 društava), Slovenska Liga (40 društava), Jugoslovenski Sokolski Savez (43 društva). Predsjednikom kongresa izabran je Mgs Niko Gršković, rimokatolički župnik, član Jugoslovenskoga odbora. I južnoamerička jugoslovenska društva odaslaše zastupnike: Dr. Miće Mičić, član Jugoslovenskoga odbora u Južnoj Americi, Petar Bradanović, podpredsjednik Narodne Odbrane jugoslovenske u Valparaizu i Mato Galjuf član Narodne Obrane u Peru-u. Od drugih odličnika sudjelovali su na kongresu još Mihajlo Pupin, kr. srpski konzul u New-Yorku i član Jugoslovenskoga odbora, onda Milan Pribićević, srpski pukovnik i Dr. Niko Županić (Slovenac), izaslanik Jugoslovenskoga odbora.

Izaslanici Jugoslovenskoga odbora, Milan Marjanović i Dr. Niko Županić, uputili su još 10. septembra 1916. Jugoslovenima u Americi iz Clevelanda pismo, u kojem se, pošto se govorilo o lanjskom jugoslovenskom narodnom Zboru u Chicagu, prelazi na pitanje saziva novoga kongresa. Dok je prvi imao za cilj, da Jugoslovenima u Americi objasni značaj ujedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom, i da Jugosloveni u Americi definitivno izvrše rascjep s Habsburškom monarhijom, ovaj drugi kongres u Pittsburgu »ima da na već postavljenom temelju i prema stečenom iskustvu te prema razvoju prilika, kakove sada nastupaju, bude smotra svijesnih Jugoslovena te da stvori praktične zaključke o radu, o postupanju i organizaciji«. Za taj zajednički kongres, Jugoslovenski odbor u Londonu upućuje 5. oktobra 1916. s potpisom Dr. Hinka Hinkovića Jugoslovenima u Americi ovo pismo:

»Nas je vanredno obveselio glas, da se i ove godine kao lanjske sastaje Veliki Zbor delegata jugoslovenske braće u Sjevernoj Americi. Još jedna slobodna riječ u zemlji slobode, progovorena ispred našega zarobljena naroda u Austro-Ugarskoj, znak je narodne svijesti svih čestitih Srba, Hrvata i Slovenaca s te strane okeana. Još jedan muški glas, dostojan junaka, koji u isto vrijeme rame uz rame s viteškom braćom iz Srbije liju krv na Dunavu i u Maćedoniji za buduću zajedničku otadžbinu, znak je dubokoga jedinstva cijeloga našeg naroda bez razlike imena i vjerozakona. Vaš bratski razgovor i dogovor izraz je nesavladive težnje svih Južnih Slovena, da u jednoj istoj i nezavisnoj državi zasnuju slobodu i blagostanje za-

jedno s ostalom braćom u Srbiji i Crnoj Gori, izraz je neizmjerne životne snage cijeloga našeg naroda, kojem će skoro izvojevati sjajnu i konačnu pobjedu nad općim vjekovnim neprijateljima, nad Nijemcima i Madžarima, nad Bugarima i Turcima.

Moćni saveznici i plemeniti prijatelji Srbije i cijeloga našeg naroda: Rusi, Francuzi i Englezi, postavili su cilj ovom ratu: slobodu i nezavisnost malih naroda. Dužnost je maloga naroda, kao što je naš, da razumije veličinu ove ideje i da ujedinjujući se nepromjenljivom vezom krvi i jezika istakne svoju unutarnju snagu kao najbolji dokaz i najsigurnije jamstvo svoje sposobnosti za trajni i samostalni državni život.

Malena Srbija stekla je priznanje i prijateljstvo svojih saveznika, koliko hrabrošću svoje vojske, požrtvovnošću svoga naroda i vjernošću saveza u najtežim danima iskušenja, toliko isto i velikim podvigom, koji je ispisala na zastavi svoje vojske: oslobođenje jednokrvne jugoslovenske braće ispod tuđinskoga neprijateljskoga jarma.

Ovom podvigu dao je vrhovni komandant srpske vojske, Njeg. Visočanstvo, Prestolonasljednik Aleksandar, u više prilika nesumnjivoga izraza, pa i onda kad je — sjećajući se braće preko okeana — svojom rukom ispisao znamenite riječi: »U jedinstvu Srba, Hrvata i Slovenaca leži naša budućnost«.

Drugi narodni kongres američkih Jugoslovena, održan je u Pittsburgu dne 29. i 30. novembra 1916., dao je tri značajna akta: Rezoluciju, Ustav i Financijalnu osnovu jugoslovenskoga narodnoga vijeća američkoga.

Rezolucija.

Predstavnici organizacija i kolonija Jugoslovena: Hrvata, Srba i Slovenaca u Sjedinjenim Državama Amerike, zajedno s delegatima Jugoslovena iz Južne Amerike, okupljeni na drugom narodnom jugoslovenskom Zboru u Pittsburgu dne 29. novembra 1916.:

Nadovezuju svoj rad na rad Prvoga Jugoslovenskoga Narodnog Zbora, održana dne 10. i 11. marta 1915. u Chicagu, i na rezoluciju primljenu na tom zboru dne 10. marta;[1]

Usvajajući u isti mah i rezolucije primljene na velikom zboru Hrvata, Srba i Slovenaca, održavanog dne 6. maja 1915. u Nišu,[2] a na kojem se ponovno naglasilo naše pravo na Jadran, koji tuđinac hoće da ugrabi, kao i rezoluciju sastanka sjeveroameričkih organizacija, održana u Clevelandu O. dne 19. septembra 1915., u kojoj se borba Srbije smatra do kraja i našom borbom.[1]

[1] Gl. gore br. 15. str. 20—21.

[2] Gl. gore br. 19. str. 24.

[3] Clevelandska rezolucija od 19. sept. 1915. glasi: „Mi Hrvati, Srbi i Slovenci, jedan isti narod po krvi, po jeziku i zajedničkim težnjama, smatramo

Neosporiva narodna istovjetnost Hrvata, Srba i Slovenaca, koja mora danas da bude osnovica svega rada svakoga Hrvata, Srbina i Slovenaca, bez obzira na političke, socijalne ili vjerske razlike, izjednačava Hrvate, Srbe i Slovence svagdje i u svemu, i ističe jugoslovensku misao i ime kao oznaku skupnosti i nedjeljivosti naroda, a zajedno s narodnim imenima hrvatskim, srpskim i slovenskim, i sve lijepe vrline i tekovine s kojima se pojedini narodi ponose i slivaju u tu skupnost. Prema tome izjavljujemo, da se opredjeljujemo kao prema neprijatelju naroda, prema svakome, koji bilo iz kojega razloga i bilo pod kojom izlikom ovako shvaćeno jedinstvo našega naroda ruši ili muti.

Ispunjeni smo neiskazanom harnosti prema nadčovječjim žrtvama vojske i naroda Srbije, a povjerenjem u dalekosežne iskaze Skupštine, kralja, prestolonasljednika i vlade Srbije, učinjene u pravcu oslobođenja svih Hrvata, Srba i Slovenaca. Uvjereni da će nepobjedivi srpski heroji izdržati i savladati prepreke, koje bi stajale na putu punom ostvarenju zajedničkoga cilja, primamo s naše strane radosno sve dužnosti prema domovini, predvođeni svjetlim primjerima mučeničkoga naroda Srbije, herojske srpske vojske i proslavljene naše narodne dinastije Karađorđevića.

Pozdravljajući Jugoslovenski odbor u Londonu, kao zastupnika našega naroda u Austro-Ugarskoj i kao tumača njegove borbe za oslobođenje i ujedinjenje s ostalom braćom, mi prihvaćamo sa svim i krajnjim konzekvencijama narodni jugoslovenski program odborov. Zadovoljni sa svim golemim uspjesima što ih je radom svojim dosada postigao, mi smo spremni da ga i u buduće u još mnogo izdašnijoj mjeri podupremo sa svim nužnim materijalnim sredstvima, da uzmogne nastaviti i srećno dovesti kraju svoj rad, a tako i našom moralnom potporom.

U svečanim izjavama i u energičnoj radnji vodećih faktora Srbije i njezinih velikih saveznika, u skladu i suradnji između predstavnika našega naroda Austro-Ugarske i njegovih faktora, u zajedničkim žrtvama našega naroda iz svih krajeva u kojima on stanuje, i konačno u borbi dobrovoljačkih četa, obrazovanih u bratskoj Rusiji i u sve to snažnijem sudjelovanju austro-ugarskih Jugoslovena u srpskoj vojsci, mi gledamo

---

se svezani dušom i srcem uz narod, vojsku i vladu naše braće u Srbiji i Crnoj Gori. Budući da je njihova stvar i naša, mi smo spremni da se borimo, rame uz rame, protiv zajedničkih neprijatelja Nijemaca, Madžara i Turaka, u cilju, da postignemo oslobođenje i ujedinjenje svih Jugoslovena u jednu veliku narodnu državu. Mi se nadamo, da ne će nijedan dio našega naroda, ni edno parče našega teritorija, budi na istoku, budi na zapadu, ili na sjeveru ili na jugu pasti pod tuđinski jaram. Mi s pouzdanjem očekujemo pobjedu bratske nam Rusije i njezinih plemenitih prijatelja, i vjerni velikoj domovini Washingtona i Lincolna, pozdravljamo mudru politiku predsjednika Wilsona spram neljudskoga ponašanja Austro-Nijemaca".

realizaciju naše zajedničke jugoslovenske države i pozdravljamo najvećim ushićenjem začetak oslobođenja teritorija ove države.

Mi ćemo obrazovati u Sjevernoj Americi jedinstvenu organizaciju Hrvata, Srba i Slovenaca, koja će potražiti što tješnji dodir s organizacijom naše braće u Južnoj Americi, Novoj Zelandiji i Australiji, da dođemo do što savršenijega uspjeha na osnovu zaključaka prihvaćenih od ovoga Zbora.«

Ustav.

Ustav se sastoji od osam poglavlja i 24 članka. Prvo poglavlje (dva članka) govori o značaju i svrsi Jugoslovenskoga narodnog vijeća. Članovi se udružuju u tu organizaciju s ciljem, da »svi jugoslovenski iseljenici pridonesu zajedničkim silama što više oživotvorenju jugoslovenskih narodnih težnja.« Drugo poglavlje (dva članka) govori o programu: »Hrvati, Srbi i Slovenci jedan su narod koji traži ujedinjenje svih jugoslovenskih zemalja u jednu jedinstvenu slobodnu državu« i za provedenje tih ideja uzima se kao osnova gore iznesena Rezolucija. Treće poglavlje govori o »osnovi rada« (jedan članak): sve jugoslovenske organizacije dužne su da se bore za oživotvorenje i obranu narodnoga jedinstva Hrvata, Srba i Slovenaca; nadalje da svim sredstvima »olakšaju borbu naše braće u Evropi«; da »novčanim doprinosima, darivanjem odijela i hrane te izašiljanjem bolnica pomaže braći u Evropi, nastradaloj od rata; da »podupire moralno i novčano političke akcije Jugoslovenskoga odbora u Londonu«; konačno, da »nastoji oko upoznavanja našega naroda, kao i potreba njegovih«. Četvrto poglavlje (šest članaka) govori o načinu rada. Jugoslovensko narodno vijeće ima svoj izvršni odbor, koga bira: ovaj i »opći jugoslovenski narodni zbor« rukovode svima poslovima. Izvršni odbor (peto poglavlje, tri člana) izvršuje zaključke zbora narodnoga vijeća, a tajništvo i administraciju vrši izaslanstvo Jugoslovenskoga odbora u Londonu putem »Jugoslovenske središnje kancelarije«. U šestom poglavlju (sedam članaka) govori se o ulozi i dužnostima izvršnoga odbora i Jugoslovenske kancelarije. U sedmom (jedan članak) o mirovnom sudu, koji se bavi eventualnim sporovima te bi nastali. Konačno osmo poglavlje (dva članka) govori o promjenama ovoga Ustava i o raspuštanju narodnoga vijeća.

Financijalna osnova.

Treći akt drugoga narodnoga kongresa jeste »Financijalna osnova jugoslovenskoga narodnoga vijeća za pomaganje Jugoslovenskoga odbora«. U sedam točaka ove financijalne osnove govori se o primanju obaveza Jugoslovenskoga narodnog vijeća, da pribavi novčana sredstva za narodni rad Jugoslovenskoga odbora pomoću redovnih i dobrovoljnih prinosa pojedinaca, organizacija, kolonija, putem zabava itd. Zatim se

govori o redovitim mjesečnima prilozima, koji ne mogu biti za pojedinca manji od jednoga dolara, a za organizaciju od pet dolara. Ta financijalna osnova ima uopće za cilj, da što izdašnije podupre narodni rad i propagandu Jugoslovenskoga odbora u Londonu.

Brzojavni pozdravi.

Sa zbora je otposlano i više brzojavnih pozdrava.

Depeša upućena Njeg. Veličanstvu kralju Petru I. glasi: »Hrvati, Srbi i Slovenci, okupljeni na Drugom Jugoslovenskom Zboru u Pittsburgu dne 29. i 30. novembra, klanjajući se pred mučeništvom oslobodilačke Srbije, s ganućem i ponosom pozdravljaju kralja junaka i mučenika, sa živom vjerom, da je blizu čas, kad će ga vaskoliki oslobođeni narod od Peristera do Triglava, od Timoka do Jadrana pozdraviti kao svetitelja i oca svih Srba, Hrvata i Slovenaca.«

Depeša upućena Njeg. kralj. Visočanstvu, prestolonasljedniku Aleksandru glasi: »Jugosloveni, predstavnici hrvatskih, srpskih i slovenskih organizacija i kolonija Sjeverne i Južne Amerike, okupljeni na Drugom Zboru u Pittsburgu dne 29. i 30. novembra, oduševljenjem pozdravljaju divnoga Kraljevića svoga naroda, neustrašivoga junaka, vrhovnoga komandanta nesavladive vojske, nosioca ideje slobode i ujedinjenja svih Srba, Hrvata i Slovenaca te zaneseni već započetim oslobođenjem domovine, zavjeravaju se pridonijeti za slobodu i jedinstvo sve, svi kao jedan i jedan kao svi.«

Depeša upućena predsjedniku kr. srpske vlade, g. Nikoli Pašiću, glasi: »Jugosloveni, predstavnici srpskih, hrvatskih i slovenskih organizacija i kolonija Sjeverne i Južne Amerike, skupljeni na sveopćem Zboru u Pittsburgu dne 29. i 30. novembra, složni svi bez razlike i ispunjeni neiskazivom harnosti prema nadčovječnim žrtvama vojske i naroda Srbije, a uvjereni da će prokušani predstavnici njeni savladati sve prepreke, koje bi stajale na putu ostvarenju zajedničkoga cilja, tronuto blagodare na očinskoj i bratskoj poruci Vašoj, te se radosno zavjeravaju vršiti do kraja sve dužnosti prema domovini.«

Na ove depeše odgovorilo je Njeg. Kr. Visočanstvo prestolonasljednik Aleksandar ovako: »Naša vojska, kličući oslobođenju i ujedinjenju, stupa svakim danom napred k svome ognjištu, u nenadmašivu otadžbinu. Želio bih da ovaj radostan i gromak glas naših junaka nađe dubok odjek tamo kod vas, želio bih, da se pod takvim znamenjem okupe sva braća, svi Hrvati, svi Slovenci i svi Srbi iz cijele Amerike, da svaki od vas napregne svu snagu i pomogne dovršiti započeto djelo oslobođenja i ujedinjenja. To djelo ostvarit će se, ako bude stalno, i tumačeno, da smo svi kao jedan i jedan kao svi«.

G. Pašić odgovorio je ovako: »Blagodarim na izvještaju za Zbor, koji će okupiti u Pittsburgu Slovence, Hrvate i Srbe, koji žive u Americi, i sa radošću ga pozdravljam. Ja znam da će svi kao i mi misliti zrelo samo na rad za sveto djelo ujedinjenja, i ja sam uvjeren, da će u tome radu svi imati pred očima samo interese našega plemena, proniknuti istim osjećajem rodoljublja i istom voljom, da se ujedinjenje izvede, da će svi pokazati istu brigu za umjerenost i dostojanstvo u raspravljanju ovog velikog narodnog posla. Zato hoću Zboru da poželim srećan i koristan rad za dovršenje dobre i pune pobjede naše pravedne i od svih naših saveznika priznate stvari. Primite bratski i srdačan pozdrav sa željom, da rad jugoslovenskoga kongresa bude krunisan slobodom i nezavisnošću svih Srba, Hrvata i Slovenaca. Sporedna pitanja ostavite za docnije sporazumno rješenje, a sada složite se svi, bez razlike načela, da oslobodimo naše zemlje od neprijatelja, jer je stidno poniženje za čovjeka biti rob u drugoga i drugoga služiti, a sto puta je gore i stidnije za našu braću, za naš troimeni narod, da je rob tuđih naroda, tuđih gospodara. Prvi evropski narodi bore se za slobodu podčinjenih naroda i slobodu svake nacije, pa bila ona ma kako mala. Prošlo stoljeće garantovalo je slobodu ličnosti; a ovo treba da garantuje slobodu i nezavisnost malim i slabim narodima. Trenutak je došao, da vaskrsne sloboda naše nacije. Složimo se da zbacimo tuđi jaram kao braća, čija sreća zavisi od našega jedinstva; sporazumjet ćemo se bratski i naš ustavni život urediti na osnovi demokratizma i jednakosti u pravu, slobodi i dužnostima. Znajte, da se Srbija ne će nikad odreći svoje braće, ona će ih braniti do posljednje kapi krvi. Pomognite joj, da izvrši svoju bratsku i božiju misiju, da oslobodi i ujedini sve jugoslovenske zemlje. Tuđe ne ćemo, ali svoje ne damo. U to ime neka je srećan i od Boga blagosloven vaš rad.«

48.

General Bojović srpskoj vojsci.*

Bojno polje, 17. (4.) dec. 1916.

Junaci!

Već je prošlo više godina, kako je naš uzvišeni Vrhovni Komandant, Njegovo Kraljevsko Visočanstvo Prestolonaslednik Aleksandar, posvetio ceo Svoj život i sve Svoje sile nami, dičnoj Srpskoj vojsci. Svi ste vi živi svedoci nadčovečanskih napora i nesalomljive energije, sa kojom je naš Vrhovni Komandant u miru kao Glavni Inspektor celokupne vojske radio na

* Po originalu.

preustrojstvu, opremi, obuci i vaspitanju naše vojske, a po tom u ratu, kao komandant slavne I. armije, pobedio mrskog neprijatelja na: Kumanovu, Prilepu, Bitolju i Bregalnici, i sa vama i vašim slavno palim drugovima osvetio Kosovo, pokajao Slivnicu i Srbiju duplo uveličao.

Posle ovih sjajnih pobeda, došla su za naš narod i milu nam Otadžbinu teški dani i velika iskušenja. Neprijatelji su nasrnuli na Srbiju sa svih strana sa mnogo nadmoćnijom snagom, ali ste vi, junaci, pod vodstvom našega Vrhovnoga Komandanta, ne samo neprijatelja dugo zadržavali, već i više puta silno pobeđivali i okitili se novim lovorikama. Naš Vrhovni Komandant uvek je delio s nama radost vaših velikih pobeda, kao što je i podnosio sve tegobe i opasnosti za vreme naših teških i mučnih dana. Njegovo srce uvek je kucalo sa vašim srcima, a celo njegovo biće uvek je obuzeto uzvišenom brigom i silnim staranjem za vaše dobro, slavu i veličinu Srbije.

U teškim danima patnje i očajanja, za vreme našeg odstupanja kroz Albaniju i Crnu Goru, naš Vrhovni Komandant beše uvek sa vama. I ako teško oboleo, i ako mnogi mu savetovahu, da vas ostavi i traži leka svojoj boljci, Nj. Kr. V. Prestolonaslednik ne htede vas, svoje dične junake, ostaviti, već je teško bolestan i nošen na bolničkim nosilima, sa vama zajedno odstupao kroz divlju Albaniju i delio sve teškoće toga zlog vremena za vas i za naš narod. Ovo njegovo odbijanje, da ostavi svoju vojsku u najstrašnijim časovima po nju, kao i njegova trajna briga na Krfu i ovde, da se oporavite, naoružate i snabdete svima potrebama pomoću naših vernih i moćnih Saveznika, najveći je dokaz Njegove ljubavi prema vama, junaci, i najveći primer vladalačkoga i komandanskoga samopregorevanja. Ovakvu uzvišenost duše ovoga Vrhovnog Komandanta Srpski narod i srpska vojska ne će nikada zaboraviti.

Junaci!

Danas, kada su vaše zastave počele da se kite novim lovorikama, kada vi počinjete zadivljavati ceo svet novim pobedama i uspesima, koji su u toliko više slavni, u koliko ste do njih došli sa više napora i žrtava; danas, kada uz svestranu pomoć naših moćnih saveznika, koji se bore rame uz rame sa vama, počinjete ispunjavati veliko istorijsko delo, oslobođenje i ujedinjenje Jugoslovena; danas, kada su naši vekovni neprijatelji prinuđeni da vam priznadu hrabrost i osećaju da je došao dan osvete, kada imaju platiti za sva njihova nedela; danas, kada ste po cenu toliko slavno palih naših drugova ponova uspeli da oslobodite Bitolj i njegovu okolinu; danas, kada je blizak trenutak da se odmorite i oporavite, pod zaštitom naših saveznika za ponovni napor do konačne pobede nad neprijateljem; danas, na dan rođenja našega Uzvišenoga Vrhovnog Komandanta iskupljeni oko Njega, naše uzdanice i našega nacionalnoga ponosa — na našoj svetoj zemlji, ponova natopljenoj

najdragocenijom Krvlju naše braće, čestitajući Mu rođendan, uskliknimo junaci, iz dubine srca i duše:

Da živi naš Vrhovni Komandant Njegovo Kraljevsko Visočanstvo Prestolonaslednik Aleksandar.

Načelnik štaba vrhovne komande
đeneral **Pet. Bojović.**

49.

Izjava Jugoslov. odbora prigodom krunisanja cara i kralja Karla Habsburškoga.

Paris, 18. decembra 1916.

Karlo Habsburški bit će okrunjen: u Beču kao car austrijski, kralj Ilirije, gospodar slovenske marke i t. d., a u Budimpešti kao kralj Ugarske, Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, kao vojvoda srpske Vojvodine itd. Taj isti car i kralj još je i protegnuo svoju vlast na obje anektirane zemlje, Bosnu i Hercegovinu.

Pod današnjom strahovladom sedam je milijuna Jugoslovena Austro-ugarske monarhije u položaju, da ne može da slobodno govori. Stoga ima Jugoslovenski odbor, kao jedini slobodni predstavnik čitavoga toga naroda i opunomoćeni mandatar slobodnih Jugoslovena Amerike i Australije, ne samo pravo, nego i dužnost, da javno iznese narodne zahtjeve.

Odnosi između dinastije i našega naroda nijesu nipošto osnovani na osjećajima odanosti i lojalnosti. Oni su tome nasuprot osnovani naprosto na »državnoj moći«. U Karlu I. (IV.) jugoslovenski narod ne će imati zakonitoga vladara, već novoga tirana, koji će nastaviti tradicionalnu politiku Habsburgovaca.

Ova je dinastija dobila vlast nad našim zemljama budi na osnovu bilateralnih ugovora i svečanih deklaracija, koje je ona potom pogazila nogama, budi na osnovu međunarodnih ugovora, koje je onda povredila.

Odlukom sabora u Cetinu god. 1527. i prihvatom Pragmatičke Sankcije god. 1712. na saboru u Zagrebu, Trojedna je kraljevina Hrvatska-Slavonija-Dalmacija primila, uvaživši tadanje prilike, dinastiju Habsburšku kao svoju, i utanači s njome bilateralne ugovore, u smislu kojih su Ferdinand I. i Karlo III. priznali ustav, prava i slobоštine naroda, i obećali, da će ih respektirati.

Ali dinastija nije se držala preuzetih obaveza. Poslije ugnjetavanja, promjena i preinaka, ustav postade igračkom u rukama vladalaca. Nakon što su bili povređeni zakoni, otvoriše

se širom vrata korupciji i činovničkoj samovolji, u službi jedne isključivo dinastičke politike. Mjesto braniča, narod je našao u svom kralju zapravo ugnjetavača.

Povreda je zakona pošla tako daleko, da je Franjo Josip dopustio Ugarskoj, da otme Hrvatskoj Rijeku uz pomoć falsifikacije teksta nagodbenoga zakona od 1868., inače nametnuta Hrvatima i već sankcionirana po tom vladaru.

Slovenske zemlje samo se održaše nadčovječnim otporom protiv sistematske radnje oko germanizacije, koju je čitav državni aparat nesmiljeno provodio s jedinom svrhom, da proširi germanizam sve do obala Jadrana.

Isto tako bila su poništena i privilegija, što ih je u smislu zasebnoga utanačenja dao Leopold I. srpskom narodu unutar granica carstva kao nagradu za njegove zasluge tečajem ratova s Turcima; poništena bijahu i prava srpske Vojvodine, koja je Franjo Josip 1848. sankcionirao, pače i autonomija srpsko-pravoslavne crkve bje oskvrnjena.

Protiv volje naroda i pod prijetnjom rata, taj je isti vladar 1908. objavio aneksiju Bosne i Hercegovine, bacivši pod noge jedno međunarodno utanačenje. Okupacija ovih pokrajina bje zloupotrebom jednoga evropskoga mandata izmijenjena u čin osvojenja, i postade jednim od uzroka današnjega rata.

Naš je jugoslovenski narod, probuđen duhom francuske revolucije, prožet sviješću svoga jedinstva i svoje individualnosti. On je osnovao svoj moderni život na principu narodnosti. Ostvarenju ovoga principa vazda se opirala svom snagom dinastija. Razdvojen austro-ugarskim dualizmom, naš je narod bio predan hegemoniji Nijemaca i Madžara. Tvrdokornom stalnošću država je sistematski radila oko toga, da ubije životnu snagu našega naroda, podržavajući nutarnju rascjepkanost političkom i administrativnom odvisnošću, rasparčanjem zemlje u provincije, sprečavanjem duševnoga napretka i pogubnim iskorišćivanjem narodnoga imetka. Pače, pokušalo se i razbiti integritet narodnoga organizma njemačkom i madžarskom kolonizacijom u najplodnijim krajevima, dok je domaći živalj natjeran na iseljavanje.

Ova je teutonska dinastija postala sredstvom pangermanizma. Protjerana iz Njemačke, ona se pohlepno bacila na Balkan i predavši sudbinu svojih naroda imperialističkoj i osvajalačkoj politici Hohenzollernovaca, ona je izazvala ovaj strahoviti sukob, koji još i sada traje, nakon što je u nezavisnoj Srbiji uništila prvoborca jedinstva i nezavisnosti jugoslovenske.

I u tom času, kad je naša domovina pretvorena u jednu bespravnu zemlju, i kad se službeni krugovi spremaju da proslave krunisanje novoga cara i kralja, Jugoslovenski odbor svečano izjavljuje pred leševima svoje ubijene braće, da je naš narod prost od svake podložnosti i vjernosti spram dinastije

*

Habsburgovaca i od svake veze s austro-ugarskom monarhijom.

Jugoslovenski odbor sada podjedno protestira protiv svakog pokušaja reorganizacije, kojom bi se htjelo naći načina, da se dalje zadrži naš narod u granicama ove monarhije. To ne bi na našu nesreću bilo drugo, nego nova makinacija u cilju, da posluži politici germanske ekspanzije na Balkan.

Jugoslovenski odbor i opet potvrđuje ono, što je sebi od svoga postanka uzeo kao cilj svoga rada, a koji se ne da nikakom klevetom oslabiti, to jest, da treba oduzeti habsburškoj dinastiji sve one zemlje, u kojima živi taj jedinstveni narod po krvi a trojakoga imena Srba-Hrvata-Slovenaca, te ga sjediniti s kraljevinom Srbijom pod slavnom dinastiiom Karađorđevića. To je jedini mogući način, da se udovolji željama našega naroda i da se jugoistočnoj Evropi, a navlaš na Jadranu i na Balkanu, podade trajni mir.

Mi punim pouzdanjem očekujemo ispunjenje ovih želja od pobjede savezničkih armija, koje se bore za slobodu naroda, za pravdu i uljudbu.

Zaključeno u Parizu na skupnoj sjednici dne 18. decembra 1916.

Jugoslovenski odbor.

Predsjednik: **Dr. Ante Trumbić,** odvjetnik, narodni zastupnik i vođa hrvatske narodne stranke na dalmatinskom saboru, bivši načelnik Splita, bivši zastupnik kotara zadarskoga u austrijskom Parlamentu.

Članovi:

Paško Babúrica, Koločep (Dalmacija), vlasnik rudnika u Chile, predsjednik »Jugoslovenske narodne odbrane« u Valparaizu.

Jovo Banjanin, publicista, bivši zastupnik u hrvatskom saboru i hrvatski poslanik u Parlamentu u Budimpešti.

Dr **Ante Biankini,** liječnik, Starigrad (Dalmacija), predsjednik Jugoslovenskoga odbora u Chicagu, Ill. (U. S. A.).

Dr **Ivo de Giulli,** općinski vijećnik u Dubrovniku (Dalmacija).

Dr **Julije Gazzari,** odvjetnik, bivši općinski vijećnik u Šibeniku (Dalmacija).

Dr **Gustav Gregorin,** odvjetnik, Trst, zastupnik u saboru Goričko-gradiškom, zastupnik sezanskoga kotara u Parlamentu u Beču i općinski vijećnik u Trstu.

Don Niko Gršković, rimokat. svećenik, Vrbnik, otok Krk (Istra), predsjednik »Hrvatske Zajednice« u Clevelandu O. (U. S. A.).

Dr **Hinko Hinković,** odvjetnik, zastupnik u hrvatskom saboru i poslanik u Parlamentu u Budimpešti.

Milan Marjanović, Kastav (Istra), urednik »Narodnoga Jedinstva«, Zagreb (Hrvatska).

Ivan Meštrović, kipar, Otavice (Dalmacija).

Dr **Miće Mičić**, odvjetnik, općinski vijećnik u Dubrovniku (Dalmacija).

Vjekoslav Mitrović, Slano (Dalmacija), vlasnik rudnika u Chile.

Dr **Franko Potočnjak**, odvjetnik, bivši zastupnik u hrvatskom saboru i poslanik hrvatski u Parlamentu u Budimpešti.

Mihajlo Pupin, Pančevo (Banat), profesor na Columbia University (New-York), predsjednik srpskog udruženja »Sloga« u New-Yorku.

Dr **Milan Srškić**, odvjetnik, zastupnik u bosanskom saboru i član Zemaljskoga Vijeća Bosne i Hercegovine.

Dr **Nikola Stojanović**, odvjetnik, zastupnik u bosanskom saboru i član Zemaljskoga Vijeća Bosne i Hercegovine.

Dr **Dinko Trinajstić**, Pazin (Istra), odvjetnik, zastupnik u istarskom saboru.

Dušan Vasiljević, odvjetnik, Mostar (Hercegovina), potpredsjednik narodne srpske Zajednice i član Velikoga Vijeća srpsko-pravoslavne autonomije za Bosnu i Hercegovinu.

Dr **Bogumil Vošnjak**, Gorica, profesor na sveučilištu u Zagrebu.

Dr **Niko Županić**, Metlika (Kranjska), konzervator etnografskoga muzeja u Ljubljani.

50.

Adresa većine hrvatskoga sabora.*

Zagreb, 9. marta 1917.

Vaše cesarsko i kraljevsko apoštolsko Veličanstvo!

Usred ratnog požara, koji je nikad neviđenim opsegom i nikad neslućenom žestinom zahvatio velik dio svijeta, preuzima Vaše Veličanstvo milošću božjom žezlo vladanja u svoje ruke i sjeda na prijestolje slavnih svojih predа.

U tom času sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije homagijalnim počitanjem zahvaljujući za premilostivi pozdrav Vašega Veličanstva, isporučen mu na usta bana, hrli, da pred licem Vašega Veličanstva obnovi svomu kralju starostavni zavjet vjernosti, koja je jednako trajno i nepokolebljivo ispunjala srca hrvatskog naroda kroz sva stoljeća sve od časa,

* Ovu je adresu predalo saborsko predsjedništvo kralju Karlu IV. dne 17. sept. 1917. u vili Wartholz u Reichenau-u. Uporedi još i bilješku gore kod br. 22. str. 37.

kad je godine 1527., poslije smrti Ludovika II. izborom prenio kraljevsku vlast na Habsburški dom, pa do današnjih dana, a koja je zasvjedočena tolikim žrtvama za sigurnost prijestolja i Monarkije.

Iza ovoga teškog rata doći će novo doba, vrijeme mira, koje će u čovječanstvu probuditi na novi život želju za općim natpretkom, općim razvitkom humaniteta, kulture i gospodarstva.

Velike istine, koje je rat na svom nemilosrdnom putu otkrio narodima Monarkije, koji su često zaboravljali osnove zajedničkog života, i velika snaga, koju su ti narodi za održanje i osiguranje prijestolja i otadžbine u ovom ratu razvili, svraćaju misli i poglede svih nas na potrebu unutarnje obnove naroda i Monarkije u pravcu međusobnog poštivanja i ljubavi. Da bude djelo mira još veće nego li djelo rata, bit će nužna plemenita utakmica svih naroda u pravcu prikupljanja narodnih sila i skladnog razvitka njihovih na sjaj i slavu prijestolja i na korist samih naroda.

U toj utakmici želi i hrvatski narod imati svoje mjesto.

Svjestan svoga položaja znade on, kakva ga velika zadaća čeka u državnom i kulturnom životu.

Noseći daleko na jug kulturu i napredak, a očekujući svoj gospodarski preporod, on ne daje samo vazda nove životne snage kraljevini Hrvatskoj i sjaj prijestolju habsburškom, nego i učvršćuje vjeru u ostvarenje hrvatskih narodnih ideala u sklopu Monarkije i u ugarsko-hrvatskoj državnoj zajednici.

Etnički jedan, jedan po krvi i jeziku, po demokratskoj podlogi i demokratskim težnjama svoga bića, gojio je naš cjelokupni narod bez obzira na vjerske i imenske razlike u svojoj duši vruću želju za ujedinjenjem, koja je snagom nacionalno-kulturne privlačivosti obuhvatala sva srca naroda našega sve do živih obala Jadranskoga mora i širom Bosne i Hercegovine.

Zdravim državnim instinktom osjećao je naš narod, da ta njegova želja ne sadrži u sebi samo temelj slobodnom razvitku hrvatskog naroda i kraljevine Hrvatske, nego i temelj ojačanju državne zajednice i Monarkije, pak je sa bolom u duši u pocjepanosti našega naroda uvijek gledao zapreke tomu, da se sve pa i latentne sile njegove probude i upotrebe na opće dobro.

Ta prirodna želja našega naroda opravdana je i potvrđena i historijskim načelom obrambenoga solidariteta svih naroda Monarkije, po kojem je Monarkija stoljeća živjela, a koje je bilo pretpostava hrvatskoj Pragmatičkoj sankciji od 1712. i došlo do izražaja u zajedničkoj ugarsko-hrvatskoj Pragmatičkoj sankciji od 1723., te je i u sve zavjernice i zakletve kraljeva kraljevine Ugarske te kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije preuzeto kao temeljno načelo, po komu iz zajednice borbe

naroda Monarkije, svih za jednog i jednog za sve, slijedi i pravo na reinkorporaciju natrag osvojenih zemalja i krajeva zemlji, od koje su bili otrgnuti.

Po ovom načelu pripojena je 1745. Slavonija Hrvatskoj, a transilvanski krajevi Ugarskoj; po ovom načelu pripojeni su i prekosavski dijelovi Hrvatske Hrvatskoj, a jedan dio alpinskih zemalja carevini austrijskoj nakon povratka iz tudega gospodstva.

U smislu toga načela razvijalo se je i naše državno pravo, kad su sabori kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije tražili reinkorporaciju Dalmacije i kad su zajednički sabori tražili pravom krune Sv. Stjepana, da se kraljevina Dalmacija pripoji kraljevini Hrvatskoj, te su zajednički sabori od 1802., 1807., 1825., te 1830., hrvatski sabori od 1845. i 1848., kao i previšnji reskripti od 8./12. 1861. i 2./11. 1865. samo potvrda sklada i prirodnog prava i općeg principa obrambenog solidariteta Monarkije i našega državnog prava u tom pogledu.

I zato je želja, koju ovaj sabor sada izriče za ujedinjenjem našega naroda, potpuno opravdana.

Kao uvijek u historijskim časovima, hrvatski je narod i danas, kad izražava svoju želju i svoje pravo na ujedinjenje, voden ne samo svojom sopstvenom brigom, nego je njegov pogled na budućnost proširen i težnjom, da sve svoje želje dovede u sklad sa interesima državne zajednice i cijele Monarkije.

I zemlje krune Sv. Stjepana stajat će u općem znaku težnje za novim razumijevanjem naroda, pak hrvatski narod tražeći svoje ujedinjenje i znajući, da iz njega ne će samo izaći kraljevina Hrvatska, nego i državna zajednica obnovljena, ojačana i uvećana, drži i vjeruje, da će i madžarski narod potpunim razumijevanjem i ljubavlju pomagati narod hrvatski u ostvarenju ovoga cilja i da ne će stati kod prvog koraka, koji je u § 65. nagodbe od 1868. na obvezatni i temeljni način učinjen.

Pogledi na zajedničku budućnost, koji potiču ovaj sabor, da želju i pravo hrvatskog naroda na ujedinjenje naročito naglasi, stvorili su u nama uvjerenje, da se u ovako važnom času najbolje služi kralju i otadžbini, ako se iz prošlosti vadi samo ono, što narode spaja. Zato sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, ostavljajući nesuglasice, nesporazume i nedostatke prošlosti svojemu rješenju, o kojem je uvjeren, da će uslijediti u pravcu opravdanih naših narodnih i gospodarskih interesa, upravlja svoje poglede na što bolju i što jaču izgradnju temelja kraljevine Hrvatske i državne zajednice. U toj težnji naći će se bez sumnje hrvatski narod zajedno s madžarskim narodom, pak će njihova utakmica za skladnim razvitkom sila obaju naroda prijestolju dati novu snagu i novi sjaj.

Sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije teško bi mogao naći dovoljno riječi ushita, kojima bi progovorio muževnom i hrabrom držanju naših junaka na bojištu onako, kako

to traži naše poštovanje prema njima i opći ponos hrvatskoga naroda zbog njihovih velikih, neprolaznom slavom ovjenčanih djela. Znajući, da su opće poznate žrtve i vječiti dokazi vjernosti i hrabrosti, koje su naši ratnici umom, grudima i mišicama, od vođa do vojnika, na svim bojnim poljima današnjega rata pružili, želi naš narod u tihoj ali ponosnoj radosti, zbog tako velikog obilja svojih moralnih vrlina, u vrijeme mira ujedinjen stvoriti isto takovu falangu u kulturno-socijalnom i narodno-gospodarskom radu, na korist samoga naroda i na sjaj i slavu prijestolja.

Moleći ovaj sabor Vaše Veličanstvo, da u danima teške borbe za veliku budućnost blagoizvoli primiti premilostivo ovaj izraz vjernosti i patriotskoga nastojanja cjelokupnoga naroda našega, živo želi, da Bog milostivi štiti, održi i očuva Vaše Veličanstvo, uzvišenu kraljicu, prijestolonasljednika i cijeli vladalački dom, kako bi divnom snagom, koja Vaše Veličanstvo krasi, moglo vrijeme mira upotrebiti za probitak svojih naroda onom kraljevskom milošću i ljubavi, koju iz svake riječi Vašeg Veličanstva Vaši narodi sa ushitom osjećaju kao navještaj sretne budućnosti.

Bog štiti Vaše Veličanstvo i prejasni vladalački dom!

U Zagrebu, dne 9. ožujka 1917.

Sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

51.

Program crnogorskoga odbora za narodno ujedinjenje.

Paris, 27. (14.) marta 1917.

Od dolaska srpskog naroda na Balkansko poluostrvo, onaj njegov dio, koji se nastanio u predjelima Crne Gore, igrao je važnu ulogu u cijeloj istoriji Srba. Tu se i razvila napredna srpska država Zeta, koja je i u sjajnom dobu Srpstva, po ulasku u veliku staru srpsku državu, kao njen sastavni dio, imala ugledno mjesto među srpskim oblastima.

Poslije propasti srpskog carstva, u neprekidnoj borbi sa osvajačima, ovaj dio srpskog naroda, predano čuvajući narodne svetinje i amanete, i u najtežim danima nikad nije napuštao misao o oslobođenju cijelog našeg plemena i o povratku stare srpske slave i veličine.

Stvaranjem pak nove srpske države, Srbije, živi plamen slobode obuhvatio je srpsko pleme i od to doba obadvije srpske države, Srbija i Crna Gora, rame uz rame, vodile su borbu za oslobođene svoje porobljene braće.

I u ovom strašnom ratu Crnogorci stojeći uza svoju braću iz Srbije, podnosili su teške muke i patnje, i visoko držali zastavu oslobođenja i ujedinjenja sve do posljednje tragične katastofe, koja je unijela crnu stranu u svjetlu istoriju njihovih slavnih podviga.

Danas nažalost jedino neoprostivom pogreškom svojih upravljača, oni su lišeni mogućnosti, da slobodno izraze svoje želje i težnje, i da se sa svojom viteškom braćom iz Srbije, kao i uvijek dosada, bore za oslobođenje našega naroda.

Težinu njihova bola pojačava i taj fakat, što su u taj kobni položaj dovedeni suprotno jednodušnoj volji Narodne Skupštine Kraljevine Crne Gore, koja je na nekoliko dana pred samu katastrofu donijela rezoluciju, da se do kraja ide po primjeru Srbije.

Onaj zli udes nameće još i veću dužnost onom malom broju Crnogoraca, koje nije postigla žalosna sudbina njihove braće, da stupajući u jednu organizaciju bez obzira na ranija politička gledišta, zajednički i udruženim snagama rade na ostvarenju zavjetne misli Srbinove.

Ostvarenje te misli, osvitak tog dana blizu je. Zahvaljujući našim moćnim i hrabrim saveznicima i nepobjedivoj srpskoj vojsci, čija se zastava danas na Bitolju ponosno vije, njegove nade na oslobođenje i ujedinjenje nikad nijesu bile veće.

Na dan tog oslobođenja Srbija i Crna Gora postižu cili za koji su se vijekovima borile i treba da stupe u jednu državnu cjelinu, kojoj se imaju, pored ostalih srpskih pokrajina, pridružiti prama zajedničkim težnjama i željama hrvatske i slovenačke zemlje.

Takva narodna država dat će najbolju garanciju za svoje demokratsko uređenje, slobodu i ravnopravnost. Na taj način bit će zadovoljeno načelo narodnosti, ta najčovječnija i najpravilnija osnova za obrazovanje država. Samo takva zajednica moći će da očuva svoju samostalnost i da po svom geografskom položaju bude brana germanskom prodiranju na Istok, važan faktor evropske ravnoteže, elemenat reda i uslov trajnog mira na Balkanu. Tako će se izbjeći novi sukobi, omogućit će se prema savremenim potrebama slobodan i pravilan ekonomski i kulturni razvitak toga naroda, bitni uslov za njegov opstanak i napredak, ostvarljiv samo u jednoj većoj zajednici.

Stvaranjem samo ovakve države već jednom ispunit će se ideali našega naroda; jedino tako naši će moćni saveznici postići plemeniti cilj, koji su sebi postavili u koliko se našeg plemena tiče, i na vječita ga vremena obavezati.

Ponovno cijepanje jednog istog naroda poslije ovog oslobodilačkoga rata u više državica, i ako su one prije postojale, bilo bi jedino u interesu njegovih zakletih neprijatelja, neosporno štetno po njegove životne interese, stalni povod za

stvaranje međusobnog trvenja i spoljnih intriga i izvor budućih potresa.

Crna Gora koja je pak srazmjerno svojoj snazi najviše žrtava podnijela na oltar narodnoga ujedinjenja, i koja bi na prvi pogled i imala izvjesno pravo na dalji samostalni život, ne smije da bude lišena bitne blagodati, koju joj pruža ulazak u jaču narodnu zajednicu. Ona je jedino i imala razloga da postoji i uživala je, i ako mala, toliko uvaženja i bila od Rusije moćno podržavana, samo za to, što je težila narodnom ujedinjenju.

Odvajati Crnogorca od jednokrvne braće, s kojom ga vežu muke i patnje, sjajne tradicije i sveti amaneti, značilo bi pogaziti njegove ideale, ne ispuniti snove nestalih pokoljenja i izvršiti nečuvenu kaznu nad najvećim mučenikom mučeničkog plemena.

Poznato je, da Crna Gora nikad nije mogla da se ekonomski samostalno razvija i da sredi svoje finansije. Stoga nije bila u stanju da izvede i vrši privredne i kulturne zadatke jedne savremene države, ni da dovede do potrebnog blagostanja svoje stanovništvo, kome nijesu bile zagarantovane ni građanske ni političke slobode.

Poslije ovog razornog rata potrebe državne bit će veće nego ranije, a prihodi Crne Gore još manji, tako da bi ona neizbježno morala doći u bezizlazan položaj. To stanje skoro ni u koliko se ne bi promijenilo eventualnim proširenjem obnovljene Crne Gore prema Skadru (koji Srpstvu nitko više ne će moći da ospori) a tako i prema drugim susjednim pokrajinama. Izvori ovakve države ne bi pružali dovoljno sredstava za duh i polet njenih građana.

Nepovoljno rješenje nacionalnog pitanja, opće nezadovoljstvo Crnogoraca sa predašnjim stanjem, silno pojačano nemilim događajima koji su proizveli žalosnu katastrofu i njene sudbonosne posljedice, izazvalo bi jednodušno i opravdano nezadovoljstvo sviju elemenata u Crnoj Gori. Trzavice bi bile neizbježive, iz dana u dan rasla bi sve više težnja za ujedinjenjem sa braćom iz veće i daleko moćnije srpske države, a do toga bi se neminovno i ubrzo moralo doći.

U ostalom čak kad Crna Gora i Srbija ne bi bile naseljene jednim istim narodom, jednom dodirnute granicama, zbog samog svog geografskog položaja, obostranih interesa i potreba, upućene bi bile na ekonomsku zajednicu i na što tješnje veze.

I doista, odmah poslije balkanskoga rata otpočeo je rad na uniji finansijskoj, diplomatskoj i vojnoj između obje srpske kraljevine, kao prvi korak u njihovom ujedinjenju.

Poslije pak ovoga rata za oslobođenje, s pogledom na dobro, volju i životne interese naroda, kojima treba da se potčine svi drugi obziri, ne bi moglo biti govora ni o čemu drugom,

osim u potpunom ujedinjenju Crne Gore sa Srbijom — o jednoj jedinoj narodnoj državi. Ali vjekovni pak naš ideal bit će potpuno ostvaren tek oslobođenjem i ujedinjenjem cjelokupnog našeg naroda. To pravda zahtijeva i vrijeme u kojemu živimo; to je živa i zdrava misao, kojom je opijen cio jedan narod i za koju je podnio i gotov je podnijeti najveće žrtve.

Potoci prolivene krvi i stotine hiljada grobova svjedoče o neodoljivom poletu jednog naroda ka svome idealu. Ovi sveti spomenici slavnih pokojnika opominju nas, da žrtve njihovih života ne smiju biti uzaludne. Živi imaju najsvetiju dužnost, da ovoga puta ostvare narodni ideal.

Rukovodeći se željama cjelokupnog našeg naroda i njegovim neizmjernim žrtvama u prošlosti i sadašnjosti, i tvrdo vjerujući u konačnu pobjedu saveznika, a s pogledom na uzvišeni cilj koji su oni sebi postavili, vodeći ovaj strašni rat: Crnogorski Odbor za Narodno Ujedinjenje, svjestan da je rad zvaničnih predstavnika Crne Gore uperen protiv zavjetnih ideala te zemlje i ubijeđen da izražava želje i vjekovne težnje naroda u Crnoj Gori — dosljedno motivima i razlozima ostavke vlade g. Radovića — traži, da se Crna Gora ujedini sa Srbijom i ostalim srpskim, hrvatskim i slovenačkim zemljama u jednu jedinu nezavisnu državu.

Paris, 14. (27.) marta 1917.

52.

Proglas crnogorskog odbora za narodno ujedinjenje.

Paris, 27. (14.) marta 1917.

Braćo Crnogorci!

Prošla je jedna kobna godina od dana naše nesrećne katastrofe, i bol i gorčina ispunjavaju grudi svakog Srbina, a naročito Crnogoraca, pri pomisli na način kojim su upravljači Crne Gore završili njenu vojnu ulogu.

Bedem naše slobode, ponosni naš Lovćen, nije više slava naša. Na veliko iznenađenje sviju nas, niz njegove strane ne potekoše potoci neprijateljske krvi. Sa cjelokupnom oružanom snagom naše otadžbine, predan je neprijatelju i potonji jatagan naših slavnih otaca i djedova.

Zlatne tekovine tolikih vijekova i tolikih grobova bačene su pod noge. U svima ratovima borac za srpsko oslobođenje danas je rob. Neprijatelj ga još unižuje i iskorišćuje kao najamnika! U dalekoj tuđini, u austrijskim logorima i madžar-

skim močvarama, na prinudnim i odvratnim radovima, gine crnogorski ratnik i propada naša omladina, cvijet naše inteligencije, dok na žalosnom njihovom ognjištu caruje glad, pište nejaka djeca, a smrt nemilo kosi.

Na djelo, Crnogorci, vi koji ste i protiv volje vlasnika izbjegli ispod neprijateljskoga jarma, a vi koji ste se i prije nalazili van svoje nesrećne otadžbine! Dužnost je vaša da održite nevinost naroda od krivice njegovih upravljača. Ljaga koja je pokrila lovore svih naših krvavih napora za slobodu i za Srpstvo, mora da iščezne. U zajednici cjelokupnog našeg naroda mi ne smijemo biti drugo, nego što su Crnogorci uvijek bili: borci za narodno ujedinjenje.

Braćo! Oni koji su pomračili slavu vašeg oružja, kao da hoće i vašu budućnost da osujete. Mi ne smijemo ostati skrštenih ruku, niti dopuštati da upravljači Crne Gore i dalje odvraćaju od naše zavjetne misli ikoga od nas. Urođene srpske težnje cijelog našeg naroda moraju da isključe jednom za svagda svaku podvojenost i sve separatističke prohtjeve. Iza ovih muka, stradanja i rasula, moraju da osvanu novi dani za sve narode. Velika Rusija, vjekovna zaštitnica Crne Gore već se preporođava. I naš je preporođaj tu: samo ujedinjenje s ostalom našom braćom ostvarit će se.

Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje izlazeći pred vas sa svojim programom, upravlja na vas ovaj proglas: stupite u redove naše, priberite se oko svojih predstavnika, koje vodi samo misao našeg ujedinjenja.

Ujedinjena Srbija i Crna Gora, ujedinjena sa neoslobođenim Srpstvom i sa braćom Hrvatima i Slovencima, bit će naša velika otadžbina, o kojoj su stoljeća sanjala i za koju je prolivena najdragocjenija krv tolikih pokoljenja!

Okupite se, Crnogorci, pod barjak ujedinjenja!

Samo u ujedinjenju, velikoj narodnoj zajednici, vi ćete biti srećni, jer će u njoj biti ostvaren ideal cijelog našeg plemena, za koji ste krv lili;

Samo u njoj vi ćete biti srećni i slobodni građani;

Samo u njoj vi ćete imati najširа ustavna prava;

Samo u njoj vaše će blagostanje biti ostvareno;

Samo ona može da vas vrati sa teških radova po svijetu u sva bogatstva naših ravnica, šuma, jezera i mora.

Pod barjak općeg ujedinjenja! Svi lični obziri treba da prestanu. Pristupite našoj organizaciji; obrazujte odbore, kupite priloge za našu bijednu braću u Crnoj Gori i Austro-Ugarskoj, stupajte u što većem broju zajedno s jugoslovenskim sokolovima u redove srpskih vitezova i zajedno s njima i s hrabrim saveznicima oslobodimo naša ognjišta.

Pod barjak našeg ujedinjenja!

Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje.

53.

Argentinski Jugosloveni Sjedinjenim Državama.*

Buenos-Aires, 15. aprila 1917.

Gospodine poslaniče!

Prigodom ulaska velikoga naroda Sjedinjenih Država na poprište rata za pravo i opstanak civilizacije,[1] jugoslovensko udruženje »Jadran«, koje u ovoj prestolnici predstavlja veliku pan-američku organizaciju »Jugoslovensku narodnu odbranu«, uzima sebi čast, da izrazi tom velikom poborniku slobode, kaki je vaš narod, a posredovanjem vaše ekscelencije, osjećaje svoga udivljenja i duboke blagodarnosti.

Vaš je veliki predsjednik prvi objavio pred licem svijeta plemeniti i pravedni princip prava svakoga naroda na opstanak, nezavisnost i samoodređenje.

Jugosloveni, to jest Srbi, Hrvati i Slovenci, koji se još uvijek nalaze pod tiranijom Austro-Ugarske, a koji su po krvi, jeziku, tradicijama i narodnim težnjama, kao i po neprekidnosti njihova teritorija jedan narod — temelje ostvarenje svoga stoljetnoga narodnoga ideala baš na tom principu, objavljenom s visine američkoga Kapitola po jednom od najdostojnijih nasljednika Washingtona i Lincolna.

Naše je udivljenje neograničeno pred uzvišenom žrtvom Sjedinjenih Država, koje se odlučiše proliti krv svoju i angažovati svoje mirno blagostanje, ne očekujući od toga druge nagrade, osim uvjerenja, da su izvršile akt časti i dužnost pravednosti nasuprot jednom nesavjesnom licumjercu.

Blagodarnost naše rase, jednom ujedinjene u jedan narod u slobodnu i nezavisnu državu, bit će vječna spram naroda Sjedinjenih Država, kojem će ona, kao i plemenitim narodima Sporazuma, dugovati svoj vaskrs i svoju budućnost.

Izvolite, gospodine poslaniče, primiti našu skromnu ali iskrenu hvalu i imajte dobrotu ubavijestiti vašu vladu i vaš veliki narod o osjećajima, koji prožimaju spram njega Jugoslovene na čitavom šaru zemaljskom, a kojih je udruženje »Jadran« tek slaba jeka.

Buenos-Aires, 15. aprila 1917.

Za „Jadran“,
Središte „Jugoslovenske narodne odbrane“ na južnom Atlantiku:
J. Marković, predsjednik. **I. Dujmović,** tajnik.

* Ovu je deklaraciju predao upravni odbor „Jadrana“ u Buenos-Airesu poslaniku Sjedinjenih Država američkih g. E. J. Simsonu.

[1] Predsjednik Wilson navijestio je Njemačkoj dne 6. apr. rat.

54.

Deklaracija Jugoslovenskoga kluba.*

Beč, 30. maja 1917.

Potpisani narodni zastupnici u »Jugoslovenskom klubu« udruženi, izjavljuju, da na temelju narodnoga načela i hrvatskoga državnoga prava zahtijevaju ujedinjenje svih zemalja u monarhiji, u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi, u jedno samostalno, od svakoga gospodstva tuđih naroda slobodno i na demokratskoj podlozi osnovano državno tijelo, pod žezlom Habsburško-lorenske dinastije, te će se sa svom snagom zauzeti za ostvarenje ovoga zahtjeva svoga jednog te istog naroda.

S ovim pridržajem potpisani će učestvovati u radu Parlamenta.

U Beču, 30. maja 1917.

Dr. **Korošec.** Dr. **M Laginja.**

Dr Karl Vertovšek, Vjekoslav Spinčić, Dr Otokar Rybař, Dr. Vladimir Ravnihar, Eugen Jarc, Don Ivo Prodan, Janez Hladnik, Franz Pišek, Ivan Roškar, Josip Gostinčar, Mihael Brečić, Josip vitez Pogačnik, Dr Lovro Pogačnik, Dr Melko Čingrija, Dr A. Gregorčić, Dr Janez Krek, Dr. Sesardić, Dr. F. Janković, Dr. Šušteršić, Fon, Dr A. Dulibić, Dr Benković, Juraj Biankini, Dr Ivčević, Dr. A. Tresić-Pavičić, F. Demšar, Prof. J. V. Perić, Dr. Josip Smodlaka, Fr. Jaklič.[1]

55.

Deklaracija Starčevićeve stranke prava.**

Zagreb, 5. juna 1917.

Starčevićeva stranka prava drži, da je povodom odlučne faze, u koju je stupio ovaj svjetski rat, a napose povodom inicijative, što ju je dalo Njegovo Veličanstvo kralj Karlo i njegov

* Ovu je izjavu pročitao u carevinskom vijeću u Beču dne 30. maja 1917. predsjednik kluba Dr. Anton Korošec. Od sada dalje postade ona temelj cjelokupne politike Hrvata, Slovenaca i Srba unutar granica bivše Habsburške monarhije. Njoj su se odazvale pojedine korporacije, crkovne i svjetovne. općine, gradovi, izborni kotari, pače i čitave pokrajine. Od tih nebrojenih odziva ja sam uvrstio u ovu knjigu tek one, koje sam držao osobito važnim ili značajnim.

[1] Naknadno još su potpisali ovu deklaraciju zastupnici: Povše, Dr. Mandić, Dr. Grafenauer i Dr. Gregorin.

** Dana u hrvatskom saboru na usta zastupnika i predsjednika stranke, Dr. Ante Pavelića.

ministar za vanjske poslove[1] za što skorije postignuće časnoga mira, kao što i povodom najnovijih izjava u carevinskom vijeću, dužna izjaviti ovo:

Pravo samoopredjeljenja svakoga naroda temeljna je misao, što se jače nego li ikada prije stala isticati i naglašivati baš za ovoga svjetskoga rata, prožimajući dušu sviju naroda bez obzira na to, kojoj ratujućoj skupini oni pripadaju. Ta misao bit će osnovkom konačnog uređivanja međunarodnih odnošaja nakon ovoga rata. Polazeći s toga stanovišta, Starčevićeva stranka prava pod »časnim mirom« razumijeva onakav mir, koji će pravednim načinom garantirati svim narodima evropske kulturne zajednice slobodan, samostalan razvitak njihova narodnog bitka i omogućivati im plemenitu međusobnu utakmicu na području blagostanja i opće ljudske civilizacije. Starčevićeva stranka prava drži, da je bitnim i neotklonivim uvjetom za postignuće te svrhe, preuređenje monarhije Habsburga na podlozi potpune ravnopravnosti svih njezinih naroda, uz posvemašnje isključenje hegemonije i gospodstva jednoga naroda nad drugim. Taj zahtjev za potpunom ravnopravnošću svih naroda u monarhiji Habsburga dobio je pojačano svoje znamenovanje onim časom, kad je demokratski duh iz velike i prosvijetljene Rusije počeo neodoljivom snagom kriliti svoja krila i po ostalim zemljama Evrope.

Starčevićeva stranka prava radosno pozdravlja jedinstvenu izjavu danu 30. svibnja 1917. u carevinskom vijeću u ime zastupnika u »Jugoslavenskom klubu« u Beču, kojom oni zahtijevaju na temelju modernoga narodnoga načela i historijskoga državnoga prava hrvatskoga državo-pravno i upravno sjedinjenje svih onih zemalja monarhije, u kojima žive Hrvati, Slovenci i Srbi, u jedno samostalno, od svakoga gospodstva tuđih naroda slobodno i na demokratskoj osnovci osnovano državno tijelo, ter naglasuje, da je taj zahtjev osnovkom svega njezina života i djelovanja od njezina postanka do danas. Stoga ona pozivlje cijeli hrvatski narod, da ju u ovom odlučnom času podupre u njezinu nastojanju, ističući pri tom, da ona to ne smatra svojim stranačkim, već opće narodnim poslom. Napose obraća se Starčevićeva stranka prava na ovaj sabor, pozivajući sve stranke njegove, da se, napustivši svaku sitničavost i malodušnost, nađu jedne u iskrenom i nepopustljivom radu za velike ideale narodne slobode i ujedinjenja.

Starčevićeva stranka prava, stojeći na stanovištu narodnoga jedinstva Hrvata, Slovenaca i Srba, pozivlje naročito Srbe, državljane kraljevine Hrvatske, da se po primjeru zastupnika »Jugoslovenskoga kluba« priključe njezinu stanovištu, ter da zajedno sa Hrvatima i Slovencima porade za

[1] Grof Otokar Czernin.

sjedinjenje svega slovenskoga juga monarhije Habsburga u posebno državno tijelo, na osnovu narodnoga načela i historijskoga državnoga prava kraljevine Hrvatske.

Starčevićeva stranka prava odobrava stanovište zastupnika naroda češkoga i poljačkoga, što su ga zauzeli u svojim najnovijim izjavama, danim u carevinskom vijeću, izrazujući tim povodom bratskim narodima češkom i poljačkomu svoje udivljenje i svoje simpatije, a žali tjesnogrudnost njemačkih narodnih stranaka carevinskoga vijeća, koje su se stavile na stanovište protivno narodnim i historičkim pravima drugih naroda, uskraćujući drugima, što traže za sebe, čime one ne unapređuju ni interese monarhije, ni interese dinastije.

U savezu sa ovom izjavom, Starčevićeva stranka prava traži uvedenje sveopćeg, izravnog, jednakog, tajnog prava glasa sa zaštitom manjina, uvjerena, da će jedino tim putem doći do izražaja prava narodna volja, koja zahtijeva preuređenje monarhije na temelju ravnopravnosti svih naroda i demokratskih načela.

Dr. **A. Pavelić,** Dr. **Živko Petričić, Kempf, Ivan Kovačević, Franjo** pl. **Kufrin,** Dr. **Petar Majer, Cezar Akačić, Ivan Peršić i Dragutin** pl. **Hrvoj.**

(Burno i dugotrjno pljeskanje i »Živio« naljevići.)

56.

Krfska deklaracija od 20. (7.) jula 1917.*

DEKLARACIJA

(Izjava)

Na konferenciji članova prošlog koalicijonog i sadanjeg kabineta Kraljevine Srbije i predstavnika Jugoslovenskog Odbora sa sedištem u Londonu, koji su do sada paralelno radili, a u prisustvu i uz saradnju predsednika Narodne skupštine, izmenjane su misli o svima pitanjima, koja su skopčana sa budućim zajedničkim državnim životom Srba, Hrvata i Slovenaca.

Srećni smo, što i ovom prilikom možemo konstatovati, da je među članovima konferencije i ovoga puta vladala jednodušnost u svima pitanjima budućeg zajedničkog državnog života.

Pre svega, predstavnici Srba, Hrvata i Slovenaca ponova i najodsudnije naglašavaju, da je ovaj naš troimeni narod jedan

* Uporedi o tom važnom aktu komentar Dr. Ante Trumbića, na kraju ove knjige.

isti po krvi, po jeziku govornom i pisanom, po osećajima svoga jedinstva, po kontinuitetu i celini teritorije, na kojoj nepodvojeno živi, i po zajedničkim životnim interesima svoga nacionalnog opstanka i svestranog razvitka svoga moralnog i materijalnog života.

Ideja o njegovom nacionalnom jedinstvu nikada se nije gasila, ma da je sva moć, umna i fizička, nacionalnog mu neprijatelja bila upravljena protivu njegovog jedinstva, njegove slobode i nacionalnog opstanka. Bio je podvojen u više država, a u samoj Austro-Ugarskoj izdeljen, ne na tri plemenska imena, nego na jedanaest pokrajinskih uprava i trinaest zakonodavstva. Osećaj njegovog nacionalnog jedinstva i duh za slobodom i nezavisnošću, održavali su ga u neprekidnim vekovnim borbama, na istoku sa Turcima, a na zapadu sa Nemcima i sa Madžarima.

Brojno slabiji i od istočnog i od zapadnog neprijatelja, on nije mogao sam obezbediti svoje narodno i državno jedinstvo, svoju slobodu i svoju nezavisnost, jer i na zapadu njegovom vladao je protivu njega surovi princip sila nad pravom.

Ali je naš narod dočekao čas, kad nije više usamljen u svojoj borbi. Borba koju je nemački militarizam nametnuo Rusiji, Francuskoj i Engleskoj za odbranu njihove časti i slobode, i slobode i nezavisnosti malih država, pretvorila se u borbu za slobodu sveta, za pobedu prava nad silom. Svi narodi, koji ljube slobodu i nezavisnost, udružili su se da se zajednički brane, da po cenu svih žrtava spasu civilizaciju i slobodu, da stvore nov međunarodni poredak, zasnovan na pravdi i slobodi svakoga naroda da se sam opredeljuje i sam osniva svoj državni i nezavisni život, te da se na taj način zasnuje nov, miran i trajan period razvitka i napretka čovečanstva, obezbedi svet za večita vremena od ovakve katastrofe, što je prouzrokova osvajačka žeđ nemačkog imperijalizma.

Plemenitoj Francuskoj, koja je proklamovala princip slobode naroda, i slobodoumnoj Engleskoj, pridružiše se velika Američka Republika i nova slobodna i demokratska Rusija, da u svojim manifestima objave pobedu slobode i demokratije, kao glavni cilj rata, a načelo slobodnog samoopredeljenja naroda, kao osnovni princip novoga međunarodnog poretka.

Naš troimeni narod, koji je najviše stradao od grube sile i nepravde, koji je za svoje pravo slobodnog samoopredeljenja podneo najveće žrtve, prihvatio je sa oduševljenjem taj uzvišeni princip kao glavni cilj ove strašne borbe, u koju je gurnulo ceo svet nepoštovanje prava samoopredeljenja naroda.

I autorizovani predstavnici Srba, Hrvata i Slovenaca, konstatujući da je jedini i neodstupni zahtev našega naroda, zahtev koji on postavlja na osnovu načela slobodnog samo-

opredeljenja naroda, da bude potpuno oslobođen svakog tudinskog ropstva i ujedinjen u jednoj slobodnoj, nacionalnoj i nezavisnoj državi, složili su se, da ta njihova zajednička država bude zasnovana na ovim modernim i demokratskim principima:

1. Država Srba, Hrvata i Slovenaca, poznatih i pod imenom Južnih Slovena ili Jugoslovena, bit će slobodna, nezavisna Kraljevina s jedinstvenom teritorijom i jedinstvenim državljanstvom. Ona će biti ustavna, demokratska i parlamentarna monarhija na čelu sa dinastijom Karađorđevića, koja je dala dokaza, da se s idejama i osećajima ne dvoji od naroda i da stavlja narodnu slobodu i volju vrh svega.

2. Država ova zvat će se: Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, a vladalac: Kralj Srba, Hrvata i Slovenaca.

3. Ona će imati jedan državni grb, jednu državnu zastavu i jednu krunu. Ovi državni emblemi bit će sastavljeni iz naših sadanjih posebnih emblema. Državna celina obeležavat će se državnim grbom i državnom zastavom.

Državna zastava, kao simbol jedinstva, isticat će se na svima nadleštvima Kraljevine.

4. Posebne zastave, srpska, hrvatska i slovenačka, ravnopravne su i mogu se isticati i slobodno upotrebljavati u svima prilikama. I grbovi posebni mogu se isto tako upotrebljavati slobodno u svima prilikama.

5. Sva tri narodna imena: Srbi, Hrvati i Slovenci, potpuno su ravnopravna na celoj teritoriji Kraljevine, i svako ih može slobodno upotrebljavati u svima prilikama javnog života i kod svih vlasti.

6. Obe azbuke, ćirilica i latinica, također su potpuno ravnopravne i svako ih slobodno može upotrebljavati na celoj teritoriji Kraljevine. Sve državne i samoupravne vlasti dužne su i u pravu upotrebljavati i jednu i drugu azbuku, saobražavajući se u tome želji građana.

7. Sve priznate veroispovesti vršit će se slobodno i javno. Pravoslavna, Rimokatolička i Muhamedanska veroispovest, koje su po broju sledbenika najjače u našem narodu, bit će jednake i ravnopravne prema državi.

Na osnovu ovih principa zakonodavac će se starati, da se čuva i održava konfesionalni mir, koji odgovara duhu i prošlosti celokupnog našeg naroda.

8. Kalendar treba što skorije izjednačiti.

9. Teritorija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca obuhvata svu onu teritoriju, na kojoj živi naš troimeni narod u kompaktnoj i neprekidnoj masi, i ona se bez povrede životnih interesa celine ne bi smela krnjiti.

Naš narod ne traži ništa tude; on traži samo svoje i želi, da se sav, kao jedna celina, oslobodi i ujedini. I zato on, svesno i odlučno, isključuje svako delimično rešenje svoga narodnog oslobođenja i ujedinjenja. Naš narod postavlja kao jednu nerazdvojnu celinu problem svoga oslobođenja od Austro-Ugarske i njegovog ujedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom u jednu državu.

Po načelu slobodnog narodnog samoopredeljenja ni jedan deo ove celine ne može se pravilno odvojiti i prisajediniti drugoj kojoj državi bez pristanka samoga naroda.

10. Jadransko More, u interesu slobode i ravnopravnosti svih naroda, biti će slobodno i otvoreno svima i svakome.

12. Svi građani (državljani) na celoj teritoriji jednaki su i ravnopravni prema državi i pred zakonom.

13. Izborno pravo za izbor narodnih poslanika za Narodno Predstavništvo, kao i izborno pravo za opštine i druge upravne jedinice, jednako je i opšte, i vršit će se neposrednim i tajnim glasanjem po opštinama.

14. Ustav, koji će posle zaključenja mira doneti Ustavotvorna Skupština, izabrana na osnovi opšteg i jednakog, neposrednog i tajnog prava glasa, biti će osnova celom državnom životu, izvor i utoka svih vlasti i prava, i po njemu će se uređivati celokupni državni život.

Ustav će dati narodu i mogućnost da razvija svoje posebne energije u samoupravnim jedinicama, obeleženim prirodnim, socijalnim i ekonomskim prilikama.

Ustav se ima primiti u celini, u Ustavotvornoj Skupštini, brojno kvalifikovanom većinom.

I Ustav i drugi zakoni, koje bude donela Ustavotvorna Skupština, stupaju u život kada ih Kralj sankcioniše.

*

Tako ujedinjeni narod Srba, Hrvata i Slovenaca sastavljao bi državu, koja bi brojala oko 12 miliona državljana. Ona bi bila garantija narodne nezavisnosti i svestranog narodnog kulturnog napretka, jak bedem protiv germanskog nadiranja, nerazlučni saveznik svih onih kulturnih naroda i država, koje su istakle princip prava i slobode naroda i princip međunarodne pravde, i dostojan član nove međunarodne zajednice.

Dano na Krfu 7. (20.) jula 1917. godine.

Predsednik Jugoslovenskog Odbora:
Dr. Ante Trumbić.

Predsednik Ministarskog Saveta:
Nik. P. Pašić.
Ministar Inostr. Dela Kraljevine Srbije.

*

57.

Deklaracija crnogorskog odbora za nar. ujedinjenje.

Pariz, 11. augusta (29. jula) 1917.

Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje, svjestan svojih nacionalnih dužnosti i onih amaneta istorijske Crne Gore, koji su oličeni u njegovoj neprekidnoj borbi za narodno oslobođenje i ujedinjenje:

nalazeći, da Crna Gora ovim ratom završuje svoju ulogu kao zasebna srpska država i da joj, kao takvoj, dosljedno svemu, predstoji samo ulazak u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca,

prihvata u cjelini deklaraciju predsjednika kr. srpske vlade, g. Nikole Pašića, i predsjednika Jugoslovenskog odbora, g. Dra. Ante Trumbića, ovlašćeno donesenu po jednodušnom sporazumu 7. (20.) jula 1917. na Krfu.

Potpuno solidaran sa Krfskom deklaracijom, a uvjeren da izražava želje srpskoga naroda u Crnoj Gori, Crnogorski odbor za nar. ujedinjenje produžit će rad na ujedinjenju Srba, Hrvata i Slovenaca.

Paris, 29. jula (11. augusta) 1917.

Predsjednik: **Andrija Radović,**
prećašnji ministar predsjednik i ministar spoljnih poslova i prećašnji član državnog savjeta.

Članovi:

Janko Spasojević,
nar. poslanik, preć. min. pravde i preć. član velikoga suda.

Danilo Gatalo,
preć. min. vojni, inspektor min. vojnog i gl. intendant crnogorske vojske.

Miloš Ivanović,
član oblasnog suda.

Luka Pišteljić,
publicista.

Jovan Đurašković,
nar. poslanik.

58.

Crnogorski odbor prihvaća Krfsku Deklaraciju.*

Paris, 14. (1.) augusta 1917.

Gospodine predsjedniče,

Znamenita deklaracija o ujedinjenju našega troimenog naroda, donesena na Krfu 7. (20.) jula tek. godine, a sankcioni-

* Ova je izjava upućena gg. N. Pašiću i Dr. Trumbiću.

sana potpisom Vašim i potpisom predsjednika Jugoslovenskog komiteta, g. Dra Ante Trumbića, učinila je i na Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje utisak, da je odista već kucnuo čas, kad će biti krunisani vjekovni napori nacije i kad će sloboda, koju je i Crna Gora kroz vijekove branila i manifestovala, triumfirati nad slomljenim neprijateljem.

Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje, uvjeren da spas i napredak Crne Gore leži isključivo u ujedinjenju sa Srbijom i ostalim dijelovima našega naroda, smatra za dužnost, da u ime naroda Crne Gore kaže svoju riječ povodom Krfske deklaracije. To smatra za dužnost u toliko više, što su kralj Nikola i njegova vlada ostali zasebno pred ovim značajnim aktom, a što je Narodnoj Skupštini Crne Gore i vojsci, koje su zločinački neprijatelju predate, onemogućeno da sudjeluju u ovom sudbonosnom pitanju.

Usvajajući u cijelosti Krfsku deklaraciju, Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje na sjednici od 29. jula (11. augusta), pribavivši mišljenja i svojih odsutnih članova, donio je jednoglasno ovu deklaraciju, koju Vam imam čast u prilogu uputiti.[1]

Molim Vas, gospodine predsjedniče, da izvolite primiti uvjerenje moga osobitog poštovanja.

Predsjednik
Crnogorskog odbora za narodno ujedinjenje:
Andrija Radović.

59.

Tršćanski Slovenci i Hrvati protiv talijanskih aspiracija.*

Trst, 28. augusta 1917.

Z ozirom na pogajanja, ki se glasom časnikarskih vesti vršijo med srbskim ministrskim predsednikom Pašićem in italijansko vlado v svrho, da se doseže sporazum glede obojestranskih aspiracij na avstrijsko Primorje in na Dalmacijo, sklenili so Jugoslovani, zbrani dne 28. augusta 1917. l. v Trstu na izrednem občnem zboru političnega društva »Edinost«, po zaslišanju poročila drž. posl. za V. volilni okraj tržaški, dr Rybařa, tale

[1] Gl. gore br. 57. str. 100.

* Predložio na velikoj skupštini Dr. Otokar Rybař, Trst, 28. aug. 1917. Skupštinu je sazvalo slov. političko društvo „Edinost". Skupštinu otvorio je predsjednik Dr. Josip Wilfan. Glavni govornik bio je Dr. Otok. Rybař.

PROTEST:

Vsako razpolaganje z ozemljem Dalmacije in avstrijskega Primorja, obstoječega iz mejne grofije Goriško-Gradiščanske, neposrednega mesta tržaškega in mejne grofije istrske, brez sodelovanja in proti volji ogromne večine prebivalstva teh pokrajin nasprotuje pravici do samoodločevanja narodov, označeni od ententnih vlasti ravno glede malih narodov kot glavni vojni cilj.

Priklopljenje teh pokrajin k italijanskemu kraljestvu bi pomenjalo tudi krvavo kršenje narodnega načela, kajti izvzemši furlansko ravnino ob desnem bregu Soče do Krmina in nekaj na pol poitaljančenih mest na obali, so vse te pokrajine obljudene izključno le po slovanskem prebivalstvu, ki tvori tudi v Trstu samem zlasti po v njegovi okolici, edini, v resnici domači avtoktoni element, a v Dalmaciji predstavlja 98 odstotkov vsega prebivalstva.

V gospodarskem oziru bi odtrganje teh pokrajin imelo za posledico odrezanje čisto slovanskega zaledja od dohoda do morja, ki bi spravilo celo Jugoslovanstvo pod gospodarsko nadvladje kraljevine Italije in bi moralo v najkrajšem času izzvati najhujši odpor in nove vojne komplikacije.

V Trstu zbrani Jugoslovani, stoječ neomajno na stališču deklaracije »Jugoslovanskega kluba« v dunajski poslanski zbornici od 30. maja 1917., protestujejo zato najslovesnejše proti predrznim italjanskim aspiracijam na prej omenjene jugoslovanske dežele in proti vsakemu samovoljnemu odločevanju o usodi teh dežela, zlasti pa proti temu, da bi se tudi ena sama ped jugoslovanskega ozemlja žrtvovala italijanski pohlepnosti.

60.

Izjava voda Slovenaca.

Ljubljana, 15. septembra 1917.

1. Podpisani zastopniki Slovencev izjavljamo, da se solidarno pridružujemo državnopravni deklaraciji jugoslovanskega kluba z dne 30. maja t. l. Po našem živem prepričanju je bodočnost habsburške monarhije mogoča le na načelu resnične svobode narodov, a bodočnost našega naroda le na načelu združenja Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki prebivajo v naši monarhiji. Oboje, svobodo in edinstvo pa more našemu narodu zagotoviti in chraniti le samostojna na načelu samoodločidbe narodov zgrajena jugoslovanska država pod žezlom habsburške dinastije. Zato zahtevamo, da se čimpreje izvede to edinstvo in se o tem oziru zaupljivo zanašamo na očetovsko naklonjenost nositelja habsburške krone, ki je v kratki dobi svojega vla-

danja tolikokrat posvedočil svojo pravičnost nasproti svojim narodom.

2. Pravtako se skupno pridružujemo mirovni želji papeža Benedikta XV. Če države sprejmejo za podlago mirovnih dogovorov misli, začrtane v njegovi noti, tedaj smo prepričani, da se bo skoraj med narode vrnil mir in da bo ta mir res trajen in blagonosen v srečo narodov in držav. Vojska je pa tudi jasno pokazala, da mora mesto sile stopiti pravica. Ideje o razoroženju, o svobodi morja, o razsodiščih, o pravičnosti nasproti težnjam narodov, so zmožne započeti novo dobo človeštva, ko narodi ne bodo več tekmovali v politiki sovraštva in tehniki oboroževanja, marveč v mirnem delu za pravi kulturni napredek. Obenem hvaležno pozdravljamo resno prizadevanje našega vladanja, ki vse meri na to, da bi se čimpreje končalo to strašno klanje in bi pozet zasijala narodom zlata zarja miru in lepše bodočnosti.

V Ljubljani, dne 15. septembra 1917.

Dr. **Anton Bonaventura Jeglič**
knezoškof ljubljanski.

Prelat Andrej Kalan
stolni kanonik.

Dr. **Josip Gruden**
stolni kanonik.

Za Slovensko ljudsko stranko:
Dr. **Ivan Šušteršič**

Za Narodno-napredno stranko:
Dr. **Ivan Tavčar** Dr. **Karel Triller**

Za Slov. kat. delav. demokracijo:
Mihael Mošker
Franc Vidic **Anton Žnidaršič**

61.

Izjava klerikalne grupe bosansko-hercegovačkih katolika.

Sarajevo, 17. novembra 1917.

I.

Zahtijevamo rješenje državo-pravnoga pitanja na jugu monarhije u hrvatskom smislu, na temelju hrvatskoga državnoga prava te uz neoskvrnjeno očuvanje hrvatske narodne i državne individualnosti.

II.

Zahtijevamo sjedinjenje onih zemalja, na koje se hrvatsko državno pravo proteže, naime: Hrvatske, Slavonije, Dalma-

cije, Bosne i Hercegovine te hrvatske Istre u jedno političko i financijalno autonomno s Habsburškom monarhijom kao s cjelinom nerazdruživo spojeno državno tijelo.

III.

Držimo svojom dužnošću u prvom redu obraniti svoju vlastitu, sa svih strana teško ugroženu narodnu i državnu individualnost. Rado ćemo ipak pomoći braći Slovencima u njihovoj borbi za samoodržanje i u njihovom nastojanju i radu oko toga, da se s nama sjedine.

IV.

Vidimo u jakoj Habsburškoj monarhiji najbolji štit proti svojim historijskim neprijateljima, koji lakomo pružaju ruke za hrvatskim teritorijem. Ostat ćemo kod svoje tradicionalne vjernosti vladaru i državi, ali zahtijevamo, da se državopravno pitanje na jugu monarhije riješi u smislu točaka I. i II., i da država napusti kobnu politiku od zadnjih pedeset godina protiv Hrvata, politiku koja je štetna i hrvatskom narodu i državi samoj, jer mora voditi do kriza i katastrofa, kao godine 1908., 1912. i 1914.

Sarajevo, 16. studenoga 1917.

† Josip,[1]
nadbiskup Vrhbosanski

u ime svoje i u ime pedeset i jednoga odličnoga građana iz Sarajeva i provincije, koji sada iz shvatljivih razloga svojih potpisa objelodaniti ne mogu.

62.

Deklaracija Hrvata Bosne i Hercegovine.

Sarajevo, 26. novembra 1917.

U »Hrvatskom dnevniku« izašla je 20. studenoga izjava uperena protiv poznate svibanjske deklaracije južnoslovenskoga kluba, što na temelju hrvatskoga državnoga prava i samoodređenja naroda traži ujedinjenje svih zemalja naše monarhije, u kojima obitavaju Slovenci, Hrvati i Srbi, u nezavisnu od tuđinskoga gospodstva slobodnu državu pod žezlom Habsburške dinastije.

Da odbijemo od sebe svaku sumnju, izjavljujemo, da stojimo nepokolebljivo na stanovištu južnoslovenske deklaracije, koja je jasni izražaj narodne volje i naglasujemo ponovno, kao

[1] Dr. Josip Stadler.

svijesni Hrvati, naše pristajanje uz svibanjsku deklaraciju, a osuđujemo svako cijepanje narodne snage.

U Sarajevu dne 26. studenoga 1917.

Bekavac Mato, župnik, **Benković Ambrozije,** bivši urednik „Hrv. Dnev.“, **Cankar Karlo,** nadbiskupski tajnik, **Crvenković Ljubomir,** posjednik i trgovac iz Vareša, Dr. **Čabrajić Luka,** gradski liječnik, **Čelik Dragutin,** upravitelj župe, **Dujmušić Ante,** kapelan, fra **Galić Ljubomir,** predsjednik franjevačke bogoslovije, **Gavrić Ilija,** bivši urednik „Hrv. Dn.“, **Jelavić Vjekoslav,** Dr. **Jelinović Ivan,** odvjetnik, **Nedić Marko,** kateheta, **Pušić Danijel,** kateheta, **Radošević Franjo,** veletržac, **Subašić,** veleposjednik i trgovac iz Bugojna, Dr. **Sunarić Joso,** potpredsjednik bos. sabora i drugih 43 građana, koji ne žele sada izaći s potpisima u javnosti.

63.

Deklaracija oporbenih hrvatskih i srpskih zastupnika.

Zagreb, 3. decembra 1917.

Prigodom mirovne ponude današnje revolucionarne ruske vlade, kako je ona izdana u Carskom Selu dne 28. novembra, a kojom se ona obraća na sve vlade, sve slojeve, sve stranke ratujućih s upitom, jesu li pripravni stupiti u pregovore o primirju i općem miru, izjavljuju potpisani zastupnici hrvatskoga sabora, da su pripravni pozdraviti svaki korak, koji može faktički dovesti do trajnoga mira među svim narodima.

Tom prilikom smatramo svojom dužnošću, da izjavimo zahtjev čitavoga našega naroda, koji — upirući se na pravo samoodredenja naroda — energično zahtijeva, da mir, koji će učiniti kraj strahotama ovoga rata, treba da bude demokratičan mir, mir koji će garantovati svim narodima, a tako i jedinstvenomu narodu Hrvata, Srba i Slovenaca, potpunu slobodu državnoga, kulturnoga i gospodarskoga života i napretka.

U Zagrebu 3. decembra 1917.

Cezar Akačić, Dr. **Srđan Budisavljević, Marko Došen,** Dr. **Dragutin** pl. **Hrvoj, Vojislav Kempf, Ivan Kovačević, Franjo** pl. **Kufrin,** Dr. **Petar Majer,** Dr. **Ante Petričić, Valerijan Pribićević.**

64.

Jugoslovenski odbor predsjed. Wilsonu.*

Paris, 9. decembra 1917.

Jugoslovenski odbor pozdravlja radošću i neizmjernim oduševljenjem odluku, što ju je prihvatio Kongres na osnovi Vašega predloga.[1]

Jugoslovenski odbor predstavlja s jedne strane sedam milijuna Srba, Hrvata i Slovenaca, same Jugoslovene iste rase i krvi, koji su još pod jarmom Habsburgovaca, a s druge strane milijun i po Jugoslovena, nastanjenih u obim Amerikama i britskim dominionima, no poglavito u Sjedinjenim Državama. Naš narod, koji čini kompaktno pučanstvo južnih krajeva Austro-Ugarske, od Dunava do Jadrana, hoće da se oslobodi Austro-Ugarske, u kojoj ga drži u ropstvu autokracija Habsburgovaca, podupirana sredovječnom feudalnom aristokracijom njemačkom i madžarskom. Onako kako je rečeno u političkoj deklaraciji od prošloga 20. jula, redigovanoj na konferenciji održanoj na Krfu, između kraljevske srpske vlade i Jugoslovenskoga odbora, mi želimo da budemo ujedinjeni u jednu demokratsku i ustavnu državu sa Srbijom i Crnom Gorom, koje su napučene narodom iste rase, istoga jezika, istih osjećaja, istih moralnih i ekonomskih interesa.

Ujedinjena država Srba, Hrvata i Slovenaca brojit će 12 milijuna duša i bit će dovoljno jaka, da spriječi sve buduće navale njemačkoga imperijalizma na Balkan, s kojim je Austro-Ugarska povezala svoju sudbinu i protiv kojega je kao protiv najveće opasnosti po mir i ljudsku slobodu ušla Amerika u rat svojom vlastitom inicijativom i bez ikakvoga ličnog interesa.

Amerika može da bude uvjerena, da će naš narod, koji se nalazi pod austro-ugarskim jarmom, primiti na svom zemljištu američke čete kao svoje braniče i osloboditeljе.

Dubokim ganućem, gospodine predsjedniče, mi Vam zahvaljujemo u ime našega naroda za sve ono, što ste u vašoj poruci izrekli o oslobođenju potlačenih naroda Austro-Ugarske, a koje se može ostvariti jedino onda, ako ovi narodi, a među njima i naš, budu ocijepljeni od autokratske države. Za ovo se oslobođenje bori herojska srpska vojska, a s njome i sve divizije jugoslovenskih dobrovoljaca. Mi smo srećni i ponosni, da će odsada naše čete polaziti u boj u potpunom bratstvu, rame uz rame, sa sjajnim četama zvjezdanoga barjaka, a za slobodu narodâ, malih kao i velikih, i za buduće dobro čitavoga čovječanstva.

Za Jugoslovenski odbor
predsjednik Dr. **Ante Trumbić.**

---

* Prevod s engleskoga.

[1] To jest navještenje rata Sjedinjenih Država Austro-Ugarskoj dne 7 dec. 1917.

65.

Izjava bosanskih Franjevaca.

Sarajevo, 21. decembra 1917.

Mi smo Franjevci starodrevne redo-države Bosne Srebrne narod, koji je našoj duhovnoj brizi još u XIV. stoljeću povjeren, kroz stoljeća ne samo nebeskim otajstvima pitali, u vjerske ga i svjetske istine upućivali, nego i na njegov koliko društveni toliko politički razvoj eminentno uplivali. No vas naš politički rad tamo od propasti naše domaće vladačke dinastije, kao i našega kraljevstva, može se svesti na ove točke: da se oslobodimo tuđinske vlasti i da dođemo pod žezlo onih vladara, pod kojima su se nalazila naša i po krvi i po govoru braća s onu stranu Save. To svjedoče naše spomenice na bečke ćesare, naše pjesme i povijest ratovanja cara Leopolda I. i Josipa II. s Osmanlijama, kao i naše izjave prigodom Kongresa evropskih velesila u Berlinu god. 1878. Žalibože naše se želje i naše nastojanje ni Berlinskim Kongresom, ni utjelovljenjem Bosne i Hercegovine Austro-Ugarskoj monarhiji 1908. ne ostvariše i narod pretrpi koliko u svome gospodarstvenome, toliko opet u društvenome i prosvjetnome pogledu neizmjernu štetu. Odatle se na koncu izleže i savremeni svjetski rat, koji dnevno ne samo da kosi nebrojene živote u cvijetu njihove mladosti, nego se prijeti opstanku svih svjetskih gospodarstvenih i prosvjetnih tečevina. I tako kao da je to prestrašilo i najveće duhove te se od dulje vremena živo radi na tome, kako da se pronađe baza trajnome svjetskome miru. U jeku ovih kombinacija raspalio se je ponovno stari i prirodni žar na čitavome gotovo Slovenskome Jugu, da se ujedine Hrvati, Slovenci i Srbi. Mi smo sve do danas šutjeli: mislili smo, da je svjetski rat svakoga dovoljno poučio o ovoj prijekoj nuždi. Ali od neko doba počela se je na stalnim stranama ponovno javljati sve veća oporba, koja je, da ponovno spriječi ovaj prirodni zahtjev, počela našu šutnju u Bosni zlorabiti, naglasujući, kako autohtoni živalj u Bosni nije za gore naglašeno nužno ujedinjenje. Stoga niže potpisani smatraju se i pred Bogom i pred državom i pred narodom dužni očitovati, kako bi ujedinjenje Južnih Slovena: Hrvata, Slovenaca i Srba, bilo najčvršća baza, koliko za trajan mir i procvat Habsburške monarhije, toliko opet za razvoj gore naglašenih plemena u gospodarstvenome, društvenome i prosvjetnom pogledu. Radi toga se odvažno izražujemo solidarnim s jedne strane s »Jugoslovenskim klubom« u Beču, a s druge s njegovom deklaracijom od 30. svibnja tekuće godine 1917.

Pisano i potpisano u Sarajevu 21. prosinca 1917. Slijedi 6 potpisa.

Potpisano u Visokom, 21. prosinca 1917. (Slijedi 15 potpisa).

66.

Izjava hercegovačkih Franjevaca.

Hercegovina, krajem 1917. i početkom 1918.

Hercegovački Franjevci, kao stoljetni čuvari hrvatskoga imena u Hercegovini, izjavljuju slijedeće sa svojim teško iskušanim narodom:

1. S velikom zahvalnošću pozdravljamo mirovnu pripravnost našega kralja Karla, kao prvi — ako Bog da — tračak blizoga mira.

2. Želimo da se predstojeći mir sklopi na temelju pravednosti i slobode prema vječnim zasadama kršćanstva, razvijenim od sv. Oca Pape Benedikta XV., po kojima svaki, pa i najmanji narod, ima pravo na slobodni razvitak narodni, gospodarstveni i prosvjetni, i da se tako jedan put zauvijek ukloni glavni uzrok međunarodnih zapletaja i ratova.

3. Tražimo da se u Habsburškoj monarhiji provede potpuna ravnopravnost naroda, da kako smo svi za vrijeme rata jednake žrtve snosili za kralja i domovinu, da tako iza njega uživamo jednake blagodati mira.

4. Dosljedno tomu sa svim srcem usvajamo deklaraciju Jugoslovenskoga kluba u Beču od 30. svibnja t. g., kojom se za sve Hrvate, Srbe i Slovence u monarhiji na temelju narodnoga načela i hrvatskoga državnoga prava zahtijeva ujedinjenje i državna samostalnost pod uzvišenim žezlom Habsburga.

Mostar, 25. prosinca 1917. Slijedi 9 potpisa.

Široki Brijeg, 25. prosinca 1917. Slijedi 16 potpisa.

Humac, dne 2. siječnja 1918. Slijedi 7 potpisa.

Konjic, dne 28. prosinca 1917. Slijede tri potpisa.

Gradnići, dne 31. prosinca 1917. Slijede tri potpisa.

Glavatičevo, 30. prosinca 1917. Slijedi jedan potpis »po nalogu i uz posvemašnje odobravanje pripadnika sviju triju vjeroispovijesti u mjestu«.

Krasno, 1. siječnja 1918. Slijedi 12 potpisa.

Mostarski Gradac, 1. siječnja 1918. Slijedi 14 potpisa.

Slijede podpisi inih župnika Franjevaca s potpisima uglednijih ljudi iz pojedinih župa.

67.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.

Solun, 1. januara 1918. (19. decembra 1917.)

Pozdravljam Moje oficire, podoficire i vojnike katoličke i protestantske vere, koji danas proslavljaju Novu Godinu i

želim, da se u njoj krunišu uspehom zajednički napori, ostvari ideal naroda našeg ujedinjenjem u jednu slobodnu i demokratski organizovanu državu, koja bi svima veroispovestima zajamčila potpunu ravnopravnost i omogućila svestran razvitak. Ja sam uveren da će se Moji oficiri, podoficiri i vojnici pravoslavne vere, sa iskrenošću koja ih je vazda odlikovala, pridružiti pozdravu, koji danas šaljem borcima braći katoličke i protestantske veroispovesti i da će oni sa Mnom zajedno zaželiti srećnu Novu Godinu i srećan rad na oslobođenju. Želim da taj pozdrav dospe i do kuća porodica braće naše i da im objavi, da smo ovde, na ulasku u zajedničku otadžbinu, svi ujedinjeni i prožmani uverenjem, da će Nova Godina, blagodareći našim naporima i iskrenoj pomoći Saveznika, učiniti kraj patnjama sviju onih, koji na domu sa nestrpljenjem očekuju dolazak naš.

Srećna Nova Godina!

Aleksandar.

68.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.

Solun, 7. januara 1918. (25. decembra 1917.)

Junaci!

I ove godine dočekujemo svetle praznike Hristovog Rođenja i Novu Godinu u ratu, van svoje mile domovine; i ove godine primorani smo, da ove svečane dane provedemo samo u mislima sa našima milima i dragima u otadžbini. Sticaj prilika nije nam dopustio, da u godini, koja se navršava, izvojujemo pobedu nad neprijateljem i da se vratimo na svoja ognjišta. Ali valja imati na umu, da se pobeda u ovom džinovskom ratu može, uz pripomoć Božiju, izvojevati samo hrabrošću i nepokolebljivom istrajnošću i strpljenjem. A Srbin, čije je legendarno junaštvo, istrajnost i strpljenje poznato širom celoga sveta, naoružan ovim vrlinama i verom u Boga, u svoju moć i neiscrpnu snagu svojih moćnih Saveznika, umet će sačekati trenutak konačne pobede!

Godina, koju ispraćamo, dovela je u našu sredinu lep broj naše mile braće van kraljevine: Srba, Hrvata, Slovenaca i Čeha. Oni su došli da se, rame uz rame, sa svojom dragom braćom iz granica kraljevine Srbije, bore puškom u ruci i svojom krvlju za oslobođenje i ujedinjenje naše zajedničke mile otadžbine: Srba, Hrvata i Slovenaca, toga našeg narodnog ideala. Svi zajedno imajte čvrstu nadu da ćemo, Bo-

žijom pomoću, u nastupajućoj godini postići naš uzvišeni cilj i obezbediti sebi sve blagodati mira i budućeg razvitka.

U to ime Ja vas, junaci, pozdravljam sa:

»Hristos se rodi« i »Sretna vam Nova Godina«.

Aleksandar.

69.

Iz Wilsonove poruke kongresu.*

Washington, 8. januara 1918.

Naša je želja i naš cilj, da pregovori o miru, kad započnu, budu potpuno javni i da u buduće ne sadržavaju nikakovih tajnih utanačenja, niti ih dopuštaju. Vremena osvajanja i proširivanja prošla su; isto tako i vremena tajnih utanačenja, stvorena u interesu pojedinih vlada, a podobna da u nepredvidljivo doba razore mir svijeta.

Upravo ova sretna činjenica, koja je danas svakom čovjeku javnoga života jasna, u koliko se njegove misli ne nalaze u već mrtvo i minulo doba, omogućuje svakom narodu, čije su namjere u skladu s pravednošću i mirom svijeta, da sada ili u svako drugo doba, prizna one ciljeve za kojima ide.

Mi smo u ovaj rat ušli s razloga, što su se desile takove povrede prava, koje su dirnule nas u živac i koje bi bile podobne, da učine nemogućim dalji opstanak našega naroda, ne budu li odstranjene, a svijet siguran, jedamput zauvijek, da se one više ne će ponoviti. Stoga ono što mi u ovom ratu zahtijevamo, nije ništa zasebno naše. Mi hoćemo, da svijet postane takav, da se u njemu može živjeti, a navlaš da bude obezbijeđen svakom miroljubivom narodu, koji, poput našega, želi da žive svojim životom, da odlučuje o svojim sopstvenim uredbama (institutions) i da mu je zajamčena pravednost i pravičnost drugih naroda na svijetu protiv sile i sebičnih napadaja.

Svi su narodi svijeta u tom obziru doista saveznici, a mi, za naš dio, veoma jasno vidimo, da, ako se drugome ne čini pravo, ne će se ni nama činiti. Stoga je program svjetskoga mira i naš program; a taj jedino mogući program, što ga vidimo, jeste ovaj:

I. Uvjeti mira neka budu javni i stvoreni na javnim raspravama; ne smije da bude nikakih tajnih međunarodnih utanačenja, pače diplomacija treba vazda da radi iskreno i pred čitavom javnošću.

II. Brodarenje po morima, a izvan granica teritorijalnih voda, treba da bude potpuno slobodno, osim ako bi mora bila

* Prevod iz engleskoga.

zatvorena, potpuno ili samo djelomično, na osnovu jedne međunarodne akcije, a u svrhu iznuđenja međunarodnih utanačenja.

III. Treba odstraniti, što više moguće, sve gospodarske zapreke i uvesti jednakost u uvjetima trgovanja kod svih naroda, koji hoće mir i koji će se udružiti, da se to provede.

IV. Treba podati podjednaka jamstva za to, da narodna naoružanja budu svedena na najmanju mjeru, a koja odgovara domaćoj sigurnosti.

V. Tiče se kolonijalnih pitanja.

VI. Tiče se ispražnjenja Rusije i njenih političkih pitanja.

VII. Tiče se ispražnjenja Belgije i njene uspostave.

VIII. Tiče se oslobođenja i obnovljenja francuskoga teritorija, te vraćanja Alzasije i Lorene Francuskoj.

IX. Treba ispraviti granice Italije prema jasno odredljivim linijama po narodnosti.[1]

X. Pucima Austro-Ugarske, kojih mjesto želimo da vivimo obezbijeđeno i zajamčeno među narodima, treba pružiti najslobodniju priliku za autonomni razvitak.[2]

XI. Rumunjska, Srbija i Crna Gora treba da budu ispražnjene, a okupirana teritorija restaurirana; Srbiji treba priznati slobodan i siguran pristup k moru, a međusobni odnosi raznih balkanskih naroda treba da budu uređeni prijateljskim pregovorima, u skladu s historijski utvrdjivim linijama pripadnosti i narodnosti; za političku i ekonomsku nezavisnost, kao i za teritorijalnu obezbijeđenost raznih balkanskih država, treba pružiti međunarodnih garancija.

XII. Tiče se Turske i slobodnoga prolaza kroz Dardanele.

XIV. Treba osnovati općeni savez naroda (a general association of nations) uz naročite uvjete, koji idu za tim, da pruže podjednako i velikim i malim narodima međusobne garancije njihove političke samostalnosti i teritorijalne cjelokupnosti.

S obzirom na ove hitne retikfikacije postojećih nepravda i borbe za pravo, osjećamo se u najintimnijem skladu sa svim vladama i narodima, koji su se združili protiv imperijalista. Naše interese nije možno razdružiti, niti naše ciljeve raspršiti. Mi stojimo zajedno sve do kraja.

Za takove aranžmane i utanačenja voljni smo, da se borimo i da borbu produžimo sve dotle, dok ne budu postignuti,

---

[1] A readjustment of the frontiers of Italy should be effected along clearly recognizable lines of nationality.

[2] The peoples of Austria-Hungary, whose place among the nations we wish to see saffeguarded and assured, should be accorded the freest opportunity of autonomous development.

ali i samo zato, jer hoćemo da prevlada pravo i jer želimo da dođe do pravednoga i trajnoga mira, kaki se jedino dade postići odstranjenjem poglavitih uzroka rata, a kako ih odstranjuje ovaj program.

70.

Jugoslovenski odbor protiv izjave g. Lloyd-George-a.*

London, 11. januara 1918.

I ako treba izraziti priznanje govoru g. Lloyd Georgea, u koliko pokazuje iskrenu želju za pravičnim i trajnim mirom, osnovanim na teritorijalnom preuređenju i suglasju s pristajanjem naroda, ipak moramo izjaviti, da Jugoslovenski narod (Srbi, Hrvati i Slovenci) ne može da bude zadovoljan s onim dijelom toga govora, koji se njega tiče.

Uzroci nezadovoljstva potlačenih narodnosti Austro-Ugarske, koji su — kako to opravdano ističe britski premier — već dugo ugrožavali opći mir, ne dadu se odstraniti nadom u jedno posve problematično demokratizovanje Austro-Ugarske, na bazi selfgovermenta tih narodnosti.

E da se ti uzroci odstrane, ima jedan jedini put, a taj je: potpuno oslobođenje potlačenih narodnosti na osnovu prava — eto priznata tribusima njemačkih kolonija — da sami opredijele svoju budućnost.

Jugoslovenski je narod neopozivo sankcionirao za sebe taj princip u Krfskoj deklaraciji od 20. jula 1917., potpisanoj od vlade kraljevine Srbije i od Jugoslovenskoga odbora, kao autorizovanoga predstavnika 8 milijuna Jugoslovena Austro-Ugarske i iz kolonija obiju Amerika i britskih dominijona.

Ova deklaracija, kojoj je program odobren od cjelokupnoga našeg naroda, postavio je kao nerazdvojnu cjelinu problem potpunoga odcjepljenja našega naroda od Austro-Ugarske i njegovoga ujedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom u jednu državu, na osnovu demokratskih sloboda i jednakosti prava.

Čitav naš narod bori se za tu ideju. Za ovu ideju podnio je naš narod Srbije i Crne Gore užasnu katastrofu, za nju su krv lijevale u Dobrudži za savezničku stvar herojske jugoslovenske divizije, sastavljene od naših dobrovoljaca iz Austro-

* Lloyd George izrekao je u engleskom parlamentu dne 9. jan. 1918. govor, u kojemu ističe kao formulu za rješenje austro-ugarskoga pitanja, autonomiziranje sada u njoj potlačenih naroda. Od svih emigracija iz bivše monarhije, jedini se Jugoslovenski odbor digao protiv ove baze rješenja. Izjava odštampana je u londonskom listu „Times“ dne 11. jan. 1918.

Ugarske, kao što za nju jednakom požrtvovnošću ginu naši dobrovoljci jugoslovenske divizije na solunskom frontu.

Na desetke hiljada naših ljudi i žena, austro-ugarskih podanika, poginulo je za ovu ideju na austrijskim vješalima i po austrijskim tamnicama, većina bez ikakva suda. Ovakove žrtve može da podnese samo narod, koji se bori za svoju potpunu nezavisnost i ujedinjenje. Uvjereni, da će silom samih prilika i zbog prijeke potrebe trajnoga mira, ova ideja triumfirati, naš je narod ne će nikad napustiti.

Za Jugoslovenski odbor u Londonu
Predsjednik: Dr. **Ante Trumbić.**

71.

Rezolucija slovenske „Narodne stranke“.*

Maribor, 13. januara 1918.

I. Zaupani shod »Narodne Stranke« zahteva ujedinjenje vseh delov jedinstvenega naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov (SHS) v samostojni neodvisni, vsake tuje nadvlade prosti državi, v kateri i bo mogel narod po pravu samoodločbe po demokratskih načelih sam določiti način in obliko vladanja. Pozdravljamo in odobravamo boj Jugoslovanskega kluba za ujedinjenje jugoslovanskega naroda ter mu izrekamo popolno zaupanje.

II. Shod zaupnikov izraža z najkrepkejšim povdarkom zahtevo po miru. Mir pa je za naš narod mogoč le, če pride pri sklepanju do veljave po načelu samoodločbe volja narodov. brez svake potvore. Naš narod v zaledju in v strelskih jarkih pričakuje od sveto v one vojne ujedinjenje in svobodo.

III. Shod zaupnikov povdarja, da treba nemudoma oživeti napredno politično organizacijo, ne morda da se zopet prične strankarska borba, temveč da se veliki narodni ideji pritegnejo in v njej uveljavijo vse raspoložljive sile. Pri tem uvidjeva, da v spričo neodoljive ujedinjajoče moči naše jugoslovanske ideje ni več dopustno, da se naše politične organizacije cepijo po kronovinah. Zato se izreka z vso odločnostjo za to, da se združijo vse napredne pokrajinske organizacije v veliko enotno »Jugoslovansko demokratsko stranko«. V njen naj bi sodelovali oni elementi vseh slojev ki vsprejemajo program jedinstvenega naroda Slovencev, Hrvatov, Srbov kot enotnega jugoslovanskega naroda v samostalno narodno državo, vsi oni, ki hočejo uveljaviti načelo doslednega demokra-

* Skupštinu pouzdanika slovenske „Narodne stranke“ otvorio je u „Narodnom domu“ g. Dr. Vjekoslav Kukovec.“ Pribivao joj je: zastupnik na hrvatskomu saborn g. Dr. Srđan Budisavljević iz Zagreba.

tizma v vsem ustavju javne uprave, ki se priznavajo k naprednemu svetovnemu naziranju — odklanjajoč enostranko razredno stališče na vseh poljih delati za socijalizacijo gospodarstva. Tako naj se dvignejo široke mase našega naroda v gmotnem, nravnem in zdravstvenem oziru. — V formalnem oziru pozivlje shod zaupnikov izvrševalni odbor, da takoj stopi v dogovor z izvrševalnim odborom »Narodno napredne stranke na Kranjskem« in z odbori drugih strank, da se pripravi program in štatut nove jedinstvene stranke in se v najkrajšem času ustanovi shod »Jugoslovanske demokratske stranke«.

IV. Pozdravlja se ustanovitev centralnega poljudnega tednika »Domovina«.

V. Uvažojoč, da naš jugoslovanski narod v tem usodnim trenotkim neobhodno potrebuje enotno priznano predstaviteljstvo, pozivlja shod izvrševalne odbore naprednih strank, da se takoj začno z »V. L. S.«[1] in z vsemi strankami, ki stoje na stališću jedinstvenosti Slovencev, Hrvatov in Srbov, in ki v idèji samoodločbe vidijo pot v enotno narodno državo, pogajanja, da se osnuje »Jugoslovanski narodni odbor« kot reprezentanca narodna na zunaj, voditelj borbe za narodno državo i za vse one važne zadeve, ki jih vse udeležene stranke priznajo za skupne.

VI. Shod pozdravlja mogočni pokret jugoslovanske ideje v hrvatskem in v srbskem delu našega jedinstvenoga naroda.

VII. Z radostjo pozdravljamo bratsko sodelovanje naše in češke delegacije, zagotavljajoč, da se hoče narod jugoslovanski ramo ob rami z narodom češkim boriti na življenje in smrt za boljšo častno bodočnost.

VIII. Poslednja rezolucija izreka strankinemu načelniku dr. Vekoslavu Kukovcu neomejeno zaupanje in zahvalo za požrtvovalno delo v najtežih časih.

72.

Rezolucija jugoslovenske akad. omladine u Zagrebu.

Zagreb, 24. januara 1918.

Izjava Jugoslovenske akademske omladine hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu.

I.

1. Jugoslovenska akademska omladina hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu naglašuje zahtjev čitavog jedinstvenog slovensko-hrvatsko-srpskog naroda, rascjepkana u više država,

[1] To je klerikalna ljudska (pučka) stranka.

da mir, koji bi imao dokrajčiti ovaj strašni rat, izazvan željom za osvajanjem i podjarmljivanjem, bude demokratski mir, koji će i našem jedinstvenom narodu donijeti državno ujedinjenje i slobodu. Mir, koji nam ne bi donio ostvarenje naših opravdanih narodnih ideala, bio bi mir u korist privilegiranih naroda i nosio bi u sebi klicu neminovnih novih ratova. Stoga jedinstveni narod Slovenaca, Hrvata i Srba smatra pitanje svoga državnoga ujedinjenja i slobode važnim pitanjem općega mira među narodima te traži, da mu međunarodnim garancijama bude osigurano oživotvorenje bezuvjetnoga prava narodnoga samoodređenja.

2. Jugoslovenska akademska omladina hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu traži, da narodna država Slovenaca, Hrvata i Srba bude u svojoj unutrašnjosti organizirana na širokoj demokratskoj bazi, tako, da svakomu od historičkih plemena jedinstvenoga naroda budu osigurane sve historijske plemenske osebine. Očuvanje kontinuiteta historičkih područja, pitanje je unutrašnje uredbe te ne može da smeta narodnom ujedinjenju. Najšira upravna sloboda svih dijelova jedinstvene narodne države, kao i najšira građanska sloboda svih pojedinaca, neka bude temeljem države Slovenaca, Hrvata i Srba.

2. Jugoslovenska akademska omladina hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu ne smatra se pozvanom, da ona u ovo veliko doba poduzme inicijativu, ali se osjeća dužnom, da u ime svoje i svojih kolega, koje su grozote rata već četvrtu godinu otrgle od kuće i rada, pozove sav narod na okup, da preko svojih predstavnika progovori pred širokim slovenskim svijetom, pred Evropom i pred cijelim kulturnim čovječanstvom, te da naglasi naše neopozive zahtjeve za državnim ujedinjenjem i slobodom. Stoga jugoslovenska akademska omladina hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu smatra prijeko nužnim, da se svi predstavnici Jugoslovena Austro-Ugarske monarhije, koji stoje na principu narodnoga jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba te prava narodnoga samoodređenja, što prije sastanu u Zagrebu, te dadu jedinstvenu direktivu narodnoj politici Slovenaca, Hrvata i Srba austro-ugarske monarhije.

II.

Jugoslovenska akademska omladina hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu izrazuje svoje simpatije svima, koji su u tom pravcu štogod stvarno učinili, u prvom redu vodstvu »Jugoslovenskoga kluba« u Beču i »Starčevićeve stranke prava« u Zagrebu, nadalje »Češkom svazu«, za dosadašnje solidarno nastupanje u Parlamentu sa željom, da se bratskom slogom dođe i do konačnoga cilja.

Jugoslovenska akademska omladina svih četiriju fakulteta hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu. Slijedi oko 300 potpisa.

73.

Izjava istarskih zastupnika.

Istra, 25. januara 1918.

Istarski je sabor raspušten. Raspuštena su također gotovo sva općinska zastupstva u Istri. Nema u Istri zakonitoga tijela, u kojem bi došlo do izražaja političko uvjerenje hrvatsko-slovenskog naroda u ovoj pokrajini. Radi toga potpisani bivši zastupnici većine naroda u Istri, kojima je narod opetovano kod izbora iskazao svoje povjerenje:

I. Izjavljuju da odobravaju bezuslovno narodni i prirodni zahtjev, izražen od jugoslovenskih zastupnika na carevinskom vijeću u Beču u svojoj deklaraciji od 30. svibnja 1917.

II. Uvjereni su, da bi se ispunjenjem zahtjeva, sadržanog u toj deklaraciji, i udovoljenjem zakonitih i prirodnih zahtjeva svih ostalih naroda u monarhiji, uskorio svecpći svjetski mir.

III. Osuđuju najoštrije svako nastojanje, došlo budi s koje strane, da se osujeti ujedinjenje Jugoslovena. istaknuto u gore navedenoj deklaraciji, koje je jedino kadro, da očuva Jugoslovene od političke i gospodarske propasti.

IV. Pozivlju sve jugoslovenske zastupnike, da odmah složno i odlučno započnu raditi oko oživotvorenja zahtjeva sadržanog u deklaraciji Jugoslovenskog kluba u Beču od 30. maja 1917.

Istra, 25. siječnja 1918.

Anton Andrijčić, Šime Červar, Luka Kirac, Dr. **Matko Laginja,** Dr. **Ivan Poščić, Ivan Sancin, Matej Skrbec,** Dr. **Ivan Zuccon,** Dr. **Đuro Červar, Josip Grašić,** Dr. **Šime Kurelić,** Dr. **Ive Milić, Josip Ribarić, Vjekoslav Spinčić i Josip Valentić.**

74.

Izjava srpske narodne radikalne stranke.

Sremski Karlovci, 27. (14.) januara 1918.

Srpska narodna radikalna stranka, i ako je prilikom posljednjih saborskih izbora dobila nekoliko hiljada biračkih glasova, nema danas nažalost ni u jednom saboru svoga poslanika, koji bi u glavnim pitanjima obeležio stanovište svoje stranke.

Kako u ovo vreme nije moguće održati stranački zbor, da zauzme položaj prema deklaraciji, koju je dao Jugoslovenski klub u bečkom saboru 30. maja 1917. godine, to na mnoga pitanja, a po predhodnom izveštaju iz naroda, izjavljujemo ovo:

Srpska narodna radikalna stranka ne smatra spomenutu deklaraciju kao alfa i omega celoga ovoga pitanja, a to s tim manje, što mnoge pojedinosti nisu dovoljno precizirane.

Naglašujem, da srpska radikalna stranka u programu svom još od početka zastupa iskreni demokratizam i samoopredelenje naroda, to jest, da u svakoj zajednici bude očuvano narodno ime, kulturni i ekonomski razvitak i sve ono, što je jednom narodu potrebno i sveto.

Srpski narod, koji je eminentno demokratski narod, zastupa, mogu kazati, u celini svojoj ovo stanovište. To stanovište zastupa i onaj deo srpske narodne radikalne stranke, koji ispoveda, da su Hrvati, Slovenci i Srbi jedan narod s tri imena, a to stanovište zastupa i onaj deo srpske narodne radikalne stranke, koji ispoveda, da su Hrvati, Slovenci i Srbi najbliža slovenska braća, koji imadu vrlo mnogo zajedničkoga i koje goni potreba njihova života da budu u zajednici.

No, razume se, i ova formalna razlika ne može da bude prepreka glavnome smeru, pa zato mogu otvoreno reći, da srpska narodna radikalna stranka u stvaranju jugoslovenske zajednice ne će biti poslednja, nego će se boriti rame uz rame sa svima onima, koji budu iskreno radili na njenom ostvarenju.

U to ime napred, jer pregaocu Bog daje mahove.

Sremski Karlovci na Sv. Savu 1918. godine.

Dr. **Đorđe Krasojević,**
predsjednik srpske narodne radikalne stranke.

75.

Jugoslovenski klub i Brest-Litovsk.*

Beč, 31. januara 1918.

Gospodine predsjedniče,

Dne 9. novembra primio je Zbor Sovjeta načela za predlog mira, u kome se proglašuje aneksijom i nasilnim prisvajanjem, ako ma koja država silom zadržava koji narod, ako se priznanje prava narodnog glasanja uskraćuje narodu protiv njegove volje izražene bilo štampom, bilo u narodnim skupštinama, bilo otporom ili ustankom protiv ugnjetavača, ili ako mu se uskraćuje pravo, da sam udesi politički način vlade, a bila je svečano objavljena odluka ruske vlade, da će potpisati mir, koji bi učinio kraj ovome ratu pod spomenutim za sve narodnosti pravednim uvjetima.

* Ovaj je memoar poslao Jugoslov. klub predsjedništvima njemačke, austro-ugarske, ruske i ukrajinske delegacije, koje su tada u Brest-Litovskom pregovarale o miru.

Ta vlada dalje predlaže, da u pregovorima za mir učestvuju predstavnici svih narodnosti i naroda, koji su uvučeni u rat ili od njega stradavaju.

Pošto je na telegrafsku okružnicu Sovjeta narodnih povjerenika 28. novembra 1917. austro-ugarska vlada bila izjavila, da pristaje na načela ruskog programa za mir bez aneksija i ratnih naknada, uz obezbijeđenje prava na narodno samoopredjeljenje, svečano su izjavile 3. decembra 1917. jugoslovenske delegacije u Beču i u Zagrebu, zajedno s predstavnicima češkog i ukrajinskog naroda, u prisustvu austro-ugarske zajedničke vlade, da će da istraju u potpunom i čistom izvođenju prava na samoopredjeljenje svojih naroda i da zato traže dovoljne garancije, te su tom prilikom i češće kasnije sasvim odlučno podigli zahtjev, da predstavnici austro-ugarskih naroda budu pripušteni na pregovore o miru.

I ako ovi zahtjevi predstavljaju želju pretežne većine naroda, austro-ugarska je vlada odrešito odbila ne samo sudjelovanje predstavnika naroda pri pregovorima u Litavskom Brestu, već je svom odlučnošću izjavila, da nije voljna da prizna narodima, koji žive unutar državne granice, pravo samoopredjeljenja, jer tobože ustavi koji postoje, pružaju narodima dovoljnu sigurnost, da se dalje i slobodno u monarhiji razvijaju.

Prema ovoj činjenici i obzirom na to, da će se pri pregovorima o miru odlučiti o sudbini i o opstanku našeg naroda, smatramo svojom svetom dužnosti, da otvoreno izrazimo svoje stajalište u ovom pitanju.

Od šestoga vijeka obitava narod Slovenaca, Hrvata i Srba (zajedničkim imenom Jugoslovena) u predjelima sjeverno i istočno Jadranu. Izmjenično podjarmljen od Turaka i Germana, a djelomično i od Romana, proživio je naš narod u ropstvu teške muke kroz vijekove. Kadgod su i u koliko su dijelovi ovog naroda sebi izvojevali državnu slobodu, procvjetala je kod njih kultura i civilizacija, dok su podjarmljeni dijelovi bili primorani da budu sluge i raja pod Turcima otvoreno, a pod Germanima pod drugim naslovima i u drugim oblicima. Unatoč tom strašnom tlačenju, održavala se u čitavom narodu živa iskra slobodne misli i vječita težnja za narodnim ujedinjenjem.

Buknuće svjetskoga rata donijelo je našem u razne državne kalupe raskidanom narodu nove teške muke.

Pod strašnim pritiskom vojničke organizacije uništen je cvijet mladosti u izigravanju jednih protiv drugih.

Ujedno je počelo u monarhiji teško proganjanje Jugoslovena. Na desetke hiljada porodica bile su uništene; ljudi žene, djeca sudom i bez suda pobijeni, njihovo imanje opljačkano i uništeno. Još veći broj Jugoslovena bio je uz teška zlostavljanja bačen u tamnice. Opet na hiljade moradoše na

silu ostavljati svoj zavičaj. Na hiljade državljana uzeti su za taoce zbog sigurnosti austro-ugarske vojske i dijelom posmicani. U tom krvavom građanskom ratu, vođenom protiv naroda bez ikakve obrane, režim je izvukao jeftinu pobjedu. Potpunim pravom možemo tvrditi, da je jugoslovenski narod najteže nastradao između svih naroda.

Kad je buknula ruska revolucija te se činilo da puca zora slobode za proletare među narodima, osokolio se naš narod i poče otvorenu borbu za svoju nezavisnost. Dne 30. maja pročitao je predsjednik Jugoslovenskog kluba u bečkoj zastupničkoj kući izjavu, u kojoj se traži ujedinjenje svih krajeva monarhije, u kojima su nastanjeni Slovenci, Hrvati i Srbi u jedno, samostalno, od svakog gospodstva tuđega naroda slobodno, na demokratskoj podlozi izgrađeno državno tijelo pod žezlom doma Habsburg-Lotringen. U nebrojenim javnim izjavama složila se zatim volja naroda bez obzira na razlike stranaka i klasa u zahtjevu za slobodnom nezavisnom državom. Unatoč očajnim otporima privilegovanih naroda, Nijemaca i Madžara, unatoč nečuvenom pritisku cenzure i neprestanim prijetnjama tamnicom i gladom, ipak je čista volja naroda prodrla jasno na javu.

Na ovom mjestu moramo svečano protiv toga prosvjedovati, da tobože ustavi monarhije, što postoje, pružaju narodima ma kakvu mogućnost slobodnoga razvitka. Naprotiv: oni zajamčuju obim privilegovanim narodima sva sredstva državne moći za tlačenje i guljenje proletarskih naroda. Austrijski državni savjet sastoji se iz dvije ravnopravne kuće. Članove jedne od njih imenuje vlada. Ni jedan zakon ne može biti predložen na sankciju, ako ne pristane gospodska kuća. Zastupnička kuća bira se doduše prividno na osnovu općega prava glasa, ali su izborni kotari tako obrazovani, da 43.000 Nijemaca, 55.000 Jugoslovena, 60.000 Čeha, 105.000 Ukrajinaca i na primjer 120.000 koruških Slovenaca dobijaju jedan mandat! Tako se vještački stvara od većine manjina. I provedenje ravnopravnosti naroda i svaka pomisao na promjenu ustava mora da se izjalovi uslijed otpora ustavom priviligiranoga naroda.

Drugi dio našega naroda u ovoj monarhiji podvrgnut je ugarsko-hrvatskom ustavu. Taj je ustav i stanje, koje se je odavle izrodilo, upravo ruglo civilizacije. 60% naroda Ugarske iznose nemadžarski narodi, a imaju samo 7% mandata, dok Hrvati preko hrvatskoga sabora imadu nekakvu prividnu autonomiju.

Treći dio našega naroda u Bosni i Hercegovini izložen je golom apsolutizmu. Jugosloveni u Austriji još su pored toga tako vještački pocijepani u sedam pokrajina, da većim dijelom imaju male manjine u saborima.

Tako na primjer slovenačka trećina Koruške ima samo dva zastupnika u koruškom saboru. Jugosloveni u Gorici i Istri, gdje su u većini od dvije trećine, odnosno od tri četvrtine, imadu samo manjinu saborskih mandata. A čak i u Kranjskoj, gdje 98% pripada slovenačkoj narodnosti, udešen je taj od grofa Czernina tako slavljeni ustav na tako vješt način, da u kranjski sabor, koji i prema Parlamentu ima ograničenu kompetenciju, pedeset i tri njemačka velika posjednika biraju četvrtinu zastupnika, a uz to imadu veto u najvažnijim pitanjima, a naročito u pogledu promjene zemaljskoga reda. Što se tvrdi, da ustavi Austro-Ugarske jamče narodima slobodan razvitak, to je zbilja izrugivanje prava samoopredjeljenja, a to mogu da tvrde samo ona lica, koja računaju na oskudno obavještenje na protivnoj strani i na namjerno zavaravanje.

Protivno tome mi ovim najsvečanije ponavljamo prilikom pregovora o miru naš zahtjev, neka se austro-ugarskim narodima zajamči potpuno pravo samoopredjeljenja.

Naš je narod u kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, kojoj pripadaju virtualno još drugi važni jugoslovenski krajevi, u ostalom već vršio pravo samoopredjeljenja, kad je prilikom prvoga izbora kralja iz kuće Habsburg (1527.) i kod određenja nasljedstva u ženskoj lozi (Pragmatička sankcija 1712.) postavio svoje uvjete za očuvanje svoje samostalnosti, koje je drugi kontrahent izrično primio.

Unatoč tome što je naš narod u toku vijekova bio potpuno potlačen od zajedničkoga pritiska njemačko-madžarskoga režima, i što su mu oteta ispravama utvrđena prava, ipak se nikad nije odrekao svoje samostalnosti, te i s historijsko-pravnoga stajališta ima potpuno pravo, da zahtijeva pravo samoopredjeljenja.

Naš je program, ako ga saberemo, ovaj:

1. Odmah opći demokratski mir, potpuno razoružanje, međunarodno obezbjeđenje i zaštita slobodnog razvitka svih naroda, velikih i malih.

2. Priznanje i potpuno osiguranje slobodno provedenoga i potpunoga prava na samoopredjeljenje naroda, osobito u pitanju, da li hoće slobodnu državu, i u kojoj će formi da je obrazuje.

3. Mi ne tražimo za našu državu ništa, što pripada drugom narodu i prema tome nama ne pripada; mi tražimo za našu državu samo ono zemljište, koje je u kompaktnim masama kontinuirano naseljeno od Srba, Hrvata i Slovenaca.

4. More, naročito Jadransko, neka bude slobodno. U koliko bi promet preko luka na sjeveru Jadranskoga mora, a koje se nalaze u našem kompaktnom narodno-gospodarskom ozemlju, bio osobito koristan za privredni razvitak udaljenijih

naroda, pripravni smo s njima sklopiti ugovore, koji im jamče slobodni trgovački promet preko njih.

Mir koji bi htio okameniti današnje stanje, to ne bi bio mir za narode ove monarhije. To bi bio povod teške smrtne borbe austro-ugarskih Slovena, teška zapreka za socialni napredak ovih naroda, koji dolaze u obzir. Ali bi međunarodni mir ostao uvijek ugrožen pri takom stanju. Može li se zamisliti, da će ovo moralno neodrživo stanje biti zaštićeno međunarodnom organizacijom mira? Svi ugovori za svjetski mir, koji su prostu silu štitili, bili su ubrzo rastrgani od vlastite nemoralnosti.

I ako pri pregovorima o miru u Litavskom Brestu zvanični predstavnici monarhije pobijaju zahtjeve većine austro-ugarskih naroda, i ako glas proletaraca među narodima izgleda da i kod drugih učesnika nailazi na malu susretljivost, ipak se nadamo da će se vidjeti, da je demokratski svjetski mir, za kojim se ide, nešto nemoguće, ako se održi današnje stanje u austro-ugarskoj monarhiji, koje u sebi nosi klicu novih zapletaja. Zbog toga to stanje, koje susjede uvijek ugrožava, a demokratskoj se misli izruguje, danas upravo sili, da se velika načela slobode i samoopredjeljenja dosljedno provedu, ne samo s one strane stare ruske državne granice, već i s ove strane.

I zbilja sa dubokim zadovoljstvom vidimo, kako najnoviji razvitak pregovora o miru u Litavskom Brestu potvrđuje ispravnost i neumitnost našega zahtjeva. Vidi se, da o sudbini brojnih naroda, što su stradali u ratu, nemaju odlučiti jedino diplomati starih velikih sila, već samo zajednički sa pozvanim predstavnicima naroda. Ukrajinski narod stupio je na pozornicu. Litvancima i Kuroncima priznaje se u načelu pravo sudjelovanja pri pregovorima, a 17. o. mj. zvanično se javlja, da je sa strane monarhije postignut sporazum s Ukrajincima, da su obje strane pripravne stupiti u stanje mira, koje obezbjeđuje razvitak trajnoga prijateljskog odnosa i da uz predpostavku potpune uzajamnosti pretresu razna politička i kulturna pitanja, što ih zanimaju. Pri tome se grof Czernin kao na primjer osvrnuo na pretres obezbjeđenja sudbine onih poljskih manjina, koje će pripadati novoj ukrajinskoj državi.

Pod tom koprenom se javlja, da je sablast neuplitanja oškrnuta.

Zato predlažemo, neka se na pregovore o miru pripuste predstavnici izabrani od austro-ugarskih naroda, a napose također Jugosloveni, u svrhu ugovora o neograničenom samoopredjeljenju narodâ u monarhiji, koje se ima potpuno slobodno provesti sa garancijama.

Beč, dne 31. januara 1918.

Za Jugoslovenski klub:
Dr. **Korošec.**

76.

Rezolucije slovenske „Narodne napredne stranke.*

Ljubljana, 2. februara 1918.

I.

Zaupniki Narodno napredne stranke kranjske, zbrani na shodu v Ljubljani dne 2. svečana 1918., izjavljajo: da je za ustanovitev trajnega miru med narodi bistven pogoj vsestransko priznanje pravice samoodločbe narodov: sklicujoč se na pravico samoodločbe narodov, vidijo spas slovenskega naroda v združitvi Hrvatov, Srbov in Slovencev v eno državno ozemlje, notranja uprava te narodne državne skupnosti se mora urediti in izvesti po demokratičnih načelih v najširšem zmislu, pri čemur je sporazumno vpoštevati posebnosti vseh treh delov troimenskega naroda; pozdravljajo z navdušenjem in priznanjem dosedanje korake Jugoslovanskega kluba v dosego teh ciljev in pozivljajo vse narodne zastopnike to in onstran Litve, da zastavijo vse svoje sile za vresničenje skupnega programa; združitev Hrvatov, Srbov in Slovencev v lastnem državnem ozemlju.

II.

Shod zaupnikov Narodno napredne stranke pozivlja vse rojake naprednega mišljenja, kot predstavitelje ideje narodnega ujedinjenja že od nekdaj, da se združijo v enotno napredno demokratično politično organizacijo, ki naj uveljavi v borbi za veliko jugoslovansko idejo mnogoštevilne in izdatne napredne sile.

Ustanovi se naj velika enotna Jugoslovanska demokratična stranka, v kateri naj sodelujejo oni pripadniki vseh slojev, ki sprejemajo program Slovencev, Hrvatov in Srbov kot enotnega jugoslovanskega naroda, organiziranega v samostalno narodno državo, vsi oni, ki hočejo uveljaviti načelo doslednega demokratizma v vsem ustroju javne uprave, ki se priznavajo k naprednemu svetovnem naziranju in ki hočejo, odklanjajoč enostransko razredno stališče, na vseh poljih delati za socijalizacijo gospodarstva.

Shod zaupnikov naroča dosedanjemu izvrševalnemu odboru Narodne napredne stranke, naj stopi v dogovor z izvrševalnimi odbori drugih naprednih strank, da se pripravi program nove stranke.

---

* Rezolucije predložio je urednik „Slov. Naroda“, g. Dr. A. Kramer. Na skupštini bješe prisutan i zastupnik na hrvatskom saboru g. Dr. Srđan Budisavljević iz Zagreba.

III.

Narodna napredna stranka (N. N. S.) uvideva nujno potrebo skupnega narodnega zastopstva in skupne reprezentance vseh jugoslovanskih strank, stoječih na temelju majniške deklaracije. V to svrho naj se osnuje čim hitrije in pred vsem Jugoslovanski centralni narodni odbor za pokrajine, zastopane v dunajskem državnem zboru; v tem odboru naj imajo enakomerno zastopstvo vse deklaracijske stranke in organizacije; za pristop in sodelovanje pa je povabiti tudi Jugoslovansko socijalno demokracijo. Jugoslovanski centralni narodni odbor si bo svoj delokrog sam soglasno določil, ter je v njem načeloma izključeno vsako majorizovanje. Poglavitna njegova naloga pa bo tudi, da bo stupil brez odloga v stik z deklaracijskim strankami v Banovini in Ercegbosni v svrho združitve.

Izvrševalnemu odboru N. N. S. se naroča, da o tem sklepu obvesti vse deklaracijske jugoslovanske politične organizacije in Jugoslovanski klub na Dunaju z željo, naj le-ta posreduje nujni razgovor med strankami. Na velikonočnem velikem zboru zaupnikov N. N. S. bo potem izvrševalni odbor imel poročati o uspehu te akcije.

IV.

Osnuje naj se zaklad za podporo žrtvam političnih persekucij na našem slovenskem jugu in naj se v tem oziru vse potrebno čimprej ukrene.

V.

Zbor zaupnikov narodno-napredne stranke pošilja bratskemu češkemu narodu prisrčne pozdrave ter obnavlja prisego zvestobe v boju na življenje in smrt za velike cilje svobode in neodvisnosti.

VI.

Shod zaupnikov N. N. S. jemlje poročilo državnega poslanca dr. Vladimirja Ravniharja odobruje na znanje, mu izreka svoje priznanje in popolno zaupanje ter ga pozivlja, naj vztraja tudi zanaprej neomajno v vrstah odločnih bojevnikov za jugoslovansko stvar.

77.

Iz Wilsonova govora u Kongresu.*

Washington, 11. febr. 1918.

Principi za mogući sporazum s Njemačkom i Austro-Ugarskom:

* Prevod s engleskoga.

I. Svaki odio konačnoga rješenja treba da je u svakom slučaju osnovan na punoj pravednosti i na takovim utanačenjima, koja su podobna da donesu trajan mir;

II. S narodima i sa zemljama vlade više ne smiju tjerati između sebe trgovinu, kao da bi bili roba ili ulošci u igri, pa i u najvećoj, kako su to sada učinile zloglasnim neke Sile;

III. Svako teritorijalno utanačenje u ovome ratu, treba da bude riješeno u interesu i na korist onih naroda, kojih se tiče, a ne kao dio kakove pogodbe ili sporazuma između oprječnih zahtjeva rivalizirajućih država;

IV. Treba potpuno udovoljiti svim točno određenim narodnim zahtjevima i kod toga izbjegavati stvaranju novih ili podržavanju starih elemenata nesloge i protivština, koji bi bili podobni, da poruše mir Evrope, dosljedno mir svijeta.

78.

Jugoslovenski odbor i Brest-Litovsk.*

London, sredinom februara 1918.

Poričemo austro-ugarskoj delegaciji pravo, da zastupa jugoslovenske zemlje, u kojima žive Srbi, Hrvati, Slovenci, na pregovorima o miru. Grof Czernin i njegovi mandanti nijesu nego nasilnici, koji tlače jugoslovenski narod. U austro-ugarskoj delegaciji nema predstavnika Jugoslavena i Čeha, ma da su to njihovi poslanici u bečkom Parlamentu izrijekom zahtijevali. Ta delegacija ne predstavlja potlačene narode Austro-Ugarske, nego samo despotske vlade Beča i Pešte. Ustav austro-ugarski, na koji se poziv lje grof Czernin, nije nego fikcija i prevara. Evo nekoliko ilustrativnih poteza.

U zastupničkoj kući u Beču drže Nijemci polovicu svih mandata, dok je broj Nijemaca u Austriji manji od trećine cjelokupnoga pučanstva. U gospodskoj kući sjede samo nadvojvode i članovi imenovani od cara, u zastupničkoj kući u Pešti svi su skoro mandati u rukama Madžara, koji su samo trećina pučanstva Ugarske, a u magnatskoj kući sjedi aristokracija i članovi, koje imenuje kralj. Trećinu hrvatskoga sabora u Zagrebu sačinjavaju tuđinski plemići latifundiste kao virilisti, po pravu bez izbora. Poslanici na bosanskom saboru u Sarajevu, koji je bio raspušten odmah u početku rata, biraju se po konfesijama, kao na kakovom crkvenom koncilu. Bosna nema svojih predstavnika ni u bečkom ni u peštanskom Parlamentu, pa niti u delegacijama. O njoj se odlučuje bez nje.

Jugoslovenski teritorij od 160.000 klm² vještački je razdijeljen na jedanaest administracija, posve odvojenih. Narod od

* Iz originalnoga koncepta.

sedam milijuna nema dovoljno škola ni željeznica. Iz Dalmacije brže se i jeftinije stiže u Beč i u Peštu, nego u Sarajevo, koji joj je u zaledu. U Bosni muslimanski begovi, u Hrvatskoj, Slavoniji, Kranjskoj i Istri drže madžarski i njemački velikaši i latifundisti najbolje zemlje i šume, dok proletarijat mora da seli u Ameriku. Emigracija iznosi 20% cjelokupnoga našeg pučanstva, što je jedinstvena pojava na evropskom kontinentu.

Nad našim narodom, ovako sapetim, vlada teror i korupcija vladajućega sistema. To je onaj austro-ugarski ustav, na koji grof Czernin upućuje naš narod, da vrši pravo samoodređenja.

U Dalmaciji, Hercegovini i Istri umire se danomice od gladi. Samo Zagreb zaklonio je iz bratske ljubavi 6000 sitne djece iz siromašnijih krajeva. Međutim se proizvodi iz plodnih krajeva Hrvatske, Slavonije, Bosne, Bačke i Banata rekviriraju i izvoze u tuđinu.

Iz govora, što su ih jugoslovenski poslanici izrekli u bečkom Parlamentu, svak se može uvjeriti, kako je na hiljade naših ljudi i žena smaknuto na vješalima i po tamnicama.

Jugoslovenski narod Austro-Ugarske postavljen je izvan zakona. Njegov je glas prigušen, pa stoga Jugoslovenski odbor, koji ga zastupa, protestujući rivindicira za nj pravo na život. Hoćemo da se već jednom oslobodimo od ovakovih atrociteta i da se ujedinimo s našom braćom u Srbiji i u Crnoj Gori u demokratskim slobodama i u jednakopravnosti.

Sjetite se toga vi, koji ste do juče stenjali pod carizmom, u času kad pregovarate o demokratskom miru sa delegacijama ne slobodnih naroda, nego vlada, koje su najsavršeniji predstavnici autokracije, tiranije i militarizma.

Za Jugoslovenski odbor u Londonu

Dr. **Ante Trumbić**,
predsjednik.

79.

Rezolucija hrvatskih, srpskih i slovenskih političara.

Zagreb, 3. marta 1918.

Dana 2. i 3. ožujka 1918. sastali su se u Zagrebu iz **Hrvatske i Slavonije**: Cezar Akačić, Dr. Fran Barac, Dr. Srđan Budisavljević, Dr. Bogdan Bradaška, Dr. Lazar Car, Dragutin pl. Hrvoj, Vojislav Kemf, Ivica Kovačević, Dr. Petar Majer, Jovo Miodragović, Dr. Ante Pavelić, Ivan Peršić, Dr. Živko Petričić, Valerijan

Pribićević, Dr. Svetozar Ritig, Ferdo Rožić, Luka Starčević, Stjepan Stepinac, Dr. Janko Šimrak, Dr. Nikola Winterhalter, te izaslanici socialno-demokratske stranke Rudolf Antolić, Stjepan Batt i Vitomir Korać; iz **Slovenije:** Dr. Izidor Cankar, Dr. Ante Korošec i Dr. Albert Kramer; iz **Bosne i Hercegovine:** Danilo Dimović, Đuro Džamonja, Kosta Majkić, Dr. Joza Sunarić i Vojislav Šola; iz **Dalmacije:** Dr. B. G. Anđelinović, Dr. Melko Čingrija, Dr. Mate Drinković, Ivo de Grisogono, Dr. Ivo Krstelj, Dr. Jozo Smodlaka i Cherubin Šegvić; iz **Istre:** Dr. Đuro Červar, Ivan Mandić, Dr. Mate Laginja i Vjekoslav Spinčić; iz **Međumurja:** Dr. Ivan N. Novak.

Sakupljeni, nakon rasprave o općem političkom i narodnom položaju, složni su u tome, da je nužna koncentracija svih stranaka i grupa, koje, stojeći na stanovištu narodnoga jedinstva te oslanjajući se o načelo narodnoga samoodređenja, traže svoju narodnu nezavisnost i na demokratskim temeljima uređenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba.

80.

Rezolucija narodne skupštine u Zadru.*

Zadar, 3. marta 1918.

Građanstvo Zadra i okolice, sakupljeno dana 3. ožujka 1918.:

1. zahtijeva potpuno i bezuvjetno provedenje načela samoodređenja naroda kao jedini uslov života i slobodnog razvitka jedinstvenog naroda Slovenaca, Hrvata i Srba;

2. odobrava akciju narodnog predstavništva, započetu bečkom deklaracijom dne 30. svibnja 1917., koja ide za postignućem državne samostalnosti Južnih Slovena;

3. izražava »Jugoslavenskom klubu« u Beču zahvalnost, što je iznio na javnost nečuvena nedjela počinjena na našem narodu od početka ovoga rata te zahtijeva dužnu odmazdu;

4. očekuje, da će narodni zastupnici ustrajati nepokolebivo u tom pravcu, solidarni sa zastupnicima bratskoga češkoga naroda, sigurni o jednodušnom pristajanju i potpori svoga naroda.

* S ovom je rezolucijom u vezi ovaj proglas:

Potpisani narodni zastupnici na carevinskom vijeću i dalmatinskom saboru pozivlju građanstvo Zadra i okolice mu na javnu skupštinu, u kojoj će se izvijestiti o političkom položaju našega naroda.

Skupština će biti u nedjelju 3. ožujka 1918. u šest i po sati uveče u prostorijama „Hrvatske čitaonice".

U Zadru dne 26. veljače 1918.

Baljak, Biankini, Ivčević, Machiedo, Matulina, Medini, Perić, Prodan, Simić.

81.

Proglas Dr. Ante Trumbića.*

Na proljeće 1918.

Jugosloveni!

Draga braćo Srbi, Hrvati i Slovenci!

Jugoslovenski odbor i sve velike američke organizacije, koje se kupe oko njega, šalju Vam pozdrav, i u velike odobravaju jednodušnost našega naroda u svim našim krajevima u borbi za svoje oslobođenje.

Imao sam prilike razgovarati s ministrima: Orlandom, Balfourom, Lloyd-George-om, Clemenceau-om i drugim uvaženim ličnostima. Samo se po sebi razumije, da ne mogu saopćiti podrobnosti, jedino Vam poručujem, da naša stvar stoji potpuno dobro. Ako bi se išta desilo, što ne bi mogli u prvi mah pravilno shvatiti, imajte potpunu sigurnost, da je naša stvar važno pitanje svih naših saveznika. Mi smo s Italijom sada u najboljim odnosima.

Misao, da se Austrija može reorganizovati i odvojiti od Njemačke, potpuno je napuštena od svih saveznika. Svi su oni jednodušni i uvjerenja, da Austrija poslije rata ne može postojati. To isto uvjerenje imaju i u Berlinu, i zato je car Wilhelm prinudio Karla na potpunu kapitulaciju i oborio ga na položaj svoga »Bundesfürsta«. Tim faktom dolazimo u još gori položaj nego li je bio prije rata. Postupak kralja Karla lišava i posljednjega slabića svake obaveze spram države i dinastije, a namiče dužnost krajnje i bezobzirne borbe protiv takovog rješenja našega pitanja.

Pozivam sve na krajnju borbu, ne bojeći se žrtava, jer bez žrtvi ne stiče se sloboda.

Moramo biti apsolutno jednodušni i nastupiti kao muževi. Svaki pojedini treba da poradi, kako god zna i može, sve, da postignemo našu slobodu i ujedinjenje. Čini moraju biti takovi, da vas uzmognu poštovati prijatelji i saveznici, a neprijatelji da vide, da imadu posla s narodom energičnim i svjesnim onoga, što hoće, i da ne preza pred žrtvama.

Zahvaljujem za veliku potporu, koju nam daje Vaše patriotičko držanje i borite se neustrašivo, živo, sa svim sredstvima protiv »Mittel-Europe«, da uskrsne slobodna Jugoslavija.

Dr. **Ante Trumbić.**
predsjednik Jugoslovenskoga odbora.

---

* Ovaj je proglas bačen iz talijanskih aeroplana po raznim krajevima Istre, Slovenije i Hrvatske (i nad Zagrebom). Po (nedatovanom) originalu.

82.

Rezolucija narodne skupštine u Zametu.*

Zamet, 7. aprila 1918.

I. Skupštinari izjavljuju, da odobravaju dosadašnji rad zastupnika na carevinskom vijeću, združenih u Jugoslovenskom klubu, navlastito njihovu deklaraciju od 30. svibnja 1917.

II. Pozivlju svoje spomenute zastupnike, da nepokolebljivo ustraju u borbi za ujedinjenje Jugoslovena i za njihovu državnu samostalnost, na temelju samoodređenja naroda, a pri tome neka budu uvjereni, da će ih narod do zadnje kapi krvi poduprijeti.

III. Prosvjedujemo proti svakom pokušaju, nadošlom bilo s koje strane, da se rascijepa jugoslovenski narod na njegova pojedina plemena, time da im se narine s jedne strane tobožnja Velika Hrvatska, te se pozivlju svi narodni zastupnici, da najodrešitije ustraju u ostvarivanju nezavisne i samostalne države, u kojoj će biti potpuno ujedinjeni svi Slovenci, Hrvati i Srbi.

IV. Odlučno zahtijevamo od jugoslovenskih zastupnika, bez razlike stranaka i svjetskog naziranja, da se u rješenju narodnih pitanja istovjetuju s borbom češkoga i drugih slovenskih naroda u monarhiji te da neustrašivo nastupaju rame o rame s njihovim predstavništvom.

V. Ogorčenjem osuđuju posve neosnovane napadaje grofa Czernina na pojedince u državi nalazeće se vođe bratskoga nam češkog i drugih slovenskih naroda u monarhiji, s kojima se Jugosloveni izjavljuju solidarni u borbi za postignuće njihovih narodnih ideala.

83.

Izjava dalmatinskih zastupnika.**

Zadar, 14. aprila 1918.

Hrvatski i srpski zastupnici Dalmacije na saboru i na carevinskom vijeću, na sastanku u Zadru dne 13. i 14. travnja 1918., izjavljuju:

1. Jednodušni smo i solidarni sa djelovanjem Jugoslovenskoga kluba u Beču u pogledu ujedinjenja Slovenaca, Hrvata

* Veliku narodnu skupštinu u Zametu (u Istri) sazvao je narodni zastupnik V. Spinčić, a prisustvovao joj je velik broj naroda iz Istre; uz Spinčića bijaše glavni govornik još i narodni zastupnik dr. Poščić.

** Zastupnici Dr. Dušan Baljak, Juraj Biankini i don Ivo Prodan pozvali su 29. marta na sastanak u Zadar sve hrvatske i srpske narodne zastupnike, a uz njih i predsjednika Jugoslavenskoga kluba dr. Korošca.

i Srba u jedno samostalno državno tijelo, te ćemo ga u radu za ostvarenje toga cilja svim silama podupirati.

2. U ime grubo povrijeđenih temeljnih državnih i zemaljskih zakona, koji zajamčuju saziv sabora redovito jedanput na godinu, najogorčenije prosvjedujemo, što dalmatinski šabor nije preko šest godina bio sazvan te zahtijevamo, da budu raspisani novi izbori, toliko za sabor, koliko za općinska zastupstva, koja su morala biti odavno obnovljena, a u mnogima se još uvijek protuzakonito podržava komesarijat.

3. Prosvjedujemo protiv dosadašnjem po naš narod zatornom sistemu te proti nasiljima i progonima, kojima padoše žrtvom tisuće čestitih građana Dalmacije i bratskih susjednih zemalja, te zahtijevamo, da se svim nepravedno progonjenima i mučenima — a to su malo da ne svi, po priznanju samih političkih oblasti i sudova — dade potpuna zadovoljština i da se strogo kazne svi krivci, makar kakove počasti u metežu terora iznudili — već cijelom svijetu poznatih na našem narodu počinjenih grozota.

4. Dalmacija je financijalno potpuno iscrpljena. Nestalo je iz blagajna svih uložaka i prištednja. Vinogradi uništeni filokserom propadoše stubokom, a za četiri godine ratovanja nije bilo radnih ruku, koje bi ih amerikanskom lozom obnovile, ribarstvo potpuno upropašteno, a mreže poderane bez mogućnosti obnove; škrti rod maslina rekviriran i većinom otet domaćem potrošku, sušom uništeni usjevi, stoke nestalo, strahovita glad, ne pred vratima, već u kući, jer je vlada odavna uskratila narodu one životne namirnice, koje mu je obećala i koje mu je dužna. Stoga mi izjavljujemo, da ne imajući sabora, ni načina da narodu pomognemo, otklanjajući od sebe svaku odgovornost za sve užasne posljedice, koje će slijediti i koje već žrtvama napunjaju naša grobišta, i zahtijevamo od vlade, da bezodvlačno dovede u Dalmaciju izostale životne namirnice, jer je to jedini način i skrajno vrijeme, da se narod spase od neminovne katastrofe. Zahtijevamo, da se uvede slobodno trgovanje životnim namirnicama i slobodan izvoz i uvoz iz jedne pole monarhije u drugu i da se tako oduzme nekim javnim organima mogućnost sebičnih zloporaba životnim namirnicama, koje prouzročiše ovo užasno stanje.

5. Najogorčenije osuđujemo i sve one besavjesne špekulante, koji ove kritične prehrambene i trgovačke prilike izrabiše u svoju korist, a na štetu pučanstva, i to često sa znanjem i pogodovanjem javnih organa.

6. Želimo da vlada na umirenje pučanstva bezodvlačno objelodani nabavne fakture svih aprovizacionih nabavljača i popis svih količina šećera i krušne te ine hrane, koje su bile poslate u Dalmaciju, te kojim korporacijama i kojim osobama i u kojoj mjeri bjehu porazdijeljene. Obzirom pak na općenito opažene nerede u opskrbi Dalmacije zahtijevamo, da Zemalj-

skom odboru ili od njega odaslanim povjerenicima, bude dopušten uvid u sve opskrbne poslove i dano pravo kontrole.

84.

Izjava „Jugoslovenskoga kluba“ i „Češkoga svaza.“

Beč, 18. aprila 1918.

Ker je grof Czernin podpiral aneksijsko politiko nemškega cesarstva ter sam ustvaril novo netivo na vshodu z aneksijami in drugimi napačnimi ukrepi, ker se je frivolno igral s pojmom narodne samoodločbe in je s samovoljnimi premembami dokumentov s pomočjo c. in kr. poslanika pl. Wiesnerja omejal vero v poštenost avstrijske diplomacije, se je vedoma odstranil z edino mogoče poti, ki bi čimprej mogla silno trpečim narodom monarhije prinesti mir. S svojim govorom pred nepoklicanim forom, v katerem je Nemce in Mažare hujskal proti sodržavljanom, čeprav je natančno vedel, da so naši narodi solidarni z voditelji, in s katerim je brez vsakega razloga telebil v svet z debato o prejšnjih mirovnih poskusih, je zopet podaljšal vojsko za nedogleden čas. Diplomatična samostojnost je s Czerninovo pomočjo doživela drugi Kraljevi Gradec,[1] žal ž njo tudi mir, ki avstrijska-ogrska demokracija tako krepeni po njem.

Mi Čehi in Jugoslovani smo kljub nemškemu zasmehovanju dosledno zahtevali demokratizacijo tudi zunajne politike, posebno udeležbo ljudskih zastopnikov pri mirovnih pogajanjih. Naš predlog za spremembo ustave v tej smeri pa so nemške meščanske stranke rogaje odbile. Če te stranke, ki so proti Slovanom vedno klicale na pomoč absolutizem, danas govore o demokratizaciji in neodgovornih faktorjih, moramo to označiti kot hinavščino, pravtako, kakor je to vse ogorčenje proti »veleizdajalcem«, ker danes vidimo, da gori omenjene stranke odpovedujejo državi pomoč, glasove in zvestobo, kakor hitro se zgodi kaj, kar njim ni všeč. Ta vrišč vojsko le podaljšuje in je toliko bolj vreden zaničevanja, ker kršćanski socialci in nemški nacionalci dobro vedo, da zastopajo le neznaten drobec prebivalstva ter da za svojo politiko v Parlamentu nimajo večine.

Naša delegacija bo kakor doslej tudi poslej zasledovala demokratično mirovno politiko z namenom, izvojevati avstro-ogrskim narodom takajšen mir, po katerem naj se obenem ustvari tudi med njimi trajni mir.

Do novega zunanjega ministra nimamo zaupanja z ozirom na njegovo preteklost ter z ozirom na dejstvo, da se je

[1] Misli se na poraz austrijski od god. 1866. (Königgrätz).

njegovo imenovanje izvršilo pod vplivom Madžarov. Tudi on bo, kakor grof Czernin, namestu samostojne taktike, ki bi odgovarjala gorečim mirovnim željam vseh avstrijskih-ogrskih narodov, vodil politiko pod vplivom od zunaj, ki brani tuje interese ter zasleduje enostranske narodne cilje.

85.

Rezolucije hrvatske socialističke stranke.*

Zagreb, 1. maja 1918.

Hrvatski proletarijat po prvi puta za ovoga strašnog rata dolazi u položaj, da može proslavom 1. svibnja manifestirati svoju nepokolebivu vjernost socijalističkim načelima i težnjama.

I kao svoju prvu riječ podiže plameni prosvied protiv strašnoga rata, koji danas pustoši Evropom, a za volju raznih nezasitnih imperijalističkih ciljeva i prohtjeva. Proletarijat Hrvatske i Slavonije, dosljedno svojem socijalističkom uvjerenju, zahtijeva, da se ovaj rat čim prije završi na takav način, da mir bude trajan i osiguran. Pravedni i trajni mir pak smatra mogućim samo onda, kad bude potpuno udovoljeno prirodnim i opravdanim težnjama svakoga pojedinog naroda, da sebi osigura potpunu nacionalnu slobodu, nezavisnost i suverenost. A osiguranje pak ovakove slobode, nezavisnosti i suverenosti, drže sakupljeni, da je prema današnjem stupnju razvitka ljudskoga društva najizdašnije pruženo samo u potpuno slobodnim, nezavisnim i suverenim nacionalnim državama t. j. u državama s teritorijalno-etnografskim granicama svake pojedine nacije. Prema tome proletarijat Hrvatske i Slavonije, dosljedno odlukama ranijih nadležnih nacionalnih i internacionalnih socijalističkih kongresa, a naročito jugoslov. socijal. konferencije u Beogradu i Ljubljani, stoji na stanovištu, da su Slovenci, Hrvati i Srbi jedan jedinstveni narod, pa da i njih prema tomu idu svi atributi jednog naroda, a naročito prema tome postoji i neutrnjivo pravo, da i taj narod sebi uredi samostalnu, slobodnu i nezavisnu državu. Ovaj prirodni i opravdani zahtjev svoga naroda smatra i proletarijat ove zemlje aktuelnim, pa stoga zahtijeva, da budući svjetski mir bude utemeljen, kako na slobodi sviju, tako i na slobodi našeg troimenog naroda. Proletarijat Hrvatske i Slavonije, naglašujući i manifestirajući ovogodišnjom proslavom 1. svibnja za ovaj najglavniji postulat budućeg trajnog svjetskog mira, naglašuje ujedno, da smatra drugim glavnim postulatom svjetskoga mira prelaz iz društva kapitalističkoga u društvo socijalističko. Težnja kapitalističkih

* Skupštinu hrv. socialno-demokratske stranke otvorio je g. Geza Brudnjak, a prisustvovalo joj je i više članova jugoslovenske demokratske stranke (grupa oko „Glasa SHS“). Glavni govornik bješe g. V. Korać a onda (kao gost) g. Dr. Drinković. Rezolucija prihvaćena je jednoglasno.

klasa i imperijalističkih nacija, da neograničeno vladaju svijetom, utemeljena je u biti samog kapitalističkog društvenog poretka, pa zato ni ovih težnja ne će sasma nestati, dok god ovaj društveni poredak uopće postoji.

Zato proletarijat ove zemlje smatra pobjedu socijalizma u Evropi i u čitavom svijetu najglavnijom, najdubljom i najtrajnijom garancijom općega svjetskoga mira i onemogućenjem svakog rata u budućnosti. Dosljedno tome, proletarijat Hrvatske i Slavonije zato naglašuje, da međunarodnu klasnu solidarnost i klasnu borbu proletarijata i nadalje smatra najboljim i najuspješnijim instrumentom, ne samo svog klasnog, već i nacijonalnog oslobođenja. Radi toga traže sakupljeni što skoriju obnovu socijalističke internacionale, no kao preduvjet obnove i trajnoga opstanka internacionale drže nužnim, da ne samo svi članovi internacionale teorijski priznadu opravdanost zahtjeva za pravom nacijonalnoga samoodređenja, već da i u praksi napuste politiku t. zv. s t a t u s q u o u odnosima među nacijama, pošto je ta politika u praksi neiskrena, u bitnosti konzervativna i reakcijonarna. Takova politika je na štetu malenih i potlačenih nacija, pa je prema tome nesocijalistička. S tih razloga traže zastupnici, da sve stranke soc. internacijonale priznadu zahtjev za pravom samoodređenja svakog pojedinog naroda zahtjevom socijalističke praktične politike, pošto je trajni opstanak internacijonale moguć tek na temelju jasnoga praktičnog programa za socijalističku politiku, jer će se tek takovim jasnim praktičnim zahtjevima onemogućiti socijalističko služenje imperijalističkim ciljevima, bilo koje klase ili nacije. U pomanjkanju ovakovog praktičnoga i taktičkog programa, socijalističke internacijonale u nacijonalnom pitanju vide jedan od najglavnijih uzroka sloma druge internacijonale. Potreba i mogućnost ovakovog programa, kakovi programi postoje za mnoga druga politička i socijalna pitanja, ukazuju se zato kao jedan od nužnih preduvjeta obnove internacijonale. Naglašujući ovu bitnu značajku ovogodišnje proslave 1. svibnja, proletarijat Hrvatske i Slavonije naglašuje ujedno, da ostaje i kod svih ostalih zahtjeva svoje klase i svoje socijalističke stranke. Naročito traži bezodvlačnu demokratizaciju i socijalizaciju države i svih njenih institucija, a kao prve praktične zahtjeve u ovom pravcu ističe uvedenje čistog, jednakog, izravnog i tajnog prava glasa za sve izbore u ustavna tijela, zatim slobodu govora, sastajanja i štampe, potpunu samoupravu općine, kotara i županija, nezavisnost sudačku i ukidanje stajaće vojske. Naročito ističu sakupljeni i ovoga puta temeljni zahtjev proslave 1. svibnja, zahtjev za normalnim osamsatnim dnevnim radom i izdašnom socijalnom zaštitom proletarijata. Ispunjenje svih istaknutih zahtjeva smatraju sakupljeni kao uvjete svoga socijalnog i političkog oslobođenja, pak zato izjavljuju, da će se i nadalje boriti za njihovu potpunu slobodu.

Ova će se rezolucija danas primiti u svim skupštinama u zemlji. To je naš zavjet, u tom pravcu moramo svi raditi i boriti se.

»Da živi nezavisna jugoslovenska država, da živi nacijonalno i socijalno oslobođenje cijeloga svijeta, a i našega naroda. Da živi socijalna demokracija!«

86.

Rezolucije velike slovenske pučke skupštine.

Postojna, 5. maja 1918.

Na narodnem taboru 5. majnika 1918. popoldne v Postojni zbrane množice slovenskih mož in žena:

1. navdušeno pozdravljajo z jugoslovansko deklaracijo započeto borbo za samostojno državo Slovencev, Hrvatov in Srbov. Izrekajo zaupanje Jugoslovanskemu klubu, zlasti pa navzočnim poslancem dr. Korošču, dr. Lovru Pogačniku, dr. Vladimirju Ravniharju in dr. Ribaru. Pozivljajo poslance, naj v tem boju za našo državo vstrajajo brez ozira na desno in levo. Obsojajo in izrekajo zaničevanje vsem tistim ki hočejo narodu in njegovemu vodstvu streljati v hrbet in kaliti slogo.

2. Obsojajo vse poskuse Seidlerjeve vlade, ki hoče na severu rešavati narodnostno vprašanje v prid Nemcem, a na jugu države pustiti vse pri starem. Obsojajo, da ruši Seidlerjeva vlada z enostranskimi koncesijami v prilog Nemcem vsako možnost kakega narodnega sporazuma, zlasti tudi z obetanjem nemške navtične akademije v Trstu. V času, ko naš preko tisoč let v Trstu in Primorju živeči narod, v tržaškem mestu nima ni ene ljudske šole, kaj šele srednjo ali strokovno šolo, obeta vlada Nemcem navtično šolo, ki naj odje kruh jugoslovanskim mornarjem. S to obljubo je vlada znova pokazala, da z nami noče poravnave, ampak le boj, ki ga sprejmemo in ga bomo izvojevali do konca brez strahu pred preganjanji.

Odlučno obsojamo, da se je vlada odkrižala Parlamenta, t. j. edine kontrole ravno v času, ko je glad že v hiši, ko se razdelitev živil krivično vrši in ko trpljenje vojske narašća do vrhunca. Odklanjamo vsako odgovornost za posledice.

4. Zahtevamo da se nemudoma in brez ozira na katerekoli interese, ki so narodom te monarkije čisto tuji, predlaga premirje in se začno pogajanja za mir, ki naj reši, kar nam je še ostalo živega in kar še imamo, vojsko za vselej onemogoči, a z uvedbo samoodločbe narodov tudi za vselej ustvari podlago za resničen, trajen mir med narodi.

87.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.*

Solun, 5. maja (22. apr.) 1918.

Junaci!

Svetle praznike Hristovog Vaskrsnuća dočekujemo i ove godine usred krvavih ratnih događaja. Na zapadu, na lepim poljima Francuske, naši dični saveznici, Francuzi, Englezi, Amerikanci i Belgijanci, svojim čvrstim bedemom, lome najbolje neprijateljske snage, čekajući svoj momenat da pođu napred i da ih definitivno sruše.

Sve džinovske borbe u Francuskoj, združene sa našim i naših saveznika herojskim naporima na maćedonskom frontu, stvorit će naše narodno ujedinjenje i donet će pravdu i slobodu našem troimenom narodu Srbima, Hrvatima i Slovencima, kao i celom čovečanskom rodu.

Veliki rezultati zahtevaju velike napore, velike žrtve i istrajnost do kraja. U tome se ogledaju vrline jednog naroda i njegovo pravo na život, kao što smo to nebrojeno puta posvedočili pred celim svetom. Mi se ne borimo samo za nas, već i za našu decu, za naše potomke, za buduća pokolenja. Za njih mi podnosimo i podnosit ćemo do kraja sve potrebne žrtve, kao što se i Hristos dobrovoljno žrtvovao za rod čovečiji.

Budite uvereni, da te naše žrtve ne će biti uzaludne. Božjom pomoću one će nam doneti Vaskrs naše lepe otadžbine i ujedinjenje sa ostalom našom dičnom braćom Jugoslovenima.

U to ime Ja vas pozdravljam, ponosni Junaci, sa

»Hristos Vaskrse«.

Aleksandar.

88.

Jugosloveni i Česi protiv austrijske vlade.**

Beč, 7. maja 1917.

U času kad je apsolutističkom odlukom vlade Dr. Seidlera odgođena zastupnička kuća proti volji svoje većine, te u kom se preko glava i proti volji zainteresovanih naroda pripravljaju dalekosežne ustavne promjene, sastaše se na zajedničku sied-

* Iz originala.

** Ova je deklaracija redigovana na zajedničkoj sjednici jugoslovenskih i českih narodnih zastupnika na bečkom carevinskom vijeću povodom izjave u Parlamentu.

nicu Češki Savez i Jugoslovenski klub, da u ime sveukupnih čeških i jugoslovenskih klubova, bez razlike stranaka, solidarno dignu ovaj javni prosvjed:

Zastupnici češkoga i jugoslovenskoga naroda prosvjeduju s najvećim ogorčenjem proti svim pokušajima vlade, da nanovo naredbenim putem uredi davno preživjele i od naroda nepriznate ustavne prilike bez sudjelovanja naših naroda i proti njima. Mi prosvjedujemo tim odlučnije, što se to čini samo od njemačkih šovinista iznuđenim utemeljenjem okružnih poglavarstva u Češkoj. Isto tako odrešito prosvjedujemo proti istodobno naviještenom državopravnom odcjepljenju slovenskih zemalja od čitavoga nerazdjeljivoga naroda Slovenaca, Hrvata i Srba, kao i protiv njemačkoj invaziji na Jadranskom moru. Mi izražavamo našu uzrujanost radi toga, što se vlada usuđuje učiniti sve to u sudbonosnom času svjetskoga rata, te što na naš zahtjev glede samoodređenja i posvemašnje samostalnosti naših naroda, koji su zahtjev čitavoga civilizovanoga i demokratskoga svijeta, odgovara apsolutističkim oktroima, koji ne znače od nas željkovanoga mira niti mogućnost prijateljskoga zajedničkoga života naroda, nego početak borba, kakovih još nije bilo, te koje mogu dalje poći, nego li slute sami začetnici oktroja. Nadalje konstatujemo otvoreno, da se ova pravna nasilja počinjaju na našim narodima u času kad najširi slojevi naših naroda iza besprimjernoga oskudijevanja, beskrajnih ratnih godina i iza posve izjalovljene opskrbne politike stoje pred pravom katastrofom. Zato dižemo ovu tešku optužbu, što se u doba kad nema kruha, te kad stojimo pred posvemašnjim neznanjem onoga što će sutra biti, pomnožavaju beskrajne gospodarstvene i socijalne patnje još političkim, nacionalnim i državopravnim patnjama, te što se općenita uzrujanost tim digla na takav stepen, da se danas posljedice ne mogu niti pregledati. Istodobno dižemo naš glas proti nečuvenom postupku vlade, koja u času kad čitav svijet prožimaju načela demokracije, građanske jednakosti i političke autonomije, nastupa proti nama sa eksperimentima, koji uistinu ne znače ništa drugo, nego ponovno utvrđenje apsolutizma, ponovno umnažanje apsolutističkoga aparata. Na drugoj se strani svijesno prelaze i naumice ignorišu svi zahtjevi naših naroda. Jednakom odlučnošću prosvjedujemo i proti tome, što se u doba, kad parlamenti svih zaista demokratskih država neprekidno i odlučno učestvuju u sudbini svojih naroda, opet odgađa austrijski parlamenat bez svakoga uzroka i bez svake nužde te na štetu javnih aprovizacionih prilika, te što se zastupnici naših naroda opet lišavaju parlamentarne tribine, bez koje su morali tri godine rata biti pod pritiskom vojničke diktature. Odgovornost za posljedice pada u prvom redu na vladu, koja je ovim korakom, koji se nikako ne da ispričati, opet pokazala pred čitavim svijetom, da se Austrija ne može nazvati

ustavnom državom te da se brojčano neznatna i nikome odgovorna oligarhija i birokracija ne usteže, pod pritiskom i uz privolu jednoga dijela njemačko-nacionalnih zastupnika, i članovima Parlamenta općega izbornoga prava začepiti usta, čim se započne bojati, da bi Parlamenat smogao srčanosti, da reče i konstatuje otvoreno, što je prava volja i faktično uvjerenje u tom Parlamentu zastupanih naroda.

Zastupnici češkog i jugoslovenskog naroda izjavljuju stoga, da ne će priznati nikakvog oktroja niti ikakovu jednostranu administrativnu odredbu, ako bi im se ona nametnula te da sa skrajnjim ogorčenjem odbijaju ove mjere, da ne preuzimaju nikakove odgovornosti za dalji razvitak prilika te da se ne će nikakvom silom dati zastrašiti, nego da će solidarno ustrajati u borbi protiv apsolutizma te za gospodstvo demokratske slobode, prava samoodređenja i političke samostalnosti.

U Beču dne 7. maja 1918.

František Stanek. Dr. **Anton Korošec.**

89.

Memorandum američkih Crnogoraca predsjedniku Wilsonu.

U. S. A., maj-agust 1918.

Crna Gora je bila oduvijek kolijevka srpske slobode i njen barjak, razvijen za oslobođenje i ujedinjenje, nije se nikad zavio od propasti naše carevine na Kosovu pa sve do 31. decembra 1915.[1] godine, kojega je kobnoga dana, protivu volje vojske i Parlamenta, vrhovni komandant cielokupne crnogorske armije brzojavnim putem neposredno zatražio mir od austrijskoga suverena.

Ropski položaj naše braće u koji su dovedena kapitulacijom, pripremljenom i izvršenom od najmjerodavnijih faktora, nama, slobodnim Crnogorcima, nameće još veću patriotsku dužnost, da u ime svoje i svoje u ropstvo predane braće uzmemo najživljega učešća u rješavanju našega nacionalnog pitanja i budućem državnopravnom položaju svoje uže otadžbine.

U svrhu ostvarenja naših narodnih aspiracija, prvo kabinet g. Andrije Radovića, a zatim g. Mila Matanovića podnijeli

[1] T. j. 13. jan. 1916. po novom.

su Kruni tečajem 1916. i 1917. godine dovoljno obrazložene predloge o nužnom jedinstvu Crne Gore sa Srbijom i ostalim našim pokrajinama na Slovenskom Jugu, naglasivši joj, da bi inače naša uža otadžbina u najskorije vrijeme presuđena bila na političku, moralnu i ekonomsku smrt, što i svi mi znamo i uviđamo. No, nažalost, Kruna je oba dva tako važna i rodoljubiva predloga odbila, stojeći i dalje na stanovištu separatizma Crne Gore. Takvo držanje i poslije izvršene kapitulacije jedan je od najvećih ataka na naša narodna prava, na našu zdravu nacionalnu svijest i savjest.

Na osnovu svega izloženoga, a koristeći se proklamovanim principom od strane naših moćnih Saveznika: »Sloboda i samoopredjeljenje naroda«, najenergičnije zahtijevamo bezuslovno ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom i ostalim srpskim, hrvatskim i slovenačkim pokrajinama, u jednu nerazdjeljivu demokratsku državu, gotovi na sve žrtve uz našu viteško braću i saveznike za ostvarenje te ideje.

Pravim predstavnikom težnja i želja srpskoga naroda iz Crne Gore priznajemo »Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje u Parizu«, čiji smo program primili za svoj, tim prije što je isti potpisao Krfsku Deklaraciju, koju najoduševljenije pozdravljamo kao izraz vrhovne težnje svih Srba, Hrvata i Slovenaca.

Isključivo zvanične predstavnike Srbije kod Amerike i ostalih Savezničkih sila smatramo i priznajemo za svoje, jer su oni jednovremeno i predstavnici svih Južnih Slovena.

Konstatujemo da je vlada u Neuillyju kod Pariza dovedena protiv narodnih aspiracija za lične interese, te njena akta nikad ne možemo priznati kao akta vlade Crne Gore.

Sljedstveno tome na sav glas protestujemo za sva eventualna zaduženja, koja bi ta vlada činila ili čini, jer za takva zaduženja po svima osnovima državnoga i međunarodnoga prava ne može nikad odgovarati narod, kad ista — protivno našem ustavu — predhodno nije preko svojih predstavnika odobrio.

Naša je odlučna želja, da se sa ovim našim memorandumom upoznadu svi savezнички kabineti i da ga prime kao izraz kolektivne volje našeg cjelokupnog naroda.

Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje.

New-York, 15. (28.) maja 1918.

Slijedi 126 potpisa iz 29 raznih općina sjeveroameričkih. Posljednja datirana je 11. (24.) augusta 1918.

90.

Rezolucija Starčevićeve stranke prava.

Zagreb, 5. juna 1920.

Vijeće Starčevićeve stranke prava, sakupljeno dana 5. lipnja 1918. u Zagrebu, u skladu sa bitnim i temeljnim načelima stranke prava od godine 1861., u kojima je postavljen zahtjev hrvatskoga naroda za slobodnom, nezavisnom i ujedinjenom narodnom državom, kao i u skladu sa bitnim načelima adrese Starčevićeve Stranke Prava od 5. ožujka 1917. i izjave saborskoga kluba Starčevićeve stranke prava u hrvatskom saboru od 5. lipnja i. g., prihvaća slijedeća načela kao osnovku za svoje dalje djelovanje:

I. Narod Hrvata, Srba i Slovenaca jest pod tri imena jedan isti narod. Dosljedno tomu, upirući se o pravo narodnog samoodredenja:

1. Tražimo ujedinjenje i slobodu u narodnoj državi Slovenaca, Hrvata i Srba, u kojoj će narodne osebine troimenoga jedinstvenog naroda biti očuvane, a osiguran državopravni kontinuitet historičko-političkih teritorija. Upirući se napose o historijsko državno pravo, tražimo očuvanje kontinuiteta hrvatske državnosti.

2. Tražimo za državu Slovenaca, Srba i Hrvata čitav teritorij, na kome u neprekidnom kontinuitetu živi naš narod, jamčeći inonarodnim manjinama kulturnu samoupravu. Tom našem narodnom teritoriju neotuđivo pripadaju obale, luke i otoci sjevernog i istočnog Jadrana.

3. Tražimo državu uređenu na načelima potpune građanske slobode i demokratske samouprave, te pravne i društvene jednakosti, t. j. mogućnosti gospodarskoga opstanka i potpunoga provjetnog i društvenog razvitka svih državljana.

II. Vijeće Starčevićeve Stranke Prava, uvažujući da je naš narod mal ne isključivo poljodjelski i da je Starčevićeva stranka prava u svojoj ogromnoj većini stranka seljaka-poljodjelaca, naglasuje, da će Starčevićeva stranka prava svoje sile posvetiti organizaciji i napredku hrvatskog seljaka i poljodjelskog staleža, te da će tražiti, da i čitava gospodarsko-društvena organizacija države bude provedena u skladu s tim temeljnim i načelnim stanovištem stranke.

III. Vijeće Starčevićeve Stranke Prava, sakupljeno dana 5. lipnja 1918., saslušavši izvještaj o radu stranke, jednoglasno izriče vodstvu i saborskom klubu Starčevićeve stranke prava svoje odobrenje za dosadašnji rad i potpuno povjerenje za dalje djelovanje u dosadašnjem pravcu.

IV. Vijeće Starčevićeve Stranke Prava, sakupljeno dana 5. lipnja 1918., odobrava rad vodstva Starčevićeve stranke

prava oko koncentracije svih neodvisnih i nekompromitovanih narodnih elemenata, te ovlašćuje središnji odbor na dalji rad u smislu saopćenja zagrebačkog sastanka dana 2. i 3. ožujka t. g.

91.

Izjava dalmatinskoga Zemaljskog Odbora.*

Zadar, 19. juna 1918.

Preuzvišenosti!

Kako se može razabrati iz glasova koji kolaju po novinama, iz pregovora koji se vode u Budimpešti te iz drugih znamenitih znakova, rek bi, da se u mjerodavnim krugovima namjerava konačno riješiti pitanje o pripadnosti kraljevine Dalmacije i ujedno urediti državopravni odnošaj Bosne i Hercegovine, koje bi se po toj osnovi imale anektirati Ugarskoj ili bi s njom stupile otprilike u isti odnošaj, kao što su Hrvatska i Slavonija, s posebnim banom na čelu uprave.

Prema ovakovim osnovama Zemaljski Odbor, kao predstavnik sabora kraljevine Dalmacije i kao tumač narodnih osjećaja i misli, smatra se dužnim svečano naglasiti, da se o sudbini kraljevine Dalmacije ne smije stvarati nikakve odluke, a da njezino ustavno zastupstvo ne bude saslušano i privolu izjavilo.

Ovaj elementarni zahtjev sadašnjega javnoga prava, našao je glede Dalmacije svečano priznanje i sa strane Njeg. Veličanstva cesara i kralja Franje Josipa I., blage uspomene, kad je godine 1861. pozvao dalmatinski sabor na izbor zastupnika, koji bi ujedno sa zastupnicima hrvatskoga sabora pregovarali o sjedinjenju i o dotičnim uvjetima, i kad je svojim reskriptom priopćio hrvatskom saboru tadašnji zaključak dalmatinskoga sabora. Rek bi da se spomenutim planovima namjeravalo riješiti i jugoslovensko pitanje, ali takovo rješenje ne bi odgovaralo niti stanovištu sabora kraljevine Dalmacije, niti volji pučanstva ove zemlje, niti cjelokupnosti naroda.

Kad su prvi put godine 1870. Hrvati i Srbi stupili kao većina u dalmatinski sabor adresom na svjetlu krunu, sabor je dao izražaja želji narodnoga ujedinjenja na temelju hrvatskoga državnoga prava, koje potpuno odgovara i prirodnom i narodnom pravu. Istina je težnjama dala oduška saborska adresa, glasovana godine 1871.

---

* Ovu je izjavu predao predsjednik sabora kraljevine Dalmacije, Dr. Vicko Ivčević, osobno u ime Zemaljskoga odbora, namjesniku dalmatinskom grofu Attemsu, dne 20. juna.

U adresi godine 1902. sabor je istakao, kako su dotadašnje upravne prilike učvrstile uvjerenje, duboko usađeno u srcu vjernoga naroda ove zemlje, da bi združenje zemalja Hrvatima napučenim u jednu državopravnu skupinu, u granicama sveukupne monarhije, a pod žezlom svojih zakonskih vladara Habsburške kuće, najbolje zajamčile njegov narodni razvitak.

Nakon što je previšnjom odlukom 5. listopada 1908. Njeg. Veličanstvo car i kralj Franjo Josip I. protegnuo svoja suverenska prava i ustanove Pragmatičke Sankcije i na Bosnu i Hercegovinu, sabor dalmatinski, u adresi glasovanoj u zasjedanju godine 1909. istakao je, da narod u Bosni i Hercegovini zajedno s narodom u Dalmaciji i Hrvatskoj i Slavoniji sačinjava jednu teritorijalnu, jezičnu i narodnu cjelinu, te izrazio želju, da bi se predstavnicima naroda u Bosni i Hercegovini pružila prilika, da sporazumno s jednim istim narodom hrvatskoga i srpskoga imena u svim ovim zemljama odluči o svojoj daljoj budućnosti.

Dalmacija je uvijek težila za tijesnim spojem s Bosnom i Hercegovinom, kao prirodnim svojim zaleđem. Stoga je ona u svoje doba pozdravila okupaciju, i u prilog iste i radila. Na žalost, njezine se nade nijesu ispunile.

U dualističkoj upravi na prometnom polju ugarski su interesi uvijek prevladivali, a željezničkom spoju Bosne sa Splitom stavljale su se zapreke sa strane Ugarske; zato se taj spoj ni poslije četrdeset godina prošlih od okupacije, nije oživotvorio. Ako se to moglo dogoditi, kad Ugarska nije sama o sebi mogla raspolagati, nameće se zabrinutost, da bi se taj položaj još pogoršao, kad bi vrhovna uprava prešla posve u njezine ruke.

Ovaj projekt protivi se dakle narodnim i gospodarskim interesima Dalmacije, u koliko bi od nje otrgao Bosnu i Hercegovinu.

No ideja narodnoga ujedinjenja Južnih Slovena u monarhiji nije se mogla zaustaviti na zemlje u monarhiji, obitavane od Hrvata i Srba, nego se po samoj prirodi stvari morala protegnuti i na treće pleme čitavoga jugoslovenskoga naroda, koje u istoj monarhiji živi, na braću Slovence.

Svjetskim događajima zadnjih godina, ta se ideja razvila do dubokoga nepokolebljivoga uvjerenja: Hrvati, Srbi i Slovenci uvidjeli su, da u njihovom ujedinjenju u jednu državnu skupinu u monarhiji, pod žezlom vladara Habsburške kuće, leži jamstvo za njihov opstanak i dalji razvitak.

Tako je postala rezolucija od 30. svibnja 1917., koja nosi potpis sviju hrvatskih, srpskih i slovenskih zastupnika na carevinskom vijeću, a našla je živoga odjeka i u ovoj zemlji, a i odobrenje hrvatskih i srpskih zastupnika na dalmatinskom saboru na sastanku od 13. travnja tek. godine.

Ovo bi bio najprikladniji, životnim potrebama naroda i duhu vremena najbolje odgovarajući način riešenja jugoslovenskoga pitanja u monarhiji, a mjesto da njezina moć oslabi, ojačao bi ju, jer moć monarhije leži u prvom redu u jakosti i zadovoljstvu njezinih naroda, a koliko vrijedi jugoslovenski narod i zemlje koje on obivata, pokazalo se je u ovom ratu.

Osnove, o kojima rek bi da se raspravlja, mogle bi odgovarati kojekakvim imperijalističkim tendencijama, ali ne odgovaraju opravdanim težnjama jugoslovenskoga naroda; pobudile bi pak nezadovoljstvo i ogorčenje, kad bi ih se pokušalo provađati.

Ovaj se Zemaljski Odbor, kao tumač osjećaja naroda ove zemlje i štitnik njezinih interesa, smatra dužnim, da to priopći Vašoj Preuzvišenosti s molbom, da ovu predstavku, prožetu tradicionalnom vjernošću i iskrenom otvorenošću, izvoli donijeti do previšnjega znanja.

92.

Rezolucija narodnoga zbora u Splitu.

Split, 2. jula 1918.

Hrvati i Srbi iz svih krajeva Dalmacije, pristalice svih dalmatinskih predratnih stranaka, na sastanku u Splitu dne 2. srpnja 1918., jednodušno su složni u slijedećim mislima vodiljama.

1. Ozbiljnost historijskoga časa, koji preživljavamo, zajedništvo pretrpljenih progonstava i nevolja, bjelodane osnove naših narodnih neprijatelja, upravljane direktno proti našoj narodnoj egzistenci, već su izbrisali sve stranke i njihove razlike, te duhovno ujedinile sveukupno pučanstvo dalmatinsko u jednoj političkoj misli, u jednom političkom cilju: biva, etničko jedinstveni narod Srba, Hrvata i Slovenaca ima neotuđivo pravo i dužnost, da sredstvom samoodređenja ostvari svoju jedinstvenu nezavisnu državu.

Prema tome smatramo nužnim jedinstveni politički rad čitavoga pučanstva dalmatinskoga, dok god ne bude postignuto ili barem obezbijeđeno postignuće toga vrhovnoga narodnoga cilja, a svako cijepanje narodnih sila zbog pitanja drugoga reda ili koja danas nijesu aktuelna, smatramo za narodnu stvar štetnim.

2. Bira se uprava »Narodne Organizacije Srba, Hrvata i Slovenaca u Dalmaciji«, sastojeća od šesnaest lica,[1] koji se

[1] Izabrani bijahu: Don Ante Anić, Dr. Roko Arneri, pop Jovo Bučin, Dr. Gajo Bulat, Dr. Uroš Desnica, Dr. Mate Drinković, Ante Franić, Ivo de Grisogono, Dr. Ivo Krstelj, Dr. Jerko Machiedo, Dr. Ivan Majstrović, Milan Marušić, Dujam Mikačić, Pavao Roca, Dr. Roko Vuković.

broj može do potrebe kooptacijom i povećati. Ta će uprava voditi akciju u Dalmaciji u smislu ovih načela, te će sudjelovati, a do potrebe i pokrenuti identičnu i analognu akciju na okupljanje nezavisnih narodnih elemenata u drugim našim krajevima pa će u tu svrhu odrediti delegate Dalmacije za eventualno opće Narodno Vijeće Srba, Hrvata i Slovenaca.

U Splitu 2. srpnja 1918.

93.

Rezolucija Nar. Organizacije za Hrvatsko Primorje i Istru.

Sušak, 14. jula 1918.

I. Veliki narodni cilj: stvaranje jedinstvene, slobodne, nezavisne, na demokratskim temeljima uređene, socijalno pravedne države Slovenaca, Hrvata i Srba, traži jedinstveni politički rad cijeloga naroda i okupljanje njegovo u opću Narodnu Organizaciju. U tu svrhu stvara se »Narodna Organizacija za Hrvatsko Primorje i Istru«, i bira se uprava Narodne Organizacije od dvanaest lica s pravom kooptacije.

II. Sastanak radosno pozdravlja provedenje Narodne Organizacije Slovenaca, Hrvata i Srba za Dalmaciju, i izriče svoje uvjerenje, da će se za primjerom Dalmacije, Hrvatskoga Primorja i Istre povesti i ostali krajevi našega naroda.

III. Sastanak naročito ističe, da postignuće velikoga cilja narodnoga ujedinjenja i oslobođenja traži, da prestanu stranačke borbe među narodnim strankama i da se učini kraj svakom strančarenju te da se izbjegne svako cijepanje narodnih sila zbog pitanja drugoga reda.

94.

Velika politička skupština u Mansion-House-u.*

London, 25. jula 1918.

»Srpski (jugoslovenski) odbor za narodne ratne ciljeve« stupio je u život u četvrtak 25. jula 1918. poslije podne, na dobro posjećenom i oduševljenom sastanku održanom u gradskoj kući (Mansion House) u Londonu. Gradski načelnik (Lord Mayor) predsjedaše, a među onima, koji su bili prisutni, nahodili su se:

* Prevod s engleskoga.

I. Zastupnici britske vlade: Vrlo poštovani Arthur James Balfour O. M., član kraljevskoga društva (akademije), član Parlamenta, doktor prava, doktor civilnoga prava, državni tajnik za spoljne poslove. Izvanredno (most) poštovani markiz Crewe, vitez reda podveze, tajni savjetnik, magister slobodnih umjetnosti (Master of Arts), doktor prava. Profesor C. W. C. Oman i gosp. Jan Malcolm, član Parlamenta (spoljno ministarstvo). Kapetan H. Tempeley i kapetan Ingram (ratno ministarstvo).

II. Diplomatski zbor: Njeg. Preuzv. talijanski poklisar, zastupnici francuskog poklisarstva (savjetnik de Fleuriau), Sjedinjene Države Amerike, Japan, Njeg. Preuzv. gosp. Nabokov (Rusija), Njeg. Preuzv. grčki ministar, Njeg. Preuzv. brazilski ministar, Njeg. Preuzv. srpski ministar (Jovan Jovanović), srpski vojni atašej, g. Boresco, rumunski chargé d' Affaires, g. M. M. Rakić, savjetnik srpske legacije, i drugi.

III. Zastupnici britskih dominiona.

IV. Šerifi (sheriffs),[1] kapetan i šerif Sir G. Rowland Blades i šerif Sir H. F. Hepburn.

V. Zastupnici »Srpskog Društva« u Velikoj Britaniji (Serbian Society of Great Britain): Sir Arthur Evans, Mr. Wickham Steed, Dr. Seton Watson, Mr. James Bery — i drugih englesko-inostranih društava i političkih korporacija.

VI. Dr. Beneš od češko-slovačkoga Narodnog Vijeća, Mr. Maquarie od kraljevskoga literarnog društva (Royal Society of Literature), Mr. W. Ward od Narodnoga bratskoga vijeća (National Brotherhood Council), gg. Čeda Mijatović, prof. Bogdan Popović, Dr. Miće Mičić (od Jugoslovenskoga odbora u Londonu) i drugi.

Prvih pet redova rezerviranih sjedala bilo je zaposjednuto od zastupnika društava, zakladà i institucijâ, koje rade za Srbe i Jugoslovene u Velikoj Britaniji ili su u svezi s njima. (Srpska potporna zaklada, Srpski Crveni Križ, Bolničko društvo škotskih žena, Britski Cryeni Križ, Odbor za ratne bjegunce, Spomen-zaklada Dr. E. Inglisove, kraljevska ratarska zaklada za saveznike, Društvo kršćanskih mladića, Srpska crkvena zaklada itd.).

Tečaj skupštine.

Predsjednik, otvarajući skupštinu, reče: Mi se sastajemo danas na posvetnu skupštinu Srpskog (jugoslovenskog) odbora za narodne ratne ciljeve. Držim da nije potrebno, da se u skupštini, kao što je ova, mnogo reče o Srbiji. Mi svi

[1] Časnici grofije, u kojoj leži London (Middlesex), a grofija je otprilike naša županija. Dakle: veliki župan i podžupan.

znamo što je Srbija učinila. Ona nije od svoje volje ušla u rat, nego da se obrani od tiranije, kao što se i mi u ovom času borimo za pravednost i čast i slobodu i protiv tiranije, i ja držim, da nijedan narod u Evropi nije za to dao ljepši izgled od same Srbije. (Čujmo, čujmo, i poklici.) S ovo malo riječi hoću da zamolim Njeg. Preuzvišenost srpskog ministra, da razloži težnje srpskog (jugoslovenskog) odbora za ratne ciljeve.

Srpski ministar **Jovan M. Jovanović** zahvali Lord Mayoru i pozdravi prisutnoga Mr. Balfoura, talijanskoga poklisara i sve druge na platformi i u dvorani. On reče[1]:

Gospodine načelniče (My Lord Mayor), Vaše Preuzvišenosti, gospođe i gospodo! Nikad nijesam više nego danas požalio svoju nesposobnost, da izložim i rastumačim britskoj publici engleskim jezikom stvar moje domovine, i ujedno da zahvalim našim dobrim britskim prijateljima za njihovu prijaznu potporu naših narodnih želja i ratnih ciljeva.

Zahvaljujem državnom tajniku spoljnih poslova[2] za čast, koju nam iskazuje, jer svojom prisutnošću čini ovaj sastanak jednim od važnih događaja u povijesti jugoslovenskoga plemena.

Zahvaljujem zastupnicima Kanade i drugih britskih dominiona, koji su podupirali našu stvar i pomogli našem narodu u nevolji za trajanja ovoga strašnoga rata, te molim, da bi također svojim plemenitim i prijaznim zemljacima isporučili našu najsrdačniju hvalu.

Zahvaljujem Njegovoj Preuzvišenosti talijanskom poklisaru za njegovu spremnost, da svojom prisutnošću pri ovom sastanku podupre sporazum stvoren na rimskoj konferenciji između Talijana i Jugoslovena.[3]

Iskreno zahvaljujem svim našim brojnim prijateljima ovdje na ovoj platformi i u ovoj dvorani za istinsku i oduševljenu potporu, koju nam daju, a napose zahvaljujem našem domaćinu, načelniku grada, kojemu je uspjelo da učini ovu kuću prijateljskim sastajalištem, gdje se mogu sastajati svi saveznici, veliki i mali, i kazati svoje želje i nakane, zahtjeve i ciljeve.

Ima tome četiri godine, što je Austro-Ugarska navijestila Srbiji rat. Uzevši za izliku umorstvo u Sarajevu, koje nigdje nije bilo jače osuđeno i požaljeno, nego u Srbiji, Austro-Ugarska je preduzela — prema priznanju austrijskoga kancelara grofa Berchtolda i grofa Tisze, ugarskoga diktatora — »preventivni« rat protiv Srbije. Srbija nije željela rata, on joj je bio nametnut, i ona je bila prinuđena da se brani. Danas je doka-

[1] Francuskim jezikom.

[2] Gosp. Balfour.

[3] Gl. moje Jadransko pitanje br. III. str. 13—15.

zano, da se Austro-Ugarska odlučila na rat s privoljenjem Njemačke. Zapadno-evropske se države podigoše protiv napadača, a kasnije im se pridružiše Sjedinjene Države Amerike i, možemo reći, zapravo cijeli svijet.

Kad prođe ovaj rat, imat će se uvesti novi red osnovan na pravu narodâ, da sami sobom upravljaju i da žive u slobodi i nezavisnosti prema propisima moderne civilizacije i međunarodnoga zakona. Ta načela, koja su primijenjena svijetu uopće, moraju se u buduće primijeniti svakoj državi napose, a naročito također balkanskim državama. Otkako je postala državom, Srbija je nastojala riječju i djelom oko ujedinjenja južnoga slovenskog plemena u nezavisnu državu. Cijeli je narod jednako čeznuo za tim ujedinjenjem, Srbo-Hrvati i Slovenci, koji su živjeli pod austrijskom upravom, tako isto kao oni, koji su živjeli u obje slobodne srpske države (Srbiji i Crnoj Gori).

Mr. H. **Wickham Steed** (predsjednik Srpskog društva u Velikoj Britaniji) pročitao je na molbu Njeg. Preuzv. srpskog ministra engleskim jezikom ratne ciljeve Srbije i Jugoslovena.

»Svi Jugosloveni, gdjegod oni bili, imadu danas samo jedan ratni cilj, koji je zajednički svim saveznicima: da pobijede u ratu. Oni su pomogli, i još uvijek pomažu sa svim sredstvima, što im stoje na raspolaganje, da se postigne taj cilj.

Pouzdavajući se u pobjedu saveznika, no želeći da ta pobjeda bude odlučna — posvemašnja (integral) — srpski se ratni ciljevi dadu skupiti u ove četiri točke:

»Prvi i glavni cilj Srbije jest ujedinjenje Jugoslovena (Srbo-Hrvata i Slovenaca), koji žive u kompaktnim masama i na neprekinutu teritoriju, neki unutar međa kraljevine Srbije i Crne Gore, neki u Austro-Ugarskoj monarhiji — ona ih želi ujedinjenje u jednu slobodnu nezavisnu i narodnu državu. Za to su ujedinjenje naroda jugoslovenskoga Srbija i Crna Gora sve žrtvovale, a tako isto i Jugosloveni Austro-Ugarske. Oni su se borili pa se i danas još bore (na solunskom frontu i u Rusiji) da oslobode svoju domovinu i da žive u narodnoj nezavisnosti i ujedinjeni, čvrsto odlučivši, da će odbiti svako djelomično, privremeno i nepotpuno uređenje, ili odgodu konačnoga rješenja svoga problema.

»Drugo, što se tiče pitanja samoga Balkana, Srbija pridržava svoje stanovište: Balkan balkanskim narodima. Austro-Ugarska je prva, potpomagana od Njemačke, pogazila to načelo zapremivši i priklopivši sebi Bosnu i Hercegovinu, te uplećući se u unutrašnja pitanja balkanskih država, pa je tako dovela do prijepora i nezadovoljstva, do želja za teritorijalnom ekspanzijom i konačno do rata. Srbija ne teži za hegemonijom niti da bilo u kakvoj formi posreduje u unutrašnjim poslovima Balkana, nego da podupire slobodu i nezavisni razvoj balkanskih

naroda, a to će prirodno isključiti sve težnje za gospodstvom jednoga plemena nad drugima i dovesti do lige balkanskih država.

»Treći od glavnih ciljeva Srbije tiče se reparacije i rekonstrukcije opustošenih zemalja, koje nastavaju Južni Sloveni. Srbija se nada, da će se saveznici pobrinuti, da se to pitanje pravedno uredi, pa će i sama pomoći u toj rekonstrukciji, čim se ukaže mogućnost za to, onako otprilike, kako saveznici kane pomoći pri rekonstrukciji Belgije.

»Savezno s ovim, što je netom kazano, četvrti i posljednji od glavnih ciljeva Srbije stoji u tome, da se zavede ekonomski i intelektualni saobraćaj sa savezničkim zemljama, jer u tome vidi ona najbolju potporu i obranu naroda za budućnost i oporavljenje od sadašnje katastrofe.

»Ponovljena Srbija, sve kad bi i bila uvećana izlazom na more, da ostane u svom predašnjem položaju i da ne bude potpuno udružena sa svojim suplemenjacima u jednu nepodijeljenu, nezavisnu državu, životarila bi i dalje, i nužno bi opet pala pod zavisnost Središnjih Vlasti. Naprotiv bi ujedinjena jugoslovenska država sa svojim prirodnim međama i svime što njima pripada, bila jak branič vratâ Istoka i istodobno branič mira na Balkanu — najbolji prijatelj svojih susjeda i današnjih prijatelja, dom slobode, pravednosti i ličnih prava, te čuvar načelâ, o kojima se radi u ovom ratu.«

Mr. Balfour, koji je bio primljen glasnim klicanjem, reče:

Gospodine predsjedniče, Vaše Preuzvišenosti i gospodo! Izvjesno znam da nema nijednoga člana u ovoj skupštini, koji nije s dubokom pažnjom i iskrenom simpatijom saslušao izjavu, koju Vam je pročitao Mr. Wickham Steed u ime srpskog ministra. Dok nije započeo ovaj rat, Srbija je možda bila premalo poznata u zapadnim zemljama, a neznanje, ili kažimo, srazmjerno neznanje, kojim su prilike jugoistočne Evrope bile zastrte za običnog posmatrača, znatno je stezalo simpatiju prema njoj i prema drugim balkanskim državama. Ali Srbija je bila točka, s koje se pokrenuo ovaj rat. Bio to, kako nas je potsjetio srpski ministar, ako nas je uopće trebalo potsjetiti na to, jedan od najmanje izazvanih napadaja, što ih je ikad velika vlast poduzela protiv male vlasti — taj austrijski ultimatum Srbiji, koji je prouzročio najveću, najpogibeljniju i najgroznijū eksploziju, što je historija svijeta može da pokaže. Srbija je plemenito i hrabro odigrala svoju ulogu u borbi, u koju je bila potisnuta kao protagonist, pa koliko je god povijest posljednjih četiriju godina puna junačkih djela sviju naroda svijeta, nijedno se junačko djelo ne ističe sjajnije ili odličnije od odgovora, što ga je Srbija dala pretežnim silama, koje su se digle protiv nje, poplavile njenu zemlju i na oko skršile je, dok su zapravo njen patriotizam i težnja k nezavisnosti još jače

proplamtili negoli prije rata. (Poklici.) Sad, otkako je svijet imao vremena da prosudi, koje su razlike u idejama, što su civilizovani svijet podijelile na dva oštroprotivna tabora, došli smo do spoznaje, da valjada najveća razlika stoji u tome, kako treba velika država da se vlada spram male, a sve države jedna spram druge. Navala Austrije na Srbiju i navala Njemačke na Belgiju probudile su savjest civilizovanoga ljudstva na cijelom svijetu i upozorile ga na pogibli, kojima militarizam prijeti budućnosti ljudstva, te da malo pomalo jedan narod za drugim dovede do toga, da se opre težnjama, koje bi nas sve, velike kao i male države, vrgle pod petu djelomice Austro-Ugarske, ali zapravo pod petu Austrijina gospodara, Njemačkoga carstva. Jugoistok bijaše vrelo straha i brige za evropske državnike kroz mnogo generacija. Tamo je bilo leglo svada i žarište iz kojega se više nego jedamput raširila zaraza ratna. Nije ovo čas, niti ja sebe držim podobnim da raspravljam o golemom mnoštvu velikih problema, što su nikli u onom dijelu svijeta za posljednjih vijekova, ali ovo se može reći, i mora se reći, da uzmognemo razumjeti svu teškoću, s kojom se imamo ogledati. Kad čitam historiju onoga dijela Evrope, biva mi jasno, da, dok su u drugim dijelovima Evrope prirodni razvoj i lagana evolucija, i to ponajviše sredstvima mira, stvorili velike narode, koji su ujedinjeni osjećajem i kulturom, zajedničkim nadama i težnjama — da je na jugoistoku Evrope sve to razbila provala Turaka. Turčin je, držim, u prvom redu spriječio ujedinjenje jugoslovenskoga naroda, koje sad ovo društvo smatra časnim ciljem svojim da privede kraju. Što je Turčin započeo, to je austrijskoj birokraciji uspjelo da dovrši. Austro-ugarska kontrola nad drugim narodnostima u tome raznorodnom carstvu često se istakla vještinom svojom, ali rijetko čovječnošću, iskrenošću i pravičnošću. (Poklici.) Posljedica je bila, da Austrijsko carstvo, skalupljeno, kako su u predašnja vremena bila skalupljena i druga velika carstva, ponajviše ženidbama monarhâ, nikad nije bilo podobno, možda nikad nije ni iskreno željelo, a zacijelo nikad nije uspjelo u tome, da različne elemente, od kojih je sastavljeno, stopi u bilo kakvu harmoničku cjelinu. To je samo po sebi stvar najveće važnosti za državnike Evrope, no kolikogod zla bilo u takovome stanju stvari, to se zlo, kako mi se čini, potisućustručilo time, što je sad Njemačka potpuno zagospodovala Austro-Ugarskom. Evolucija Austrije dovela je do toga, da manjina vlada većinom žitelja Austro-ugarskoga carstva — manjina Nijemaca u jednom, manjina Madžara u drugom dijelu dualističke monarhije.

Otkako je Austrija postala gotovo vazal Njemačke, nemoguće je reći, kako će žitelji Austro-ugarski sami, bez pomoći, ikad popraviti to stanje stvari, jer ta manjina, koja vlada, bilo njemačka, bilo madžarska, znade, da je zavisna od Nje-

mačke, znade, da njeno postojanje kao plemena koje gospoduje, zavisi od Njemačke, koja je podupire protiv većine njenih vlastitih zemljaka. Pa znajući to, austrijski Nijemci i ugarski Madžari (Hungarian Magyars), gospodari austrijskih dominiona, moraju po samoj prirodi stvari vazda biti zavisni od svojih njemačkih susjeda; posljednja nada, da bi se Austrija sama, po sebi samoj i od sebe sama, mogla razviti u slobodan narod, u slobodan i homogeni narod, te mogla polučiti slobodu, ta se posljednja nada, ako je ikad postojala, razbila pored novoga stanja stvari, koje je ovaj rat stvorio između Austrije i Njemačke. To je tužan izgled za podčinjene narodnosti. O Poljskoj sam često govorio, pa sad ne ću ništa reći, ali tko svrne pogled bilo na češko-slovačku narodnost na sjeveru Austrije i Ugarske ili na jugoslovensku (srpsku) narodnost na jugu Austrije i Ugarske, može razbirati, da su ta dva plemena, koja govore srodnim jezikom, imadu srodnu kulturu i iste ideale, iste želje i iste težnje, ako pobijede Središnje Vlasti, zauvijek osuđena da ostanu podčinjena većina, skučena, pritisnuta, a možda i smrvljena od manjine njemačke i madžarske, iza koje stoji sva snaga njemačke vojne sile. To je, gospode i gospodo, po mom sudu jedan od velikih problema, koji će, nadam se, ovaj rat riješiti.

Ovaj je rat sasvim jasno pokazao, ako se o tome ikad sumnjalo, da će narod koji je podčinjen Njemačkoj — da sasvim otvoreno kažem — narod, koji je u zahvatu Njemačke, posve sigurno osjetiti svu težinu njemačkog birokratskog i vojničkog stroja, koji će nastojati da ga utisne u takav kalup, kakav bi pristao Njemačkoj. Ja sam obaviješten, i vjerujem da je istina, da baš u ovom času Njemačka u jednoj od onih baltičkih provincija, koju je odcijepila od Rusije i zbog koje je dala najsvečanija obećanja, baš u ovom času nameće žiteljstvu te provincije silom svoj jezik, svoju odgoju, svoju »kulturu«. Mi znademo posve točno, što Njemačka čini drugim državama, koje padnu pod njenu vlast. Te su države prisiljene da služe ekonomskoj veličini Njemačke; one se isisavaju da dadu hrane težnji Njemačke za bogatstvom; njihov je prirodni razvoj osujećen i spriječen u svrhu da se prilagodi pojmovima njemačke »kulture«. Pa ako se ovaj rat ne svrši potpunom pobjedom saveznika (p o k l i c i), ja ne vidim drugog izlaza — ja ne vidim drugog izlaza, nego taj, da će slika Evrope biti ubuduće onakova, kakovu sam ja baš pokušao vama prikazati, i da će svaka država, skučena i pritisnuta od Njemačke, biti to, što je danas Rumunska — ništa, robinja, igračka, žrtva njemačke sile. (Č u j m o, č u j m o, i p o k l i c i.)

Eto, to je glavni razlog, zašto osjećam, da se mora preduzeti sve i sva, e da se spriječi, da takav mračni udes, takva mračna sudbina zadesi nesretni narod na balkanskom poluostrvu, naročito Jugoslovene, o kojima sad vodimo brigu

Nijemci su, pored svega, od vajkada dušmani slovenskih plemena. Kroz sve vijekove bili su oni s njima u borbi i nastojali skučiti ih pod svoju vlast, no ta vlast nije nikad, kako bi se moglo desiti kod drugog plemena i u srećnijim prilikama, sazrela u srećno ujedinjenje, u kojem bi se očitovala dobra svojstva obaju velikih plemena, nego se završila kao u Austro-Ugarskoj s Česima, s Jugoslovenima, s Poljacima — završila se vazda i svagdje krutom tiranijom Nijemaca i nesrećnim ropstvom Slovena. Takva je bila historija u prošlosti, ali takva ne smije da bude historija budućnosti. (P o k l i c i.)

Nijemci, bilo namjerno ili, kako prije držim, zbog prirodne nesposobnosti, nijesu sposobni da razumiju ili vjeruju u idealizam, koji savezne narode goni na njihovu akciju. Oni vazda govore o svojoj želji za mirom — dašto, njemačkim mirom — znajući dobro, da je mir duboka želja i čežnja našeg tako iskušanog svijeta. Ali oni nikad ne mogu razumjeti, da ne samo za Savezne sile, nego ni za svakoga nepristranog neutralca ne može biti nikakove uporedbe između prilika, koje bi nastale njemačkom pobjedom i prilikâ savezničke pobjede. Ništa ne može biti sigurnije nego to, da što budu saveznici uspješniji, stim će se više širiti saveznički ideali narodne slobode, narodnog razvoja i narodne nezavisnosti. Ništa naprotiv ne može biti sigurnije nego to, da će se, ako Nijemci budu uspješni, opseg njemačkog gospodstva — ekonomskog, kulturnog i političkog gospodstva — poput zaraze raširiti preko cijeloga civilizovanoga svijeta. (P o k l i c i.) Nema uporedbe između ta dva uspjeha. U drugim su ratovima narod ili grupa narodâ, koji su pobijedili, rastegnuli svoj teritorij, uvećali svoj ugled, a možda stekli i materijalnih probitaka, ali nikad u političkoj historiji svijeta nijesu dva ideala došla u takav sukob. To nijesu dvije grupe naroda, koje se bore za teritorij i natežu za prevlast. To su dva ideala — jedan s neba, drugi iz pakla — (p o k l i c i) — koji se bore za gospodstvo, a od uspjeha te borbe zavisi udes svijeta.

Taj udes uključuje još mnoga plemena i mnoge narode pored Jugoslovena, u kojih smo se interesu danas sastali, i koji su s onim drugim narodima dijelili opasnosti i pogibije i nevolje rata. Ako Bog dade, oni će također dijeliti njihov triumf, te ako i kad nastupi srećni dan, da se proglasi mir — ne njemački mir niti britski mir, niti francuski mir, već mir civilizacije — kad taj srećni dan nastupi (p o k l i c i), nadam se, da će srpski ministar ne samo moći okom zahvatiti staru domovinu svoju, nego i ono pleme, kojega je domovina njegova samo dio, i da će moći kazati, da su oni bili podobni da dobiju potpuni dio probitaka, što ih budemo stekli našom obilno prolijevanom krvlju i razasutom imovinom — a takav će nam uspjeh uliti uvjerenje, da je dobitak, ma da je žrtva bila teška, i više nego srazmjeran sa žrtvom. (P o k l i c i.)

Lord Mayor reče, da će zbog neprisutnosti Sir Roberta Bordena, koji je trebao govoriti, ali je bio spriječen doći, pozvati Sir Georgea Perley-a, vrhovnog punomoćnika (High Commissioner) Kanade.

Sir George Perley (u ime Sir Roberta Bordena) reče: Sir Robert vrlo žali, da mu je zbog poslova ratnog ministarstva nemoguće ovdje pribivati, pa me zamolio, da ga zamijenim te očitujem simpatije Kanade pri ovom pokretu. Stoga se razloga nalazim ovdje. Reklo mi se da ne ću biti pozvan da govorim, ako dođem, ali moj me prijatelj zamolio, da kažem nekoliko riječi, i ja to rado činim.

Ovaj pokret i narod, za koji se on čini, uživaju u punoj mjeri simpatiju Kanade. Jedva treba da rečem, da žalim što se u pogledu tih osobitih ciljeva i težnja ne osjećam mjerodavnim izreći kakvo mišljenje, ali to mogu reći, da smo mi Kanadijci pošli u ovaj rat bez ikakove težnje da dobijemo za se teritorija ili što slično, već smo pošli, jer smo dio carstva i jer su naša prava napadnuta, te smo odlučili svom silom oprijeti se pritisku što bi ga izvodili Nijemci na nama, da oni pobijede. Mi smo demokratski narod, koji ljubimo slobodu, te mi se borimo, da te povlastice sačuvamo za našu djecu i da im ih predamo, kako smo ih primili. Srbi su baš u istom položaju. Mi branimo male narode, i pravo malih naroda da sami sebe upravljaju, i da sebi izgrade svoju budućnost, kako to oni sami žele. U tom je pogledu naša simpatija uz male narode, a nevolje i muke Srbije i Srba duboko nas se doimlju, i mi ćemo od srca podupirati sve što bi moglo olakšati te muke. To je sve, što sam danas htio reći, ali izvjesno znam, da je ovdje Sir Robert Borden, koji se tim pitanjem mnogo bavio, da bi bio duže govorio. Veselim se i ponosim, što sam ovdje na ovom sastanku.

Lord Mayor reče, da je imao govoriti Mr. Arthur Henderson, ali da zbog bolesti nije mogao pribivati. Stoga ima čast pozvati Dr. Beneša, glavnog tajnika Češkoslovačkoga Narodnog Vijeća u Parizu, jednoga od one trojice muževa, koji upravljaju češkoslovačkim pokretom.

Dr. **Beneš** — koji je bio srdačno pozdravljen — reče:

Vaša Preuzvišenost, gospođe i gospodo! Ja se vrlo veselim, da mogu u ime Čehoslovaka izreći nekoliko riječi na ovom sastanku u čast stvari Srbije i Jugoslovena. Naročito hoću da ovom prilikom istaknem dvije točke: Najprvo hoću da istaknem solidarnost i istovetnost ciljeva kod Čehoslovaka i Jugoslovena u njihovoj zajedničkoj borbi protiv njihovih zajedničkih neprijatelja Nijemaca i Madžara. Ta je solidarnost potpuna; ona se očitovala već na početku rata, kad su se naši vojnici kratili boriti protiv Srba. Ona se očitovala također kasnije, kad su naši češko-slovački vojnici u velikom broju stu-

pali u srpsku vojsku i pomagali Srbima svim sredstvima, što su ih imali na bojnom polju u Srbiji, u Dobrudži i u Solunu. Ta se solidarnost naročito očitovala u Austro-Ugarskoj u njihovim političkim borbama. Nikad nije bilo očitijeg i dirljivijeg primjera prisne i bratske kooperacije, nego što se sad vidi između Čeha i Jugoslovena u Austriji. Oni vazda idu rukom ispod ruke, kad poduzimaju navalu na Nijemce i Madžare i protiv vlade. Zajedno se oni prijete našim zajedničkim neprijateljima, slabe ih i smućuju, a naskoro će se dići u otvorenoj buni protiv austro-ugarskoga carstva.

Razlog je tome jednostavan: 1. oni žele pokazati cijelom svijetu, da oni narodi u Austro-Ugarskoj, kojih simpatije stoje uz saveznike, žele propast Austro-Ugarske; 2) oni žele također pokazati, da su austro-ugarski problemi i problemi Centralne Evrope u glavnom tijeno vezani jedni s drugima. Tko hoće da povoljno riješi poljski problem, ne smije zanemariti ni Čehe ni Jugoslovene, ni Rumune ni Talijane Austro-Ugarske. Koji se god od tih problema kuša riješiti, svak će pri rješavanju naići na pitanje o egzistenciji Austro-Ugarske. Ta se činjenica, ta velika politička istina očituje u prisnoj kooperaciji Čehoslovaka i Jugoslovena.

Naš narod računa s apsolutnom potrebom, da nestane Austro-Ugarske. Mi ističemo tu potrebu ne samo zato, što od nje očekujemo naše potpuno oslobođenje, nego što je smatramo nužnim uvjetom pravednoga i trajnoga mira. Mi znamo, da ne će biti mira u Srednjoj Evropi, ako Austro-Ugarska bude dalje postojala. Mi znamo, da ćemo, ako se spase Austrija, za kratko opet biti prisiljeni boriti se protiv saveznika, a u prvom redu protiv Velike Britanije. Naš se narod stoga odlučno bori ne samo za svoju slobodu, nego i za slobodu Evrope. To je misao našeg saveza s Jugoslovenima, a tu sam čvrstu odluku Čeha i Jugoslovena danas došao ovdje da izrečem.

Živjela slobodna Jugoslavija, živjela slobodna Češka!

Mr. Wickham Steed reče: Gospodine načelniče (My Lord Mayor), Mr. Balfour, Vaše Preuzvišenosti, gospođe i gospodo! Ponešto je teška zadaća, da Vam progovorim, pošto ste čuli krepke riječi iz ustiju našega prijatelja Dr Beneša, jednoga od velikog triumvirata češke vlade izvan Češke — druga su dvojica profesor Masaryk i general Štefanik — velikog triumvirata, koji danas upravlja silama, životnim silama češkoga naroda. Otkako je Mr. Balfour postao državnim tajnikom spoljnih poslova, nijedan ga akt nije toliko proslavio kao onaj telegram, što ga je prije par sedmica poslao češkoslovačkoj vojsci, i u kojem je priznaje saveznom silom, pošto je u Parizu razvila svoj stijeg. (P o k l i c i). A u tome je istom telegramu, ako se dobro opominjem, nagovijestio stvaranje jugoslovenske države, i time ujedno nagovijestio svoju prisutnost ovdje pri

ovom sastanku, da ciljeve istaknute od Njegove Preuzvišenosti srpskoga ministra, što sam Vam ih imao čast pročitati, u ime svoje vlade službeno podupre.

Ali ja nijesam pozvan da govorim o tome predmetu. Dužnost mi je samo da Vam kao predsjednik Srpskog društva u Velikoj Britaniji dadem računa o djelu, što ga je to društvo pokušalo izvršiti od svoga osnivanja prije gotovo dvije godine, U redu je, da se taj račun dade u ovoj dvorani, jer je u ovoj dvorani pod predsjedanjem odličnoga Lorda Mayora i dobroga prijatelja Srbije, Sir Charlesa Wakefielda, ovo društvo stupilo u život. Tom je prilikom govorio, u oktobru 1916., Lord Cromer, njegov predsjednik. Ciljevi su društva dobro poznati. Ono hoće da raširi u Velikoj Britaniji bolje razumijevanje o tome, što jest Srbija, i o njezinu položaju kao čuvarici vrata Istoka; bolje razumijevanje o istovetnosti južnoslovenskih i talijanskih interesa, i o sporazumu između Italije, Južnih Slovena i Rumunske. To je njegova glavna svrha.

Isprva mu put nije bio gladak Na neki se tajanstveni način kazivalo, da je ono neprijateljsko Italiji, unatoč izjavama Lorda Cromera, čije su riječi, vjerujte mi, zasluživale povjerenja — unatoč njegovim izjavama, da on ne bi htio imati nikakva posla sa Srpskim društvom, kad bi bilo u njem ijedne osobe ili ijedne tendencije neprijateljske Italiji. Pokušalo se nagovoriti ga, da napusti predsjedništvo, ali on je to odlučno odbio. Lord Cromer i članovi izvršnoga odbora društvenoga — muževi i žene, koji su svi poznavali Srbiju, Italiju i Austro-Ugarsku — izvršni je odbor, kažem, osjetio, da je kraj nesporazumka, što se porodio, bezuvjetno nužno, da se pokuša stvoriti slogu i jedinstvo tamo, gdje vlada nesloga i teškoća. U takvu smo se položaju mi nalazili. Ulazak Italije u rat rodio je provalom neprijateljstva od strane baš onih austro-ugarskih naroda, koji bi po prirodi stvari, čini se, morali najprvo pozdraviti posredovanje najmodernije od liberalnih država Evrope, koje sva historija nije drugo, već živa obrana načela narodnosti. Pa ipak smo vidjeli, da je austrijska himba, posluživši se bludnjama saveznika, stvorila i zaprijetila se da će stvoriti tu situaciju. Ali mi smo, ne plašeći se opozicije, kadšto i klevete, prihvatili se posla da rastumačimo, da pokušamo razložiti Južnim Slovenima prave ciljeve Italije, a Italiji interese Južnih Slovena. I malo po malo pošlo nam je za rukom zbližiti Talijane i Južne Slovene, te konačno su prošloga marta neki od nas imali čast da potpišu svoja imena pod talijansko-jugoslovenski ugovor (agreement), koji je bio osnova kongresu članova austro-ugarskih narodnosti, obdržavanoga prošlog aprila pod auspicijama ili da bolje reknem, s privoljenjem (adhesion) talijanskoga ministra predsjednika.[1] (P o k l i c i).

[1] Uporedi m o j e Jadransko pitanje br. III. str. 13—15.

Vi se možda ne sjećate svih točaka toga talijansko-južnoslovenskoga ugovora. To je vrlo kratak, ali vrlo važan dokumenat; po mom sudu dokumenat, koji bi, kad se jednom u budućim godinama ogledamo na nj — mogao postati i mogao biti priznavan kao jedan od stupova evropskog mira — mira koji mora pozivati na sporazum, na pravedan sporazum, kakav mora da nastupi iza svršena rata.

Evo te četiri točke:

Zastupnici talijanskog naroda i jugoslovenskog naroda sporazumljuju se naročito u ovome:

1 U odnosima između talijanskoga naroda i naroda Srbo-Hrvata i Slovenaca, poznatih također pod imenom jugoslovenskoga naroda, zastupnici obaju naroda priznavaju, da su jedinstvo i nezavisnost jugoslovenskoga naroda životni interes Italije, baš kao što je dovršenje talijanskoga narodnog jedinstva životni interes jugoslovenskoga naroda, i zato zastupnici obaju naroda jamče jedni drugima, da će upotrebiti svako sredstvo u svrhu, da bi se za vrijeme rata i u času mira te težnje obaju naroda potpuno ispunile.

2. Oni ćčituju, da je oslobođenje Jadranskog mora i obrana njegova protiv svakog sadašnjeg i budućeg neprijatelja životni interes obaju naroda.

3. Oni također jamče jedni drugima, da će u interesu dobrih i iskrenih odnosa između oba naroda u buduće prijateljski rješavati različne teritorijalne prijepore na osnovi načela narodnosti i prava samoodređenja, i to na takav način, da ne povrijede životne interese obaju naroda, kako će biti određeni u času mira.

4. Onim plemenskim grupama jednog naroda, za koje će se pokazati potreba da ih se uključi u međe drugoga naroda, bit će priznato i ujamčeno pravo njihova jezika, njihove kulture, njihovih moralnih i ekonomskih interesa.

To je bio ugovor sklopljen između talijanskih i južnoslovenskih zastupnika te nekih članova našega društva. Mi ga smatramo našim najvećim djelom, i to je zasad kratka historija Srpskoga društva u Velikoj Britaniji. Ali ono ima još većih djela na umu. U vezi sa srodnim društvima kao s Englesko-rumunskim društvom, Englesko-talijanskim društvom, pa ne isključivši ni Englesko-helensko društvo, i nadajući se da ćemo jednoga dana imati Englesko-poljsko i Englesko-češko društvo (poklici) — u vezi s tim srodnim društvima treba da izvedemo još veće djelo, naime da poučimo britsko javno mišljenje o politici poljskog, češkoslovačkoga, jugoslovenskog, rumunskog i helenskog pitanja, tako da, kad nastupi dan mira, dan opasniji od svakoga dana boja, možemo da imamo određeno i odlučno javno mišljenje. Dr. Beneš, koji ima pravo da govori za narod, koji tri stotine godina vodi borbu, što je vo-

dimo danas, rekao nam je, da su ta sva pitanja nerazrješivo vezana zajedno. Saveznička politika mora ići odlučno smjerom oslobođenja podjarmljenih naroda Austro-Ugarske. Često čujemo kazivati, da ne smije biti raskomadanja Austro-Ugarske, kao da je Austrija nježno, slabašno, djevičansko tijelo, koje mi surova čeljad, mi nemilosrdni saveznici, hoćemo da raskinemo ud po ud. Austrija je lešina, koja u naborima svoje isušene kože guši mnoštvo mladih naroda, što nastoje da se rode na svijet. Mi moramo podupirati rođenje tih naroda. (P o k l i c i.) Što je Austrija? Ja nikad nisam vidio Austrije u ratno vrijeme. Poznavao sam ponešto Austriju u doba mira. Trebalo mi je šest godina boravljenja u Austriji da shvatim, da ne znam ništa o njoj. Trebalo mi je iza toga četiri godine da počnem pomalo razumijevati, što je Austrija. U doba mira ona nije carstvo ili demokratska nacija, već sultanat, upravljan poput mnogih drugih sultanata od tuđeg protektora. Jedan je Prus — a Prusi kadšto umiju kazati brutalnu istinu — napisao, da »Prusija nema tijela za svoju golemu dušu, a Austrija nema duše za svoje golemo tijelo.« Istina je, da Austrija nema duše. Austrijski se poslovi obavljaju nekom bestrasnom pakošću, koja bi drugdje bila nedokučljiva. Oni koji joj pripisuju bilo kakvu moralnu namjeru osim da sačuva dinastiju, imadu potpuno krivo.

Ali ja sam Austriju poznavao samo za vrijeme mira. U ratno je doba austrijski sistem potisućustručen. Drago nam je da ovdje vidimo talijankoga poklisara. Italija ima dugu zajedničku među s Austrijom, ali ja sumnjam ima li države u Evropi, koja manje razumije Austriju od Italije. Prije nekog vremena imao sam prilike, na talijanskom frontu, da govorim s jednim vrlo obrazovanim oficirom iz Trentina. Otkako je rat otpočeo, on je ispitivao Austrijance, koji su se predali, ili bili zarobljeni ili dragovoljno prešli preko. On mi je kazao: »Ja sam se rodio u Austriji, ali sam trideset godina izbivao iz domovine. Kadšto sad dolaze neki od mojih rođaka iz Trentina i predavaju se. Treba mi četrnaest dana, dok im rastumačim što je slobodna zemlja. Vazduh u kojem su živjeli potpuno je različan od našega. Oni ne mogu vjerovati u kakvu iskrenost misli ili nakane. Oni su pljašljivo nepovjerljivi i ne znaju, kamo da se kreću.« Oni su živjeli u vazduhu, gdje se za vrijeme mira anonimna denuncijacija na sudištu primala kao dokaz, i gdje je riječ jednoga žandara mogla baciti u tamnicu muža ili njegovu ženu ili sestru, gdje u ratno doba može anonimna denuncijacija muža ili njegova oca ili ženu dovesti na stratište. U takvu vazduhu svaki čovjek sumnja o svakom drugom čovjeku i sva vlast kao da je negacija Boga. I to smo pozvani da očuvamo? A tko nas to poziva? Tri su glavne sile, koje nastoje očuvati Austriju; četvrta je i najstrašnija od sviju neznanje saveznika. A one tri aktivne sile sve su internacionalne:

interacionalna financija ili zlatna internacionala, ultramontanizam ili crna internacionala, i internacionalni njemački socializam ili crvena internacionala —zlato, crno i crveno, boje Velike Njemačke. Kadšto djeluju udruženo, kadšto svaka napose. Hoćemo li dati da one nama gospoduju? Od internacionalne financije mi se počinjemo čuvati, ali ne dovoljno. I od ultramonizma mi se donekle čuvamo, a pomažu nam mnogi odlični prelati i mnogi iskreni sinovi rimske crkve. I u Rimu, mislim, sad znadu, da interesi religije iziskuju oslobođenje katoličkih naroda, koji, ako im se poriče njihova narodnost, mogu tražiti u drugom vjerozakonu oslobođenje od veza, koje ih vežu na habsburške taljige. Onda je tu internacionalni socializam. Čudno je, kako svak može opaziti u svakoj skupštini socijalista, koji stoje pod utjecajem Marxovih ideja, kad se pokrene pitanje Austrije, kao da mraz pada na skupštinu. Otkud dolazi taj neobični zadah austrijske influence? Pitao sam to vođe radništva, ali oni još nijesu bili kadri dati mi odgovora. Naći će odgovor u smjeru internacionalne financije.

Kad smo proučili ta pitanja i jasno ih progledali, mi ćemo doći do jedinoga zaključka, da je oslobođenje podjarmljenih naroda Austrije, uključivši Poljsku, neophodno potrebno za mir Evrope. Zašto? Uzmimo najbliži račun. Ako se ne stvori Bohemija, ili bolje Češkoslovačka, za trideset se godina ne će moći nastaviti u Londonu. Ako se ne stvori Jugoslavija, ne će se moći nastavati u Veneciji, Milanu, pa ća i u Rimu. Samo ako stvorimo te žive nenjemačke države, koje će biti ekonomski, a valjada i politički udružene; samo ako stvorimo tu nenjemačku pregradu kroz Evropu od Gdanskoga do Jadranskoga mora, moći ćemo uvjeriti njemačke narode, da se rat ne isplaćuje, jer da mlade države imadu jačih sila da se odbrane od njihova gospodstva, te da oni moraju pravično poštivati svoje slobodne i nezavisne susjede.

Ako nemate toga rješenja, njemački će se militarizam opet podići. Tisuće aeroplana učinit će naše velike gradove nenastavljivima, jer što je moguće danas, kud i kamo je više moguće za dvadeset godina. Obrane ne će biti. Ima samo jedan put iz ovoga rata: on ne vodi ni okolo, ni prijeko, ni ozdo, već »naskroz«. (P o k l i c i.) A taj put leži politički i, po mom sudu, i vojnički u sporazumu između Italije, Jugoslovena, Čehoslovačka, Poljaka i Rumuna, i vodi kroz srce Austrije, a time će i Njemačkoj biti podsječene noge. (P o k l i c i.)

Poslije toga govora predsjednik je zaključio skupštinu.

95.

Pravilnik Narodnega sveta.

Ljubljana, 16. augusta 1918.

Uvod.

1. Naš namen je, da se za v monarhiji živeče Slovence, Hrvate in Srbe ustanovi skupni »Narodni odbor«, kjer bodo po medse hojno dogovorjenem proporcu zastopani vsi politični činitelji, ki na temelju edinstvenosti jugoslovanskoga naroda hočejo izvojevati samostojno jugoslovansko državo.

2. Za ozemlja Cislajtanije se osnuje Narodni svet, katerega namen in delokrog je, sklepati in odločevati o vseh zadevah, ki jih v Narodnem svetu zastopani činitelji priznajo za skupne.

3. Skupne zadeve v smislu točke 2. so zlasti:

a) Delo za ujedinjenje jugoslovenskoga naroda v samostojno državo.

b) Smotreno delo za popolno ravnopravnost našega jezika v šolah, uradih in v vsem javnem življenju.

c) Varstvo narodnih manjčin, uredba majšinskega dela in boj za narodno šolstvo.

d) Uveljavanje našega jezika v vseh javnih uradih in podjetjih.

e) Obramba in pospešavanje skupnih kulturnih zadev.

f) Obramba in gojitev skupnih gospodarskih interesov ter zavesti gospodarske osamosvojitve.

g) Reprezentacija naroda in pospešavanje narodnih koristi na zunaj, dogovorno s parlamentarno delegacijo.

h) Vprašanja, ki se tičejo narodne časti in discipline.

Organizacija narodnega sveta.

4. Narodni svet sestoji iz 50 članov. Od teh jih otpade na Dalmacijo 12, ki jih izberejo tamkajšni politični činitelji v medsebojnom sporazumu, na Istro 5, ki jih imenuje politično društvo za Istru v Pazinu, na Trst 2 (politično društvo Edinost), na Vseslovensko Ljudsko Stranko 18 in na Jugoslovansko demokratsko stranko 10. Socijalnim demokratom pritičejo 3 mandati. Stranke izbirajo svoje zastopnike putom izvrševalnih odborov, oziroma odborov političnih društev in sicer za dobro enega leta. Imajo pa pravico jih vsaki čas odpoklicati. V tem slučaju, kakor tudi v slučaju odstopa in smrti moraju izvrševalni odbori, odbori političnih društev imenovati nove člane tekom enega meseca za ostalo funkcijsko dobo.

Sedež Narodnega sveta si izberejo člani z večino glasov.

Sedeži strank, ki niso pristopile, pa priznavajo načela Narodnega sveta, ostanejo nezadeseni, vendar more Narodni svet te stranke po potrebi vabiti k sejam.

5. Narodni svet deluje:

a) v plenumu, ki se shaja k rednim sejam vsako četrtletje, k izrednim na poziv predsednika ali na zahtevo vsaj 10 članov in sicer v tem slučaju najkasnije v 8 dneh po obvestitvi predsednika. Plenum voli predsestvo, odseke, sprejema poročila predsedstva in sklepa o njih, daje navodila za njega delovanje, odbira nadzorovalni odbor za financijelno poslovanje in sklepa na željo polovice svojih članov o predlogih, ki v predsedstvu niso dosegli dvetretjinske večine;

b) v predsedstvu, ki sestoji iz 8 članov (predsednika, podpredsednika, tajnika in 4 članov) in ki vodi vse poslovanje Narodnega sveta, ki ga predstavlja na zunaj, osnuje pisarno, sprejema poročila odsekov, sklepa in izvršuje njih predloge, imenuje zaupnike, izbira in upravlja denarna sredstva. Člani predsedstva, ki bivajo izven sedeža Narodnega sveta imajo vsak svojega namestnika, izvoljenega na predlog izvoljenega člana od plenuma izmed članov Narodnega sveta. Namestnik pa ne izvršuje posebnih funkcija svojega mandata, temveč je zglelj prisednik;

c) v odsekih za priprave važnih skupnih nalog. Pri teh odsekih se imajo pritegniti na delo zastopniki važnih stanov in strok. Osnujajo se s sklepom plenuma, ki imenuje člane, ti pa lahko kooptirajo in si sestavijo poslovni red v sporazumu s predsedstvom. Taki odseki, ki se osnujejo po potrebi so n. pr. za propagando, tisk, za izdajo brošur, za narodno statistiko, za določitev narodnih mej, za ustavne reforme, za ustavne projekte narodne države, za pripravo pogajanj med narodi, za manjšine, za šolstvo, za gospodarsko koncentracijo, za narodno uradništvo, železničarstvo, novinarstvo, za financiranje Narodnega sveta i t. d.

V vseh skupinah se glasuje z dvetretjinsko večino prisotnih. Če ugovarja ena tretjina se ima glasovanje preložiti na prihodnjo sejo, koje datum določi večina. Plenum je sklepčen, če je prisutnih 20 članov, predsedstvo pa, če je prisotnih 5 članov, odseki, če je prisotnih ena tretjina članov. Če se ista zadeva obravnava v odsekih ali predsedstvu dvakrat ali obakrat ugovarja sklepu ena tretjina navzočih, obravnava nadalje o njej predsedstvo oziroma plenum. Če se ista zadeva obravnava dvakrat v plenumu in obakrat ena tretjina navzočih ugovarja proti sklepu, je smatrati, da je dotična zadeva izločena iz delokroga Narodnega sveta.

6. Če pride do prepira v kakem formalnem vprašanju v narodnem svetu, ali če se stranke v sporu v kaki častni zadevi, ki je v zvezi z delokrogom narodnega sveta, podvržejo raz-

sodišču, razsodi le to po prostem prevdarku. Predsedstvo voli vsako leto 3 razsodnike, a stranke se v sporazumu s predsedstvom zedinijo lahko tudi za drugačno razsodništvo.

7. Premožanje Narodnega sveta če iz njega izstopi nad polovica članov, pripade manjšinskim organizacijam po sklepu razsodišča.

8. Ta štatut je mogoče spremeniti le v soglasju s udeleženimi strankami.

96.

Narodni svet.

Ljubljana, 17. augusta 1918.

O ustanovnem zboru narodnega sveta v Ljubljani se je izdal naslednji

komunike:

Ustanovni zbor Narodnega sveta v Ljubljani se je vršil dne 16. in 17. avgusta 1918. o posvetovalnici mestnega magistrata ljubljanskega. Narodni svet se je sestavil iz odposlancev, ki so jih imenovale sledeče organizacije: 1. Vseslovenska ljudska stranka; 2. Jugoslovanska demokratska stranka; 3. Jugoslovanska socijalno-demokratska stranka, ki sicer ne pošlje svojih delegatov kot članov N. S., a se bo delovanja N. S. vendar udeleževala; 4. Tržaško politično društvo »Edinost«; 5. »Politično in gospodarsko društvo za Slovence in Hrvate v Istri«; 6. Katoliško politišno in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem.« Dalmacija sicer ne pristopi formalno k ljubljanskemu N. S., ker bi se vsled prevelikih prometnih težkoč dalmatinskim poslancem ne bilo mogoče udeleževati sej N. S., vendar je poslala svoje delegate k ustanovnemu zboru N. S. Nekateri delegati pa bodo redno prihajali k posvetovanjem N. S. v Ljubljano.

Narodni svet v Ljubljani se smatra kot del vseobčega Jugoslovanskega narodnega odbora, ki se bo v kratkem sešel v Zagrebu.

Na zboru, ki se je vršil 16. in 17. avgusta 1918., je najprej sklicatelj dr. Ant. Korošec opisal splošni politični položaj in razvijal vodilne ideje, ki so privedle do ustanovitve Narodnega sveta.

Velike nove ideje so z zmagovito silo nastopile posebno ob koncu tretjega leta svetovne vojske. Bliža se novi vek človeštva. Kruta sila meča je dosedaj gospodovala in urejevala svet. Narod, ki je imel močnejše in srečnejše orožje je neusmiljeno tlačil šibkejšega. Vera v meč je dosegla vrhunec v svetovni vojski. Preživeli smo trenutke,

ko se je zdelo da bo i nadalje surova sila vladala nad celim človeštvom. Danes je ta vera v meč za večne čase obsojena. Križano človeštvo vstaja k novemu življenju, k življenju pravice in človekoljubja. Ne na krvavih bojiščih, ampak z razumom, oplojenim s Kristusovo ljubeznijo, naj se v bodoče urede razmére med posameznimi narodi sveta.

Nešteti potokli prelite krvi so ustvarili izvišeno idejo o svetovni pravičnosti. Izraz te ideje je samoodločba naroda. Odstraniti se morajo velike krivice, ki so se godile doslej. Vzvišena ideja o samoodločbi narodov ne zahteva maščevanja za tisočletne krivice, pač pa brezpogojno osvoboditev vseh nesvobodnih narodov. Svet, ki je obrtojal iz gospodov in tlačanov, se potaplja v preteklost — na njegovo mesto stopa velika družina svobodnih in ednakopravnih narodov. Bliža se dan in uresniči se največja ideja, ki jo je kedaj človeštvo porodilo, ideja o samoodločbi narodov.

Slovenski narod se je z vsem upom oprijel te velike odrešilne ideje. Pred več kakor tisoč leti smo imeli svoje kraljestvo, v katerem smo bili svobodni. Takrat je bil naš narod nositelj vseh kulturnih in državnih pravic. Ali kmalu je slovensko kraljestvo propadlo, zgubili smo svobodo ter postali tlačani. V dobi tlačanstva smo se sicer zavedali, da smo Slovenci, da smo tesno spojeni po krvi, veri in jeziku in kulturi, a gospodovali so nam tujci sebi v prid. Državne pravice, katere je užival in izvrševal slovenski narod v svoji državi, so prešle za več kot tisoč let v tuje roke. Samoodločba narodov nam jih bode zopet vrnila, ter združila troimeni narod Slovencev, Hrvatov in Srbov v samostojno veliko državo Jugoslavijo.

Narod, ki hoče biti nositelj države, ki hoče prevzeti in izvrševati državne pravice v blagor ljudstva, mora zbrati vse državnotvorne moči v enoto. Stranke morajo izločiti vprašanja, dotikajoča se usode vsega naroda iz svojega delokroga ter jih prepustiti Narodnemu svetu. Slovenski narod si je izbral Narodni svet zlasti za to, da bo pripravljen na oni zgodovinski trenutek, ko prevzame skupno z Hrvati in Srbi vse pravice in dolžnosti državne samostojnosti.

Predsednikovemu poročilu je sledila temeljita debata, po kateri se je redigiral pravilnik N. S.

Po tem pravilniku je glavni namen N. S. delo za ujedinjenje jugoslovanskega naroda v samostojno državo.

Razen tega je namen N. S.:

a) obramba in pospešavanje skupnih kulturnih zadev;

b) obramba in gojitev skupnih gospodarskih interesov ter zavest gospodarske osamosvojitve;

c) reprezentacija naroda in pospešavanje narodnih koristi na zunaj, dogovorno s parlamentarno delegacijo.

N. S. bo imel tudi nalogo, sklepati in odločevati o vseh zadevah, ki jih v N. S. zastopani činitelji priznajo za skupne.

Da bo mogel N. S. izvršiti vse to, so se izvolili sledeči odseki:

1. Organizacijski odsek bo pomagal predsedstvu pri organizaciji in bo izdelaval načrt za preuredbo skupne narodne organizacije v sporazumu s strankami. Ta odsek bode organiziral delo, ki ga bodo vršili posamezni okraji in občine.

2. Ustavno-pravni odsek se bo pečal o temelji bodoče ustave in uprave.

3. Odsek za propagando bo pojasnjeval ožji in širši javnosti naše cilje.

4. Odsek za varstvo naših interesov napram obstoječi administraciji. Ta odsek se bo bavil z borbo za enakopravnost našega jezika v šolah, uradih in vsem javnem življenju.

5. Odsek za gospodarsko koncentracijo bo zbiral naše gospodarske sile in jih smotrno vodil. Za sedaj bo posebno pažnjo posvečal prehrani onih krajev naše domovine, ki so v tem pogledu potrebni nujne pomoči, obnovi naših, po vojni opustošenih dežel ter vsem vprašanjem prehodnega gospodarstva.

6. Odsek za tujski promet, takozvani »Jugopromet«, bo skrbel za organizacijo in upravo tujskega prometa, železniških, avtomobilnih in parobrodnih zvez, za propagando lepote našega ozemlja in za pospeševanje trgovskih in prometnih zvez.

7. Pokrajinski odseki za Trst, Istro, Goriško, Koroško in za Maribor, eventualno s pododsekom za Prekmurce. Vsi ti odseki bodo pripravljali gradivo, da se ugotove slovenske meje. Ti odseki bodo tudi skušali odpomoči prebivalstvu tudi v gospodarskih potrebah.

8. Finančni odsek bo skrbel za pokritje izdatkov Narodnega sveta.

Debata je bila živahna, vsi sklepi so se vršili soglasno. Predsednikom se je izvolil suglasno državni poslanec dr. Ant. Korošec, v predsedstvo pa še sedem članov Narodnega sveta.

Ljubljana, 17. avgusta 1918.

97.

Memorandum bosanskih Hrvata i Srba grofu Tiszi.*

Sarajevo, 20. septembra 1918.

Preuzvišeni gspodine!

Nakon međusobnoga potpunog sporazuma, slobodni smo podnijeti slijedeću

izjavu.

Prije rata imali smo bar neku sjenu ustavnosti; i ono malo sudjelovanja u državnoj upravi, počelo je stvarati užu vezu između naroda i države.

Došao je rat. Kod nas se pokazao ne samo kao strahovita borba države protiv države, nego kao strahovita borba države protiv vlastitih državljana. Relativna većina naših sugrađana, to jest svi pravoslavni Srbi, bili su izvrgnuti najstrašnijim progonima. Izgledalo je tako, kao da svakog pravoslavnog Srbina smatraju atentatorom. Srbima je bio u monarhiji naviješten rat već strašnim progonima, poduzetim pod zaštitom javnih vlasti. Na početku rata uapšeno je nekoliko hiljada Srba i strpano po raznim tamnicama i kazematama bez sudske i bez administrativne istrage ili presude. Uslijed lošega i nečovječnoga postupka, znatan dio tih ljudi obolio je i podlegao. U svakom selu, u svakom gradiću uzet je veći dio talaca. To je institucija, koju ne poznaje pravo nijedne kulturne i pravne države ovoga vijeka. Po toj instituciji bivaju građani vlastite države uapšeni i predani vojnicima s tom napomenom, da ih ti vojnici imaju pravo odmah ubiti, čim se makar što desi, čime bi bili ugroženi interesi vojske, sigurnost mostova i željeznica. Po toj instituciji imali su dakle građani da plate glavom za tuđa djela, koja su često bila plod podmetnute lične osvete. Mnogi od njih ubijen je bez krivnje, a mnogi bez ikakva razloga.

To znači povredu najprimitivnijih prava čovječijih, to znači gaženje velikoga pravnoga načela, postavljenoga još u Srednjem Vijeku, a koje glasi: Poena teneat actoris.

U tom su došli kazneni progoni pred vojnim i građanskim sudovima. Mi moramo da istaknemo, da je to pravosuđe pretjerano strogo sudilo, ne samo u pogledu kazne, nego i u pogledu kvalifikacije čina. Sudilo se na smrt, gdje zato pred-

* Mjeseca septembra 1918., proputovao je grof Stj. Tisza, u sporazumu s carem i kraljem Karlom I. (IV.), Hrvatskom, Dalmacijom i Bosnom, da se u jednu ruku informira o političkim težnjama našega naroda, a u drugu ruku, da ondje djeluje na vodstvo raznih stranaka na rješenje pitanja austro-ugarske monarhije u madžarskom smislu. Međutim narodno ga je vodstvo svagdje odbilo, a u Sarajevu predan mu je ovaj memorandum.

postava zakonskih nije bilo. Samo blagost, čovječnost i milost mladog vladara izbavilo je veći broj osuđenika, koje su sudovi ne samo osudili na smrt, nego i predložili, da se smrtna kazna i ovrši. Kao poseban karakterističan slučaj navodimo to, da je jedan narodni poslanik, umirovljeni profesor, otac šestero djece, lišen penzije i osuđen na tešku tamnicu zato: 1. što u saborskoj sjednici nije ustao, kad je predsjednik javio kraljevu zahvalu na čestici zbog ozdravljenja i 2. što je došao u običnom odijelu na žalobnu sjednicu za pokojnim prestolonasljednikom.

Osim sudskih progona i justifikacija, mnoštvo je naših Srba ubijeno, zapaljeno i obješeno bez istrage suda, i to ne samo muškaraca, nego i žena i djece. To su većinom činile uz redovitu vojsku one čete, što ih je uz plaću iz svakakvih elemenata osnovao general Potiorek. Od tih elemenata koji su organizovani i komandovani bili, pretrpio je naš narod najužasnije patnje. I ako se razlikujemo po vjeri, mi smo sinovi jednoga naroda, mi smo krv iste krvi. Ideja narodnoga jedinstva Srba, Hrvata i Slovenaca prodrla je u sve narodne slojeve. Ona je postala političkom vjerom i dogmom našega narodnog bića. Zato su muke i patnje, što ih je morao srpski dio jedinstvenoga naroda našega pretrpiti, odjeknule duboko u srcu i duši svih Hrvata i Slovenaca.

No nisu samo Srbi trpili uslijed strahovlade u početku rata i uslijed teškoga pritiska vojničkog apsolutizma do danas. Svima nama u Bosni i Hercegovini oduzeta su ustavna prava. Vlada je radila, kako se njoj najshodnije činilo, bez obzira na želje i potrebe naroda; kod nas je narod uslijed ogromnih ratnih žrtava i patnja propao. Slučajevi umiranja od gladi bili su obična pojava u pojedinim krajevima Bosne i Hercegovine. Toga ne bi bilo, da je narod po svom predstavništvu mogao vršiti svoj zakoniti upliv na državnu upravu. Nijedan narod monarhije nije morao doprinijeti razmjerno toliko žrtava u krvi, koliko ispaćeni narod Bosne i Hercegovine. Pored tih nerazmjernih žrtava u krvi, nametnute su našem obespravljenom narodu još i prekomjerne žrtve u imetku. Ni u jednoj pokrajini austro-ugarske monarhije nisu porezi ubirani u onoj visini, kao kod nas, ni u jednoj pokrajini nisu ratna podavanja i rekvizicije u tolikoj mjeri i uz tako niske cijene provađane kao u Bosni i Hercegovini. Naši seljaci, naši zamljoposjednici lišeni su uz minimalne naknade njihovih zemaljskih produkata i stoke, tako da naše ekonomsko stanje nije došlo samo u krizu, nego stoji pred katastrofalnom propasti.

Naše narodno predstavništvo raspušteno je, autonomija gradova, kotareva, okružja obustavljena je bila. Zakonom zagarantovana vjersko-prosvjetna autonomija i uprava srpsko-pravoslavnih eparhija ukinuta je naredbenim putem. Sloboda sastajanja potpuno je ukinuta. O slobodi štampe ne može se

ni govoriti. Ne dopušta se, što više, ni dolazak novina u Bosnu i Hercegovinu, koje stoje pod cenzurom državnog odvjetnika u monarhiji. Sloboda kretanja, a da u blizini nema ratnih operacija, ograničena je tako, da i najkraći put ovisi o milosti policije i dozvoli vojničke vlasti. Svaki putnik koji dolazi iz monarhije u Bosnu, dobiva utisak kao da dolazi još i danas u stranu državu.

Politički osuđenici, za koje zakon propisuje posebno postupanje, čame još i danas kao obični osuđenici i zločinci u centralnoj kaznioni u Zenici, u gvozdenim kavezima kao životinje, uz slabu hranu i neobično strogi postupak, koji se protiv njih do u tančine provodi. U Austriji je već davno izdana opća amnestija čak i za one, za koje su sudovi pronašli, da su počinili kažnjiva djela protiv države za vrijeme rata.

U kratkim crtama iznijeli smo patnje, muke, nevolje i poniženja, što ih je narod u Bosni i Hercegovini pretrpio, a podnosi ih još i danas. Ovo je samo blijeda slika naših prilika. Pojedine činjenice, kojih ima neizmjeran broj, tek bi je osvijetlile potpuno. Tada bi se tek mogla shvatiti tragedija našega narodnog života.

Od strijeljanja, vješanja, palenja i ubijanja, nesretna sudbina dovela nas je do izumiranja od gladi.

Uz ovakovo stanje i ovakav postupak prema nama, svaki misaon i razborit čovjek razumjet će i naše raspoloženje, razumjet će naše tmurne osjećaje, isprepletene čemerom i gorčinom.

Naše osjećaje razumjet će naročito sin madžarskoga naroda, jer taj je narod u borbi za svoju slobodu, za svoja narodna građanska i ustavna prava doprinio ogromne žrtve i pretrpio užasne patnje. Neka se Vaša Preuzvišenost duhom vrati u ona teška vremena, kad je madžarski narod god. 1848. i poslije toga mnogo prepatio. Pred Vas će izbiti slika brutalnoga doba apsolutizma, u kome su Haynau i Lambert vješanjem i streljanjem gušili narodni madžarski pokret, i Vi ćete naći potpuno opravdanim, što se sav madžarski narod otuđio od apsolutističke i germanizatorske ere Bachova sistema, i što se je zanosio nadom na bolja vremena svoje ustavne i narodne slobode. Tako ćete i nas moći pravedno razumjeti.

Treba da bude bolje, treba da bude drukčije, pa da se narod osvijesti i trgne iz ove apatije, ove otuđelosti i potištenosti, da zna, da nije samo objekat upravne sile, nega da je građanin sa pravima i dužnostima.

Pretpostava za drugo raspoloženje i za drugi rad jesu ove: 1. Potpuna amnestija političkih osuđenika. 2. Naknada šteta nevino nastradalih. 3. Osiguranje prehrane. 4. Uspostava ustavnosti sazivom raspuštenoga sabora uz naknadne pot-

puno slobodne izbore. 5. Uprava zemlje može se predati samo ljudima saborskoga povjerenja.

Tek kad ovo ispunjeno bude, može se putem narodnog predstavništva pristupiti rješavanju ostalih pitanja.

Naš čitavi narod Srba, Hrvata i Slovenaca pretrpio je u monarhiji veoma mnogo za vrijeme ovoga rata. Danas još stoje Dalmacija, Slovenija, Istra, Koruška bez svojih zemaljskih predstavništva pod upravom tudeg činovništva. U Hrvatskoj se jedino održao ustavni režim. Pa i tamo ispadaju svaki čas prijetnje sa strašilom neustavnosti i komesarijata, a jednoglasno primljene zakonske osnove ne mogu da postanu zakonom. To budi u nama osjećaje, koji ne mogu biti skloni državi, to budi u nama predosjećaje, što rastu u sjeni i mraku neslobode.

Mi se osjećamo jedno sa svom našom istokrvnom braćom Hrvatima, Srbima i Slovencima, ma gdje oni bili. Mi znamo, da na kruglji zemaljskoj ne možemo izolovano živjeti, nego da nas već naš položaj upućuje na iskren i pošten sporazum sa geografski najbližim narodom kraljevine Ugarske. A da taj sporazum može iskren i pošten biti, treba da ga stvore dva ravnopravna i državno samostalna naroda. Mi Srbi, Hrvati i Slovenci nismo danas ravnopravni sa narodom madžarskim. Mi smo danas roblje nezarobljeno, koje nosi lažni naslov državljana.

Dok se gornje pretpostavke ne ispune, dok god mi moramo da živimo u ovom političkom i građanskom ropstvu, mi nismo u stanju dati slobodne izjave. Naše narodno pitanje ne može se rješavati bez naroda, ono se ne smije samo djelomično rješavati, nego u cjelini, i to na temelju prava narodnoga samoodređenja.

Svako drugo rješenje, među koje ubrajamo i direktno i bez privole narodne namjeravano prisajedinjenje Ugarskoj, bilo bi nasilje, koje bi urodilo najgorim posljedicama za nutarnju sigurnost i spoljašnji mir. Napaćena duša našega jedinstvenoga naroda Srba, Hrvata i Slovenaca, ako nasiljem i nepravdom raskomadani budemo, proći će mučenički put borbe, da u njemu sagori i propadne ili da postigne jedinstvo i slobodu svoju.

Ovo su temeljna načela i zahtjevi, koje smo slobodni, znanja i dalje upotrebe radi saopćiti Vašoj Preuzvišenosti.

Neka Vaša Preuzvišenost izvoli primiti uvjerenje našega poštovanja.

Sarajevo, 20. septembra 1918.

Risto Hadži-Damjanović, Mato Bekovac, župnik sarajevski, **Pero Todorović, Đuro Džamonja, Jovo Pešut, Gavro Gašić, Đorđe Pejanović,** Dr. fra **Julijan Jelenić,** rektor bogoslovije franjevačke, Dr. fra **Karlo Ikić,** rektor gimnazije franjevačke u Vi-

sokom, **Karlo Cankar,** monsignore i tajnik nadbiskupov, Dr. **Ljubo Šimić, Gligorije M. Jeftanović, Vojislav Šola,** Dr. **Jozo Sunarić, Pero Stokanović,** Dr. **Jojkić, Danilo Dimović,** fra **Ljubo Galić,** predsjednik bogoslovije franjevačke, Dr. **Savo Ljubibratić,** Dr. **L. Čabrajić,** Dr. **V. Andrić, Vjekoslav Jelavić, Stjepan Subašić,** Dr. **Marko Alaupović,** kanonik.

98.

Slovenci, Hrvati i Srbi te austro-ugarska mirovna nota.

Zagreb, 24. septembra 1918.

Cesarska i kraljevska austro-ugarska vlada upravila je dne 14. rujna o. g. vladama svih zaraćenih i neutralnih država notu, kojom poziva sve zaraćene vlasti, da izašalju delegate na povjerljiv i neobvezatan dogovor o temeljnim načelima za utanačenje sporazuma, koji bi bio podoban, da odvrati od Evrope katastrofu samoubilačkog nastavka ovoga rata i koji bi imao iznaći one smjernice, koje bi poslužile kao temelj, na kojem se ima sagraditi budući red u Evropi i na svijetu.

Prema predlogu c. i kr. austro-ugarske vlade, na takovom dogovoru posebice imala bi se osvijetliti općenita načela, koja bi poslužila kao osnovak za mir i budući odnos među državama, te bi se pokušalo, da se ova načela konkretno primijene na pojedina mirovna pitanja i na taj način ostvari njihovo rješenje.

Tim povodom smatramo se mi predstavnici naroda Slovenaca, Hrvata i Srba obvezanima, da najprije istaknemo poznatu činjenicu, da c. i kr. austro-ugarska vlada može govoriti samo u ime onih dvaju naroda, koji u Austro-Ugarskoj gospoduju, te prema tome mirovna načela, koja bi c. i kr. vlada bila u mogućnosti iznijeti pred predstavnicima zaraćenih država, nikako ne mogu odgovarati potrebama potlačenih naroda monarhije. Prema tome i budući red u Evropi, koji bi se uveo po tim načelima, ne bi bio jamstvom trajnoga potrebitoga mira, nego bi u sebi nosio klicu međunarodnog sukoba, kako se to već danas vidi iz izjava i nastojanja bilo austrijskih bilo ugarskih odgovornih državnika, koji u isti čas kad stupaju pred cijelim svijetom kao zagovaratelji saveza ravnopravnih naroda, poduzimlju sve, da još jače upravno-politički razdrobe naš narod. Sve što ti predstavnici c. i kr. vlade poduzimlju i mogu poduzeti, nosi u sebi oznaku slovensko-romanskoj većini silom nametnutoga gospodstva te znači samo prisilni provizorij, proti kojemu se moraju boriti svi potlačeni narodi.

Utvrdivši tu okolnost, i hoteći po svojoj savjesti služiti svomu narodu i općemu napretku, koji se može temeljiti jedino na jednakoj slobodi malih i velikih naroda, smatramo svojom dužnošću, da naglasimo ona općenita načela, koja bi, oživotvorena, poslužila sa svom sigurnošću izgradnji budućega trajnoga reda, kako u narodu Slovenaca, Hrvata i Srba, tako i u njegovim odnosima prema susjednim narodima.

Radeći tako, mi smo svijesni da pospješujemo ostvarenje onoga sveopćega mira, za kojim vruće čeznu svi narodi, vojevali oni na kojoj mu drago strani, jer prema našem najdubljem uvjerenju, samo na novim načelima međunarodnoga prava, osnovanoga na istini i pravednosti, može se graditi podloga za trajni mir.

Jedna od takovih istina je činjenica, da je narod Slovenaca, Hrvata i Srba etnički jedinstven narod i da to jedinstvo ima ostati, prema opće poznatom nacionalnom načelu, nerazdjelivo i bezuvjetno, koliko s obzirom na njegov neprekinuti teritorij, toliko i na državnu pripadnost.

Na toj činjenici temelje se naša narodna prava i tražbine, što je u suglasju sa međunarodno priznatim načelima demokratičkoga poretka prosvijetljenoga čovječanstva.

Upirući se dakle na pravo — uvijek u našem narodu budno — da svaki narod ima da živi svojim vlastitim životom, u ime naroda Slovenaca, Hrvata i Srba izjavljujemo, da potpuno i svestrano usvajamo misao sveopćega mira, koji se ima osloniti na pravo samoodređenja naroda u međunarodno već priznatom smislu, da sam narod ima odlučiti o svom životu te zaključiti, hoće li utemeljiti samostalnu državu ili sačinjavati državnu cjelinu u zajednici s drugim narodima. To pravo samoodređenja zahtijevamo i za narod Slovenaca, Hrvata i Srba, i tražimo, da slobodna provedba toga prava bude međunarodno zajamčena.

U suglasju sa zahtjevima sviju demokracija zaraćenih i nezaraćenih naroda svijeta, tražimo i mi za naš narod, da mir koji ima dokrajčiti ovaj rat, donese i našemu narodu ujedinjenje, nezavisnost i slobodu, jer samo takav mir — na najosjetljivijoj točki Evrope, otkad se zna za povijest tih krajeva — može zajamčiti mirni i samostalni razvitak našega naroda. Mir koji bi osudivao makar i jedan dio naše narodne teritorijalno-etnografske neprekinute cjeline na podložnost tuđim narodima, nosio bi u sebi klicu budućih sukoba, sileći narod Slovenaca, Hrvata i Srba, da sve svoje snage upre, dok sebi izvojšti pravo nezavisnoga državnoga života za cijeli svoj narodni organizam.

Narod Slovenaca, Hrvata i Srba ima u sebi svjesne volje i snage, koju će on u svim prilikama razviti, da postane članom zajednice slobodnih naroda, te da se natječući s njima, zalaže

za dobro i za napredak čovječanstva, i tako ispuni poslanstvo svoje u svojoj nezavisnoj državi, uređenoj na načelima potpune građanske slobode i demokratske samouprave, te pravne i socijalne jednakosti, to jest mogućnosti ekonomskoga opstanka i potpunoga kulturnoga i socijalnoga razvitka svih državljana.

Onim pak inonarodnim manjinama, koje se nalaze u našem narodu, a koje su teritorijalno odijeljene od svih etničkih cjelina, priznajemo u ime cijeloga naroda u državi Slovenaca, Hrvata i Srba sva prava, potrebita za njihov narodno-kulturni i gospodarsko-socijalni razvitak.

Kako god naš narod svoje težnje osniva na pravu, a ne na sili, tako isto želi on, da na temelju međunarodne pravednosti i prava budu uređeni odnošaji u državi Slovenaca, Hrvata i Srba prema drugim slobodnim narodnim državama.

Luke onoga dijela Jadranskoga mora, koji spada po pučanstvu, po otočju i po svom zaleđu u narodno-gospodarsko područje i u posjed našega naroda, neka su otvorene svim narodima — dakako i svima u našem zaleđu — za potrebe njihova eventualnoga trgovačkoga prometa. Naš će narod s njima sklopiti međunarodne ugovore, koji će tu slobodu urediti i zajamčiti.

U ime cjelokupnoga svoga naroda izjavljujemo još, da se nigdje, pa ni na mirovnim pregovorima, ne smije odlučivati o sudbini našega naroda bez njegova cjelokupnog sudjelovanja, i zato zahtijevamo, da u smislu samoodređenja bude narodu Slovenaca, Hrvata i Srba osigurano sudjelovanje na budućem mirovnom kongresu po njegovim izričito u tu svrhu izabranim narodnim predstavnicima.

U Zagrebu, 24. rujna 1918.

Za »Narodni Svet za Sloveniju i Istru«: Dr **Anton Korošec,** predsjednik.

Za »Narodnu Organizaciju u Dalmaciji«: Dr **Gajo Bulat,** predsjednik.

Za »Starčevićevu Stranku Prava«: Dr **Ante Pavelić,** predsjednik.

Za »Hrv. Pučku seljačku Stranku«: **Stjepan Radić,** predsjednik.

Za »Srpsku Narodnu Radikalnu Stranku«: Dr **Đorđe Krasojević,** predsjednik.

Za »Socijalno-demokratsku Stranku Hrvatske i Slavonije«: **V. Bukšeg, V. Korać, S. Delić.**

Za izvanstranačke skupine: Dr **Srđan Budisavljević,** Dr **Ivan Lorković,** Dr **Janko Šimrak.**

99.

Izjava g. Pašića pariskom „Tempsu“.

Paris, 27. septembra 1918.

U trenutku, u kome su naši veliki i plemeniti saveznici, vjerni svojoj riječi, da će priznati svakom narodu pravo da odlučuje o svojoj sopstvenoj sudbini, obznanili svoje simpatije za oslobođenje i konstituiranje u nezavisne države Čeho-Slovaka i Poljaka, mi nemamo nikakvoga razloga da sumnjamo, da će oni, priznajući lojalnost i žrtve njihove saveznice Srbije, priznati joj pravo i pomoći joj, da oslobodi svu svoju braću i da se s njima ujedini u jednu slobodnu i nezavisnu državu. Jedna izjava naših velikih Saveznika u ovom smislu bila bi vrlo dobro došla.

100.

Rezolucija Srba i Hrvata iz Južne Ugarske.

(Subotica), 2. oktobra 1918.

1. U doba preustrojstva Austro-Ugarske monarhije, dok je narodima Austrije i vladajućem plemenu madžarskom omogućeno, da izrazi javno svoje političko stanovište, Srbima i Hrvatima (Bunjevcima i Šokcima) u južnoj Ugarskoj, koji u ugarskom Parlamentu nemaju ni jednoga svoga poslanika, oduzeta je mogućnost, da se putem javnog zbora ili putem svojih javnih organa izjasne u pitanju samoodredenja naroda, jer je ugarska vlada ukinula slobodu javnoga sastajanja i slobodu štampe, te po 171—173 § V-toga zak. čl. iz god. 1873. deliktom draženja i veleizdaje progoni svakoga, koji bi u duhu općega narodnog stanovišta pokušao, da se javno izrazi u pitanju narodnoga samoodredenja.

2. S obzirom na gornje prilike, nezavisni Srbi i Hrvati iz južne Ugarske riješili su, da se zbog zauzimanja općega političkoga stanovišta Srba i Hrvata u južnoj Ugarskoj skupe na pouzdaničkom sastanku, na kome jednoglasno izjavljuju, da smatraju jedino mirovnu konferenciju za mjerodavnu u pogledu rješenja jugoslovenskoga pitanja, a u vezi s Bačkom, Banatom i Baranjom, kao budućim sastavnim dijelom slobodne zajedničke jugoslovenske države sviju Jugoslovena.

3. Osuduju svako ono političko istupanje, koje u jugoslovenskom pitanju, a u svezi s Bačkom, Banatom i Baranjom, ne stoji na napred označenom stanovištu, jer samo takvo stanovište odgovara općem političkom shvatanju sviju Srba i Hrvata u južnoj Ugarkoj.

101.

Rezolucija socijalno-demokratske konferencije Hrvata i Slovenaca.

Zagreb, 6. oktobra 1918.

1. Jugoslovenska socijalistička konferencija, obdržavana dne 6. listopada 1918. u Zagrebu izjavljuje, da stoji neograničeno u suglasju sa svojim dosadanjim programatičkim izjavama o nacionalnom pitanju, na stanovištu potpunog samoodređenja naroda, pa zato zahtijeva ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca u samostalnu demokratsku jugoslovensku državu, jer smatra nacionalnu državu kao preduvjet za uspješnu klasnu borbu.

Glede pograničnih nacionalno izmješanih krajeva smatra konferenca potrebnim, da se njihova pripadnost uredi dogovorno s odnosnim narodima, pa otklanja svako nasilje, kako prema svojem, tako i prema svakom drugom narodu. Ujedno osuđuje svaku takovu nacionalnu politiku, koja bi onemogućila sporazum s narodima, koji su dosad u svojem gospodarskom životu bili upućeni na trgovačke i prometne sveze preko našega jugoslovenskog teritorija.

2. Konferencija smatra, da je s obzirom na historički čas, u kojem se nalazimo, u interesu kako jugoslovenskog proletarijata, tako i u interesu nužnog rješenja jugoslovenskog pitanja, da stranka zajedno s ostalim strankama sudjeluje u »Narodnom Svetu«, odnosno u »Narodnom Vijeću Slovenca, Hrvata i Srba« u svim onim točkama, koje se ne protive našim socijalističkim načelima. Uslijed toga konferencija izjavljuje, da jugoslovenske socijalno-demokratske stranke stupe u pojedine »Narodne Svete«, odnosno u središnje »Narodno Vijeće«, pa da tamo pribave uvaženja svojim socijalističkim načelima, u koliko se radi o rješavanja nacionalnih, političkih, gospodarskih i kulturnih pitanja, pa da prema potrebi odlučno istupe proti svemu onome, što bi se protivilo našim načelima.

3. S obzirom na to, što je potrebno, da bude jedinstvena taktika jugoslovenskih socijalističkih stranaka u »Narodnom Svetu« i u »Narodnom Vijeću« kao i drugdje, to drži konferenca nužnim, da se izabere stalno jugoslovensko »Socijalističko Vijeće«, koje neka bude sastavljeno ili po tri zastupnika svake jugoslovenske socijalističke stranke, a osim njih uslijed specijalnih odnošaja, da budu u njemu zastupane i jugoslovenske socijalno-demokratske organizacije u Dalmaciji i u Ugarskoj.

4. Konferencija je mnijenja, da je obnova proletarske internacionale nužno potrebna s obzirom na to, da će razredni

interesi u pojedinim nacionalnim državama zahtijevati međusobnu internacionalnu pomoć. Zato se »Jugoslovenskom Socijalističkom Vijeću« stavlja u dužnost, da od svoje strane traži načina, da se internacionala nanovo uredi.

Izaslanici bosansko-hercegovačke stranke izjaviše, da ne pristaju na ovu rezoluciju.

102.

Osnutak „Narodnoga Vijeća.“

Zagreb, 6. oktobra 1918.

Dne 5. i 6. o. mj. održan je u Zagrebu sastanak odaslanika Slovenaca, Hrvata i Srba iz Slovenije, Trsta, Istre, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Dalmacije i Ugarske zbog osnutka »Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba.«

Na tom sastanku postignuta je potpuna jednodušnost glede cilja kao i glede osnutka Narodnoga Vijeća. Stvoreni će se zaključci kasnije objelodaniti.

Na sastanku izabrani su za pregovore s hrvatsko-srpskom koalicijom: Dr. S. Budisavljević, Dr. M. Drinković, V. Korać, Dr. A. Korošec, Dr. M. Laginja, Dr. Ž. Petričić i Dr. J. Sunarić.

103.

Hrvatsko-srpska koalicija ulazi u „Narodno Vijeće“.*

Zagreb, 8. oktobra 1918.

Hrvatsko-srpska koalicija priznaje potrebu, da se u današnje vrijeme osnuje »Narodno Vijeće«, pa povjerava petorici svojih članova, da stupe u tu svrhu u pregovore s drugim strankama i o daljem izvijeste saborski klub stranke.

U odbor su birani: Dr. Lukinić, Dr. Popović, Svetozar Pribićević, Dr. Ribar i V. Wilder.

* Ovo je saopćenje objelodanjeno poslije dvodnevnoga vijećanja plenuma hrvatsko-srpske koalicije.

104.

Sastav i pravilnik Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba.

Zagreb, 6. odnosno 8. oktobra 1918.

I. PLENUM.

Banovina:

Hrvatsko-srpska koalicija:

Dr. Ivan Paleček, Dr. Živko Bertić, Dr. Edmund Lukinić, Većeslav Wilder, Dr. Bogdan Medaković, Dr. Dušan Popović, Dr. Ivan Ribar, Dr. Dušan Peleš, Dr. Stevan Simeonović-Čokić, Dr. Makso Rošić.

Starčevićeva stranka prava:

Dr. Ante Pavelić, Dr. Živko Petričić, Cezar Akačić, Dr. Nikola Winterhalter, Dr. Svetozar Ritig, Dr. B. G. Anđelinović.

Hrvatska pučka seljačka stranka:

Stjepan Radić, Dragutin Kovačević.

Srpska narodna radikalna stranka:

Dr. Žarko Miladinović, profesor Milan Nedeljković.

Socijalno demokratička stranka:

Vitomir Korać, Vilim Bukšeg.

Skupina »Glasa SHS.«:

Dr. Srđan Budisavljević.

Skupina »Malih Novina«:

Dr. Ivan Lorković.

Skupina »Novine«:

Dr. Janko Šimrak.

Rijeka:

Dr. Rikard Lenac.

Međumurje:

Dr. Ivan N. Novak.

Dalmacija:

Narodna organizacija za Dalmaciju:

Dr. Mate Drinković, Dr. Gajo Bulat, Dr. Ivo Krstelj, Dr. Prvoslav Grisogono, don Stanko Banić, Dr. Uroš Desnica, Milan Marušić.

Istra:

Političko društvo za Hrvate i Slovence u Istri:

Dr. Đuro Červar, Josip Grašić, Dr. Šime Kurelić.

Bosna i Hercegovina:

Kosta Kujundžić, Gligorije M. Jeftanović, Dr. Jozo Sunarić, Vojislav Šola, Fra Ljubomir Galić, Stjepan Grđić, Dr. Luka Čabrajić, Dr. Savo Ljubibratić, Vjekoslav Jelavić, Dr. Milan Jojkić, Dr. Tugomir Alaupović, Dr. Vlado Čorović, Hamid Svrzo, Fra Didak Buntić, Maksim Đurković, Dr. Mehmed Spaho, Proto Dušan Pecmanović, Dr. Vojislav Besarović.

Slovenija:

Vseslovenska ljudska stranka:

Dr. Anton Korošec, Dr. Lovro Pogačnik, Dr. Ivan Benkovič, Bogumil Remec, Dr. Izidor Cankar, Dr. Josip Jerič, Franc Smodej.

Jugoslovanska demokratska stranka:

Dr. Vekoslav Kukovec, Ivan Hribar, Dr. Vladimir Ravnihar, Dr. Albert Kramar.

Jugoslovanska socijalno demokratska stranka:

Još nije imenovala delegata.

Trst:

Političko društvo »Edinost«:

Dr. Ivan Čok.

Zastupnici bosanskoga sabora:

odredili su ove poslanike kao svoje zastupnike:

Pero Stokanović, Danilo Dimović, Dr. Halil beg Hrasnica, Simo Eraković, Đuro Džamonja.

Jugoslovenski klub na austrijskom carevinskom vijeću

(ima u »Narodnom Vijeću« 5 glasova).

Pokrajinski zastupnici

pokrajinskih sabora: kranjskoga, štajerskoga, koruškoga, goričkoga, istarskoga i dalmatinskoga imadu, u koliko priznaju načela »Narodnoga Vijeća«, u plenumu savjetujući glas.

II. Središnji odbor.

Banovina.

Hrvatsko-srpska koalicija.

Dr. Ivan Paleček, Dr. Edmund Lukinić, Većeslav Wilder, Dr. Dušan Popović, Svetozar

Pribićević. Zamjenici: Dr. Makso Rošić, Dr. Dušan Peleš, Dr. Živko Bertić, Dr. Stevan Simeonović-Čokić, Dr. Ivan Ribar.

Starčevićeva stranka prava.

Dr. Ante Pavelić, Dr. Živko Petričić, zamjenici: Cezar Akačić, Dr. Nikola Winterhalter.

Hrvatska pučka seljačka stranka.

Stjepan Radić, zamjenik Dragutin Kovačević.

Srpska narodna radikalna stranka.

Dr. Živko Miladinović, zamjenik: prof. Milan Nedeljković.

Socijalno-demokratska stranka.

Vilim Bukšeg.

Skupina »Glasa SHS«.

Dr. Srđan Budisavljević, zamjenik: Dr. Hinko Krizman.

Skupina »Malih Novina«.

Dr. Ivan Lorković, zamjenik: Dr. Đuro Šurmin.

Skupina »Novine«.

Dr. Janko Šimrak.

Međumurje.

Dr. Ivan Novak.

DALMACIJA.

Narodna organizacija za Dalmaciju:

Dr. Mate Drinković, Dr. Prvoslav Grisogono, Dr. Ivo Krstelj, zamjenici: Dr. Uroš Desnica, Milan Marušić.

ISTRA:

Političko društvo za Hrvate i Slovence u Istri:

Dr. Đuro Červar, zamjenik: Josip Grašić.

Bosna i Hercegovina:

Dr. Jozo Sunarić, Vojislav Šola, Dr. Milan Jojkić, Stjepan Grđić, Fra Ljubomir Galić, Dr. Luka Čabrajić, zamjenici: Dr. Savo Ljubibratić, Vjekoslav Jelavić.

SLOVENIJA:

Vseslovenska ljudska stranka:

Dr. Anton Korošec, Dr. Lovro Pogačnik, Dr. Izidor Cankar; zamjenici: Dr. Ivan Benkovič, prof. Bogumil Remec, Dr. Josip Jerič.

Jugoslovanska demokratska stranka.

Ivan Hribar, Dr. Albert Kramer, zamjenici: Dr. Vjekoslav Kukovec, Dr. Vladimir Ravnihar.

Jugoslovanska socijalno-demokratska stranka:

(Još nije odredila delegata.)

TRST.

Političko društvo »Edinost«:

Dr. Ivan Čok, zamjenik: Dr. Josip Wilfan.

Kooptirani članovi središnjega odbora:

Dr. Fran Barac, Vitomir Korać, Dr. Božo Vukotić, Dr. Josip Smodlaka, Dr. Matko Laginja.

Predsjedništvo »Narodnoga Vijeća« i središnjega odbora:

Predsjednik Dr. Anton Korošec, podpredsjednici: Svetozar Pribićević i Dr. Ante Pavelić; Tajnici: Dr. Mate Drinković, Dr. Srđan Budisavljević, Dr. Ivan Lorković.

III. Pravilnik »Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu«.

1. »Narodno Vijeće« za narod Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu, političko je predstavništvo svih Slovenaca, Hrvata i Srba, koji žive u Hrvatskoj-Slavoniji s Rijekom, u Dalmaciji, Bosni-Hercegovini, Istri, Trstu, Kranjskoj, Goričkoj, Štajerskoj, Koruškoj, Bački, Banatu, Baranji, Međumurju i po ostalim krajevima jugozapadne Ugarske.

2. Temeljni zajednički program »Narodnoga Vijeća« jeste: ujedinjenje svih Slovenaca, Hrvata i Srba u narodnu, slobodnu i neodvisnu državu Slovenaca, Hrvata i Srba, uređenu na demokratskim načelima. Sva pitanja, koja su s tim temeljnim pitanjem u vezi, smatraju se bezuvjetno skupnim pitanjem »Narodnoga Vijeća«. Pored toga odlučuje »Narodno Vijeće« u svim pitanjima, koja u »Narodnom Vijeću« zastupani izaslanici priznadu za skupna.

3. Organizacija se »Narodnoga Vijeća« temelji na teritorijalnom principu, to jest svaka od naših narodnih pokrajina šalje u »Narodno Vijeće« po jednoga odaslanika na svako 100.000 stanovnika. Kranjskoj, slovenskim dijelovima Štajerske, Goričkoga i Koruške te Trstu pripada ukupno 14 odaslanika, Istri 3, Dalmaciji 7, Hrvatskoj-Slavoniji s Rijekom 28, Bosni-Hercegovini 18, a Jugoslovenima Ugarske 10 njih.

Svi izabrani članovi hrvatskoga sabora u Zagrebu, bosanskoga sabora u Sarajevu, carevinskoga vijeća u Beču, kao i svih pokrajinskih sabora napred pomenutih pokrajina, koji prihvaćaju ustanove ovoga pravilnika, a u koliko nisu izabrani

članovi »Narodnoga Vijeća«, imadu pravo sudjelovati kod skupnih sjednica Vijeća. Povrh toga imadu članovi hrvatskoga sabora u Zagrebu, bosanskoga sabora u Sarajevu i carevinskoga vijeća u Beču kod skupnih sjednica po pet glasova, odnosno po pet odaslanika s aktivnim i pasivnim pravom.

4. Organizacije koje pristupaju »Narodnom Vijeću« i koje zastupaju razne narodne stranke i političke skupine u pojedinim pokrajinama, obvezane su prepustiti odaslanikâ u razmjernom broju i onim narodnim strankama, koje sada eventualno ne će pristupiti »Narodnom Vijeću«, ili će naknadno zamoliti da ih se primi. Razumije se, da to važi samo za one stranke, koje stoje na stanovištu narodnoga jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba te nepokolebljivoga prava samoodređenja našega naroda, kako je to označeno u zagrebačkoj rezoluciji od 3. marta 1918.[1] O primitku zaključuje središnji odbor »Narodnoga Vijeća«.

5. »Narodno Vijeće« djeluje:

a) u skupnim sjednicama, koje se sastaju redovito svaka tri mjeseca, i to na poziv »Središnjega odbora«, ali po potrebi i na predlog najmanje 15 članova »Narodnoga Vijeća«. U tom posljednjem slučaju mora se sjednica sastati najkasnije 14 dana docnije, otkad je predsjednik primio ubavijest. Plenum bira »Središnji odbor« (članove i zamjenike) i nadzire njegov rad.

b) »Središnji odbor« broji najviše 30 izabranih članova. S dvije trećine glasova može »Središnji odbor« kooptirati najviše još deset članova s jednakim pravima. »Središnji odbor« saziva skupne sjednice »Narodnoga Vijeća«, vodi poslovanje »Narodnoga Vijeća«, predstavlja ga prema vani, zaključuje poslovnik i bira pododbore »Narodnoga Vijeća«, prima njihove izvještaje i raspravlja o njima, imenuje povjerenike, rješava sporove među raznim organizacijama i grupama, daje u skladu sa zastupnicima odnosnih odbora smjer držanju parlamentarnih skupina u općenarodnim pitanjima, sabire novčana sredstva te upravlja njima, isključuje pojedine članove, kojim preostaje pravo priziva na »Narodno Vijeće«, i to bez odgodne moći. »Središnji odbor« konstituirat će se poslije izbora te izabire predsjedništvo, koje vodi poslove »Središnjega odbora«. Predsjedništvo »Središnjega odbora« podjedno je i predsjedništvo »Narodnoga Vijeća«.

6. U skupnim sjednicama »Narodnoga Vijeća« i njegova »Središnjega odbora« stvaraju se zaključci s dvije trećine glasova prisutnih članova. Za »Središnji odbor« treba da je prisutna nadpolovična većina članova ili njihovih zamjenika. Za skupnu sjednicu »Narodnoga Vijeća« dostaje, da je prisutna trećina članova s pravom glasa, no nužno je, da su članovi pravodobno pozvani. U raspravi kod priziva protiv isključenja pojedinoga člana »Središnjega odbora« ne glasaju oni članovi

[1] Gl. gore br. 79. str. 125—126.

»Središnjega odbora«, koji su sudjelovali kod glasanja o isključenju.

7. Ovaj se pravilnik može izmijeniti samo u skupnoj sjednici »Narodnoga Vijeća«, a u prisutnosti bar polovice članova.

Zagreb, 6. listopada 1918.

Ovjerovljeno od poslovnoga odbora »Narodnoga Vijeća«.

Zagreb, 8. listopada 1918.

Dr. **Anđelinović**, bilježnik »Narodnoga Vijeća« SHS u Zagrebu, Dr. **Ante Pavelić, Bukšeg**, Dr. **Lorković**, Dr. **Drinković**.

105.

Manifest cara i kralja Karla.

Beč, 16. oktobra 1918.

Mojim vjernim austrijskim narodima!

Otkako sam zasjeo na prijestolje, nepokolebljivo sam radio oko toga, da izvojštim svim svojim narodima mir i da pokažem narodima Austrije putove, na kojima mogu bez zapreka i trvenja blagoslovno razviti snagu svojega naroda te ju uspješno upotrebiti za svoj duševni i gospodarski boljitak.

Strahovito je hrvanje ovoga svjetskoga rata doslije sprečavalo djelo mira. Junaštvom i vjernim požrtvovnim snašanjem bijede i oskudice, obranila se u ovo teško doba domovina. Teške žrtve rata moraju nam osigurati častan mir, pa s Božijom pomoći stojimo na njegovu pragu. Sada se moramo bez oklijevanja prihvatiti toga, da nanovo podignemo domovinu na njezinim prirodnim i zato pouzdanim osnovima. Kod toga treba da se uzajamno dovedu u sklad i ispune želje austrijskih naroda.

Odlučio sam da izvedem ovo djelo uz slobodno sudjelovanje Mojih naroda u duhu onih načela, što su ih savezнички monarhi usvojili u svojoj mirovnoj ponudi. Austrija ima da prema volji svojih naroda postane savezna država, u kojoj svako pleme na svojem teritoriju tvori svoju vlastitu državnu zajednicu.

Time se ni u čemu ne pretječe sjedinjenju poljskoga područja Austrije s neodvisnom poljskom državom. Grad Trst sa svojim područjem dobiva prema željama svojega pučanstva odgovarajući zasebni položaj.

Nova izgradnja položaja, koja ni na koji način ne će dirati u cjelokupnost zemalja ugarske krune, ima da zajamči svakoj narodnoj zasebnoj državi njenu samostalnost. Ona će

međutim izdašno štititi također zajedničke interese te se primjenjivati svagdje ondje, gdje je zajednica životnih potreba pojedinih država. Naročito bit će nužno ujedinjenje svih sila, da se prema pravu i pravednosti riješe oni veliki zadaci, koji proizviru iz utjecaja ovoga rata.

Dok se zakonitim putem dovrši ova preobrazba, ostaju nepromijenjene sadašnje uredbe za očuvanje općenih interesa. Mojoj je vladi naloženo, da bezodvlačno priredi sve radnje za novu izgradnju Austrije.

Obraćam se svojim pozivom na narode, na čijem će se samoodređenju osnovati nova država, da sudjeluju kod ovoga velikoga djela po Narodnim Vijećima, koja će se sastaviti od zastupnika na carevinskom vijeću svakoga naroda, a imat će da zastupaju interese naroda uzajamno, kao i u saobraćaju s Mojom vladom.

Izišla tako naša domovina, učvršćena slogom svojih naroda koje obuhvata kao savez slobodnih naroda, iz oluja ovoga rata!

Svevišnji blagoslovio naš rad, da veliko djelo mira što ga podižemo, znači sreću svih Mojih naroda.

U Beču 16. listopada 1918.

Karlo.
Hussarek.

106.

Vojna zapovijed cara i kralja Karla.

Schönbrunn, 17. oktobra 1918.

Udovoljujući željama austrijskih naroda, oni će se ujediniti u narodne države kao savezna država. Tako će se u jednu ruku ukloniti zapreke koje su postojale u zajedničkom životu naroda, a u drugu će se ruku otvoriti široko slobodno polje narodnomu stvaranju za boljitak sopstvenoga naroda i domovine.

U ovom nada sve važnom trenutku, obraćam se na vojsku i na mornaricu:

U vašim su redovima uvijek bili u vjernosti i slozi nerazdruživo ujedinjeni svi narodi među sobom i sa Mnom. Nepokolebljivo je Moje povjerenje, da će i dalje nepokolebljivo postojati duh vjernosti i sloge, koji se oduvijek, kao i danas, sjajno prokušao.

Očuvajmo ovaj duh! On će biti dragocjena ostavština novim državama Austrije, a na korist i sreću njihovim narodima. Bog nasporio!

U Schönbrunnu 17. oktobra 1918. **Karlo.**

107.

Izjava g. Pašića u „Morning Postu“.*

London, 17. oktobra 1918.

U toku zajedničkih vijećanja na Krfu između srpske kraljevske vlade i Jugoslovenskog odbora jasno se pokazalo, da je stvaranje jedne jedine države — kraljevine — koja bi obuhvatala cio naš troimeni narod (Srba, Hrvata i Slovenaca) provedivo, i da se želi. Srbi, Hrvati i Slovenci traže dakle, da im se dopusti pravo narodnoga samoopredjeljenja. Oni ne priznaju nikaku vrstu historijskoga prava Habsburške dinastije ili austro-ugarske države, pravo, koje bi bilo iznad prava narodnoga jedinstva i samoopredjeljenja. Misao o jednoj federativnoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca, bila je tako isto zabačena u toku krfskih vijećanja, jer ne može biti pitanje, kako da se obilježe granice između ovih grana jedne iste nacije, osim ako se to ne bi postiglo kakim sistemom iseljavanja i doseljavanja, kojim bi se rastavili razni elementi te su sada ispremiješani na najzapleteniji način. Ali osim tehničkih teškoća da se odrede granice između Srba i Hrvata s jedne, a Hrvata i Slovenaca s druge strane, postojali bi još i drugi politički obziri, da se odbaci misao o federativnom sistemu i da se primi ideja o jednoj jedinstvenoj kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, koja bi — shodno krfskoj deklaraciji — počivala na širokoj bazi lokalne autonomije (local Selfgovernment).

Ovim svečano izjavljujem, da Srbija smatra svojom nacionalnom dužnosti, da oslobodi Srbe, Hrvate i Slovence. Kad budu slobodni, bit će im priznato pravo samoopredjeljenja, t. j. pravo da slobodno izjave, da li žele da se pridruže Srbiji na osnovu krfske deklaracije ili žele da stvaraju male države, kao u dalekoj prošlosti. Skladno onome što predhodi ne samo što ne želimo da vodimo imperijalističku politiku, nego mi ne ćemo čak ni to, da ma kojim načinom ograničimo pravo samoopredjeljenja Hrvata i Slovenaca, ili da ostanemo do kraja pri krfskoj deklaraciji, ako bi to bilo protivno njihovoj želji. Izjava jugoslovenskoga parlamentarnog kluba[1] svjedoči, da smo svi suglasni u našim željama i težnjama odnosno naše narodne budućnosti, a događaji će to potvrditi skoro na jedan još svečaniji način.

* Prevod iz engleskoga.

[1] t. j. od 30. maja 1917. Gl. gore br. 54. str. 94.

108.

Wilsonov odgovor Austro-Ugarskoj.

Državni departement, dne 18. listopada 1918.

Gospodine!

Čast mi je potvrditi, da sam primio Vašu notu od 4. o. mj., u kojoj dostavljate jedno priopćenje c. i kr. austro-ugarske vlade predsjedniku. Netom mi je naložio predsjednik, neka Vas zamolim, da budete tako ljubazni i da po svojoj vladi izvolite dostaviti c. i kr. vladi ovaj odgovor:

Predsjednik smatra za svoju dužnost saopćiti austro-ugarskoj vladi, da ne može uvažiti primljeni predlog ove vlade, budući da su se od njegove poruke dne 8. siječnja desili neki događaji najvećega zamašaja, zbog kojih se je nužno morala promijeniti nadležnost i odgovornost vlada Sjedinjenih Država. Između 14 točaka, što ih je tada formulirao predsjednik, nalazila se je i ova:

»Pucima Austro-Ugarske, kojih mjesto želimo da vidimo obezbijeđeno i zajamčeno među narodima, treba pružiti najslobodniju priliku za autonomni razvitak.«

Otkako je napisana ova rečenica i proglašena pred kongresom Sjedinjenih Država,[1] priznala je vlada Sjedinjenih Država, da postoji ratno stanje između Čehoslovačke te njemačke i austro-ugarske carevine, i da je češko-slovačko Narodno Vijeće de facto ratujuća vlada, koja je snabdjevena potrebnim autoritetom, da upravlja vojničkim i političkim poslovima Čehoslovaka. Ona je također na najdalekosežniji način priznala, da su narodne težnje Jugoslovena za slobodom pravedne. Stoga predsjednik više ne može priznati puku autonomiju ovih naroda kao osnovku za mir, već je prisiljen zahtijevati, da budu oni, a ne on, suci o tomu, kakova će akcija od strane austro-ugarske vlade zadovoljiti težnje i shvaćanja ovih naroda o njihovim pravima i o njihovu određenju kao članova u porodici naroda.

Primite, gospodine, ponovno uvjerenje o mojem najdubljem veleštovanju.

Robert Lansing.

109.

Deklaracija Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba.

Zagreb, 19. oktobra 1918.

Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba objavljuje iz svoje sjednice držane 17., 18. i 19. listopada o. g. narodu Slo-

[1] Gl. gore br. 69 str. 110—112.

venaca, Hrvata i Srba, da od ovoga časa, opunomoćeno od svih narodnih stranaka i grupa, preuzima u svoje ruke vođenje narodne politike. Odsada ne će uopće u narodnim pitanjima nikoja stranka ni grupa ni parlamentarna skupina više voditi nikakve posebne politike, ni zasebno stupati u pregovore s faktorima izvan naroda, nego će u svim tim pitanjima biti u buduće jedini predstavnik i odlučni činilac Narodno Vijeće.

Narodno Vijeće, vođeno velikim idejama narodnoga samoodređenja i demokracije, koje su već i prije rata došle do pobjede u nas, a koje su razvojem rata došle do pobjede u međunarodnoj politici, postavlja za rješenje narodnoga našeg pitanja ove temeljne zahtjeve:

I. Tražimo ujedinjenje cjelokupnoga našeg naroda Slovenaca, Hrvata i Srba na čitavom njegovom etnografskom teritoriju, bez obzira na ma koje pokrajinske ili državne granice, u kojima danas žive — u jednu jedinstvenu potpuno suverenu državu, na načelima političke i ekonomske demokracije, što u sebi sadržava dokidanje svih socijalnih i ekonomskih nepravda i nejednakosti.

II. Tražimo da na budućoj mirovnoj međunarodnoj konferenciji bude naš narod jedinstveno zastupan po svojim naročitim izaslanicima.

III. Prema tomu otklanja Narodno Vijeće osnovu rješenja našega narodnog pitanja, sadržavanu u austrijskom carskom manifestu od 16. o. mj.[1] a isto tako i svaki drugi budući predlog, koji bi išao za tim, da se naše narodno pitanje riješi djelomično i da mu se oduzme njegov međunarodni značaj.

IV. Narodno Vijeće drži, da će se jedino ostvarenjem ovih zahtjeva i načela zajamčiti trajni mir među narodima, udruženim u slobodnim državama, a time omogućiti Savez Naroda i opće razoružanje.

V. Narodno Vijeće izjavljuje, da će se, prema općim načelima demokracije, svim inim narodnim manjinama u državi Slovenaca, Hrvata i Srba osigurati slobodni razvoj, a susjednim državama u zaleđu omogućiti i osigurati trgovačko-prometni prilaz na more, a da to ne dira u našu teritorijalnu cjelokupnost i državnu suverenost.

Narodno Vijeće poziva cjelokupni naš narod jedne krvi i jezika, jedne duše i srca, da se za oživotvorenje ovih zahtjeva i načela založi s onom odanošću i samopregorom, koje traži ovo sudbonosno vrijeme. Okupimo se dakle svi u jedno veliko neslomivo narodno kolo, kojemu je pred očima samo veliki ideal narodnog ujedinjenja, slobode i nezavisnosti, da se tim

[1] Gl. gore br. 105. str. 176—177.

pokažemo dostojni velikoga vremena u kome živimo i velikih zadaća, koje smo na sebe preuzeli.

U Zagrebu dne 19. listopada 1918.

Za predsjedništv »Narodnoga Vijeća«.

Dr. **Anton Korošec.** Dr. **Ante Pavelić.**

Svetozar Pribičević.

110.

Saopćenje Narodnoga Vijeća SHS.

Zagreb, 19. oktobra 1918.

Središnji odbor — izabran dne 5. listopada od Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, na skupštini odaslanika svih narodnih stranaka iz Hrvatske i Slavonije s Rijekom, pa Dalmacije, Bosne i Hercegovine, Istre, Trsta, Kranjske, Gorice, Štajerske, Koruške te Bačke, Banata, Baranje, Prekomurja i Međumurja — sastao se dne 17., 18. i 19. listopada u Zagrebu, i na tom sastanku je izabrao svoje predsjedništvo kako slijedi: Dr. A. Korošec, predsjednik; potpredsjednici: Dr. A. Pavelić i Svetozar Pribićević; tajnici: Dr. Srđan Budisavljević, Dr. Mate Drinković i Dr. Ivan Lorković. Nadalje izdao je Objavu Narodnoga Vijeća SHS, kojom se određuje stanovište o rješenju našega narodnoga pitanja.[1] Zatim je prihvatio slijedeće prijedloge: 1. glede rada u saborima; 2. da se dobave propusnice za Švicarsku članovima Središnjega odbora; 3. da se Središnji odbor proglasi u permanenciji i 4. odaslan je brzojavni pozdrav Narodnim Vijećima Čehoslovaka[2] i Poljaka.[3]

111.

Narodno vijeće o Wilsonovoj noti.

Zagreb, 21. oktobra 1918.

Narodno Vijeće pozdravlja najvećom radosti stanovište, što ga je predsjednik Sjedinjenih država Američkih, Wilson,

[1] Gl. gore br. 109. str. 179—181.

[2] „Narodni Vybor. Praha. Narod SHS prigodom konstitucije Narodnoga Vijeća obnavlja svečani zavjet zajedničke borbe naših naroda do postignuća zajedničkih ideala češkoslovačke i jugoslovenske države. S vama smo jednom mišlju, radom i ciljevima. Živio će ko-slovački narod".

[3] „Dr. Tertil. Prigodom konstituiranja Nar. Vijeća obnavlja V m narod SHS tvrdu vjeru, danu u času zajedničke borbe; s Vama smo u dobru i zlu do ostvarenja naših konačnih ideala i slobodnih država Poljske i Jugoslavije. Živio poljski narod".

zauzeo u svom odgovoru na austro-ugarsku notu od 4. oktobra ove godine pod datumom: »Državni departement 18. oktobra 1918.«, te iziavljuje:

Narod Slovenaca, Hrvata i Srba zauzeo je u objavi Narodnoga Vijeća od 19. oktobra ove godine stanovište glede rješenja svojega narodnoga pitanja — misao bezuvjetnoga narodnog samoodređenja. Dosljedno tome smatra on međunarodni mirovni kongres jedinim kompetentnim forumom za konačno rješenje svoga narodnog pitanja. Zaključeno je poduzeti korake glede uspostave ustavnih prava, naročito glede slobode štampe i prava sastajanja. Narodno Vijeće poziva zagrebačko građanstvo i čitav narod, da daje u svojim manifestacijama svagdje samo oduška svome veselju i oduševljenju, i da onemogući svaku demonstraciju, koja bi išla i za najmanjim uništavanjem tuđega dobra. Svaka šteta počinjena od ovakovih izgreda, škodila bi ne samo ugledu našega naroda u ovo veliko doba, nego bi mogla uništiti dobra, koja se moraju već sada smatrati dobrima buduće države Slovenaca, Hrvata i Srba.

Organizacija Narodnoga Vijeća.

112.

Proglas bana Mihalovića.

Zagreb, 22. oktobra 1918.

Narode!

Veliki sadašnji događaji dali su povoda za opetovane javne političke manifestacije.

Razumijem patriotičke osjećaje, koji su izvor tim iskazima i uvjeren sam, da će prokušana zrelost i trijeznost našega naroda i ovaj puta znati održati manifestacije u granicama, što ih iziskuje današnje veliko, ozbiljno i po budućnost naroda odlučno doba.

Smatram pak potrebnim osobito naglasiti, kako su nada sve važni narodni interesi vezani uz obdržavanje javnoga mira i reda. Sigurnost osobe i imovine neka bude svakome sveta i vođeni razborom nemojmo dopustiti, da javne uredbe i njihovi organi ma na čas budu smetani u djelatnosti, što ju vrše u javnom interesu!

Naročito molim, da svi misle na to, da se državopravna pitanja ne mogu odmah riješiti i da imadu povjerenje u one faktore, koji su na to rješenje pozvani.

U Zagrebu dne 22. listopada 1918.

Ban **Mihalovich.**

113.

Organizacija naroda.

Zagreb, 23. oktobra 1918.

Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu raspravljalo je 23. listopada ove godine o tom, kako je na vidljivim mjestima povodom odgovora predsjednika Wilsona došlo do napadaja na kolodvore i drugu imovinu. Narodno je Vijeće toga mišljenja, da bistri razum i staro poštenje našega naroda ne će dopustiti, da se ovakvi slučajevi ponove ili čak da se prošire, već zato, što time može zapeti sav promet u najsiromašnije naše krajeve, gdje bi narod lako mogao ostati bez kore kruha. Narodno Vijeće pozivlje ujedno tom zgodom pristaše političkih stranaka i grupa, koje su u Narodnom Vijeću, da se okupe po svim mjestima, dakle po gradovima i selima pod imenom »Odbori Narodnoga Vijeća«. U takve odbore mogu stupiti i oni narodni ljudi, koji nisu ni u jednoj političkoj stranci ili grupi, ali koji su svom dušom zauzeti za ujedinjenje i oslobođenje našega naroda na temelju objave Narodnoga Vijeća od 19. listopada 1918. Takovom je odboru prva zadaća, da se pobrine kako najbolje zna i može za zaštitu osoba i imovine svih naših državljana bez razlike. Druga mu je zadaća, da Narodnom Vijeću javlja sve naše osobite događaje i potrebe, koje se tiču čitavoga kraja i čitavoga naroda. Treći mu je posao, da točno izvrši, što mu Narodno Vijeće naloži na korist svega našeg naroda. Zato neka svaki taki odbor Narodnoga Vijeća okupi najpouzdanije i u narodnoj borbi najprokušanije ljude, neka izabere predsjednika odbora, svoga vođu za narodnu zaštitu i svoga poslovođu. Izbori neka se odmah jave Narodnom Vijeću na odobrenje. Sve se objave šalju na adresu: Kancelarija Narodnog Vijeća, Zagreb, Sabor.

Braćo Slovenci, Hrvati i Srbi na posao, da za malo dana u svakom našem življem i probuđenijem mjestu bude odbor Narodnoga Vijeća s jakom četom za narodnu zaštitu.

Zagreb, 23. listopada 1918.

Za Narodno Vijeće

Predsjedništvo:

Dr. **Ante Pavelić.** Dr. **Antun Korošec.**

Svetozar Pribićević.

114.

Narodno Vijeće poziva na dobrovoljni narodni porez.

Zagreb, 26. oktobra 1918.

U najsvetlijim ali i vrlo teškim vremenima u životu našega naroda, kad se udaraju temelji slobodnoj jugoslovenskoj državi, stvorilo se narodnim povjerenjem Narodno Vijeće kao predstavnik ujedinjenoga naroda Slovenaca, Hrvata i Srba, i otpočelo je ovih dana svoj značajni posao. Veliki zadaci, koje ono ima da izvrši za organizaciju narodnih snaga, veoma su obilni i raznovrsni i traže pun napon i umne i fizičke sposobnosti najboljih elemenata naše nacije. Došli su oni važni momenti u životu, kad se mora računati sa svakim pojedincem našega plemena, i kad svaki na sebi nosi jedan dio narodne historije.

Da uzmogne postići svoje ciljeve, Narodnom su Vijeću potrebno uz sve drugo i velika novčana sredstva. Mnogi naši ljudi i mnoge ustanove, svjesni tih potreba, javiše se sami Narodnom Vijeću i ne čekajući posebnih poziva, dadoše znatne priloge za opću narodnu stvar. Ali se na tom, ma koliko to inače bilo pohvalno, ne može ostati. Kad se zna, da se danas stvaraju osnove za našu zajedničku slobodnu državu, koja će razviti sposobnosti svih vrsta narodnih i obuhvatati u ovom blagodatnom djelovanju svakoga pojedinca, onda treba da za tu državu doprinese svaki svoj prilog. Svaki bez razlike, jer je to naša opća narodna kuća, koju dižemo svi i u kojoj svak treba i mora da ima svoga udjela. U njene temelje uzidali smo toliku našu krv i snagu, pa je pravo, da i njene zidove oblijemo svojim znojem, da nam svaki kamen u njoj bude izrazom jednoga narodnog dijela. Svaki naš čovjek mora biti svjestan, da mu je dužnost za opću narodnu stvar dati svoj dio prinosa i da je ta savjesnost preduvjet njegova užega pripadništva novoj državi, koja s pravom traži od njega, da joj pomogne, da se organizira. I ovo je dokaz jednoga narodnog plebiscita. Za sada se taj prinos, ma koliki on bio, smatra kao dobrovoljni narodni porez.

Stoga se Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba obraća na sve naše ljude i na sve ustanove, da ispune svoju dužnost prema narodu. Naročito upire prstom u one, koji su imali sreće, da ova teška vremena prebrode bez ličnih žrtava i da gomilaju kapitale, dok su drugi krvarili i stradavali za bolju budućnost svih nas.

Jer ne treba pri tom gubiti iz očiju onaj veliki moralni imperativ, da će se jednoga dana morati tražiti od svakoga da pokaže, koliko je sam doprineo za opće narodno dobro u

ova vremena, kad je svako dobro bilo dva put više osjećano i kad je dvostruko pomagao, tko je brzo pomogao.[1]

U Zagrebu, 26. oktobra 1918.

Za Narodno Vijeće

Predsjedništvo:

Dr. **Ante Pavelić.** Dr. **Anton Korošec.**

Svetozor Pribićević.

Povjerenik za financije:

Dr. **Srđan Budisavljević.**

115.

Skupština gradskog zastupstva u Zagrebu.

Zagreb, 27. listopada 1918.

Dne 27. listopada u 12 sati o podne, sazvana je izvanredna glavna skupština gradskog zastupstva.

Gradska je vijećnica bila ukrašena zelenilom i hrv. trobojnicom. Galerije su bile krcate, dupkom pune. Točno u 12 sati uđe u vijećnicu gradonačelnik dr. Stjepan Srkulj, pozdravi sakupljene gradske zastupnike i izreče slijedeći govor:

Gospodo zastupnici!

Kao slatka priča iz tisuć i jedne noći čine se ovi događaji, što ih proživljujemo, nama, koji smo preturili krutu eru Khuen-Héderváryja. Još si danas gdjekoji od nas tare oči i u čudu pita, je li to san, je li živa zbilja, da se Hrvatu gotovo poslije četiri sto godina pruža prilika, da sam svojom voljom odlučuje o svojoj sudbini.

Tri su se takva velika momenta desila narodu našemu. God. 1102., kad smo madžarskoga kralja Kolomana svojom voljom izabrali za svojega kralja, g. 1527. kad smo izabrali Ferdinanda I. za svojega vladara. Treći je momenat sada, koji nam daje u ruke ključeve naše sudbine.

Kolika li razlika između tih momenata. Godine 1102. natjerao nas je građanski rat, da izaberemo »gospodina tuđega jezika«, kako nam to pripovijeda kronika popa Dukljanina. G. 1527. borili su se ostaci kraljevstva hrvatskoga i opet za vladare »tuđega jezika«, da ostanemo u stilu kronike popa Dukljanina. Da sličan primjer damo svijetu u tom trećem velikom momentu, nakon svega onoga gorkog iskustva, što smo ga stekli? Ne! gospodo i stoput ne!

[1] Poslije toga slijedi niz adresa raznih banaka i štedionica u SHS-u gdje se primaju prinosi, a koje ispuštam.

Sva je i jedina nada neprijatelja naših, da rasplamte mržnju, što su je nekad umjetno među nama raspirili. Velim, gospodo umjetno. Ded'te prolistajte cijelu stariju povijest našu, ogledajte dobro list po list prošlosti naše, pa ne ćete naći nigdje spomena, da bi ikad došlo do sukoba između Hrvata i Srba. Što više! Vi ćete naći, da su se naše najznatnije porodice Šubići i Frankopani ženidbom vezali s Nemanjićima i Brankovićima; još i danas čuvaju časni oci franjevci na Trsatu kao svetinju relikvijar ispisan ćirilskim pismom, što ga je poklonila jedna Brankovićka, žena jednoga Frankopana.

Istom kad su se Nijemci ugnijezdili u našoj Krajini, počeše oni raspirivati mržnju na brata. Mi smo nažalost nasjedali lukavštini njihovoj. Pa da se to opet opetuje? Ne! i opet ne! A zašto gospodo?

Zato, jer je u nas skroz na skroz spoznaja narodnoga jedinstva, koja je inkarnirana u našem Narodnom Vijeću. A što vrijedi svijest o narodnom jedinstvu, vidjet ćete iz riječi talijanskoga rodoljuba Confalonierija: »Vi dobro znate, da je Italija još prije šezdeset godina bila rastepena u razne države i državice. Prvi je u Talijana rasplamsao misao o narodnom jedinstvu Napoleon, koji je veliki dio današnje Italije sjedinio u kraljevinu Italiju. Bečki ju je kongres razjurio opet u manje komade, ali nije mogao prigušiti spoznaje, da su svi Talijani, gdje god bili, ipak jedan narod. Ta je svijest o narodnom jedinstvu strujila svakom žilicom inteligencije talijanske, baš kao što jaki miris prodire u svaki prostor, pa ma bio kako mu drago zatvoren.« S punim je pravom mogao reći pomenuti Confalonieri: »Mi nijesmo više ono, što smo bili prije dvadeset godina, niti možemo postati, ako ne ćemo da se odreknemo navika i osjećaja, koji su postali mili i dragi jednomu narodu.«

Gospodo! Ni mi nismo više ono, što smo bili prije dvadeset godina. I nama je misao o narodnom jedinstvu tako prešla u krv, da je ona sastavni dio života našega; pustiš li nju, zadušio si narod. Ucjepili su nam tu spoznaju djedovi naši Iliri, u kulturno ju je djelo pretvorio naš neumrli mecena Strossmayer, u narodno ju djelo pretvara veliko ovo doba.

Sa zapada je, gospodo, »popuhnul tihi vjetrić i d o n e s a l Mari krunu,« krunu slobode i narodnoga samoodređenja. Sličan je vjetrić dopirio sa zapada već i prije 129 godina. I onda je pruska vojska išla protiv Pariza, ali je zaustaviše Francuzi kod Valmyja. U Pruskoj vojsci bijaše veliki njemački pjesnik Goethe. On je dobro shvatio ondašnji vjetrić, kad je izrekao poznate riječi: »Tu počinje nova epoha svjetske povjesnice, a Vi možete reći, da ste bili prisutni.« I mi smo, gospodo, prisutni jednoj velikoj epohi, srećni smo i ponosni na nju. Ali mi ne ćemo da samo prisutni budemo. Ne! Mi hoćemo, da u njoj i djelujemo, da dajemo sve, što imamo, pa i život svoj.

Što je, gospodo, svaki pojedini od nas spreman da učini, to je gotov da učini i naš glavni grad Zagreb. I on daje narodu i Narodnom Vijeću na raspolaganje sve svoje moralne, materijalne i fizičke sile! To je, gospodo, samo logična posljedica onoga, što sam prošle godine kod nastupa svoga rekao: »Gospodo! Nema toga sugrađana našega, koji ne bi vruće želio, da što prije prestane to grozno prolijevanje krvi i da se što prije i u domove naše povrati mir; ali nema ni toga građanina, koji ne bi uvjeren bio, da taj toli željkovani mir mora donijeti narodu hrvatskom sjedinjenje rastrganih udova njegovih, u kojem će naš Zagreb biti žarište narodnoga našega života.«

Danas je, gopodo, žarište narodnoga života našega u Zagrebu Narodno Vijeće, koje evo pozdravljamo, pa Vam stoga predlažem, da prihvatite ovaj predlog, koji sadržaje 1. i 2. točku dnevnoga reda.«

Na to stavlja načelnik na odobrenje ove predloge, koji su oduševljeno prihvaćeni. Rezolucija glasi:

»Zastupstvo glavnoga grada Zagreba u svečanoj svojoj izvanrednoj skupštini, održanoj dne 27. listopada 1918., pozdravlja s oduševljenjem Narodno Vijeće Hrvata, Srba i Slovenaca u Zagrebu, kojemu jedinom priznaje pravo, da u sporazumu i zajednici s Jugoslovenskim odborom u Londonu vodi našu narodnu politiku i da zastupa naše narodne zahtjeve, kako pred faktorima drugih narodnih predstavništva, tako i na budućoj međunarodnoj mirovnoj konferenciji;

usvaja objavu Narodnoga Vijeća od 19. listopada o. g. i pozivije sva zastupstva hrvatskih gradova i općina, da se pridruže ovome zaključku gradskoga zastupstva glavnoga grada Hrvatske, pa da se time izjave za svoju narodnu jedinstvenu državu, kojoj će unutrašnje uređenje i odnose ustanoviti opća narodna konstituanta, na temelju potpune pravednosti i ravnopravnosti sviju triju plemena jednoga istoga naroda;

odazivije se pozivu Narodnoga Vijeća u Zagrebu i stvara njegov odbor za glavni grad Zagreb, u koji kao utemeljitelji pristupaju svi članovi gradskoga zastupstva, koji ispovijedaju narodno i državno jedinstvo svih Hrvata, Srba i Slovenaca, koji su stranački predstavnici u Narodnom Vijeću i u kojoj će kooptirati samostalne općinare glavnoga grada, koji jednako misle.

Zastupstvo glavnoga grada stavlja podjedno Narodnom vijeću na raspolaganje sve svoje moralne, materijalne i fizičke sile te u to ime predbježno votira jedan milijun kruna na teret ratne dotacije.

Zagrebačko gradsko zastupstvo zaključuje urediti »Narodnu stražu« za grad Zagreb, kojoj će biti zadaća, da zajedno sa javno-oblasnim organima čuva sigurnost i red u gradu Zagrebu.

Povierava se odboru sedmorice gradskih zastupnika, sa načelnikom na čelu, organizaciju ove »Narodne straže«, u koju će se za tržne, aprovizacione i zdravstvene poslove primati i ženski članovi.

U taj odbor da se izaberu ova gospoda gradski zastupnici: Ancel Ivan, Čupak Ivan, Ferković Mirko, Mazzura Lav dr., Radković Josip, Siebenschein Robert dr. i Valdec Rudolf.«

Svi su ovi predlozi prihvaćeni jednoglasno, našto je skupština zaključena s pjevanjem narodne himne »Lijepa naša domovina«.

116.

Odgovor Austro-Ugarske Wilsonu.

Beč, 28. oktobra 1918.

Ministar izvanjskih posala grof Andrássy opunomoćio je poslanika Austro-Ugarske u Stockholmu, da umoli švedsku vladu, da uruči vladi Sjedinjenih Američkih Država ovaj odgovor na njezinu notu od 18. o. mj.:

Odgovarajući na notu gospodina predsjednika Sjedinjenih Država od 18. o. mj., upravljenu na austro-ugarsku vladu, a u smislu odgovora predsjednika Wilsona, da zasebno pregovara s Austro-Ugarskom o pitanjima primirja i mira, izjavljuje austro- ugarska vlada, da privoljuje ovoj kao i prijašnjim izjavama g. predsjednika. Podjedno privoljuje i njegovom shvaćanju, izraženom u posljednjoj noti, o pravima naroda Austro-Ugarske, naročito Čehoslovaka i Jugoslovena.

Budući da je time Austro-Ugarska prihvatila sve uvjete o kojima g. predsjednik čini ovisnim mogućnost, da stupi u pregovore o primirju i miru, to po shvaćanju Austro-Ugarske vlade ne stoji ništa na putu, da se započnu pregovori.

Stoga je Austro-Ugarska vlada spremna, da odmah stupi u pregovore o primirju između Austro-Ugarske i protivničkih država, a da ne čeka na rezultat drugih pregovora[1] te moli stoga g. predsjednika, da izvoli u tom pravcu odrediti shodne predradnje.

Julije grof **Andrássy.**
ministar izvanjskih posala.

---

[1] To jest austro-ugarska vlada napušta Njemačku (Tursku i Bugarsku) i želi da skopi separatni mir.

117.

Austro-Ugarska moli za mir.

Beč, 28. oktobra 1918.

Ministar izvanjskih posala, grof Andrássy, poslao je danas državnom tajniku Lansingu ovu brzojavku:

Čim sam preuzeo vodstvo ministarstva izvanjskih posala, poslao sam službeni odgovor na Vašu notu od 18. listopada ove godine, iz koje ćete razabrati, da u svim točkama usvajamo načela, što ih je postavio predsjednik Sjedinjenih Država u svojim različitim izjavama. U potpunom skladu s težnjama g. Wilsona, da se osujete budući ratovi i stvori familija narodà, već smo poduzeli sve priprave, da narodi Austrije i Ugarske ubuduće mogu posve nesmetano odrediti i provesti svoj budući razvoj prema vlastitoj želji. Kad je car i kralj Karlo nastupio vladu, on je neutrudivo nastojao, kako bi završio ovaj rat. Više negoli ikad to je danas želja vladaoca i svih naroda Austrije i Ugarske, koji su prožeti uvjerenjem, da se njihova buduća sudbina može obezbijediti jedino u mirovnom svijetu, u kojem nema trzavica, iskušavanja, oskudice i gorčine, što ih prouzrokuje rat. Stoga se izravno obraćam na Vas, gospodine državni tajniče, moleći Vas, da biste izvoljeli poraditi kod g. predsjednika Sjedinjenih Država, da se u interesu čovječnosti, kao i u interesu svih naroda, koji žive u Austriji i u Ugarskoj, bezodvlačno sklopi primirje na svim frontama Austro-Ugarske te zapodjenu pregovori o miru.[1]

118.

Proglašenje samostalne države Slovenaca, Hrvata i Srba.

Zagreb, 29. oktobra 1918.

Na Sveučilišnom trgu.

U 8 sati bila je sakupljena pred sveučilištem sva srednjoškolska i akademska omladina, i četa srpskih vojnika, okićena narodnim trobojnicama. Sokoli, Narodna garda i časnici s puškom o ramenu održavali su red. Oko pola devet došla je povorka časnika. Nijedan nije imao na glavi stare austro-ugarske rozete, već namjesto nje narodne trobojnice. Pred njima su se nosile narodne zastave. Oko devet sati uputila se

[1] Austro-ugarska vlada je sadržaj ove note u isti mah saopćila i vladama Francuske, Engleske, Italije i Japana s molbom, da i one odobre predlog, koji je sadržan u noti, te da ga podupru kod predsjednika Wilsona.

povorka pred sabornicu kličući časnicima, zelenom kaderu i narodnim zastavama. Sve je bilo svečano kao u hramu. Od veselja mnogi su plakali.

Poslije devet sati povorka je sa zastavama i silnim nepreglednim svijetom krenula Frankopanskom ulicom i Ilicom pred sabor, kličući i pjevajući. Pored naših narodnih zastava naročito su upale u oko mnogobrojne crvene zastave. Ovdje navlaš ističemo krasnu disciplinu naših radnika, koji su korporativno sudjelovali. Kod njih je vladao zamjeran red i disciplina, što sa zadovoljstvom ističemo, želeći da se i drugi ugledaju u ovaj primjer. Požrtvovnost naših oficira i vojnika sve nas je duboko potresla. Dok mi imamo ovaku uzdanicu, budućnost je naša!

Pred saborom.

Divno je bilo pogledati svu onu velebnu gomilu ljudi, koji su ispunili Markov trg. Mnoštvo je u oduševljenju stajalo, napeto očekujući svaki čas, kad će im se na usta ovoga ili onoga zastupnika objaviti nešto novo i radosno, nešto, što je svaki pojedinac napose, a cjelokupni narod zajedno očekivao kroz tolika stoljeća: da smo sada, jednim svečanim momentom, razriješeni sviju veza, onih ropskih okova, koji nam nijesu dali da slobodno dišemo na rođenoj grudi... Neopisivo je bilo oduševljenje gomile, kad su dolazile glazbe naših domaćih pukovnija, 25. (domobranske) i 53. (linijske) pukovnije. Naročito su brojni Česi u 53. pukovniji pozdravljeni frenetičnim klicanjem, a na njihovim radosnim i sretnim licima lebdio je neki naročiti izraz, koji je svima govorio, da ti ljudi učestvuju svom svojom dušom u našoj narodnoj proslavi slobode i da se prenose duhom u one krajeve mile svoje češke domaje, gdje se tada događalo isto, o čem je svaki Čeh bio u srcu uvjeren, jer su oni već davno, kao i mi stalno držali, da će pravednost donijeti ovaj tako velebni narodni čas.

Pjevačko društvo pjevalo je rodoljubne pjesme, kojim se priključilo i općinstvo, tako da je cijeli Markov trg bučno i veselo odzvanjao u sretnim i presretnim glasovima, koji su dolazili iz razdraganih srdaca.

U sred trzavice, sred te nervozne uzbuđenosti, pojavi se Dr. **Anđelinović** na balkonu sabornice i dade desnicom znak, da ga se posluša. On reče:

Građani, vojnici i drugovi!

Danas se sastao hrvatski sabor, da sankcionira sve ono, što čitav narod želi. Ali mora da svaki imade na umu, da anarhija nije sloboda. Stoga vam moram objaviti: vojnici i časnici domaće 53. pukovnije imadu se sabrati u svojoj vojarni u 3 sata poslije podne, danas dne 29. listopada, kao i vojnici svih ostalih četnih tjelesina. Organizacije za sigurnosne službe i »Sokoli« neka se nađu u 3 sata poslije podne u »Srpskom

Sokolu«. Sva momčad, koja imade uza se na vlastitu ruku oružja, pozivlje se, da pod prijetnjom kazne smrti povrati oružje narodnim časnicima, jer je lažno mišljenje, da bi oni bez oružja bili izgubljeni. Bjegunci pak pozivlju se, da se prijave u ovdašnjim vojarnama. Jer oni koji su do sada bili bjegunci austro-ugarske države, nisu više bjegunci u našoj slobodnoj državi. Molim braću iz zelenog kadera, neka se mirno i bez straha povrate svojim četama, jer im se ne će ništa dogoditi.

Vojnici! Uvjeren sam, da ste kadri braniti i preko Drave našu domovinu. I da vam Narodno Vijeće, koje je sada za nas sve jedina oblast, kaže: Pređite preko Drave, vi biste to zacijelo učinili. (Tako je! Buran pljesak.) Ali ja se građani, prijatelji i vojnici, ne bojim Madžara. Ja se bojim nas samih. Jer što nas čeka, ako naša vojska sama počne robiti i plijeniti. Zato apeliram na vas, da se ugledate u organizaciju socijalne demokracije. One su jedine i prve veoma dobro organizovale svoje čete i čuvaju grad, i zato se njihove crvene zastave slobodno i sa punim pravom viju među našim redovima. Građani, braćo, vojnici! Ako Narodno Vijeće zatraži od Vas, ako Vam zapovjedi (Tako je. Burno odobravanje), da se svrstate u redove, siguran sam, da ćete to učiniti. Neka nitko ne misli, da smo današnjim danom gotovi sa svim. Svak će pojmiti, da treba da radimo i da sve sile upregnemo oko izgradnje slobodne naše države.«

Poslije njega zastup. **Pribićević** pozva narod, da svak bude na svom mjestu i da se drže strogo naputaka N. V. U ovom času moramo pokazati svoju zrelost i time ćemo najbolje manifestirati velika načela današnjega vremena. O formi države i ostalim detaljima, odlučit će naša buduća narodna konstituanta, izabrana na načelu slobodnog, tajnog i izravnog prava glasa. (Burno odobravanje.)

Potom progovori **ban Mihalović** (burno pozdravljen od prisutne mase) ovo: Hoću sasvim ukratko da vas pozdravim i da u ovom velikom času, gdje se radi o našoj slobodi, ne izgubimo pamet, nego da složno i kao jedan čovjek budemo vjerni našem Narodnom Vijeću, jer samo tako bit ćemo dostojni velikoga naroda. (Burno odobravanje.) I ja se prvi pokoravam odredbama Narodnoga Vijeća, a mislim da ćete i svi isto raditi. (Burno odobravanje.) Najljepše vam zahvaljujem na povjerenju, koje ste meni i Narodnom Vijeću poklonili. (Frenetičko klicanje. Narod pjeva »Lijepa Naša, Srpsku himnu i marseljezu. Burno i dugotrajno odobravanje. Čitav trg kliče i pjeva.)

Sjednica hrvatskoga sabora.

(Početak sjednice u 10 sati 30 čas. prije podne.)

Predsjednik: Dr. Bogdan Medaković i Dr. Pero Magdić.

Bilježnik: Dr. Marko Novosel.

Od strane kr. zemaljske vlade prisutni: Preuzvišeni gospodin ban Antun pl. Mihalovich te gg. odjelni predstojnici: Dr. Aleksander Badaj, Milan Rojc i Aurel Rauer.

Predsjednik: Otvaram sjednicu. Zapisnik današnje sjednice vodit će gospodin bilježnik Dr. Marko Novosel.

Visoki sabore! Sazvao sam današnju sjednicu, jer je to tražilo dvadeset članova ovoga sabora, a još više i zato, što smo osjetili svi, a ja kao predsjednik hrvatskoga sabora može biti najviše, da je došao čas, kad treba da se sastane naš sabor, jer ga baš sada čeka veliki zadatak. Ne čeka ga da raspravlja zakonske osnove, da donosi zakone, da votira budget. To mu je bio posao u normalnim prilikama, a sada su druge prilike nastale, pak mora da nastane i druga sudija.

Nije danas više zadatak našega sabora ni da raspravlja o našoj narodnoj politici. Danas se ova politika narodna ne smije više kretati u granicama Hrvatske i Slavonije, u dosadanjim teritorijalnim i državopravnim granicama. U ovim smo se granicama samo tavorili, u ovim stegama smo stenjali, u ovim granicama smo životarili, ali glave dići i slobodno se razvijati nismo mogli. Ta zato su nas razdrobili, zato su od nas napravili živi raskomad, da nikad svojim životom živjeti, da nikad glave dići, da se nikad slobodno kretati ne možemo.

A sada pucaju okovi, koji su stezali život narodnji, a granice, koje su nas razdvajale, rastrgat ćemo mi sami! (Burni pljesak.)

Ovaj veliki, ovaj grozni rat krvavo je pokazao, kako je istinita ona narodna: »Teško svakom svomu bez svojega«. Bez toga, bez jedinstva našega, ne da se ljepša i bolja budućnost naša ni zamisliti.

Zato predstavništvo naroda Hrvatske i Slavonije nije više samo za se zvano, da vodi politiku svega našega naroda!

Zar bi mogli vi voditi politiku narodnu bez Dalmatinaca, koji su s nama zajedno oduvijek žudili za našim ujedinjenjem (Burni pljesak i poklici: Živili Dalmatinci!); zar bez Dalmatinaca, koji su nam godine 1905. i 1906. onako snažno pomogli, da izvedemo preokret, za koji se mislilo, da se nikad izvesti ne može; bez Dalmatinaca, koji su kao zatočnici misli našega narodnog jedinstva, od onih kojima je ta misao zazorna i u ovom ratu onako teško stradali? Bez naših Istrana, onih, koji su nam narodnu stražu stražili na Jadranu... (Burni pljesak.)... Zar bez naših Bošnjaka i Hercegovaca... (Burni pljesak.)... koji su vijekovima podnosili zulum turski, a koji su i u ovom ratu još i gore stradali, a — da bude gorka ironija još veća — baš u ono doba, kad su im braća i sinovi u redovima austro-ugarske vojske kao slijepi u boj srljali! A

zar bi, kad radimo o organizaciji naše narodne snage, kad radimo na tomu, da organiziramo svoju slobodnu državu, zar bi mogli na tome raditi bez Slovenaca... (Burni pljesak i poklici: Živili Slovenci!)... koji su, brojem slabi, ipak vijekovima odolijevali silnoj germanskoj najezdi, pa je i zaustavili, da ne prodre na Jadransko more! Zar bi njih mogli ostaviti, da i dalje ostanu odsječena grana naša?

Zato nije nijedna od naših stranaka smjela sama da preuzme da vodi našu politiku, a nisu mogle ni sve stranke u Hrvatskoj zajedno da to učine, već se moralo sabrati i udružiti iz sviju naših krajeva sve, što narodnom dušom diše, sve što jedno misli i osjeća, sve što za jednim žudi. To se svagdje u našem narodu osjetilo i u dobri čas stvorilo se naše Narodno Vijeće, koje zasada obuhvata sve dijelove našega naroda, koji su dosada mogli u dodir doći i u ovo kolo stupiti. (Burni pljesak u sabornici.)

Misao jedinstva našega naroda i jedinstvene njegove organizacije na cijelom našem narodnom teritoriju, a u slobodnu suverenu državu, ta je misao usredotočena u Narodnom Vijeću, a snaga njezina je tolika, da danas jedva da ima koga u našem narodu, koji ju nije prigrlio ili koji joj se barem poklonio nije. (Glasovi u sabornici: Tako je!)

Vođenje naše narodne politike, a što još više znači, i vođenje naših narodnih posala u svim granama uprave i narodnoga života, u snažnim je i dobrim rukama.

Pa što je još ostalo hrvatskome saboru da radi? Koji mu je najpreči zadatak? I dosada smo sve od preokreta našega, od godine 1906., kadgod smo od teške borbe odahnuli, mislili i radili na tome, da veliki događaji, za koje smo znali, da će prije ili poslije nastupiti, ne zateku naš narod nespreman, već da ga zateku zadahnuta svijesti narodnom, osokoljena ponosom narodnim, a naoružana svima ustavnim sredstvima, koja smo mu u skučenim našim prilikama pribaviti mogli. Naš je sabor i u ovo teško ratno doba stvorio našemu narodu zaklon i zatišje, u kojem je mogao vidati teške rane, koje mu je ratni bijes u prvim mjesecima rata zadao, zatišje u kojem se mogao slobodnije kretati, u kojem je mogao teške muke lakše premučiti, a i braći oko sebe u gladi i nevolji pomoći.

Usred rata mogli smo doći i do velikih kulturnih tekovina uz našu vladu sa narodnim ljudima uz bana, koji sa narodom osjeća i za narod živi. (Burno pljeskanje i dugotrajni: Živio ban! — Ban se ponovno zahvaljuje na velikim ovacijama. — Zast. Marko Mileusnić: Ostat će neumrli.)

Tako smo radili dosada. A sada? Sada je posao hrvatskoga sabora, da kao jedini Parlamenat, koji u jugoslovenskim zemljama funkcijonira, otpočne, a za Hrvatsku i Slavoniju i provede, odlučno ali mirno, likvidaciju sviju dosadašnjih

naših državopravnih odnosa, koji su dosada za nju postojali. Živio! — Sa galerija bacaju cvijeće prema predsjedniku)... da spremi prelaz u novu samostalnu i slobodnu državnu organizaciju. (Živio! — Pljeskanje.) Sve se ovo mora mirno da provede, jer trzavice u ovo prelazno doba mogle bi da budu kobne za našu narodnu budućnost. (Tako je.)

Ne zaboravimo ni časa, što je o n o učinilo, da se situacija za nas u čas promijenila. Učinila je to odlučna riječ čovjeka, koji je progovorio ne samo u ime jednoga velikoga naroda, već koji je progovorio u ime velikoga kulturnoga svijeta, čovjeka, kojega je svaku riječ i prijatelj i neprijatelj napeto slušao, a dosada i poslušao. (Burni: Živio Wilson. — Svi članovi sabora ustaju i kliču: »Živio Wilson! — Zast. Marko Mileusnić: Živio spasitelj naroda!) A Wilson je još prije nekoliko mjeseci držao, da humanost od njega traži, da on, koji traži, da stvori uslove za trajan mir među svim narodima — mora da se zauzme za nas Slovene na jugu Austrije i Ugarske, da dobijemo što širu autonomiju, u kojoi bi nam se narodni život razvijati mogao. Ali što je Wilson rekao sada, u posljednjoj svojoj poruci austro-ugarskoj monarhiji? (Zast. Stjepan Radić: Bivšoj!) Rekao je, da sada i nas ubraja među kulturne narode, koji trebaju sami da slobodno odluče o svojoj sudbini.

Izjavio je, da nas smatra za narod zreo, koji ne treba ni tutora, ni protektora. (Burno pljeskanje u cijeloj saborici i na galerijama.) A što je izazvalo ovu korekturu u njegovom shvatanju i u pogledima? Možda to, što je krv naša, pleme naše i opet pokazalo, kako umije herojski da se bori, da očisti od neprijatelja pregaženu otadžbinu i da povrati svoja razorena ognjišta. (Cijeli sabor ustaje, te oduševljeno kliče uz burno pljeskanje: Živila Srbija! — Oduševljeno odobravanje na galerijama.) A možda i to, što smo i mi u posljednji, ali zgodan čas, znali afirmirati svoje narodno jedinstvo, a sa jedinstvom i svoju snagu i svoju volju, da kao potpuno slobodan narod, kao suveren narod dalje živimo. (Dugotrajno i oduševljeno pljeskanje u saboru i na galerijama.)

Ne dajmo dakle, da u ovo prelazno doba padne ljaga na svetao obraz naroda našega! Disciplinirajmo narod, ustrojmo i disciplinirajmo narodnu vojsku! (U cijelom saboru i na galerijama pljesak i dugotrajni burni pokliki: Živila narodna vojska!) Pa ako u svjetskom ovom metežu ne može da prođe bez trzavica, ako je bilo trzavica i izgreda, ako ih i bude, radimo, da ih što brže ugušimo. (Zast. Stjepan Radić: I preveniramo.) Neka nam kao strašan primjer uviiek pred očima bude Rusija, gdje smo vidjeli, kako i najveći narod bezumna mahnitost može u čas da obori i u bezdan surva. (Opće odobravanje i povici: Tako je!) Tko danas radi ono, što se radilo u Rusiji, taj ne ugrožava samo imetak i život pojedinca,

taj kalja obraz svomu narodu, ugrožava budućnost njegovu. (Povici: Tako je. — Zast. dr. Edo Lukinić: Vrlo dobro.) To nije samo kradljivac i palikuća, razbojnik i ubojica, već je to i dušman svoga naroda. (Glas: Izdajica!) Trebamo dakle da trijebimo tu kugu iz torine, da nam ne okuži čisti zrak slobode.

To će izvjesno biti najveća briga, to će biti prvi i najteži posao našeg Narodnog Vijeća. A ja se nadam, da će mu taj posao brzo i uspjeti. Ta istorija nam kaže, da je kod pobijeđenih naroda bilo očaja, a u očaju i mahnitosti. Ali u ovomu ratu kulture protiv militarizma, protiv krute i grube sile, u ovome ratu — kaošto su ga začetnici njegovi zasnovali — u ovome ratu germanstva proti slovenstvu, mi smo pobjednici. (Općeniti pljesak i odobravanje.) A pobjednici ne gmižu po zemlji i po blatu zemaljskom, već dižu glave nebu pod oblake!

Rekao sam, da je u ovom ratu pobijedila kultura, pobijedilo Slovenstvo. Ruski narod nije se istina još digao iz ponora, u koji se sâm survao, ali ponosno dižu glavu tri slovenske grupe. Uskrsla je u staroj slavi poljska država. (Dugotrajni poklici u saboru: Živili Poljaci! — Te oduševljeni pljesak u saboru i na galerijama.) Uskrsava država braće naše Čeha i Slovaka. (Osobito burno klicanje: Živjeli Česi! te dugotrajno burno pljeskanje i odobravanje u saboru i na galerijama.), a na jugu diže se ponosno i naša slobodna država. Zato ću u ovom času a sa ovoga mjesta (Predsjednik, a s njim i cijeli sabor ustaje,) pozdraviti Slovenstvo u pobjedi, a sav naš narod, narod Slovenaca, Hrvata i Srba, — opet u njegovom jedinstvu i slobodi! (U cijelom saboru i na galeriji oduševljeno dugotrajno pljeskanje i odobravanje.)

Visoki sabore! Ja ne ću priopćivati kući stigle podneske. Za to vremena danas nema. Predimo odmah na posao, a kao prvi posao neka nam bude prešni predlog nar. zast. Svetozara Pribićevića i drugova. Molim g. bilježnika, da izvoli pročitati taj predlog.

Bilježnik dr. **Marko Novosel (čita):** »Prešni predlog zastupnika Svetozara Pribićevića i drugova.

I. Predlaže se visokom saboru, da zaključi: Hrvatski državni sabor na temelju potpunoga prava narodnoga samoodređenja, koje je danas već priznato od svih zaraćenih vlasti, stvara ovaj zaključak: Svi dosadašnji državno-pravni odnošaji i veze između kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s jedne strane, te kraljevine Ugarske i carevine Austrijske s druge strane, razrešavaju se. (Cijeli sabor kao i galerije ustaju. — Burno pljeskanje i dugotrajno odobravanje. — Sa galerija bacaju gospođe cvijeće prema predsjedništvu sabora i zastupnicima. — Cijeli sabor zajedno sa galerijama stojeći pjeva: Lijepa naša domovina. — Burni poklici: Živila Hrvatska!)

*

Ukida se dakle i ništetnom proglašuje napose hrvatsko-ugarska nagodba. (Burni pljesak u sabornici i na galerijama. — Svi ustaju u sabornici i plješću. — Glasovi: Iznova molim.)

Ukida se dakle i ništetnom proglašuje napose hrvatsko-ugarska nagodba (zakonski članak I. od godine 1868.), a isto se tako ukidaju i ništetnima proglašuju svi kasniji njeni dopunjci ili revizije, tako da od danas Dalmacija, Hrvatska i Slavonija ne ima s kraljevinom Ugarskom ni pravno, ni faktično nikakovih zajedničkih državnih poslova. (Sa galerija bacaju cvijeće na narodne zastupnike, te uz silan pljesak svi ustaju sa stolica. — Poklici: Živila narodna vojska. — U dvoranu ulaze: General pješaštva Luka pl. Šnjarić, podmaršali Mihajlo Mihaljević i pl. Ištvanović te general-major Josip Plivelić. — U sabornici i na galerijama nastaje buran pljesak i poklici: Živila narodna vojska. — General pješaštva Luka pl. Šnjarić rukuje se s banom i zauzima mjesto kraj bana. — Glasovi: Čujmo dalje!)

Točka II.

Dalmacija, Hrvatska, Slavonija sa Rijekom proglašuje se posve nezavisnom državom (Buran pljesak i odobravanje.) prema Ugarskoj i Austriji, te prema modernom načelu narodnosti, a na temelju narodnoga jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba pristupa u zajedničku narodnu suverenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom etnografskom području toga naroda, bez obzira na ma koje teritorijalne i državne granice, u kojima narod Slovenaca, Hrvata i Srba danas živi. (Tako je! — Ponovno svi ustaju uz buran pljesak i poklike.)

Sveopća narodna ustavotvorna skupština svega ujedinjenoga naroda Slovenaca, Hrvata i Srba odlučit će sa unapred određenom kvalificiranom većinom, koja potpunoma zaštićuje od svakoga majoriziranja, konačno kako u formi vladavine, tako u unutrašnjem državnom ustrojstvu naše države, utemeljene na potpunoj ravnopravnosti Slovenaca, Hrvata i Srba. (Pljesak i odobravanje).

U Zagrebu, dana 29. listopada 1918.

Svetozar Pribićević, Dr. Ante Pavelić, Ivan Peršić, Dr. Edmund Lukinić, Ivan Kovačević, Dr. Pero Magdić, Dr. Dušan Popović, Dr. Živko Petričić, Dr. Dušan Peleš, Dr. Ivan Krnic, Cezar Akačić, Dr. Ivan Lorković, Dr. Šurmin.

Zast. Dr. **Dušan Popović:** i svi drugi zastupnici. (Iza svakog pročitanog imena narodnoga zastupnika na galerijama poklici: Živio!)

Predsjednik: Riječ imade gospodin predlagač da obrazloži prešnost svoga predloga.

Zast. **Svetozar Pribićević:** Visoki sabore! U ovom velikom historijskom času, kad hrvatski sabor daje izraza svome

oduševljenju, kad daje izraza svojem velikom zanosu nad pobjedom naše narodne stvari, u ovom velikom historijskom času, kad hrvatski sabor izjavljuje, da prekida sve one stoljetne veze, koje su ga dosada vezale sa kraljevinom Ugarskom i carevinom Austrijom, u tom velikom historijskom času, kad hrvatski sabor izjavljuje, da smatra nagodbu, sklopljenu između kraljevine Ugarske i kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije za ništetnu, kad izjavljuje, da je svaka veza između nas i tih zemalja pravno i faktično prestala, u tom velikom historijskom času sa hrvatskim saborom je čitav narod Slovenaca, Hrvata i Srba. (Burni i dugotrajni živio u čitavoj sabornici.)

Kako se vidi iz podnesenoga prešnoga predloga, nije taj predlog, visoki sabore, motiviran podlogom legitimiteta, nego je motiviran velikim načelom narodnog samoodređenja, kome se danas klanja čitav hrvatski sabor i čitav naš narod. (Burni i dugotrajni: Živio! — Glasovi: Tako je!)

Visoki sabore! Naš je narod, narod Slovenaca, Hrvata i Srba, i prije rata stajao na stanovištu načela narodnog samoodređenja, ali gruba fizička sila, koja je vladala ne samo u austro-ugarskoj monarhiji, nego koja je vladala čitavom centralnom Evropom, ta gruba fizička sila, prema kojoj je snaga našega naroda bila nemoćna, podržavala je ropske lance, kojima nas je sputavala. Da je naš narod prije rata imao dovoljno snage, da sve te veze razriješi, on bi to bio i prije rata učinio! (Burni pljesak, dugotrajno odobravanje i povici: Živio.)

Na podlozi legitimiteta ne govorim — ja to naročito naglašavam — jer je važno, da se u ovom času jasno i glasno govori i na adresu onih prama gore i prama dole. (Zast. Marko Mileusnić: Sada ili nikada više.)

Načelo narodnoga samoodredenja, kao što se u samom prešnom predlogu kaže, priznale su danas i sve zaraćene vlasti. Na temelju toga načela izdane su i sve poruke gospodina predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, a na tom načelu bazira i posljednji odgovor, koji je oficijelna diplomacija bivše austro-ugarske monarhije podnijela predsjedniku Wilsonu. (Glasovi: Tako je.)

Prema tome u čitavom svijetu nema danas nikoga, koji bi stajao na stanovištu legitimiteta, jer načelo narodnoga samoodređenja ruši svaki legitimitet. (Zast. Stjepan Radić: Ruši faktično i svaku silu.) Mislim, da je tim jasno obrazloženo, zašto se u motivaciji ovoga predloga postavljam na stanovište narodnog samoodređenja. U prvom redu zato, jer je to jedno primarno načelo, koje je naš narod priznavao i prije rata, a s druge strane i zato, jer je to jedno konstitutivno načelo, na temelju kojega se danas obrazuju države i ruše stari nesposobni državni organizmi.

Da obrazložim predlog, zašto ukidamo državo-pravnu nagodbu između Ugarske i Hrvatske, ja mislim, da to nije potrebno. To nije potrebno, visoki sabore, obrazlagati naročito zato, jer je ruši svijest našega naroda, uvjerena danas o svojoj snazi, a ruši je i međunarodna situacija, koja zajedno sa snagom našega naroda ne može dopustiti i ne će dopustiti, da se izreka hrvatskoga sabora bilo na koji način opozove, ili da se obori. (Tako je! Burni pljesak.)

Prema tome Dalmacija i Hrvatska i Slavonija zajedno s Rijekom proglašuje se i prema Austriji i prema Ugarskoj za nezavisnu državu, ali pošto u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji živi samo jedan dio velikoga našeg naroda, izjavljuje odmah hrvatski sabor ovim prešnim predlogom, da je kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija zajedno sa Rijekom voljna stupiti u zajedničku potpuno suverenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba. (Tako je! Živio! Pljesak.)

Visoki sabore! Mi ne postavljamo granica toj našoj zajedničkoj državi. Dosada ih je postavljao tuđinac. Narod sam hoće, da izbriše sve te granice.

Visoki sabore! Da bude jasan smisao ovoga prešnoga predloga, nužno je, da se to jasno naglasi i prema vani i prema unutra. U smislu ovoga predloga, ima da se ta naša nezavisna i potpuno suverena država protegne na čitavom našem narodnom teritoriju od Soče tamo do Soluna. (Tako je! Živio! Burno i dugotrajno pljeskanje.)

Visoki sabore! Nema nikakve sumnje, kad ovo govorim o našoj potpunoj suverenoj državi, da onda mi, koji smo se danas složili u jednom pokliku, koji hoćemo da damo izraz svojoj nadi, svome očekivanju, da će ta zajednička država biti velika, moćna i snažna, u tome momentu treba naročito da naglasi, da u toj zajedničkoj državi Slovenci, Hrvati i Srbi imadu da budu potpuno jednak faktor. (Tako je! Živio) Ne radi se o tome, i ne može se i ne smije se raditi o tome, da se u tom jedinstvenom narodu pojedini dijelovi majoriziraju ili nulificiraju. (Tako je! Živio.) Jer, visoki sabore, kad bi u svijesti makar jednog i najmanjeg dijela našega naroda, kad bi se u toj svijesti mogla da uvriježi bojazan ili sumnja, da u toj zajedničkoj državi svaki dio našega naroda ne bi imao bilo jednaku zaštitu, bilo jednaki suverenitet, kad bi se takova sumnja mogla uvriježiti u jednom dijelu toga naroda, onda bi ta sumnja izazvala stanje, koje bi značilo jednu slabost naše nove države (Tako je!) i u toj slabosti tuđinski narodi, koji će nas okruživati i koji će gojiti prema nama imperijalističke težnje, našli bi snagu za sebe. (Tako je! Pljesak.)

Visoki sabore! Kako se vidi iz ovoga prešnoga predloga, mi govorimo o državi Hrvata, Slovenaca i Srba. Dakako mi u ovom času to ne možemo za cijeli narod učiniti, pa se zato

u ovom času ne upuštamo ni u kakvo kodificiranje. O svemu tomu, o budućoj državnoj formi, nadalje o našoj unutarnjoj državnoj organizaciji, o tomu, kako da se urede današnji naši međusobni odnošaji, o svemu tome ima da odluči opća narodna konstituanta, izabrana na temelju izbornog reda, koji se bazira na općem, jednakom, izravnom i tajnom pravu glasa. (Tako je!)

Visoki sabore! Mi ne ćemo, jer govorimo o državi Hrvata, Slovenaca i Srba, mi ne ćemo, visoki sabore, da od ova tri narodna imena, koja su tri imena izraz za jednu našu narodnu dušu (Tako je), koja su tri imena izraz za jednu našu političku i narodnu svijest, ne ćemo da od ta tri imena jedno zapostavimo drugomu, niti ćemo da ih supstituiramo jednim četvrtim, jer ne ćemo da rješavamo dekretom pitanje, koje može riješiti samo kulturni razvoj narodni. (Tako je!)

Visoki sabore! Ja mislim, da su ova načela tako jasna, da su tako u osjećajnoj strani duše našega naroda uvriježena, da nije danas od potrebe o tom dalje govoriti. Današnja manifestacija, visoki sabore, i u ovome visokom saboru i vani, treba da bude snažan izraz onih ideja, koje nas ovdje nadahnjuju, treba da budu snažna manifestacija i treba da budu jednodušna manifestacija.

Ostalo je, visoki sabore, nekoliko pitanja, kojih se treba tom prigodom taknuti. Visoki sabore! Težak i strašan je bio položaj našega naroda. Bio je strašan zato, jer smo uvijek gajili narodne ideale slobode i ujedinjenja, a ovim svjetskim ratom stavljeni smo bili u takav položaj, da smo se za tuđe interese borili protiv tih ideala. (Pljesak. — Tako je!) Može li, visoki sabore, za jedan narod biti nešto strašnije, može li biti išto groznije, nego li kad mora svoju krv prolijevati protiv svojih interesa, a za tuđe interese. (Tako je! — pljesak.) Tokom ovoga rata doživjeli smo tužne momente, kad smo gledali, kako se survava Slovenstvo, kako ne igra one uloge, koju je svaki u svojoj tajnoj nutrini njemu namjenjivao, ali smo doživjeli i čas, da je to poniženo Slovenstvo ipak iz toga rata izašlo pobjedonosno, dočekali smo momenat, da možemo donijeti zaključak o proglašenju svoje narodne nezavisnosti, dočekali smo momenat, da je rastrgani poljski narod, kome je nanesena najveća historijska nepravda, sjedinio svoja rastrgana uda i dočekali smo taj momenat, da je češki narod (Burni pljesak)... da je češki narod priznat kao međunarodni faktor, da je češka država priznata danas ne samo od Entente, nego i od službenih austrijskih faktora, dočekali smo to, da ti faktori moraju trpjeti, da izaslanici češkoga naroda, pregovaraju s predstavništvom češke vlade u Parizu.

Visoki sabore! Ja mislim, da narod Slovenaca, Hrvata i Srba ne traži ništa, što je tuđe, ja mislim, da narod Slovenaca, Hrvata i Srba ne će voditi nikakovu imperijalističku politiku, a mislim, da u zajednici naroda ne će biti naroda, koji bi bio

više odan pacifizmu, nego narod Slovenaca, Hrvata i Srba. (Pljesak.)

Visoki sabore! Narod Slovenaca, Hrvata i Srba, koji stanuje na Jadranskom moru, koje otvara široke putove u kulturni svijet, taj narod ne misli na to, da zatvori put na more narodima, koji ga nemaju. Ali, visoki sabore, ono, što narod Slovenaca, Hrvata i Srba ne može dopustiti, jeste to, da se iz njegova tijela izreže komad, koji bi se stavio pod tuđi suverenitet.

Visoki sabore! Ja mislim, da je nužno, da se prema cijelom svijetu naglasi, da put na more, koji bi se izrezao iz našega narodnog tijela, da put na more, koji bi bio stavljen pod tuđi suverenitet, da bi taj put, tako označen i u međunarodnim ugovorima priznat, da bi taj put na more opet rastrgao naše narodno jedinstvo, našu narodnu cjelokupnost, cjelokupnost našega narodnog teritorija, što je ovim ratom teškom mukom izvojštena. Ali, visoki sabore, taj put nikome nije nuždan u toj formi, s takovim prerogativama i takav put ne bi bio nikakova garancija u slučaju ratnog zapletaja sa susjednim državama za obezdijeljenost spoja s morem, jer jedan koridor, za koji se ne zna kako bi bio širok, takav put, uvijek bi se mogao našim silama lako envahirati. (Odobravanje.) Najveća zaštita za ravnopravnost među narodima, najveća zaštita, da svaki narod dođe do mora, koji mora nema, u Ligi je Naroda, u zajednici država, u onom tribunalu, koji će se osnovati kao rezultat svjetske mirovne konferencije i koji će rješavati međunarodne razmirice. Veća zaštita ne može se naći; to je veća zaštita nego teritorijalni koridor. (Burni pljesak i odobravanje).

Visoki sabore! Ima još nešto, što se mora kazati na adresu našega naroda, kad se stvara zaključak o budućoj našoj državi, o državi Hrvata, Srba i Slovenaca. Gospodin predsjednik izvolio je spomenuti, da imade pojava i odnošaja, koji nas sile na to, da budemo zabrinuti i spomenuo je primjer Rusije rekavši, da ne smijemo poći onim putem, koji je veliku slovensku državu razbio u atome, a, visoki sabore, mi inteligencija, Narodno Vijeće Srba, Hrvata i Slovenaca, moramo nastojati, da ta država bude tako omiljena svakom Slovencu, Hrvatu i Srbinu, da onakvih pojava kao u Rusiji ne bude kod nas moguće.

Visoki sabore! Ako budemo vodili ispraznu nacijonalističku politiku, ako našu politiku ne bude ispunjavala socijalna sadržina i ako se ne bude svaki u toj državi osjećao ravnopravnim, ako svaki Slovenac, Hrvat i Srbin ne bude našao u toj domovini zemlju, u kojoj može pošteno živjeti i zasluživati svoj hljeb, u kojoj ne će biti proletaraca, onda visoki sabore, onakvi pojavi kao u Rusiji, ma koliko se mi zabrinjavali, oni će nastupiti. Razumije se, visoki sabore, da nastojanja svih

nas moraju ići za tim, da se u našoj domovini održi mir i red, jer nema većega neprijatelja slobode, nego što je nered i nedisciplina. (Odobravanje.) Ali, visoki sabore, mi predstavnici narodne inteligencije moramo naročito paziti, nema li u tim pojavama nereda, razbijanja i pljačkanja, koja se u zadnje doba događaju, možda utjecaja naših neprijatelja, koji bi htjeli da izigraju mladu našu slobodu... (Burni pljesak)... Mi nismo sigurni, da tu nema naručenih agenata provokatera, koji hoće, da sve obrate u prah i pepeo, kako bi opet zavladala stara sila nad nama, a naši zaključci o slobodi da ostanu komad papira.

Stoga mislim, da dajem izraza mišljenju svih nas, da će se Narodno Vijeće pobrinuti najvećom energijom i bezobzirno, da se u našoj zemlji održi mir i red. (Odobravanje.)

Ja, visoki sabore, svršavam obrazloženje prešnoga predloga, i molim visoki sabor, da ovaj predlog izvoli primiti i svršavam svoj govor sa poklikom: Živjela slobodna nezavisna i potpuno suverena država Slovenaca, Hrvata i Srba, na čitavom njegovom etnografskom teritoriju. (Burno dugotrajno odobravanje i pljeskanje. — Govorniku čestitaju i cvijećem ga obasiplju.)

Predsednik: Pristupa se glasanju. Pitam visoki sabor, da li prima predlog narodnog zastupnika gospodina Svetozara Pribićevića onako, kako je pročitan. (Prima. — Burni pljesak i poklici: Živio.) Predlog je primljen.

Zast. Dr. **Ante Pavelić:** Predsjedniče, molim riječ.

Predsjednik: Izvolite.

Zast. Dr. **Ante Pavelić:** Ja sam tako slobodan predložiti, da se ovaj govor zastupničkoga druga Pribićevića tiska i afišira po cijeloj zemlji. (Odobravanje.)

Predsjednik: Dalje je podnio gospodin Pavelić poduprt drugovima sliedeći prešni predlog. Molim gospodina bilježnika, da izvoli pročitati drugi prešni predlog.

Bilježnik Dr. **Marko Novosel** (čita): Prešni predlog zastupnika dra. Antuna Pavelića i drugova. Predlaže se visokomu saboru da zaključi:

Sabor kao predstavnik kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije smatra objavu Narodnoga Vijeća od 19. o. mj. za sebe obvezatnom, te izjavljuje, da priznaje Narodnome Vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba vrhovnu vlast.

U Zagrebu, dne 29. listopada 1918.

Ivan Peršić, Dr. Dušan Popović, Dr. Pero Magdić, Dr. Živko Petričić, Dr. Ivan Lorković, Dr. Đuro Šurmin, Dr. Pavelić, Ivan Kovačević, Dr. Eduard Lukinić, Dr. Dušan Peleš, Dr. Ivan Krnic, Cezar Akačić.

Predsjednik: Riječ ima gospodin predlagatelj.

Zast. **Dr. Ante Pavelić:** Visoki sabore! Prije nego pročitam objavu Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, neka mi bude dozvoljeno, da sa nekoliko riječi popratim moj predlog. Uskrsnuo je danas od mnogostoljetnog ropstva i patnja trpnik, sin ovih kraljevina, Hrvat i Srbin. Njihov zatirač i silnik okovao ih je obojicu u lance političkog ropstva, trovao im dušu međusobnim nepovjerenjem i neslogom, da njima udobnije i sigurnije gospodari, ali je obojicu u svoju korist složio i izrabio, šiljao ih je u ovom ratu, da za nj a za svoje još potpunije ropstvo ginu, da i izginu. Ginuli su, izginuli nisu. Na silu nasilja i svake ruke nečovječnosti, na tu silu zla, digla se sila pravednosti; sila dobra obara ju i oborila ju je. Božija providnost preko pravednosti Wilsonove i svega čovječnoga svijeta skida okove roblju. Raskinusmo evo okove kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, padaju okovi posestrimi kraljevini Dalmaciji, padaju bratskoj Herceg-Bosni, Istri, Sloveniji, Gorici, Trstu, našoj Štajerskoj i Koruškoj, pasti će Međumurju, Prekomurju, Bačkoj, Baranji i Banatu (Opće burno odobravanje i pljesak u saboru i na galerijama), dok mačem sebi vraćaju slobodu kraljevine Srbija i Crna Gora (Opće burno odobravanje i pljesak u saboru i na galerijama. — Zastupnici ustaju sa sjedala), i sad se diže iz lješina i krvi stotina tisuća Slovenaca, Hrvata i Srba, iz pakla patnja, čemera i izgibanja svega troimenog naroda, mir, sloboda i jedinstvo njegovo, slobodna država njegova.

Mi zastupnici naroda, koliko smo opojeni od sreće, što pravno skidamo okove majke domovine Hrvatske, moramo se, opterećeni svom odgovornosti, oteti ushitu i ganuću i podati se skrbi i radu. Moramo odmah odrediti i provesti sve potrebno, da netom slobodni, sami vratimo red i pravdu po čitavoj svetoj zemlji, u kojoj Slovenac, Hrvat i Srbin — većinom nemoćnici, udovice i siročad — pozdravljaju slobodu.

A ti, patnički narode moj, strpi se koji dan, koju nedjelju, da ti odabranici tvoji iz ruševina ropstva saziđu na poštenju, na pravici, na bratstvu i na jednakosti novu domaju slobode, sreće Tvoje, stoljeća željkovanu, sad dočekanu. Slušaj, pouzdaj se, savjetuj, pomaži Narodno Vijeće svoje. Dokaži svijetu, da si dostojan slobode. Dokaži, da si je vrijedan zaptom, razumnošću, dobrotom i slogom u dobru, kako si je i te kako zavrijedio neopisivim mukama svojim!

Patnik si, pjesnik si, lako se zanosiš, lako se dadeš i smesti. Umiri one, koji su zabrinuti za hrvatstvo, ili za srpstvo ili za slovenaštvo. Samo u slobodnoj zajedničkoj državi Slovenaca, Hrvata i Srba zaštićeno je sve ovo troje i sveto hrvatstvo tvoje. Nad njima će bditi Bog i Hrvati, štitit će ga Slovenci, Hrvati i Srbi. (Buran pljesak i poklici: Živio! u saboru i na galeriji.)

Visoki sabore! Da u spise ovog starodrevnog sabora uđe i proklamacija Narodnog Vijeća, koju imamo da proglasimo

prema prešnom predlogu obvezatnom, ja sam slobodan, da tu proklamaciju pročitam (čita):[1]

Pozivom na objavu Narodnog Vijeća, molim visoki sabor, da pustimo iz vida sve dosadašnje razlike, pa se u interesu budućnosti cijeloga naroda, kao i ovoga dijela, koji je u ovom visokom saboru reprezentiran, nađemo u jednom kolu i usvojimo ovu objavu Narodnoga Vijeća kao obvezatnu za sve nas. (Burno odobravanje i pljesak u sabornici i na galerijama.)

Predsjednik: Riječ ima ban.

Ban **Antun pl. Mihalovich:** Visoki sabore! Danas podnesena su dva predloga ovome visokome saboru, pa je dužnost hrvatske vlade, da prema njima zauzme stanovište. U tom pogledu čast mi je u ime vlade izjaviti, da potpunoma usvajam stanovište hrvatskoga sabora u pogledu jednog i drugog predloga, pa da cijelu egzekutivu stavljam na raspolaganje Narodnome Vijeću. (Burno i dugotrajno odobravanje i pljesak. — Poklici: Živio ban!)

Onim faktorima, koji bi mogli meni ovo moje držanje predbaciti i prigovoriti, ne mogu drugo reći, nego da ja ne mogu drugačije raditi, nego što radim, jer sam sin toga naroda. (Burno i dugotrajno odobravanje i pljesak. — Poklici: Živio ban!)

Ako se radi o slobodi toga moga troimenog naroda, ne mogu ja stajati po strani i ništa ne raditi. (Burno i dugotrajno odobravanje i pljesak u dvorani i na galerijama.)

Predsjednik: Riječ imade gospodin narodni zastupnik Dr. Prebeg.

Zast. Dr. **Vladimir Prebeg:** Visoki sabore! U ovom svečanom času, nakon ovako jednodušno i divno manifestirane sloge svih narodnih zastupnika na saboru kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, častim se ja, kao pročelnik saborskoga kluba stranke prava izjaviti, da i stranka prava prihvaća predlog, podnešen po gospodinu nar. zast. Dr. Paveliću i drugovima, predlog naime, da se sva državna vlast prenese na Narodno Vijeće i da ćemo glasovati za taj predlog. Narodno je Vijeće, ovaj naš posao tako sjajno uvelo, da sigurno računati možemo, da će započeti posao, ako Bog da, s uspjehom i kraju provesti na korist hrvatskoga naroda.

Pošto je tako, viscki sabore, program stranke prava ispunjen u onim točkama u kojima zahtijeva obustavu nagodbe i prelom s Ugarskom te ujedinjenje sviju hrvatskih zemalja u jednu samostalnu neovisnu državu, predložit će saborski klub stranke prava stranačkom svomu vijeću, koje će se sazvati u najkraće vrijeme, da se stranka prava razide. (Burni pljesak u dvorani i na galerijama.) Novo doba ište nove programe i nove stranačke tvorevine.

[1] Gl. gore br. 109. str. 179—181.

Završujem ovu izjavu s uklikom: Živila slobodna, suverena država Slovenaca, Hrvata i Srba. (Poklici: Živio i burni pljesak u dvorani i na galerijama.) Cvala i ojačala tako, da će moći odoljeti svakom vanjskomu neprijatelju i svakoj napasti nutarnje nesloge! (Živo odobravanje.)

Predsjednik: Riječ imade gospodin narodni zastupnik Dr. Šilović.

Zast. Dr. **Josip Šilović:** Izjaviti mi je, visoki sabore, da je klub unionista izvan stranaka u zadnjoj svojoj sjednici jednoglasno zaključio, da se razilazi i svi njegovi članovi najvećim oduševljenjem i radošću glasovali su za današnji prvi prešni predlog, koji je jednoglasno i po saboru prihvaćen.

Isto ćemo tako radosno glasovati i za prešni predlog Dra Pavelića i drugova.

Izjavljujem, jer sam naročito umoljen, da bi bili gospoda Dri Teodor i Marko grofovi Pejačević vanredno rado došli u današnju historijsku sjednicu hrvatskoga sabora, ali uslijed sile neminovne — na žalost zeleni kader ih je opkolio — nisu mogli doći, te preko mene javljaju, da ulaze u Narodno Vijeće i da se pokoravaju svim njegovim odredbama i naredbama. (Živili.)

Predsjednik: Riječ imade gospodin nar. zastupnik Dr. Dušan Popović.

Zast. Dr. **Dušan Popović:** Visoki sabore! Radi važnosti i potpunosti predlažem, da se ne samo, kaošto je to već ovaj visoki sabor prihvatio, govor narodnog zastupnika Svetozara Pribićevića javno afišira, nego isto tako da se javno afiširaju značajne i krasne riječi gospodina Dra Pavelića, značajna izjava našega bana i izjava Dr. Prebega, koju je ovdje dao (Zast. Većeslav Wilder: Ja glasujem proti afiširanju Prebegova govora.). a držim, da ne treba, da posebice naglasujem, da treba narodu proglasit krasnu i značajnu besjedu našega predsjednika. Neka narod sve zna i vidi!

Predsjednik: Pošto se za riječ više nitko prijavio nije, pristupa se glasanju.

Pitam, visoki sabor, da li prihvaća predlog Dr. Pavelića? (Prima se.) Predlog Dra Pavelića primljen je jednoglasno, kao što je prije pročitan.

Predlažem, da prekinemo sjednicu i da pođemo u hram Božiji, da mu zahvalimo. Prije ali nego što pođemo, da primimo u našu sredinu gospođe, koje su došle, da donesu narodni dar Narodnome Vijeću. (U dvoranu ulaze gospođe.)

Gospođa **Zlata Lopašić-Kovačević:** U ovoj historičkoj dvorani, u ovoj dvorani kraljevstva hrvatskoga, pozdravljam Vas gospodo u ime žena Hrvatica, Srpkinja i Slovenka, pozdravljam Vas u sada slobodnoj državi Hrvata, Srba i Slovenaca.

I mi žene stavljamo na uslugu Narodnome Vijeću sve svoje moralne i materijalne sile, te se zaklinjemo troimenome Bogu (Gospođe dižu ruke na prisegu.) i troimenome narodu našemu, da ćemo vršiti do kraja svoga života sve, što će biti u njegovome interesu i polažemo svoj obol u zlatu.

Vladika Strossmayer šalje po svojoj nećakinji dar s onkraj groba, pa držim da nam je dužnost, da se i njega sjetimo i da istaknemo u ovome historijskome momentu i na ovome historijskome mjestu, da su se danas ispunili oni ideali, koje on nažalost nije mogao doživiti. (Cijeli sabor i galerije kliču: Slava Strossmayeru!)

Kličem: Živio troimeni narod u nezavisnoj i slobodnoj državi Hrvata, Srba i Slovenaca. (Gospođe skidaju sa sebe zlatni nakit i polažu ga na stol.)

(Nakon povratka zastupnika iz crkve u sabornicu, predsjedničku stolicu zauzimlje prvi saborski potpredsjednik, Dr. Pero Magdić.)

Predsjednik Dr. **Pero Magdić** (zvoni): Nastavlja se sjednica.

G. nar. zastupnici Stjepan Radić i drugovi podnesli su slijedeći prešni predlog. Molim gosp. bilježnika, da ga izvoli pročitati.

Bilježnik Dr. **Marko Novosel** (čita): »Prešni predlog zast. Stjepana Radića i drugova u sjednici od 29. listopada 1918. Sabor zaključuje: Ban se pozivlje, da počevši od današnjega dana iz područja banske Hrvatske, to jest kraljevine Dalmacije, Hrvatske, Slavonije s Rijekom, ne dozvoli apsolutno i ni u kojem slučaju nikaka izvoza životnih namirnica u kraljevinu Ugarsku ili u novoosnovanu Njemačku austrijsku državu, nego da bezodvlačno izdade sve potrebne odredbe, da se svaki izvoz izvan našega jugoslovenskoga narodnoga i državnoga područja bezuvjetno spriječi.

U Zagrebu, 29. listopada 1918.

Stjepan Radić, Ivan Kovačević, Došen, Kempf, Dr. Petričić, Svetozar Pribićević, Dr. Edmund Lukinić, Dr. Dušan Popović, Akačić, Magdić, Dr. Pavelić.

Predsjednik: Riječ imade g. predlagač.

Zast. **Stjepan Radić**: Visoki državni sabore! Jedna od najumiljatijih i najdivnijih naših narodnih pripovijedaka, pripovijest o starcu Josipu i od ona dva bijela volića, dva božja anđelića, svršava time, da je taj starac Josip na koncu trećemu bratu ponudio: Što hoćeš, sinko, ili bisage pune zlata i srebra, ili komadić krušca i mesa s božjim mirom i blagoslovom. Taj naš treći brat primio je ovo drugo, primio je komadić krušca i mesa s božjim mirom i blagoslovom, i — kako ta naša pripo-

vijest svršava u nekim krajevima, — našao je zatim najveće blago na svijetu, našao je dobru ženu, imao je s njome veliku familiju i postao najsretniji čovjek na svijetu.

Ovu duboku mudrost, za koju su već i stari Židovi znali, samo u drugom obliku, kad su govorili o zemlji kojom teče med i mlijeko, tu duboku mudrost našega seljačkoga naroda nije shvatio, nije mogao i nije htio shvatiti, do jučer najveći vlastodržac u Evropi i na cijelom svijetu, a sada najnesretniji slabić u čitavom svijetu. Nije ju znao shvatiti, dok mu nije dogorilo do nokata, dok mu njegovi generali nisu dan na dan govorili, da se ne može bez kruha ratovati ili kako su naši vojnici pjevali: »Care Karlo i carice Zita, što ratuješ, kad nemaš žita.«

Naš državni sabor stvorio je netom prevažan zaključak o državnoj samostalnosti banske Hrvatske i o njezinu pristupu u zajedničku državu Slovenaca, Hrvata i Srba. I u taj čas držao je potrebnim, da se ovo veliko političko i narodno djelo odmah od prvoga početka popuni jednim gospodarskim i socijalnim djelom. Naš hrvatski državni sabor htio je, da baš u ovaj čas, kad smo rastrgali lance državopravne veze s Ugarskom, gdje smo skinuli okove političke, da onaj dio našega naroda, koji je od vrijednih najvredniji, od mučeničkih najmučeničkiji, a to je onaj u Sloveniji, Dalmaciji, Bosni i Istri, koji je svoju dječicu ovamo slao, a mi ju gotovo nismo smjeli ni primati, koji je k nama dolazio prosjačiti, a mi smo ga morali tjerati, koji se na nas obraćao, a mi smo se morali tek ogledavati, što će Beč i Pešta na to, — naš hrvatski državni sabor htio je, da taj najbolji i najvredniji, ako i najsiromašniji dio naroda, osjeti na cijelom svom biću, ne samo moralno, nego i materijalno, da je došao veliki dan narodne slobode i narodne suverenosti. To treba da osjeti Slovenac, to treba da osjeti primorski Hrvat u Istri i Dalmaciji, a u Bosni i Hercegovini i Srbin i Hrvat. Sav taj naš narod treba da odmah vidi i osjeti, da svi božiji darovi, koji su, hvala Bogu, osobito ove godine u banskoj Hrvatskoj obilni i preobilni, naročito u našem srednjem dijelu banske Hrvatske, da svi ti darovi božiji budu za sada sačuvani samo tomu narodu našemu. Koliko bude trebalo i koliko je potrebno dalje učiniti, to će već učiniti Narodno Vijeće. To će se učiniti na temelju razumne i dobro promišljene opskrbne gospodarske politike.

Visoki državni sabore! Mi smo narod, koji imade divnu poslovicu: »U dobru se ne ponesi, a u zlu se ne poništi«. Mi smo narod, koji imade i tu riječ, da je pamet svagdje potrebna, a u nevolji najviše. Mi smo danas, premda smo u slobodi, ipak još uvijek u jednoj velikoj neprilici. Na jugozapadnom rubu naše netom osnovane i proglašene zajedničke države još je uvijek fronta. Na sjeveroistočnoj strani, preko u Međumurju i u Prekomurju, provodi se u ovaj čas najstrašnija rekvizicija. U Srijemu je neprijateljska njemačka vojska, doduše okružena,

kako se čuje, ali ipak toliko jaka, da svaki čas možemo imati i tu dosta velikih neprilika. Tu je sada potrebno, da ono, što imade srednji dio Hrvatske, i to županija bjelovarska, požeška, virovitička i gornji dio srijemske županije, da to sve bude tako sačuvano, da mi u toj stvari budemo onako nepopustljivi i mudri, kako je u takvim stvarima mudra i nepopustljiva velika i bogata Amerika. Izvolite se sjetiti svih odredaba, koje je predsjednik Wilson u tom pravcu učinio, pa ćete vidjeti, kako čovjekoljublje i daleki politički pogledi moraju biti ozbiljni i kruti i gospodarski nemilosrdni u tom pravcu, da se tudinu, u ovaj čas neprijatelju, ne daje ništa bez dogovora i tvrdih garancija. Mi ćemo imati prilike čuti još u Narodnom Vijeću, kako nas teške zadaće čekaju u održanju granica naprama Nijemcima, koji su bili gospodari srednje Evrope, Balkana i prednje Azije, tu će trebati biti osobito pametan i čvrst, i reći: Ne damo ništa, dok ne priznate granice onako, kako ih je Bog odredio.

Taj naš prešni predlog ima dakle zadaću, da našoj braći i svemu našem narodu u cijelom našem Primorju, u Sloveniji, Bosni i Hercegovini damo ono, što imademo, da sav prirod što nam ga je dragi Bog dao, kod ove velike likvidacije upotrebimo tako, da na mirovni kongres dođemo ne samo s planovima o nekim našim državnim granicama, nego i sa faktičnim posjedom tih granica. A da dođemo do faktičnog posjeda naših zemalja, tomu imade ovaj naš predlog u prvom redu da posluži.

Htjeli bismo dakle poslije onako domoljubne i kratke i umne izjave našega bana, htjeli bismo da imade i kao ban ekonom odvažnu riječ, ban, koji nikada nije niti časka prignuo svoga vrata pred korupcijom, pokvarenošću, koja je ovoga rata sve države i narode sad više sad manje otrovala, — da taj ban prema ovomu zaključku ima sada priliku, da tu korupciju iz korijena iščupa i da upotrebi svoje veliko iskustvo, koje je u tom stekao za vrijeme rata, pa da izda shodne odredbe i da priredi sve, što treba, da Narodno Vijeće ovu veliku zadaću riješi tako, da naš narod u prvom času svoje narodne slobode ne bude imao onih teškoća, koje bi ga dovele ne samo do nemira, nego i do anarhije i rasula.

Bilo je rečeno sa predsjedničke stolice, doduše malo oštrije, da bi stanovite pojave mogle biti grob našem novom životu, i da ih stoga treba bezobzirno ugušiti. Ja sam bio slobodan upadicom reći, da nije dosta reći, da ih treba ugušiti, nego da ih treba i »prevenirati«, predusresti.

Naš predlog imade tu zadaću, da onom nezadovoljstvu, iz kojeg je nastao »zeleni kader«, da onoj ogorčenosti i mržnji, koja čovjeka može dovesti i protiv vlastitog svog naroda, da toj ogorčenosti, kojoj smo mi političkim zaključcima oteli svaki razlog, ne damo hrane materijalne. Kad bi u kojem kraju na-

šega troimenog naroda zavladala opet skrajnja oskudica, mogli bismo doživjeti, da ovakvi nemiri planu mnogo jače i strašnije i mnogo opasnije. To je drugi razlog našem prešnom predlogu.

Ali, visoki državni sabore, temeljna misao, koja nas je vodila kod toga, jest ova, da od prvoga dana naše državne vlasti treba, da sav svijet jasno znade, da makar gospoda i ne mole svaki dan »Oče naš«, da ta gospoda u svojoj politici ipak znadu, da »kruh naš svagdanji« nije samo riječ »Očenaša«, nego je ona zapravo temelj svemu našem budućem blagostanju. Mi smo imali veliko geslo: Prosvjetom k slobodi; ali iz toga gesla ne bi bilo ništa, kad bi se prosvjeta rasula u siromaštvu i to još pod tuđom silom. Naša braća Česi i veliki narod Američki, to su sada dva najveća naroda na svijetu; neka nam u tom budu uzorom i primjerom. Braća Česi pokazaše nam, da se država i narod ne izgrađuje samo prosvjetom, nego istodobno i uporedo još i gospodarskom snagom. Zato velimo: Blagostanjem k prosvjeti — a prosvjetom k slobodi. Zato narod na prvi dan svoje slobode treba da čuje, da mi vodimo brigu i o tome, da dotle dok smo na zemlji, da hoćemo i živjeti, a zato treba kruha. Već je Konfucij, prvi filozof kitajski, kazao, da vladati znači učiniti, da narod nigdje i nikad ne bude gladan, da narod bude zadovoljan. Vladati znači dakle u prvom redu čuvati narod od bijede. Nama je ova godina donijela upravo bajoslovni prirod, pa mi možemo na temelju ovoga zaključka upravo onako odlučno i zdušno, kako to gospodin ban zna i umije — našemu narodu — naročito onomu, koji još uvijek dobiva na dekagrame brašna — uliti novu nadu, novo uvjerenje i povjerenje, da ovdje u našemu hrvatskom saboru, u Narodnom Vijeću, nisu samo ljudi narodni, ljudi narodna osjećaja, nego da ti ljudi imadu ujedno smisla za modernu socijalnu politiku. Svaki naš čovjek, treba da znade, da nama sloboda ne smije biti samo gospodska parada, nego da nam ona upravo namiće veliku odgovornost i veliku brigu, najprije i najviše za narodnu prehranu. (Tako je!) Kad je do sada u tom bilo zlo, rekli smo: kriv je Madžar, krive su centrale, kriv je sistem ove monarhije. Sad ćemo, visoki državni sabore, za svaku oskudicu biti krivi mi sami, Narodno Vijeće, sabor, ban. Suverenost ne znači samo slobodu, nego i ogromnu odgovornost. (Burni pljesak i glasovi: Tako je!)

Zato se u velikom zapadnom svijetu i može tako često dogoditi, da se najsposobniji ljudi najviše nećkaju sjesti na vladine stolice, jer ti ljudi ne misle na imperij, na silu, na vlast, jer demokracija ne pozna imperija, ne vlada silom, nego pozna samo socijalnu dužnost i svijest odgovornosti te vlada samo svojom pravednošću i svojim radom. (Burno i dugotrajno pljeskanje i glasovi: Tako je!) I zato, što hoćemo? Hoćemo čitavom svom narodu, svemu narodu, gdjegod ga ima, uliti ovu vjeru i spoznaju, da nas ne vodi samo to, da gospoda budu lijepo

obučena i dobro školovana, da pišu u novine, sjede na vladinim ili činovničkim stolicama i primaju plaću, nego da gospoda, koja su nikla iz naroda, znadu sve njegove neprilike i nevolje, a navlaš one koje tište seljački narod, pa da je zato svoj toj gospodi i u ovaj veliki dan bilo i to na umu, da se sav prirod očuva za naš narod i da se narodu pravedno razdijeli, a koliko bude suvišaka, da ih upotrebimo za ova dva cilja, koja sam netom označio, za cilj izgradnje banske Hrvatske i za cilj ujedinjenja i oslobođenja sveukupnoga našega naroda Slovenaca, Hrvata i Srba. (Odobravanje.)

Visoki državni sabore! Potpuno sam uvjeren, da ćemo prihvativši ovaj prešni predlog, postaviti, ne ću reći krunu na današnja dva prijašnja zaključka, nego ćemo postaviti na njih žitni klas, koji je pokazao u ovom velikom ratu veću vrijednost, nego zlatan pas. Tu pripominjem, da se u Češkoj pod konac rata razmahao čitav pokret, da se žitni klas što više proslavi. Čeh, koji je praktičan, svuda je zvao i sabirao na tisuće seljačkoga naroda na te velike proslave žitnoga klasja. I gospoda su se kitila klasjem i govorila narodu: Ovo je, narode, znak naše pobjede, jer tko ne treba da prosi kruha, taj će već moći nogom lupiti kao svoj gospodar, taj ne će nikada posve podleći. I zato je u ovom velikom ratu baš onim vlastodršcima i silnicima, koji su slovenskim narodima lance ropstva kovali, njima je svima veliki pravedni Bog dosudio, da prema svojoj gadnoj poslovici: »Čiji hljeb jedeš, toga pjesmu pjevaj«, dosudio, da sad moraju pjevati pjesmu slobode ili da ju bar moraju slušati, mirno i nemoćno slušati. (Burno i dugotrajno pljeskanje i poklici Živio! Govorniku čestitaju. Burni povici: Živjela Sloboda.)

Predsjednik: Pošto se nije prijavio nijedan dalji govornik, pristupa se glasanju, pak pitam, da li prihvaća visoki sabor netom obrazloženi prešni predlog gospodina zastupnika Radića i drugova? (Prima se. — Glasovi: Jednoglasno.)

Ovaj je predlog primljen, i tim držim, da je današnja svečana, historijska sjednica iscrpljena, pak predlažem, da se ova sjednica zaključi, a naredna da se održi u vrijeme, kada to potrebe uzištu. Pitam, da li prima visoki sabor ovaj predlog? (Prima se.)

Sada molim još gospodu za malo strpljenja, da se pročita zapisnik današnje sjednice, i da ga smjesta ovjerovi.

Molim gospodina saborskoga bilježnika, da pročita zapisnik današnje sjednice.

Bilježnik Dr. **Marko Novosel:** (Čita zapisnik.)

Predsjednik: Prima li visoki sabor sada pročitani zapisnik? (Prima.) Zapisnik je primljen, te se ovjerovljuje.

Dižem sjednicu uz poklik: Živilo Narodno Vijeće! (Burno: Živilo! — Živjela slobodna, suverena država Slovenaca, Hrvata i Srba! — Burni i dugotrajni živio.)

(Svršetak sjednice u 12 sata 50 čas. poslije podne.)

119.

Generali Šnjarić i Mihaljević hrvatskim četama.

Zagreb, 29. oktobra 1918.

Danas će se obrazovati narodna vlada, koja će uzdržavati mir, red i zakoniti poredak u zemlji. Sve vojništvo — vojska i domobranstvo — stavlja se u službu narodne vlade, kojoj time stoji na raspoložbu. Cijela dosadašnja djelatnost, organizacija kao i biće oružane sile ostaje do daljega netaknuto, te je upućeno na naputke narodne vlade. Zato se najveća važnost ima položiti na uzdržavanje zapta, reda i discipline. Svi naputci vlade proizvadat će se putem dosadašnje vojničke vlasti.[1]

U Zagrebu 29. listopada 1918.

Šnjarić, general pješaštva, vojni zapovjednik.
Mihaljević, podmaršal.

120.

Narodno Vijeće podmaršalu Metzgeru.

Zagreb, 29. oktobra 1918.

Gospodinu podmaršalu Metzgeru.

Po zaključku Narodnoga Vijeća SHS obustavljena su sva neprijateljstva slavenskih četa proti dosadašnjim protivnicima.

Dosljedno tome poziva se Vaše gospodstvo, da odredi bezodvlačni povratak svih pod Vašim zapovjedništvom stojećih hrvatsko-srpsko-slovenskih četa u njihova mirovna sjedišta.

S rodoljubnim pozdravom.

Narodno Vijeće SHS.

---

[1] S tim u vezi stoji ovo saopćenje Narodnoga Vijeća od 30. okt.: „Juče (29. okt.) došli su u Narodno Vijeće vojni zapovjednik g. Luka Šnjarić, general pješaštva i domobranski zapovjednik Mihovil Mihaljević podmaršal, te su se sa čitavom oružanom silom stavili na raspolaganje Narodnom Vijeću i izjavili, da će odsada naloge istog bezuvjetno izvršavati. Narodno je Vijeće ovu njihovu izjavu primilo s općenim odobravanjem na znanje".

An den
Kommandeur der k. u. k. Truppen an der Westfront, Feldmarschalleutnant M e t z g e r.
K. u. k. Feldpost No. 521.

121.

Proglas Narodnoga Vijeća vojsci.

Z a g r e b, 29. oktobra 1918.

Vojnici!

Današnjim danom osniva se država Slovenaca, Hrvata i Srba. Vi, sinovi naroda, postajete od danas unapred obranom svoje narodne države. Naređuje Vam se zato, da se imadete bezuvjetno podvrgavati zapovjedima vlade Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba.

Veliki Vas zadaci čekaju, velike nade postavlja u Vas domovina. Stupajte u redove! Svjesni svoje dužnosti, držite se stege potrebite za očuvanje slobode, kojoj ćete položiti prisegu vjernosti.

Vojnici! Država Slovenaca, Hrvata i Srba nije samo od tudega gospodstva oslobođena i ujedinjena zemlja, nego će u njoj biti i narod oslobođen od stoljetnih nepravda i nejednakosti. Tu jednakost pozvani ste da štitite, što ćete učiniti, ako svom snagom branite vladu Narodnoga Vijeća.

Vlada Narodnoga Vijeća primila je na sebe težak zadatak. Ona će ga ispuniti Vašom pomoću. Svi vaši, svi koji su potlačeni bili na grudi, koja je dosada hranila Vašim trudom uzdržavane gospodare, očekuju od Vas ono isto, što očekuje Narodno Vijeće: bezuvjetnu disciplinu.

Vojnici! Vlada Narodnoga Vijeća shvaća uzroke svega onoga ogorčenja, što se u zemlji očituje; stoga vlada Narodnoga Vijeća pozivlje, da s povjerenjem dočekate njezina djela.

Zasada Vam jamčimo, da takozvani bjegunci ne će biti progonjeni niti na odgovornost pozivani. Neka se ne ruši, ne pali, ne ubija, jer se ruše i pale dobra, koja su Vaša, vojnici!

Svi Vi koji ste prevalili 40 godina, povratite se svojim kućama, a vi koji ste mladi, povratite se vašim dosadašnjim kaderima. Ako su vaši kaderi izvan domovine, povratite se u najbliže.

Vojnici! Ta na tim mjestima buduće narodne slave i slobode, dočekat će Vas Vaša braća oficiri, iste Vaše krvi, istog Vašeg jezika, istog Vašeg srca, istih Vaših misli, koji su podvrženi Narodnom Vijeću.

Ta će vas narodna vlada pristojno i čovječji hraniti, odijevati i obuvati.

Vojnici! U svim onim krajevima, gdje bi počevši od danas trajale uzbune proti vlasti i sigurnosnih odredaba vlade Narodnoga Vijeća, bit će proglašen prijeki sud.

Imade nade, da će kroz kratko vrijeme biti mir, i da ćete se Vi svi moći povratiti svojim kućama, a dotle budite, vojnici, na okupu i stupajte junački pod zastavom slobodne Vaše domovine.

Vojnici! Dosada ste lijevali svoju krv za podržavanje tuđega gospodstva nad sobom i svojim narodom, a sada izdržite još kratko vrijeme za svoju narodnu slobodu.

U Zagrebu 29. listopada 1918.

Vlada Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba

Predsjedništo:

Korošec. Pavelić. Pribićević. Drinković.

122.

Organizacija Narodnoga Vijeća.

Zagreb, 29. oktobra 1918.

Narodno Vijeće zaključilo je u svojoj sjednici od 28. o. mj., da za vrhovnu vlast u svim jugoslovenskim zemljama, koje su zastupane u Narodnom Vijeću, proglašuje predsjedništvo Narodnoga Vijeća. Predsjednik i prema tome šef egzekutive za sve južnoslovenske zemlje jest Dr. Antun Korošec, podpredsjednici Dr. Ante Pavelić i Svetozar Pribićević, tajnici Dr. Srđan Budisavljević, Dr. Ivan Lorković i Dr. Mate Drinković.

Narodno Vijeće u svoj sjednici od 29. o. mj. povjerilo je bansku vlast u Hrvatskoj i Slavoniji Antunu pl. Mihalovichu; povjereništvo odjela za bogošt. i nastavu Milanu Rojcu; odjela za pravosuđe Dr. Aleksandru Badaju; odjela za unutarnje poslove Dr. Srđanu Budisavljeviću; za narodno gospodarstvo Dr. Živku Petričiću; za financije Franji Braumu; za prehranu Edi Markoviću; za socialnu skrb Vilimu Bukšegu; za poštu, brzojav i telefon Cezaru Akačiću; za željeznice Većeslavu Wilderu; za trgovinu, obrt i industriju Dr. Đuri Šurminu; za narodnu obranu Dr. Mati Drinkoviću.

123.

Grad Ljubljana za „Narodno Vijeće“.*

Ljubljana 29. oktobra 1918.

Mestni svet skleni, da pripozna za vrhovno jugoslovansko avtoriteto Narodno Veće v Zagrebu ter se mu podvrže v vsakem oziru, proseč ga, da stori vse korake, da ne nastane anarhija, da se mu prej ko prej izroči vladne funkcije po vseh slovensko-jugoslovanskih pokrajinah.

Finančni odsek ja pozivljem, da se posvetuje in v bodoči seji poroča, koliko prispevka naj da občina »Narodnemu Veču« v Zagrebu in »Narodnemu Svetu« v Ljubljani.

124.

Organizovanje vlade SHS.

Zagreb, 29. i 31. oktobra 1918.

U sjednici Narodnoga Vijeća od 29. listopada 1918. izabran je tajnikom Narodnoga Vijeća za Sloveniju i Istru Dr. Albert Kramer.

Narodno Vijeće imenovalo je na svojoj sjednici od 31. listopada 1918. povjerenikom za Istru svoga člana, puljskoga odvjetnika Dr. Matka Laginju.

Ban kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je 31. listopada 1918. Dr. Rikarda Lenca, odvjetnika na Rijeci, velikim županom za grad Rijeku i okolicu.

125.

Nadbiskup Dr. Bauer svomu kleru.

Zagreb, 30. oktobra 1918.

Časnome svećenstvu metropolije zagrebačke.

Jednodušnim zaključkom hrvatskoga sabora u sjednici od 29. listopada t. g., prešla je vrhovna vlast za čitavu našu domovinu u ruke Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, pošto su se prekinuli državopravni ugovori sa kraljevinom Ugarskom i carevinom Austrijom. Domovina je naša slobodna i nezavisna! Koliko oduševljenje, kolika radost napunja srca svih nas i vjernoga puka našega! Nada sve tešku zadaću ima Narodno Vijeće, dok se potpuno provede i izgradi naše dr-

* Ovu je rezoluciju predložio gradski načelnik Dr. Ivan Tavčar u sjednici gradskoga vijeća.

žavno uređenje. Sudbonosni su dakle dani, što ih proživljujemo, te treba, da je svaki na svom mjestu, da je svaki čitav čovjek. Prokušano rodoljublje Vaše, predraga braćo svećenici, jamči mi, da ćete primjerom i poukom svojom Narodno Vijeće živo poduprijeti u teškom njegovom poslu, i u narodu utvrđivati povjerenje u nj. Čuvajte auktoritet duhovnih i svjetovnih poglavara, jer će se samo tako sačuvati u ovo vrijeme najpotrebniji mir u zemlji. Nastojte i oko toga, da se sabiru što obilniji novčani prilozi, potrebni za vođenje posala. Nada sve pak, predraga braćo, molite puno, i sami, i s narodom svojim, da milosrdni Bog, čiji presveti Promisao upravlja sudbinom naroda, blagoslovi novu našu državu i da je povede putem pravednosti do sreće i napretka.

U Zagrebu dne 30. listopada 1918.

† **Antun**, metropolita zagrebački.

126.

Rijeka u vlasti Narodnoga Vijeća.*

Rijeka, 30. oktobra 1918.

Zapisnik

napisan dne 30. listopada 1918. i 9 sati prije podne u uredu bivšega kr. ug. gubernija na Rijeci.

Prisutni: Povjerenik Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu, Konstanti Rojčević, odsječni savjetnik zem. vlade, a u ime odbora Narodnoga Vijeća slijedeći: Dr. Andre Bakarčić, odvjetnik; Dr. Rikard Lenac, odvjetnik; Dr. August Juretić, kapelan; Dr. Dragomir Bakarčić ml., kr. javni bilježnik; Viktor Ružić, posjednik; Alberto Bonetić, trgovac; Franjo Brelić, odvjetnik, Dr. Milivoj Korlević, odvjetnički perovođa; Dr. Đuro Supilo, odvjetnik; Ivan Sveško, profesor; Dr. Milan Stijić, profesor.

Odsječni savjetnik zemaljske vlade Konstantin Rojčević priopćuje prisutnima, da je sabor kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije svojim jednoglasnim zaključkom od 29. listopada 1918. proglasio zak. čl. XXX., odnosno I. od godine 1868.

* Već 29. oktobra u 4 sata poslije podne predao je zapovjednik straže guvernerove palače poručniku Milanu Batalo čitavu zgradu sa uredskim prostorijama uz pismenu potvrdu, koja glasi: „Narodno Vijeće. Zagreb. Dne 29. listopada 1918. u 4 sata poslije podne preuzeli smo mi potpisani u ime mjesnoga odbora Narodnoga Vijeća palaču kr. ug. guvernera i uredsku zgradu kr. ug. guvermenenta na Rijeci, kojom su prilikom izvješene jugoslovenske trobojnice i zastava grada Rijeke. Preuzimatelji: Josip Krpan, nadporučnik, Milan Batalo, poručnik, Bartol Baretić, šumarski računarski revident, Jekelfalussy, kr. guverner".

prema kraljevini Ugarskoj s jedne strane, kao i prema carevini Austriji s druge strane ništetnim, te je u sljedstvu toga kraljevinu Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, uključivo s gradom Rijekom, proglasio samostalnom državom, te se stavio u službu Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu, na koje je prešla suverena državna vlast.

Tim povodom predočuje prisutnima dekret Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, kao suverene vlasti nad kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom, kojim je imenovan političkim upraviteljem za grad Rijeku te Sušak s kotarom, te izjavljuje, da ovim časom u ime Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba preuzima vršenje suverene državne vlasti nad gradom Rijekom, a kao simbol toga podiže na zgradi hrvatsku zastavu.

Zaključeno i potpisano.

(Slijede potpisi prisutnih).

127.

Manifest povjerenika Narodnog Vijeća Riječanima.

Rijeka-Sušak, 30. oktobra 1918.

Sugrađani!

U ime Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu, objavljujem poštovanom građanstvu grada Rijeke, da sam danas preuzeo državnu upravu grada Rijeke kao povjerenik Narodnoga Vijeća. Zajamčujem svima građanima bez razlike narodnosti nepovredivost i poštovanje osobne slobode i imetka. U tu svrhu pozivam građanstvo, da uzdrži mir i red, te da se organima Narodnoga Vijeća dobrovoljno u svemu pokorava. U interesu javnoga mira i reda zabranjujem do dalje odredbe svaku javnu manifestaciju te sakupljanje po ulicama. Svaki neposluh bit će po zakonu strogo kažnjen.

Rijeka-Sušak, 30. listopada 1918.

K. Rojčević.

128.

Vojni izvještaj Narodnog vijeća.

Zagreb, 31. listopada 1918.

Noćas je stigao brzojav ratnoga ministarstva u Beču, sekcije za ratnu mornaricu, kojim se predaju svi ratni brodovi, sve

tvrdave na obalama Jadranskoga mora te sve mornarničke naprave jugoslovenskom Narodnom Vijeću. Ministarstvo moli, da Narodno Vijeće odašalje svoje pouzdanike, da preuzmu ratne brodove, utvrde i sve mornaričke naprave u Kotoru, Šibeniku, Rijeci, Puli i Trstu. Podjedno se moli, da Narodno Vijeće odluči, da li i koliko se mornarničkih časnika ima zadržati kod mornarice.

Zbog samovlasnog i nedozvoljenog izvješćivanja i izdavanja zapovijedi, koje su se kosile s odredbama i nazorima Narodnog Vijeća, jučer su narodne čete pod svojim odvažnim zapovjednikom Antom Viskovićem silom zauzele bivšu austrijsku vojničku komandu u Zagrebu. Vrhovni zapovjednik glavnog stožera Droffa, kao i potpukovnik Zuna, zapovjednik doglasne službe, uapšeni su. Vojni odsjek Narodnog Vijeća preuzeo je sve vojničke agende u svoje ruke. Podmaršal Mihovil Mihaljević imenovan je glavnim zapovjednikom za operativne poslove; general Josip Plivelić zapovjednikom prvog vojnog odsjeka u Zagrebu; podmaršal Nikola Ištvanović zapovjednikom drugog vojnog odsjeka u Ljubljani.

Naša mornarica u Puli, Šibeniku i Kotoru stavila se na raspoloženje Narodnom Vijeću.

Danas je stigla vijest, da jugoslovenske čete sa talijanske fronte kreću prema Zagrebu, da se stave na raspoloženje Narodnom Vijeću. Američke čete iskrcavaju se u okolici Trsta. Englezi su zaposjeli Pulu.

U pojedina mjesta zemlje, gdje su bila pljačkanja i manji neredi, neprestano se šalju upute narodu i pojačanja, tako da ti štetni i nerazumni ispadi neodgovornih elemenata već jenjavaju. Za najkraće vrijeme bit će u čitavoj zemlji uspostavljen red i mir.

Pročelnik Vojnog odsjeka vlade
Narodnog Vijeća

Dr. M. Drinković.

129.

Nota države Slovenaca, Hrvata i Srba Ententi.*

Zagreb, 31. oktobra 1918.

Država Slovenaca, Hrvata i Srba, koja se konstituirala na teritoriju Južnih Slovena, što je dosad pripadao u sastav bivše

* Nota je na francuskom jeziku odaslana engleskoj, francuskoj, talijanskoj i sjeveroameričkoj vladi, a podjedno je o tom obaviještena i srpska vlada.

Austro-Ugarske monarhije, te koja je spremna stupiti u zajedničku državu sa Srbijom i Crnom Gorom, izjavljuje formalno, da se ne nalazi u ratnom stanju sa aliiranim državama. Ona je srećna što može izjaviti, da aliirane države smatra prijateljskim državama i očekuje, da će one na međunarodnom Kongresu u skladu s proglašenim principima pružiti svoju moćnu potporu za zagarantovanje suverenosti ujedinjene države svih Slovenaca, Hrvata i Srba. Ovu priliku upotrebljuje, da saveznim državama saopći, da se ratna mornarica, koja se dosad nalazila u posjedu Austro-Ugarske monarhije, nalazi od danas u vlasti Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba. Ona je izvjesila narodnu hrvatsku zastavu.

130.

Obrazovanje vlade za Sloveniju.

Ljubljana, 31. oktobra 1918.

Sjednica Narodnoga Sveta 31. listopada u 5 sati poslije podne, u prisutnosti prelata Kalana, Dr. Ravnihara, viteza Pogačnika, Dr. Lovre Pogačnika, Smodeja, Dr. Cankara, Dr. Jerića, Kejižara i Dr. Kukovca zaključuje:

Na podlozi suglasnoga zaključka predsjedništva stranaka Narodnoga Sveta, predlaže Narodnom Vijeću SHS kao svoju narodnu vladu za slovenski dio suverene države SHS slijedeću gospodu:

Predsjedništvo: vitez Josip Pogačnik.
Unutarnje poslove: Dr. Janko Brejc.
Bogoštovlje i nastavu: Dr. Karlo Verstovšek.
Poljodjelstvo: prelat Kalan.
Prehrana: Dr. Ivan Tavčar.
Pravosude: Dr. Vladimir Ravnihar.
Socijalna skrb: Antun Kristan.
Financije: Dr. Vjekoslav Kukovec.
Trgovina i industrija: Dr. Karel Triller.
Obrt i javne radnje: inženjer Vladimir Remec.
Narodna Obrana: Dr. Lovro Pogačnik.
Promet: Dr. Pavel Postojnik.
Zdravstvo: Dr. Anton Brecelj.

131.

Narodno Vijeće SHS Jugoslovenskom odboru u Londonu.

(Brzojav). Zagreb, 1. novembra 1918.

Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u[illegible]avilo je vladama savezničkih vlasti slijedeću službenu notu.[1]

Vijeće istodobno ubaviještuje, da ovlaštuje Jugoslovenski odbor u Londonu, da zastupa interese države Slovenaca, Hrvata i Srba kod drugih država.

132.

Bosna i Hercegovina pod upravom Narodnoga Vijeća.

Zagreb, 2. novembra 1918.

1. studenoga o podne položio je zapovijedajući general u Bosni i Hercegovini, Sarkotić, vladu u ruke Narodnoga Vijeća na čelu generaliteta i članova zemaljske vlade. Narodno Vijeće imenovalo je na predlog glavnoga odbora Narodnoga Vijeća SHS u Bosni i Hercegovini ovu narodnu vladu:

Predsjednik vlade: Atanasije Šola; povjerenik za unutarnje poslove: Dr. Joso Sunarić; povjerenik za pravosuđe: Dr. Danilo Dimović; povjerenik za obrt i trgovinu, poštu i brzojav: Dr. Mehmed Spaho; povjerenik za poljoprivredu i rudarstvo: Vjekoslav Jelavić; povjerenik za javne radnje i željeznice: Savo Jelić; povjerenik za zdravstvo Dr. Uroš Krulj; povjerenik za prosvjetu i bogoštovlje: Dr. Tugomir Alaupović; povjerenik za prehranu: Stevo Žakula. Mjesto povjerenika za socijalnu skrb rezervirano je za socijalno-demokratsku stranku. Predsjednikom vrhovnoga suda imenovan je Dr. Halibeg Hrasnica.

Narodno je Vijeće odredilo, da se puste odmah na slobodu svi politički osuđenici u Zenici, Travniku i Banjoluci, ukoliko nisu već na slobodi. Ujedno je izdalo ovaj proglas na narod Srba, Hrvata i Slovenaca u Bosni:

»U ovom najljepšem i najsvečanijem času, kad se stvara velika, jaka i nezavisna Jugoslavija od Vardara do Soče, kad se mrtvi dižu iz grobova, da se poklone slobodnoj otadžbini, kad Bijeli Orao obasjan suncem kruži nad Tvojim glavama, kad

[1] Gl. gore br. 129. str. 216—217.

se sestrice Srbija, Hrvatska i Slovenija grle i ljube, da se — tako dugo rastavljene — spoje u jednu državu, u ovom času, kad svaka žilica našega bića drhće i strepi, veseli se, pjevaj i plači od sreće, tako dugo željene i teško dočekane, ali budi milostiv i velikodušan, oprosti i zaboravi sve nevolje i uvrede, ne daj nikome da nam zlatnu slobodu osramoti i okalja. Čuvaj svačije dobro i imetak, čuvaj ličnu slobodu i sigurnost svakoga sugrađana.

Narode!

Velika odgovornost leži na nama, jer cijeli svijet gleda u Tebe, hoćeš li se pokazati dostojan slobode. Narode Srba, Hrvata i Slovenaca! Tvoja majka Jugoslavija očekuje od Tebe, da joj osvjetlaš obraz u času, kad se ona sjajna, velika i mila podiže u visinu, kad Te ljubi i blagosivlje, suzna oka, ali ponosita.«

133.

Poziv Narodnoga Vijeća na mobilizaciju.

Zagreb, 2. novembra 1918.

Raspršena vojska bivše Austro-Ugarske vraća se s talijanskog bojišta ogladnjela i u neredu. Naša je domovina izvržena velikoj pogibli i osveti razjarenih Madžara i Nijemaca. Sveta je dužnost svakog sina naše domovine, da obrani od propasti svoju ljubljenu državu, koja se u mukama rađa.

Zato se s obzirom na pogibao poziva sva za oružje sposobna momčad, da se kod nadležnih doknadnih tijela do 40 godina, a časnici bez obzira na doba, javiti imadu.

Oni, čija se doknadna tijela nalaze izvan naše države, ili koji nemaju svojih kadera, imadu pridoći najbližem doknadnom tijelu u državi.

Vojnici! Ne radi se ovdje ni o kakvom osvajalačkom ratu, nego se mora bezuvjetno zakrčiti put u našu domovinu razasutim ruljama Madžara i Nijemaca. To je dužnost svakog Slovenca, Hrvata i Srbina.

Pročelnik vojnog Narodnog Vijeća:

Dr. **Drinković.**

134.

Predaja bivše c. i kr. mornarice Narodnom Vijeću SHS.

Zagreb, 2. novembra 1918.

Narodno Vijeće saopćuje:

Ratna mornarica, koja je dosada pripadala Austro-Ugarskoj, predala se posebnim povjerenicima Narodnog Vijeća: Dru. Anti Tresiću-Pavičiću, Vilimu Bukšegu i Dru. Ivanu Čoku. Momčad i časnici zaprisegli su vjernost Narodnom Vijeću.

Narodno Vijeće javlja nadalje: Dr. A. Tresić-Pavičić, Vilim Bukšeg, Dr. Lovro Scalier, Dr. Mirko Vratović, Lacko Križ, fregatni kapetan Metod Koch i Dr. Marijo Krmpotić saopćuju: »Ovaj čas (3 sata poslije podne) potpisasmo ispravu, kojom u ime Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba primamo u narodno vlasništvo čitavo ratno brodovlje bivše austro-ugarske monarhije. Poslije podne u 4 i pol sata bit će na svim brodovima skinuta austrijska zastava, a dignuta trobojnica uz pucnjavu topova. Slijedit će predaja puljske luke, Trsta i Kotora. Živjela Jugoslavija!«

Zapovjedništvo krstaške mornarice u Hercegnovom brzojavno javlja Narodnom Vijeću: »Mornarička komanda sprema se, da se pomorske sile u Kotorskom zaljevu predadu legaliziranim opunovlaštenicima jugoslovenskog Narodnog Vijeća u Zagrebu, u sporazumu s ovdje nazočnim dalmatinskim pokrajinskim zastupnikom Antom Franićem, članom uprave Narodne Organizacije za Dalmaciju. Molimo, da čim prije izašljete legalizirane opunovlašteničke instrukcije za g. Franića.«

Narodno Vijeće na svojoj sjednici dne 31. listopada 1918. imenovalo je kontreadmirala Dragutina Pricu povjerenikom mornarice te pomorskog kapetana Vukovića komandantom flote.

O predaji mornarice javlja se iz Beča: Ratno ministarstvo, pomorski odio, saopćuje ovo: »Na carsku se zapovijed određuje: Svoj mornaričkoj momčadi, koja nije jugoslovenske narodnosti, može se na zahtjev dopustiti povratak u domovinu, a pri tomu će se momčad trajno staviti na dopust. Mornarica i pomorski zavodi i drugo vlasništvo mornarice, postupno će se izručiti Jugoslovenskom Narodnom Vijeću u Zagrebu, posredovanjem mjesnoga odbora u Puli. C. i kr. oblasti i zapovjedništva, koja imadu predati spomenuti materijal, zapisnički će izrijekom pridržati pravo vlasništva nejugoslovenskih država, odnosno naroda, za kasniji povratak. Budući da se iz međunarodnih uzroka ne može bezodvlačno provesti potpuna pro-

mjena zastave, ne treba stavljati nikakve zapreke kod predaje jugoslovenskom Narodnom Vijeću, da se upotrebljavaju narodni znakovi pored ratne zastave.

»Cijelom stožeru stoji na volju, da dalje ostane u službi na jedinicama mornarice i kod oblasti, pošto se bude propisno predala mornarica Jugoslovenskom Narodnom Vijeću. Da se očuva redovito odvijanje i očuvanje vlasništva mornarice, ima pomorsko zapovjedništvo i ratno ministarstvo (pomorski odio) primjereno utjecati na postepeni odlazak odgovornih stožernih osoba. Od ratnoga će ministarstva, pomorskog odjela, jedan zastupnik izravno stupiti u svezu s Jugoslovenskim Narodnim Vijećem u Zagrebu, da se odrede dalje pojedinosti. C. i kr. pomorske oblasti i zapovjednici imaju se dalje brinuti za to, da se očuva red i mir i uredi transport. Pored toga je naloženo zapovjedništvu dunavske flotile, da u jednakom duhu postupa kod predaje dunavske flotile madžarskoj vladi, te prema tomu otpusti nemadžarsku momčad.«

Iz Pule se javlja od 1. o. mj.: «Danas se je brodovlje svečano predalo Jugoslovenskom Narodnom Vijeću. Zastupnici Jugoslovenskoga Narodnoga Vijeća, koji su preuzeli brodovlje, izrekli su ovom prigodom govor na oduševljeni narod, koji je priredio ophode. Red se nije nigdje narušio.«

Iz Beča se javlja od 1. o. mj.: »Na dosad neobjašnjeni način prodrli su talijanski pomorski časnici u luku Pule u času, kad se je c. i kr. brodovlje predavalo jugoslovenskom Narodnom Vijeću, te su potopili krstaricu »Viribus Unitis«. Spašeni su stožer i veći dio momčadi.«

135.

Primirje Austro-Ugarske s Ententom.

2. novembra 1918.

Narodno Vijeće primilo je od vrhovnoga vojnog zapovjedništva bivše austro-ugarske vojske dne 2. novembra 1918. ovu brzojavku:

»Vrhovno austro-ugarsko vojno zapovjedništvo obratilo se 29. oktobra 1918. talijanskom vrhovnom vojnom zapovjedništvu s predlogom, da se smjesta obustave neprijateljstva. Uvjeti što su ih vlade neprijateljskih saveznih država postavile, a koji su našoj komisiji stavljeni do znanja, glase:

A. Uvjeti za kopno:

1. Neprijateljstva na kopnu, na moru i u zraku imadu se smjesta obustaviti.

2. Potpuna demobilizacija Austro-Ugarske; sve jedinice, koje operiraju na fronti od Sjevernoga mora do Švicarske,

imadu se smjesta povući. Na području Austro-Ugarske monarhije dozvoljava se, unutar granica navedenih u § 3., maksimum od dvadeset divizija, svedenih na mirovno stanje prije rata, kao austro-ugarska vojna sila. Polovica čitavog divizionog i korpskog topničkog materijala, te odgovarajuća oprema, počevši od onoga, što se nalazi na području, kojeg imade evakuirati austro-ugarska vojska, morat će se sakupiti na mjestima, što će se ustanoviti među saveznicima i Sjedinjenim Državama, da im se izruči.

3. Evakuacija svega područja, koje je Austro-Ugarska od početka rata zaposjela s oružanom silom i povlačenje austro-ugarskih sila unutar termina, kojeg će odrediti vrhovni zapovjednici savezničkih sila na raznim frontama, s onu stranu ovako ustanovljene linije: Od vrhunca Umbraila do sjeverno od Stilfskog sedla ići će ta linija slemenom Retskih Alpa do izvora Adiže i Eisacka, preko Reschena i Brennera, te po visovima Oetza i Zillera. Odatle će linija zaokrenuti prema jugu, preći će preko brda Toblacha i doći do sadašnje granice Karnijskih Alpa; onda će polaziti granicom do planina Trbiža, a poslije Trbiža vododjelnicom Julijskih Alpa preko Predilj-skog klanca, Mangarta, Triglava i vododjelnicom klanca Podbrdo, Podlasnice i Idrije. Počevši od te točke teći će linija u jugoistočnom pravcu prema Snežniku, izuzevši čitavu kotlinu Save s pritocima. Od Snežnika spustit će se linija prema Primorju, tako da se Kastav, Matulje i Volosko nalaze na ispražnjenom području. Jednako će ona teći sadašnjim administrativnim granicama Dalmacije, uključujući na sjeveru Lisaricu i Tribanj, i na jugu liniju, koja na obali počima od rta Planke, a prema istoku slijedit će najviše točke visina, koje čine vodoljelnicu, tako da u evakuirano područje spadaju sve doline i rijeke, koje se spuštaju prema Šibeniku, kao Čikola, Krka, Butišnica i njeni pritoci. Ona će obuhvatati sve otoke, koji se nalaze na sjeveru i na zapadu Dalmacije, Premudu, Silbu, Olib, Skardu, Maun, Pag i Vir na sjeveru, a do Mljeta na jugu, uključujući amo Svetac, Biševo, Vis, Hvar, Šćedro, Korčulu, Sušac i Lastovo, kao i okolišne grebene i ostrva, te Palagružu, izuzevši otoke Veliki i Mali Drvenik, Čiovo, Šolta i Brač.[1]

Sva ispražnjena područja zaposjet će čete saveznika i Sjedinjenih Država. Pri tom se ima sav vojnički materijal, kao i željeznički materijal, koji se nalazi na području, što se imade evakuirati, ostaviti na svome mjestu. Izručenje svega toga materijala (ubrojivši ovamo i opskrbu s ugljenom) saveznicima i Sjedinjenim Državama, obavit će se prema posebnim uputama, koje će odrediti vrhovni zapovjednici sila saveznih

[1] Ova teritorijalna ustanova naprosto je preuzeta iz Londonskoga pakta od 26. aprila 1915. Up. moje Jadransko pitanje str. 6—7.

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana

vlasti na raznim frontama. Ne smiju se dogoditi nova razaranja ili pljačkanja, ili nove rekvizicije po neprijateljskim četama a na području, koje imade neprijatelj isprazniti ili koje imadu zaposjesti sile savezničkih vlasti.

4. Saveznici imat će apsolutno pravo: a) slobodnog kretanja za sve čete na svakoj cesti ili željeznici ili vodenom putu austro-ugarskog područja, te upotrebe potrebnih austrijskih ili ugarskih prometnih sredstava; b) da zaposjednu sa savezničkim silama sve one strateške točke u Austro-Ugarskoj, na vrijeme koje će se saveznicima činiti potrebnim, a u svrhu da se nastane ili da održe red; c) na rekviziciju uz plaćanje na korist savezničkih četa, nalazile se one bilo gdje.

5. Posvemašnje povlačenje sviju njemačkih četa u roku od 15 dana ne samo s talijanske i balkanske fronte, nego s čitavog austro-ugarskog teritorija, te interniranje sviju njemačkih četa, koje na te dane nisu ostavile Austro-Ugarsku.

6. Provizorna uprava područja, što će ih isprazniti Austro-Ugarska, bit će povjerena lokalnim oblastima pod nadzorom postajnih zapovjedništva savezničkih okupacijonih četa.

7. Smjesta se imadu poslati kući, a da se to isto ne traži i od saveznika, svi ratni zarobljenici, te internirani podanici saveznika, kao i civilno pučanstvo, koje je odstranjeno iz svojih krajeva, i to prema uvjetima, koje imadu savezнички vrhovni zapovjednici ustanoviti na pojedinim frontama.

8. Bolesnike i ranjenike, koji ostaju u evakuiranom području, mora njegovati austro-ugarsko osoblje, koje se imade ostaviti na svome mjestu, zajedno sa tome nužnim liječničkim materijalom.

B. Uvjeti za more:

1. Odmah se imadu obustaviti sva neprijateljstva na moru i točno navesti mjesta boravišta kao i kretanje austro-ugarskih brodova. Neutralcima saopćit će se sloboda, koja će se zajamčiti brodarenju ratne i trgovačke mornarice saveznika i Sjedinjenih Država u teritorijalnim vodama Austro-Ugarske, a da se pri tom ne može nabaciti pitanje neutraliteta.

2. Ima se izručiti saveznicima i Sjedinjenim Državama 15 austro-ugarskih podmornica, izgrađenih između 1910. i 1918., te sve njemačke podmornice, koje se nalaze u austro-ugarskim teritorijalnim vodama ili bi mogle u njih prodrijeti. Sve ostale austro-ugarske podmornice imadu se potpuno razoružati i učiniti nepomičnima, te moraju ostati pod nadzorom saveznika i Sjedinjenih država.

3. Saveznicima i Sjedinjenim Državama imadu se predati zajedno s opremom i zalihama 3 ratne lađe, 3 laka krstaša,

9 torpednjača, jedan minonosac, 6 dunavskih monitora, kako će ih označiti saveznici i Sjedinjene Države.

Svi ostali nadvodni ratni brodovi (uključivši riječne brodove), imat će se sabrati u onim austro-ugarskim glavnim lukama, koje će označiti Sjedinjene Države i saveznici. Oni će se morati raspremiti i posve razoružati, te staviti pod nadzor saveznika i Sjedinjenih Država.

4. Sloboda brodarenja za sve brodove ratne i trgovačke mornarice saveznika i Sjedinjenih Država na Jadranskom moru, uključivši teritorijalne vode, kao i po Dunavu i njegovim pritocima na austro-ugarskom području.

Saveznici i Sjedinjene Države dobit će pravo, da očiste sva polja mina i razore sve zapreke, kojih im se položaj imade prokazati. Za osiguranje brodarenja po Dunavu, saveznici i Sjedinjene Države zaposjest će sve utvrde i obrambene uredbe, ili će ih razoriti.

5. Podržavanje blokade od strane saveznika i Sjedinjenih Država u sadanjem stanju, pri čem potpadaju pod zapljenu austro-ugarski brodovi, koji budu zatečeni u plovidbi, izuzevši one slučajeve, koje će odobriti komisija, određena po saveznicima i Sjedinjenim Državama.

6. Sakupljanje i razoružanje svih pomorskih zrakoplovnih sila u glavnim lukama, određenim po saveznicima i Sjedinjenim Državama.

7. Evakuiranje čitave obale i sviju austro-ugarskih trgovačkih luka, koje se nalaze izvan vlastitih teritorijalnih voda, i napuštanje svega plivajućega materijala, brodskog materijala, zaliha i svakog brodarskog materijala.

8. Saveznici i Sjedinjene Države zaposjest će sve pomorske i kopnene utvrde i otoke, koji sačinjavaju obranu Pule, kao i brodogradilište i arsenal.

9. Povratak sviju od Austro-Ugarske zadržanih trgovačkih brodova svih saveznika i Sjedinjenih Država.

10. Zabrana svakog razaranja naprava ili materijala prije ispražnjenja, predaje ili povratka.

11. Repatriiranje bez uzajamnosti sviju zarobljenika ratne i trgovačke mornarice savezničkih vlasti, koji se nalaze u rukama Austro-Ugarske.«

Narodno Vijeće neka prema teritorijalnim pitanjima smjesta brzojavno zauzme stanovište. Ne šalje se na Narodni Svet u Ljubljanu, jer tamo nema Hughesovog spoja.

Vrhovno vojno zapovjedništvo.

Poglavica glavnog stožera. Rp. geh. No. 2098.

136.

Za narodni porez.

Zagreb, 3. novembra 1918.

Narode!

Zaključkom sabora od 29. listopada ove godine, stavljen je izvan kreposti naš državopravni odnošaj naprama Ugarskoj, te su financije i financijalna uprava sada u rukama vlade Narodnog Vijeća.

Žila kucavica državne uprave je novac. Bez nužnih novčanih sredstava ne može funkcionirati ni jedna država, a to vrijedi u pojačanoj mjeri za našu državu, koja je krivnjom vladajućih faktora bivše Austro-Ugarske monarhije kroz po stoljeća gospodarski zanemarena i financijalno izrabljivana bila.

Preuzimajući upravu naših financija, apeliram na domoljubivost čitavog naroda, da sve dužne poreze, pristojbe i druge javne daće što točnije i dobrovoljno uplaćuje, jer taj uplaćeni novac služi danas isključivo u naše svrhe, za pokriće naših državnih potreba, koje su naročito sada u početku stvaranja nove države vrlo velike.

Točno podmirivanje svih državnih daća neka ne bude danas samo zakonita dužnost, nego i rodoljubna obveza svakog poštenog i državi odanog građana.

U Zagrebu, dne 3. studenoga 1918.

Povjerenik za financije u Hrvatskoj i Slavoniji:

Braum.

137.

Demarš Dr. Korošca savezničkim vladama.

Généva, 3. novembra 1918.

Dr. Anton Korošec, predsjednik Jugoslovenskog Narodnog Vijeća u Zagrebu, kao priznati predstavnik svih Slovenaca, Hrvata i Srba bivše Austro-Ugarske monarhije, ima čast saopćiti vladama Francuske, Velike Britanije, Italije i Sjedinjenih Država, da se ovo Vijeće smatra kao vrhovna vlada jugoslovenskih zemalja, kojima već upravlja i da ima svoju vlastitu vojsku i svoju vlastitu mornaricu.

U ime jugoslovenskoga naroda, koji nastava teritorije, koje su sačinjavali Austro-Ugarsku monarhiju, mi molimo vlade Savezničke i vladu Sjedinjenih Država, da izvole priznati Narodno Vijeće u Zagrebu kao redovnu vladu rečenoga naroda,

priznati u isto vrijeme ovaj narod kao naciju savezničku i priznati najzad trupama jugoslovenskih dobrovoljaca, koje se bore u srpskoj vojsci u Srbiji, Crnoj Gori, Murmanskoj, Rusiji i Sibiru, karakter ratujuće stranke.

Mi izjavljujemo, da vlada u Zagrebu smatra kao svoj zadatak, oslobođenje austro-ugarskih Jugoslovena od svake tuđe vladavine i njihovo ujedinjenje s njihovom braćom iz Srbije i Crne Gore u nezavisnu državu, na osnovi načela narodnosti i prava narodnoga samoopredjeljenja.

Saobrazno ovome, naši napori teže, da se za svu jugoslovensku naciju stvori jedan zajednički i jedinstveni organ, kome se stavlja u dužnost diplomatska akcija. U cilju tom smo došli u inostranstvo. Dok taj organ ne bude stvoren, mi dajemo mandat Dr. Anti Trumbiću, kao predsjedniku Jugoslovenskoga odbora u Londonu, da predstavlja jugoslovensko Narodno Vijeće u Zagrebu kod vlada savezničkih i vlada Sjedinjenih Država, i naročito na konferencijama za primirje.

Mi o ovome izvještavamo Dr. Trumbića istovremeno kao i vladu naše srpske braće.

Géněve, 3. novembra 1918.

Dr. **Anton Korošec.**

138.

Prenos gruntovnih državnih upisa.

Zagreb, 4. novembra 1918.

Narodno Vijeće kao nosilac vrhovne vlasti za Hrvatsku i Slavoniju određuje na temelju zaključka hrvatskog državnog sabora od 29. listopada 1918., kojim su razriješeni državopravni odnošaji i veze između kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s jedne strane, te kraljevine Ugarske i carevine austrijske s druge strane, a napose ukinuta i ništetnom proglašena hrvatsko-ugarska nagodba (zakonski članak I. god. 1868.), te Dalmacija, Hrvatska, Slavonija s Rijekom proglašene nezavisnom državom, slijedeće:

I. Svi gruntovni upisi (uknjižbe, predbilježbe, zabilježbe), glasom kojih su bilo u vlastovnici, bilo u teretovnici gruntovnih uložaka, koji se vode kod sudova kao gruntovnih oblasti u Hrvatskoj i Slavoniji, upisana bilo kakova prava, stege ili zabilježbe na ime kr. ugarskog državnog erara, kr. državnog šumskog erara, kr. ug. financijalnog erara, kr. ug. domobranskog erara, c. i kr. vojnog erara, ili pod bud kojim drugim naslovom označenog zajedničkog erara, a tako i gruntovni upisi provedeni na ime zemaljskoga erara, ili na ime kraljevina Hrvatske

i Slavonije, imadu se u gruntovnim knjigama promijeniti tako, da će u buduće glasiti na ime državnog erara Hrvatske i Slavonije.

II. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, odio za pravosudje, ovlašćuje se, da određenu promjenu gruntovnih upisa dade najshodnijim načinom provesti.

S. Pribićević. Dr. **Ante Pavelić.**

139.

Protest Narodnoga Vijeća predsjedniku Wilsonu protiv talijanske okupacije.

(Brzojav). Zagreb, 4. novembra 1918.

Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, kao vrhovna vlast države Slovenaca, Hrvata i Srba (Jugoslovena) pozdravlja najoduševljenije predsjednika Wilsona, kao zastupnika prava i slobode malih i ugnjetenih naroda, kao propovjednika načela narodnoga samoodređenja, demokracije i trajnoga mira među narodima, udruženima u ligu naroda.

Pošto je, u opreci s ovim velikim načelima, Italija sa svojim četama počela zaposjedati naše čisto narodne teritorije i svojim ratnim brodovima ulazi u naše luke, Narodno Vijeće, tumačeći osjećaj i želje cijeloga našeg naroda, umoljava predsjednika velike američke republike, da nam sa svojom moćnom zaštitom pomogne, da država Slovenaca, Hrvata i Srba nesmetano provede zajedno i u suglasju sa Srbijom i Crnom Gorom državno ujedinjenje cjelokupnoga našeg naroda. Molimo gospodina predsjednika, da bi u svojoj pravednosti spriječio, da takovi pothvati budu prejudice za rješenje našega narodnog pitanja u duhu načela narodnoga samoodređenja.

Za Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba:

Svetozar Pribićević. Dr. **Ante Pavelić.**

140.

Protest dalmatinske vlade protiv talijanske okupacije Zadra.*

Zadar, 4. novembra 1918.

Gosp. Felice de Boccard, korvetnom kapetanu na (talijanskoj) torpiljarki br. 55. A. S.

* Original je predan na francuskom jeziku.

Vaše gospodstvo je danas po vlastitoj izjavi u dva sata i četrdeset i pet časova prispjelo u Zadar, te u isti čas iskrcalo posadu i podiglo državnu zastavu kraljevine Italije, imajući nalog da uzme u posjed grad Zadar u ime vlade Njeg. Vel. kralja Italije.

Ovim je izvršen neprijateljski čin protiv austro-ugarske države, dok je objektom toga čina postao teritorij države Slovenaca, Hrvata i Srba. Povodom ovoga događaja potpisani opunomećeni predstavnik zemaljske vlade za Dalmaciju u Splitu ima nalog, da dade Vašem gospodstvu slijedeću izjavu:

Grad Zadar sačinjava faktično i po pravu sastavni dio države Slovenaca, Hrvata i Srba, koja se proglasila neodvisnom, i stoga njegova okupacija po vojničkoj talijanskoj sili znači povredu teritorija i suverenosti države Slovenaca, Hrvata i Srba, koja je sa kraljevinom Italijom u odnošajima dobroga prijateljstva. Okupacija nije bila opravdana niti sa gledišta podržavanja javnoga poretka.

U tom smislu zemaljska vlada za Dalmaciju diže prosvjed protiv čina okupacije i upravlja taj prosvjed i drugim državama Entente i Sjedinjenim Državama Amerike. U svakom slučaju vlada zahtijeva, da okupacija ne povrijedi sadašnji odnošaj zavisnosti između oblasti i ureda, što funkcionišu u Zadru i zemaljske narodne vlade u Splitu, te da tim uredima bude zajamčena sloboda poslovanja.

U ostalom zemaljska narodna vlada spremna je suradivati putem svojih organa u Zadru sporazumno s gospodinom komandantom oko podržavanja javnoga reda.

Neka izvoli Vaše gospodstvo primiti izraze moga najdubljega poštovanja.

U Zadru, 4. studenoga 1918.

Dr. **Jerko Machiedo.**

141.

Narodno Vijeće moli za pomoć Srbiju i Ententu.

(Brzojav). Zagreb, 4. novembra 1918.

Da ukloni sve pogibli koje prijete našoj mladoj slobodi i opstanku nezavisne naše nove države, osobito uslijed raspuštenog i desorganizovanog uzmaka sa balkanskoga ratišta rasute vojske bivše austro-ugarske monarhije, Narodno Vijeće je zaključilo, da pozove ententine čete, da uđu u naš teritorij te da se pomoću njihovom omogući što brže staloženje ovih opasnih prilika . Predsjedništvo Narodnoga Vijeća, koje

je već bilo zaključilo i prije, da zatraži pomoć srpske vojske — u izvađanju toga zaključka — poslalo je naročite izaslanike u Beograd, a ti su već otputovali, da se stave u dodir sa srpskom vladom, a za ententine čete odaslalo je ovu depešu:

Generalissimus maršal Foch. Glavni stan savezničkih vojska.

Pod pritiskom pobjedonosnih ententinih četa raspršena, izgladnjela i sasvim raspuštena, valja se sada u potpunom rasulu s balkankoga i talijanskoga ratišta bivša austro-ugarska vojska preko jugoslovenskoga teritorija nekadašnje austro-ugarske monarhije.

Narodno Vijeće S.H.S., kome je povjerena vrhovna vlast jugoslovenskoga naroda na ovome teritoriju, gleda s najvećom zabrinutošću na velike opasnosti koje prijete mladoj slobodi i opstanku nezavisne države S.H.S. sa strane raspuštenih masa od više stotina tisuća, koje u svom očajnom položaju, razriješene od svake discipline, bezobzirno uništavaju pred sobom sva dobra, koja su dugo potlačivanom jugoslovenskom narodu preostala u ovom ratu.

Zato se Narodno Vijeće SHS u najvećem pouzdanju obraća na vrhovnoga zapovjednika ententinih četa, koje bi mogle svojim izravnim sudjelovanjem spriječiti kobne učinke dezorganizacije, molbom, da izvoli poduzeti sve potrebne korake, da ententine čete što prije uđu u naš teritorij, kako bi omogućile, da se povratak raspršenih četa provede sa što manje štete za našu slobodu i dobra civilizacije.

Zagreb, dne 4. novembra 1918.

Za Narodno Vijeće SHS.:

Svetozar Pribićević. Dr. **Ante Pavelić.**

142.

Protest bosanske vlade protiv talijanske okupacije.*

Sarajevo, 5. novembra 1918.

Narodna vlada Slovenaca, Hrvata i Srba u Bosni i Hercegovini priključuje se prosvjedu narodnih vlada u Dalmaciji te Hrvatskoj i Slavoniji protiv toga, što je zapovjednik talijanskih četa zaposjeo Dalmaciju, Hrvatsko Primorje i Istru, te što vrši suverenska prava, ma da su ti krajevi integralni dio ujedinjene države Slovenaca, Hrvata i Srba.

* Ova je nota upravljena vladama u Rimu, Parizu, Londonu i Washingtonu

Umoljavaju se vlade aliiranih sila, da učine nužni demarš, te da što prije poduzmu mjere, da ova vojnička privremena okupacija gore spomenutih zemljišta, ne zadobije karakter aneksije naših jugoslovenskih teritorija, bez obzira na njihovu narodnost.

U Sarajevu, 5. studenoga 1918.

Predsjednik narodne vlade Slovenaca, Hrvata i Srba u Bosni i Hercegovini:

Atanasije Šola.

143.

General Franchet d' Esperey Nar. Vijeću.

(Radiobrzojav). 6. novembra 1918.

Savezničke armeje na Istoku sa entuziazmom pozdravljaju jugoslovensko Narodno Vijeće u Zagrebu i u Ljubljani, kao i novu jugoslovensku armeju na kopnu i moru, koja stupa pod stijeg saveznika za pobjedu slobode i prava. Saveznici računaju, da će jugoslovenske čete u Zagrebu i u Ljubljani bezodvlačno stupiti u tijesnu vezu sa savezničkim zapovjedništvom u Beogradu. Ta će veza biti simbolom sjedinjenja u krvi protiv zajedničkoga neprijatelja svih Slovena, oslobođenih ispod Habsburškoga jarma.

Franchet d' Esperey.

144.

Nar. Vijeće Jugoslovenskom odboru.

(Brzojav). Zagreb, 8. novembra 1918.

Jugoslovenskom odboru, Génève.

Obavješćujući Vas o tekstu note, kojom je Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba notificiralo savezničkim državama postanak nezavisne i suverene države Slovenaca, Hrvata i Srba, zamolili smo Vas s brzojavkom od 1. studenoga,[1] da bi do nove odredbe preuzeli zastupanje interesa naše mlade države u inozemstvu. Budući da nismo sigurni, da li Vam je upućena brzojavka zaista stigla, častimo se ponoviti našu molbu te Vas istodobno zamoliti, da bez oklijevanja pošaljete svoje iza-

[1] Gl. gore br. 131. str. 218.

slanike u Zagreb, da nas potanko upute o položaju i o svim pitanjima, koja se tiču najbliže budućnosti naše države.

U Zagrebu, dne 8. studenoga 1918.

Za predsjedništvo Narodnog Vijeća SHS:

Svetozar Pribićević. Dr. **Ante Pavelić.**

145.

Narodno Vijeće kr. srpskom ministarstvu inostranih dela.

Zagreb, 8. novembra 1918.

Tokom zadnjih dana Narodno je Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba otposlalo bezžičnom telegrafijom depeše, kojih su prepisi ovdje priloženi.

Pošto Narodno Vijeće nije stalno, da su ove depeše bile otposlane i primljene od naslovnika, to ima čast da priloži njihov tekst i uputi bratskom kraljevskom ministarstvu inostranih dela i da ga zamoli, da uzme na znanje sadržaj depeša na nj upućenih, i da poduzme potrebito, da ostale depeše budu bezodvlačno otpremljene bezžičnom telegrafijom kamo su određene.

Narodno se Vijeće unaprijed najtoplije i najsrdačnije zahvaljuje ministarstvu inostranih dela na bratskom i ljubeznom posredništvu u ovoj našoj zajedničkoj stvari.

U Zagrebu, dne 8. studenoga 1918.

Za predsjedništvo Narodnoga Vijeća SHS:

Svetozar Pribićević. Dr. **Ante Pavelić.**

146.

Protestna nota Nar. Vijeća talijanskoj vladi.

Zagreb, 8. novembra 1918.

Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba proglasilo je sa svojim manifestom od 19. listopada o. g. nezavisnost države Slovenaca, Hrvata i Srba, kao slobodne i nezavisne države, nezavisne od bilo koje vlasti austro-ugarske, kao i od Habsburške kuće. Ta proklamacija izvršena je prije, nego li što bijaše zaključeno primirje među kraljevinom Italijom i austro-ugarskim vrhovnim zapovjedništvom, koje dosljedno tome nije u času zaključaka primirja imalo nikakovog prava, da raspolaže s našim nacionalnim područjem. Već pri svom postanku naša se država proglasila prijateljskom i savezničkom sa Ententom,

a napose je izrazila svoju odluku, da stvori jedinstvenu državu sa Srbijom i Crnom Gorom. Svaki postupak kraljevine Italije, kojemu je svrha da zaposjedne naše pokrajine i naše luke, može dakle biti samo posljedica nesporazumka, pošto bi zaposjednuće područja prijateljskih nacija i država zaista značilo akciju, koja je diametralno oprečna ideji prijateljstva. Država Slovenaca, Hrvata i Srba ne može da se silom opre tim nastojanjima, ali ona ipak prosvjeduje proti tom postupku i moli prijatelje naše nacije, da uzmu u obzir načelo narodnosti, koje bijaše temelj ujedinjenju Italije. Država Slovenaca, Hrvata i Srba spremna je, da na mirovnom kongresu sa Srbijom i Crnom Gorom raspravi i uredi sva pitanja granica, koja bi bila preporna među njima i kraljevinom Italijom, uzevši za podlogu pravedno načelo narodnosti i pravo naroda, da sami odluče o svojoj sudbini, dakle jedino načelo, na temelju kojega je Italija proglasila, da će postupati kod ujedinjenja talijanske nacije. Obzirom na ove činjenice traži država Slovenaca, Hrvata i Srba od vlade kraljevine Italije, da odustane od zaposjednuća naših područja. Ona se nada, da će kraljevska talijanska vlada staviti se na naše stanovište te je također prinuđena da traži iz humanitarnih razloga modifikaciju zapovijedi, koje je izdao kraljevski talijanski zapovjednik (Diaz) u Trstu. Ovaj nam je zabranio svaki brzojavni i telefonski saobraćaj s Trstom i čitavim područjem, koje leži s one strane demarkacione linije. Ova nam mjera po svojoj naravi onemogućuje, da upravljamo s povlačenjem četa nekadašnje austro-ugarske vojske, što bi moglo imati za posljedicu najveće opasnosti za naše pokrajine, tim više, što je i promet vlakova od Divače prema unutrašnjosti zemlje isto tako obustavljen po nalogu kraljevskoga talijanskoga zapovjednika rečenoga mjesta. Ovaj je među ostalim zabranio sav promet vlakova od Pule prema sjeveru. Svi se vlakovi iz Divače moraju vraćati u pomenutu luku. Mornari su prinuđeni, da se pješice vraćaju u svoja sabirališta, pa postoji velika opasnost, da bi se mogli dati na pljačkanje. Kraljevski talijanski zapovjednik konačno je odredio, da se sva prometna sredstva, a naročito lokomotive i svi vagoni, koji se nalaze u zaposjednutom području, imadu zadržati, da ne smiju preći u naše područje. Primjena ovih uvjeta bila bi katastrofa za naš narod, koji bi se na taj način vidio izvrgnutim užasnom pljačkanju izgladnjelih i iznemoglih vojnika. Molimo da se prometna sredstva podrže, da se osigura redoviti povratak četa naše narodnosti u naše krajeve. To bi se isto iz humanitarnih razloga imalo dopustiti i četama drugih narodnosti, s tim više, što mnogo hiljada Talijana može preći našim područjem te se iz našega područja vratiti u svoju domovinu.

U Zagrebu, 8. studenoga 1918.

Za Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba:

Svetozar Pribićević. **Dr. Ante Pavelić.**

147.

Kralj. srpska vlada priznaje Nar. Vijeće u Zagrebu.

Géněve, 8. novembra 1918.

Gospodinu Antonu Korošcu, predsjedniku Narodnoga Vijeća u Zagrebu.

Gospodine predsedniče!

Čast mi je izvesti Vas, da sam primio odluku (rezoluciju), koju ste mi dostavili Vašim pismom od 3. novembra 1918. god.

Ovom odlukom izveštavate me, da se Narodno Veće u Zagrebu smatra Vladom Srba, Hrvata i Slovenaca, koji žive na teritoriji, koja je pripadala bivšoj Austro-ugarskoj monarhiji i tražite, da vlada kraljevine Srbije, kao i savezničke vlade, priznaju ovo Narodno Veće kao zakonsku vladu rečenoga naroda, a jugoslovenske dobrovoljačke trupe kao ratujuće.

U ime kraljevske srpske vlade čast mi je izvesti Vas, da ova priznaje Narodno Veće u Zagrebu kao zakonitu vladu Srba, Hrvata i Slovenaca, koji žive na teritoriji austro-ugarske monarhije, i da sam danas uputio notu vladama Francuske, Engleske, Italije i Severnim Sjedinjenim Državama Američkim moleći ih, da i oni sa svoje strane priznaju Narodno Veće u Zagrebu, kao zakonitu vladu jugoslovenskih zemalja bivše monarhije Austro-ugarske, kao i da priznaju dobrovoljačkim trupama ovih zemalja karakter ratujuće stranke. U prilogu Vam šaljem prepis ove note.[1]

U isto doba kraljevska vlada prima k znanju, da je Narodno Veće poverilo g. Trumbiću, predsjedniku Jugoslovenskog odbora u Londonu, mandat, da ga predstavlja kod Saveznika sve dotle, dok ne bude stvoren zajednički organ za diplomatsku akciju.

Sa naročitim zadovoljstvom srpska kraljevska vlada prima k znanju izjavu Narodnog Veća u Zagrebu, kojom ono smatra, da mu je cilj, da oslobodi od svake tuđe dominacije Srbe, Hrvate i Slovence iz bivše monarhije Austro-ugarske i da ih ujedini sa njihovom braćom iz kraljevine Srbije i kraljevine Crne Gore u jednu jedinstvenu i nezavisnu državu.

Molim Vas, da u ime kraljevske vlade i kraljevine Srbije isporučite našoj braći naš pozdrav i naše najljepše želje za budućnost.

Izvolite primiti, gospodine predsjedniče, uverenje o mom odličnom poštovanju.

Ženeva, 26. oktobra (8. novembra) 1918.

Nikola P. Pašić.

---

[1] Up. niže br. 148. str. 234.

148.

Depeša g. Pašića opunomoćenim ministrima kraljevine Srbije u Parizu, Londonu, Washingtonu i Rimu.

Ženève, novembra 1918.

Molim saopćite vladi kod koje ste akreditovani, da je kraljevska vlada priznala Narodno Veće u Zagrebu kao legitimnog predstavnika Srba, Hrvata i Slovenaca, koji stanuju na teritoriji bivše austro-ugarske monarhije. Narodno Veće, koje je izabrano od nadležnih narodnih predstavništava, smatrat će se kao vlada Jugoslovena na teritoriji bivše austro-ugarske monarhije sve do definitivnoga konstituiranja jedne države Srba, Hrvata i Slovenaca.

U saopštenju prednjega, molim učiniti kod dotične vlade u isto vreme korak, da i ona prizna Narodno Veće u Zagrebu kao legitimnu vladu rečenoga naroda i da prizna taj narod kao savezнički narod. Tako isto da dobrovoljačkim trupama prizna karakter ratujuće stranke. Shodno tome srpska vlada i Narodno Veće obrazovat će zajedničko ministarstvo, koje će štititi interese i prava celog naroda Srba, Hrvata i Slovenaca.

Do obrazovanja zajedničke vlade dat je mandat Dr. Trumbiću, kao predsedniku Jugoslovenskoga odbora u Londonu, da zastupa Narodno Veće u Zagrebu kod savezničkih vlada.

Ženeva, 26. oktobra (8. novembra) 1918.

Pašić.

149.

Nar. Vijeće generalu Franchet d' Espereyu.

(Brzojav.) Zagreb, 8. novembra 1918.

Generalu Franchet d' Esperey, vrhovnom zapovjedniku Ententinih armeja na Istoku.

S osjećajem najživlje radosti i duboke zahvalnosti primilo je Narodno Vijeće SHS brzojavku, koja mu donosi bratske pozdrave Ententinih armeja na Istoku. Ono nije propustilo da već odašalje posebne delegate u Beograd, kako bi se stavili u tijesni odnošaj sa srpskom vladom i zapovjedništvom Ententinih armeja, da se osigura sloboda i sama egzistencija mlade države SHS, koja je voljna stopiti se u zajedničku državu sa Srbijom i Crnom Gorom, protiv ostataka bivše austro-ugarske vojske,

koja se vraća s talijanskog i balkanskog fronta. Narodno Vijeće obratilo se nedavno generalissimusu maršalu Fochu s molbom, da poradi da čete Entente što je prije moguće uđu u jugoslovenski teritorij. Narodno Vijeće uzimlje ovu prigodu da ubavijesti zapovjedništvo Ententinih armeja na Istoku, da je ono s depešama — kojih je odaslanje i primitak sa strane naslovnika iz tehničkih razloga dosada nesigurno, — svim saveznim državama notificiralo, da se 29. oktobra o. g. konstituirala nezavisna i suverena država Slovenaca, Hrvata i Srba na čitavom jugoslovenskom teritoriju bivše austro-ugarske monarhije. Narodno je Vijeće osim toga zamolilo predsjednika Wilsona za moćnu zaštitu, da se zajamči integritet i nezavisnost ove mlade države i u isto doba se obratilo i svim vlastima Entente, da se s uvjetima primirja zaključenoga 3. novembra o. g. između visokoga zapovjedništva talijanskoga i zapovjedništva vojske bivše austro-ugarske monarhije, ne stvori prejudicij protiv sjedinjenja u jedinstvenu državu SHS. Drugom je brzojavkom notificiralo, da je Jugoslovenski odbor u Ženevi ovlašten zastupati interese nove države SHS.

Narodno Vijeće moli istodobno kr. srpsku vladu, da pošlje za veću sigurnost, po drugi puta pomenute depeše na njihovo odredište.

U Zagrebu, dne 8. studenoga 1918.

Predsjedništvo Narodnoga Vijeća SHS

S. Pribićević. **Dr. Ante Pavelić.**

150.

Narodno Vijeće kralj. srpskoj vladi.

Zagreb, 8. novembra 1918.

Gosp. Nikoli Pašiću, ministru predsjedniku kraljevine Srbije u Beogradu.

Gospodine ministre!

Oslanjajući se o primirje što ga je Italija sklopila s bivšim austro-ugarskim glavnim zapovjedništvom u času, kad ovo uopće nije imalo više prava, da raspolaže s našim narodnim teritorijem, počele su talijanske čete zadnjih dana zaposijedati naše čisto narodne krajeve i ulaziti svojim ratnim brodovima u naše luke. Obzirom na taj postupak kraljevine Italije, Narodno se Vijeće SHS našlo prinuđeno, da pošlje talijanskoj vladi brzojavni protest, kojega je tekst ovdje u prepisu priložen.[1] Država je SHS od prvoga početka svoga postanka iz-

[1] Gl. gore br. 146. str. 231—232.

javila, da želi s kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom stupiti u jednu zajedničku državu. Krajevi i luke, što ih talijanske čete sada okupiraju, ulaze u sastav te države i talijanska su presizanja uperena upravo tako protiv naših interesa, kao i protiv interesa kraljevine Srbije. Narodno se Vijeće SHS obraća s toga razloga bratskim pouzdanjem na srpsku vladu, moleći je usrdno, da i ona sa svoje strane odlučno podupre naš zahtjev i da poduzme što prije sve nužne korake, kako bi se sa strane Talijana odustalo od okupacije naših krajeva. Uvjereni, da ćete se za ovo naše zajedničko stanovište iz svih sila zauzeti, zahvaljujemo Vam od srca unaprijed, gospodine ministre, za sva Vaša nastojanja u tom smjeru moleći Vas, da primite izraz našega najiskrenijega poštovanja i bratske odanosti.

U Zagrebu, 8. studenoga 1918.

Za Narodno Vijeće SHS u Zagrebu

Dr. **Pavelić.**

151.

Ženevska deklaracija od 9. nov. 1918.

DEKLARACIJA.

Zajedničkim naporom savezničkih naroda i Sjedinjenih Država Severne Amerike, snagom naroda Srba, Hrvata i Slovenaca, slomljene su na bojnim poljima i na moru sve nasilne prepreke njegovom ujedinjenju. Predstavnici Vlade Kraljevine Srbije i skupštinskih političkih grupa, predstavnici Narodnog Veća u Zagrebu, predstavnici Jugoslovenskog Odbora u Londonu, skupljeni u Ženevi, varoši slobode, sretni su što mogu jednodušno svečano i pred celim svetom konstatovati svoje ujedinjenje u državu Srba, Hrvata i Slovenaca. Narod Crne Gore, kome je otvoren naš bratski zagrljaj, nesumnjivo će pohitati da pozdravi i pridruži se ovom delu, koje je od uvek bilo njegov najveći ideal.

Današnjim danom i ovim aktom nova država se pojavljuje i prikazuje kao jedna nedeljiva državna celina i član društva slobodnih naroda. Nema više granica koje su nas razdvajale.

U svim spoljnim manifestacijama prava, snage i volje, tu državnu zajednicu predstavljat će zajedničko ministarstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, preko redovnih organa, za to stvoreno kao i ovaj akt u duhu istoga. Sastav te vlade objavljen je. Naknadno će se objaviti dalji delokrug njenog rada, jer su potpunim međusobnim priznanjem svih nacionalnih faktora i organa, konstatovanom jednodušnošću u pogledu njihovih ciljeva i metoda rada, uravnati putovi kojima će se kretati javni, opšti, zajednički poslovi nove države.

Vlada Kraljevine Srbije i Narodno Veće u Zagrebu produžit će otpravljati poslove svaki u svom unutrašnjem pravnom i teritorijalnom delokrugu na redovan način kakav gde postoji, dok Velika Skupština ujedinjenih Srba, Hrvata i Slovenaca (Konstituanta), izabrana opštim, jednakim, neposrednim i tajnim glasanjem svih građana, ustavom ne propiše definitivno ustrojstvo države Taj ustav će biti osnova celom državnom životu, izvor i utoka svih vlasti i prava, i po njemu će se, u demokratskom duhu, uređivati ceo državni život.

Granice državne prema susednim državama povući će se po načelu prava narodnosti i prava samoopredjeljenja svakog naroda. U nesalomljivom pouzdanju i veri našeg naroda u svoje pravo, u principima pravde proklamovanim od naših Saveznika, primljenim javnom savešću celog prosvećenog sveta — leži jamstvo to.

Srbi, Hrvati i Slovenci!

Naš vekovni san je java. Mi smo ujedinjeni u slobodi. Slavimo ove velike dane najviše narodne sreće i radosti, i održavajmo red. Bez reda nema snažne države. Samo snažna država može na vreme obezbediti blagostanje građana i ispuniti svoje socijalne dužnosti i svoju misiju, brinući se o opštem razvoju društva, o zaštiti slabih, o porodicama postradalih i invalidima.

Poštujmo uspomenu svih boraca, koji su pali za ostvarenje našeg narodnog i ljudskog ideala. Poklonimo se svi sa poštovanjem pred istorijskim podvizima naše vojske i prenosimo na buduće naraštaje naše srećne zahvalnosti, koje imamo za plemenite narode, s kojima smo izvojevali pobedu u svetu.

Jugosloveni!

Neka večito živi u časti i slavi među narodima naša lepa, draga mlada Otadžbina.

Ženeva, 9. novembra 1918.

Predsednik Ministarskog Saveta i Ministar Inostranih Dela:
Nikola P. Pašić.

Predsednik Narodnog Veća u Zagrebu:
Dr. **Antun Korošec.**

Predsednik Jugoslovenskog Odbora u Londonu:
Dr. **Ante Trumbić.**

Predstavnici sporazumnih skupštinskih grupa:
M. Trifković, biv. min. predsednik,
M. Drašković, narodni poslanik,
Dr. **V. Marinković,** narodni poslanik.
Dr. **Melko Čingrija,** član Narodnog Veća u Zagrebu.
Dr. **Gregor Žerjav,** novinar.

Članovi Jugoslovenskog Odbora u Londonu:
Dr. **Gustav Gregorin**, nar. poslanik.
Jovan Banjanin,
Dušan Vasiljević,
Dr. **Nikola Stojanović**, nar. poslanik.

152.

Zapisnik konferencije držane od 6. do 9. novembra 1918. u Ženevi.*

Prisutni: 1. U ime kraljevske srpske vlade g. ministar predsednik i ministar inostranih dela Nikola Pašić.

2. Predstavnici parlamentarnih grupa Srpske Narodne Skupštine gg. Drašković, Marinković i Trifković.

3. U zastupstvu Narodnoga Veća u Zagrebu predsednik Dr. Korošec i s njim gg. Dr. Melko Čingrija i Dr. Žerjav.

4. U zastupstvu Jugoslovenskoga komiteta u Londonu: predsednik Dr. Ante Trumbić i gg. Dr. Gregorin, Vasiljević (dne 6. i 7.), Nikola Stojanović (dne 7. popodne, 8. i 9. nov.), Banjanin (dne 9. nov.)

Debata u kojoj učestvuju svi prisnutni, tiče se ovih pitanja.

I. Priznanje Narodnoga Veća u Zagrebu kao reprezentanta i vlade Slovenaca, Hrvata i Srba u bivšoj monarhiji.

II. Stvaranje zajedničkih organa države SHS.

III. Protest protiv okupacije našega područja od strane italijanske vojske.

IV. Odnosi prema Crnoj Gori.

I.

Zaključuje se da kraljevina Srbija priznaje Narodno Veće kao reprezentanta i vladu, i to sve u smislu rezolucije Narodnog Veća od 3. novembra 1918. (Prilog br. 1.)[1] Ovo priznanje odmah je provedeno (Prilog 2. i 3.)[2], koje je g. Pašić, kao predsednik ministarstva i ministar inostranih dela kraljevine Srbije upravio Dr. Korošču, predsedniku Narodnoga Veća u Zagrebu i vladama Engleske, Francuske, Italije i Sjedinjenih Država.

* U Hotel National.

[1] Gl. gore br. 137. str. 225—226.

[2] Gl. gore br. 137. i 148.

Čitava konferencija obvezuje se raditi svom snagom oko toga, da se postigne efektivno priznanje Narodnoga Veća u smislu rezolucije pod I.[1]

II.

Osniva se zajedničko ministarstvo za kraljevinu Srbiju i područja Narodnoga Veća u Zagrebu, komu je zadatak, da organizuje zajedničku državu SHS, kojoj će konstituanta doneti ustav.

U tu svrhu vlada kraljevine Srbije i Narodno Veće u Zagrebu ne dirajući opstojeći upravni sistem, poveravaju još danas ove poslove zajedničkom ministarstvu Srba, Hrvata i Slovenaca.

1. Čitavu spoljnu politiku i organe za njeno provađanje, sve pripreme za konferenciju mira i propagandu.

2. Vojne poslove, u koliko se odnose na bezbednost državne teritorije kao celine i sve vojne poslove, na koje će se odnositi pregovori o miru. Dislokacija ostaje u kompetenciji narodnih vlada u dotičnim zemljama, kao i administracija vojnih poslova tih zemalja.

3. Rukovođenje ratne mornarice.

4. Rukovođenje pomorstva, pomorske trgovine i pomorskog saniteta.

5. Poslove pripremanja konstituante i one mere, koje će služiti za prelaz iz provizornog državnog života u redovni državni život, koji će se obrazovati na temelju budućega zajedničkoga ustava.

Postepeno bratske vlade moći će poveriti prema potrebi i sporazumu i druge poslove zajedničkoga ministarstva.

Nadalje poverava se zajedničkom ministarstvu staranje oko koordiniranja i oko jednoobrazovanoga rešenja državnih poslova, koji ostaju u kompetenciji narodnih vlada u dotičnim zemljama. Ti su poslovi ovi:

6. Promet i saobraćajna sredstva, kao što su: železnice, plovidbe po rekama, pošta i telegraf u cilju, da saobraćajni život u celokupnoj državi uzmogne harmonično funkcionirati i zadovoljiti neodložne potrebe naroda i države.

7. Ishrana građanstva i rekonstrukcija narodne ekonomije, poremećene ratom.

8. Povraćaj i opskrbljenje zarobljenika, sirotinje i udovica poginulih i nesposobnih vojnika, invalida, izbeglica, ekspatriiranih, utamničenih i iseljenika.

8. Zajedničke financije, u koliko se odnose na potrebe čitavog delokruga ministarstva, udešavanje odnosa raznih valuta i raznih bankarstava na državnoj teritoriji zatečenih.

[1] Gl. gore br. 109. str. 179.—181.

Zajedničko ministarstvo ima da se samo konstituiše i da izvede podelu poslova i da dâ sebi poslovni red.

Sve će te poslove kao i one svoga redovnog funkcionisanja zajedničko ministarstvo obavljati autonomno u granicama gore označenoga delokruga.

Zajedničko ministarstvo stajat će u vezi s vladom kraljevine Srbije i sa Narodnim Većem u Zagrebu.

Organi koji su dosada kod narodnih vlada obavljali poslove, koji odsada prelaze u delokrug zajedničkoga ministarstva, preći će odmah na potpuno raspoloženje zajedničkoga ministarstva.

Ovaj poredak može se promeniti samo međusobnim sporazumom vlada kraljevine Srbije i Narodnoga Veća, a prestat će onda po sebi, kad nova državna organizacija bude stvorena na osnovi ustava, što će ga konstituanta doneti za celu državu.

Zasada, bez prejudica za budućnost, imenuje u zajedničko ministarstvo polovinu vlada kraljevine Srbije, a drugu polovinu Narodno Veće u Zagrebu.

Broj ministarstva zasada je 12. Odmah se imenuje samo 6, a ostalih 6 docnije, nakon odnosnih zaključaka kraljevske vlade i Narodnoga Veća.

Kad pristupi Crna Gora, pregovarat će se s njom u pogledu sudelovanja u zajedničkom ministarstvu.

Imenuje se članovima zajedničkoga ministarstva:

1. Sa strane vlade kraljevine Srbije gg. Davidović Ljuba, Gavrilović Mika i Pavlović Draža.

2. Sa strane Narodnoga Veća gg. Brejc Janko, Dr. Čingrija Melko i Vasiljević Dušan.

Ministri imenovani od strane kraljevine Srbije položit će zakletvu po srpskom ustavu svome vladaru, a ministri imenovani od Narodnoga Veća u Zagrebu, položit će zakletvu Narodnom Veću u Zagrebu pred njegovim predsednikom Dr. Korošcem.

O stvaranju zajedničkog ministarstva stvorena je deklaracija, koja će se objaviti u novinama.

III.

Zaključuje se prosved, koji će se upraviti sa strane predsednika Narodnog Veća vladama Engleske, Francuske, Italije i Sjedinjenih Država i nakon toga će se objaviti u novinama. Ministar spoljnih poslova kraljevine Srbije podnet će protest u istom smislu.

IV.

Glede odnosa prema Crnoj Gori zaključuje se stajati na ovome stanovištu:

1. Narod Crne Gore je sastavni deo SHS.

2. Naš program je, da se u državi SHS ujedini također današnja kraljevina Crna Gora ovako, da na konstituanti bude stvoren ustav za čitavu zemlju SHS, uključivo Crnu Goru.

3. Mi želimo pregovarati radi pristupa Crne Gore u našu zajedničku državnu organizaciju i to tako, da se pregovori vode u isto vreme sa predstavnicima celoga crnogorskoga naroda.

Gg. Dr. Korošec, Dr. Čingrija, Dr. Žerjav izvještavaju, da su 8. novembra 1918. u tom smislu razgovarali sa g. ministrom crnogorskim Vujovićem, koji se je njima predstavio kao službeni izaslanik kraljevske crnogorske vlade, te da je on njima odgovorio, da će takova konferencija biti moguća, kroz 14 dana od prilike, u Parizu.

Zaključuje se, da ove pregovore bude vodilo već izabrano zajedničko ministarstvo.

Ženeva, 9. novembra 1918.

Predsednik ministarskog Saveta i ministar inostranih dela: **Nikola Pašić.**

Predsednik Narodnog Veća u Zagrebu: Dr. **Anton Korošec.**

Predsednik Jugoslovenskog odbora u Londonu: Dr. **Ante Trumbić.**

Predstavnici sporazumnih skupštinskih grupa: **Marko Trifković,** narodni poslanik, **M. Drašković,** narodni poslanik, Dr. **V. Marinković,** narodni poslanik, **Dr. Čingrija,** član Narodnoga Veća u Zagrebu, Dr. **Gregor Žerjav,** novinar.

Članovi Jugoslovenskoga odbora u Londonu: Dr. **Gustav Gregorin,** Dr. **Nikola Stojanović, Jovan Banjanin, Dušan Vasiljević.**

153.

Prosvjed kod kralj. talijanske vlade u pitanju flote.

Zagreb, 9. novembra 1918.

Ministar predsjednik Orlando. Roma.

Zapovjednik talijanskoga ratnog brodovlja na Rijeci saopćio je našim oblastima, da vrhovno zapovjedništvo talijanske flote zahtijeva, budući da jugoslovenska zastava po saveznicima nije priznata, da ratni brodovi moraju na krmi nositi austro-ugarsku zastavu. Ovaj zahtjev dolazi u momentu, kad već predsjednik Wilson pozdravlja od austro-ugarskoga jarma oslobođene narode i kad vrhovni zapovjednik savezničkih ar-

meja na Balkanu, general Franchet d' Esperey, sa oduševljenjem pozdravlja jugoslovensko Narodno Vijeće u Zagrebu, kao i novu jugoslovensku kopnenu i pomorsku bojnu silu. Ne upuštajući se u ocjenu neobičnoga zahtjeva, da naši brodovi moraju nositi boje države koja više ne postoji i koju je talijanski narod uvijek smatrao svojim neprijateljem, čast nam je izjaviti, da Narodno Vijeće SHS protiv takovoga zahtjeva odlučno protestuje i izjavljuje, da ga ni pod kojim uvjetima ne može prihvatiti.

U Zagrebu, 9. studenoga 1918.[1]

Za predsjedništvo Narodnoga Vijeća

Svetozar Pribićević. Dr. **Ante Pavelić.**

154.

Poslanica Narodnog Vijeća SHS o dočeku naših i savezničkih četa.

Zagreb, 9. novembra 1918.

Srbijanski vojnici, koji dolaze među nas, na ratnim su poljanama tko pet, a tko i više godina neprestano i bez izmjene. Ima ih ranjenih, izmučenih, ostarjelih i ojađenih. Pa ne ostaju ni sada kod svojih — od neprijatelja — opustošenih i popaljenih domova, nego dođoše među nas, da nam pomognu otisnuti neprijatelja, koji s ratišta bježi i hoće na povratku, da uništi i naša sela, gradove, mostove i željeznice, kao što je sve uništio u Srbiji.

Francuski vojnici, koji dolaze među nas, jedinci su ojađenih majka i otaca, čeka ih u Francuskoj bogat dom i velik posao. I njih ima ranjenih i bez brata ostavših, pa je i pleme i ime ostalo samo na jednom. Ni oni ne odoše kućama, nego ih eto među nas, da nam pomognu srediti kuću, umiriti nemirne, pomiriti zavađene, prepriječiti mržnju i osvetu, i ujediniti cio narod oko vlastite njegove sreće i slobode, oko teških briga i sretnih dana u životu, što nas čekaju.

Englezi i Amerikanci, koji dolaze među nas, nose nam poruku Wilsonovu, koji bi htio, da se s Madžarima i s Nijem-

[1] S ovom je notom u vezi ovaj brzojav:

Kralj. srpskom ministru inostranih dela u Beogradu.

Predsjedništvo Narodnoga Vijeća SHS. u Zagrebu moli kr. srpsko ministarstvo inostranih dela, da priloženu notu u francuskom tekstu priopći adresatu te da je svim svojim autoritetom podupre.

U Zagrebu, 9. studenoga 1918.

Za predsjedništvo Narodnoga Vijeća SHS.

Svetozar Pribićević.

cima razidemo u miru i bez krvi, jer je zla i krvi već dosad i previše bilo.

Talijani, koji zadoše u naše krajeve, hoće da vide, jesmo li mi jedan i složan narod, jesmo li sposobni da budemo sami sebi gospodari, hoćemo li umijeti, da se okoristimo svojim morem i gradovima na moru, svojim poljima i livadama, pa ako smo nesložni, ako smo ludi i svoje uništavamo, ako ne umijemo graditi, nego paliti i razarati, zatražit će od Amerike, od Engleza i Francuza, da vlast nad nama dade njima, Talijanima, dok ne dođemo do pameti.

To bi se moglo i da dogodi! — Jer Wilson i cijeli svijet hoće mir, slobodu, pravo, red, poredak i što bržu pomoć za sve one, koji postradaše u ratu, i popravak svega, što je uništeno, jer i njim to treba zbog njih samih. Ne ćemo li mi da budemo jaki i zadovoljni, oni će naći drugoga, tko će to htjeti. A zbude li se to, propadne li naša sreća i sloboda, od koje nam pomogoše toliki plemeniti narodi, vođeni mislima slobode i pravde, a za volju naše i njihove prolivene krvi, — zbude li se taj užas, pa nas vojske naših zaštitnika kod kuće nađu nesložne i njihovim nakanama neprijateljske, kao što su nas našle na svakoj bojnoj poljani među najvećim njihovim i svojim neprijateljima, — recite — kuda će se i među koga povratiti naši sinovi i naša braća iz Amerike, koji dolaze među nas u južnoslovenskoj legiji! Ne će li nas prokleti onom krvi i mukama, što su ih podnijeli boreći se za našu slobodu! Da se to ne dogodi, potrebno je, da dočekamo srbijanske i južnoslovenske legije kao svoju braću i sinove, — Američane, Engleze i Francuze kao dobročince, a Talijane kao što mora svoje goste, da dočeka zreo narod, dostojan njihova bratstva i dostojan slobode. Tako bismo se barem sad, u zadnjem času oslobodili od stogodišnjeg našega tlačitelja i neprijatelja, Nijemca i Madžara — koji nas je učio samo da se mrzimo i progonimo, a da se borimo i radimo za njih.

Budimo mirni i složni, pa dokažimo svijetu, da smo prestali biti robovi, da smo postali razumni i slobode dostojni ljudi!

Za narodno Vijeće SHS

Svetozar Pribićević. Dr. **Ante Pavelić**

Prof. dr. **Jure Turić,** povjerenik za narodnu štampu.

155.

Madžarsko odaslanstvo u Zagrebu.

Zagreb, 9. novembra 1918.

Na zamolbu madžarskog ministra-predsjednika odaslan je posebni izaslanik Narodnog Vijeća SHS g. dr. B. G. Ande-

linović u Gyékènes, da pričeka diplomatsko poslanstvo madžarske države i da mu omogući put do Zagreba. Odaslanstvu su bili dodijeljeni: satnik Branko Bobek od ratnog povjereništva, te časnici: poručnik Dragutin Krstinić, topnički poručnik Zvonimir Golubić, zastavnik dr. Darko Andelinović, topnički zastavnik Fran Pužina, te šest vojnih akademičara i osam dobrovoljaca 25. pukovnije.

U subotu je 9. novembra u Gyékényes stigao madžarski opunomoćeni ministar Aladar Balla, narodni zastupnik i bivši veliki župan Bačke, te kao njemu dodijeljeni legacioni savjetnici dr. Franjo Hallay i dr. Matija Ticsarich, te Gyula Gömbös kapetan generalnog stožera kao vojni ataše.

Madžarsko je odaslanstvo istog dana proslijedilo put Zagreba, te je u 4 i po sata poslije podne stiglo u Zagreb. Na kolodvoru ih je primio povjerenik za željeznice Većeslav Wilder i članovi Narodnog Vijeća dr. Janko Šimrak, dr. Červar i dr. Ćorović.

Na to se odaslanstvo uputilo u prostorije Narodnoga Vijeća, gdje je madžarski opunomoćeni ministar Aladar Balla, izrekao ovaj pozdravni govor:

Slavno Narodno Vijeće!

Počašćen povjerenjem madžarskog Narodnog Vijeća i madžarske pučke vlade, ovlašten sam, da kao poslanik Madžarske pozdravim Narodno Vijeće potpuno slobodno postale suverene jugoslovenske države, te da već sada utirem put bratskom odnošaju i sporazumu između dvije susjedne države, i to jugoslovenske i madžarske države, ne samo zato, jer je Wilson, taj veliki stvoritelj svjetskoga mira, u svom govoru na bivšu Austro-ugarsku monarhiju na to uputio, nego i zato, što također posve suverenim postali madžarski narod i na čelu istoga stojeća Károlyjeva vlada nastoje uspostaviti i osigurati najiskreniju bratsku vezu sa državom Slovenaca, Hrvata i Srba.

Osvjedočen sam o tome, da će, kao što su prije stoljeća, madžarski i hrvatsko-srpski narodi branili svoju domovinu zajedničkom borbom protiv turskoga jarma, tako i sada sa jednakim osjećajem, s kojim su jedan na drugoga upućeni, zajedno biti na braniku u ostvarenju moćnoga djela, omogućenog velikom idejom, što ju je Wilson u korist svjetskoga mira iznio, da tako kod mirovnog stola dva posve nezavisnim postala suverena naroda, po mogućnosti, u potpunom sporazumu sudjeluju kod rasprava, služeći velikoj Wilsonovoj ideji i svjetskom miru.

Na ovaj pozdravni govor odvratio je u ime Narodnog Vijeća potpredsjednik Svetozar Pribićević:

Sa srdačnom dobrodošlicom pozdravljamo u ime Narodnog Vijeća suverene države SHS dolazak g. izaslanika madžarskog Narodnog Vijeća i pučke vlade, koji se dolazak prema njegovoj izjavi, vrši pod egidom Wilsonovih načela, pa će nas radovati, ako Károlyijeva vlada, na temelju tih načela uzmogne, da doprinese uspostavi i osiguranju najiskrenijih prijateljskih susjednih odnošaja s državom Slovenaca, Hrvata i Srba, koja prema našim narodnim težnjama i načelima narodnog samoodredenja treba da obuhvati čitavo etnografsko područje našega naroda. Služeći velikoj Wilsonovoj ideji o svjetskom miru, nadamo se, da ćemo sudjelovanjem na međunarodnoj konferenciji imati prilike, da pokažemo, kako visoko cijenimo načelo demokracije, slobode i ravnopravnosti sviju naroda.

U razgovoru saopćilo je predsjedništvo poslaniku madžarskoga Narodnog Vijeća i pučke vlade žalosne događaje u Međumurju. G. Balla je izrazio svoje ogorčenje nad tim događajima, duboko ih požalio te izjavio, da je pučka vlada voljna, da o tim događajima povede izvide zajedno sa izaslanikom Narodnog Vijeća SHS, koje će o tome stvoriti odluku.

156.

Narodno Vijeće kr. srpskoj vladi.

(Brzojav.) Zagreb, 10. novembra 1918.

Srpskoj vladi. Beograd.

Bivša austro-ugarska vojno-pomorska uprava predala je ratnu mornaricu službeno Narodnom Vijeću SHS, na što su dne 30. oktobra izvješene na svim ratnim lađama hrvatske zastave. Za tim primjerom povela se i trgovačka mornarica te također izvjesila jugoslovenske boje. Okolnost što zapovjednik talijanske flote ne priznaje jugoslovenske zastave međunarodnom, nego zahtijeva da se opet izvjese austro-ugarski barjaci na našim lađama, zadaje nam velike brige, jer mi toga ne ćemo. Postoji pogibao da bi nam Talijani mogli zaplijeniti ratne i trgovačke brodove s tim prije, što izgleda, da se oni drže uvjeta primirja, sklopljena s austro-ugarskom vojnom komandom, u kojima je ta komanda propustila izjaviti, da ona ne raspolaže više sa flotom, budući da je ista od Narodnog Vijeća preuzeta. Talijani su u ratnoj luci Pulju iskrcali vojsku i popisuju zajednički s našom komisijom inventar. Obzirom na budućnost naše mornarice molimo, da bezodvlačno pošaljete vašega delegata amo u Zagreb, da se dogovorimo, kako bi se s našim

zajedničkim nastojanjem brodovlje za našu buduću zajedničku stvar spaslo. Javite, za kad možemo delegate očekivati.

U Zagrebu, dne 10. studenoga 1918.

Za predsjedništvo Narodnoga Vijeća SHS

Sv. Pribićević. **Dr. Ante Pavelić.**

157.

Abdikacija cara i kralja Karla I. (IV.).

Beč, 11. novembra 1918.

Otkako sam zasjeo na prijestolje, sveudiljna je bila moja skrb, da izvedem narode iz strahota rata, za koji ja nisam kriv. Nisam oklijevao, da opet uspostavim ustav te sam otvorio mojim narodima put k državnoj samostalnosti. Prožet danas kao i prije nepokolebljivom ljubavlju za sve moje narode, ne ću da moja ličnost bude zapreka za njihov razvoj. Unapred priznajem odluku koju stvara Njemačka Austrija o svojem budućem državnom obliku. Narod je po svojim zastupnicima preuzeo vladu. Odričem se svakoga udjela u državnim poslovima. Ujedno rješavam službe moju austrijsku vladu. Stvorio i učvrstio narod Njemačke Austrije u slozi i pomirljivosti novi red. Sreća mojega naroda bila je od prvoga početka cilj mojih najtoplijih želja. Samo je unutrašnji mir kadar, da vida rane što ih je zadao rat.

U Schönbrunnu, 11. novembra 1918.

Karlo.

158.

Poslanica Narod. Vijeća SHS seljacima.

Zagreb, 14. novembra 1918.

Božija milost, onda pravednost, miroljubivost i neizmjerna snaga Amerike, Engleske i Francuske, nadalje vjernost kraljevine Srbije, pa savezničke junačke vojske, kao i naše starovjeko poštenje, mukotrpnost i požrtvovnost, oslobodiše nas Slovence, Hrvate i Srbe ispod silovite i nepoštene vlasti nekadašnje austrijske i madžarske države i zadnjega im vladara Karla. Narodno Vijeće proglasi dne 19. listopada 1918. volju našu, da budemo u jednoj državi jednaka braća. Hrvatski sabor proglasi dne 29. listopada 1918., da su Dalmacija, Hrvatska i Slavonija s Rijekom posve nezavisna država, slobodna od Ugarske i Austrije. K toj državi priključi se naknadno Istra.

O iste dane poruči pravedni Wilson, predsjednik Američke savezne države, da ćemo mi biti pozvani na mirovne dogovore poslije dokončanoga rata, a ne naša tlačiteljica lažljiva austro-ugarska krvnica.

Tako se u nekoliko dana poruši ono, što postojaše na prevari i nasilju već stotine i stotine godina, pa svanu svima sunce sreće.

Narodno Vijeće, koje je u pravi čas srelo događaje, pa tim baš od neprijateljske zemlje, kojom su imale da pregaze pobjedonosne vojske, stvorilo slobodnu državu Jugoslovena, saveznicu moćnih pobjeditelja, uspjelo je u prvi čas, da spasi narod od strašne nesreće i to ovako.

Zapovjednik pobjedničkih vojska na Balkanu, kao i drugi vojskovode, koji dodoše do naših granica, priznaše nas kao posebnu sebi prijateljsku i savezničku državu jugoslovensku naroda Slovenaca, Hrvata i Srba, a Narodno Vijeće zakonitom vladom, s kojom oni stupaju u vezu i ugovaraju sve, što je od potrebe, da se utanači i u dogovor izvede. Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba očekuje od svoga naroda posluh, da bude sloga i jedinstvo, jer onda se u tu vlast mogu pouzdati vojskovode pobjedonosnih vojska. Ne bude li to, pritisnut će nas tude vojske zbog svoje vlastite sigurnosti. Narodno Vijeće pak poručuje seljacima ovo:

1. Svaki razumni državljanin, dakle i svaki seljak, bit će odsada sudionik državne vlasti i kako sebi uredimo državu, onako će nam biti.

2. U našoj državi Slovenaca, Hrvata i Srba moći će svaka obitelj, danas i za dugo vremena, dobiti dosta i to plodne zemlje za svaki posao, a da se nikome ne učini nasilja, nepravde i šteta. To će se provesti po zakonu, jer ako nije po zakonu, nastat će klanje i najzad će oteti sve siledžije, pa će najpošteniji, najmirniji i najmarljiviji ostati i opet bez ičesa.

3. Svaka vjera i crkva u državi SHS bit će slobodna i zaštićena. Službenici crkve bit će oslobođeni od svega, što ih smeta u njihovom svetom zvanju, u njihovom duhovnom poslu, pa će moći da u narodu goje ljubav i pravu pobožnost.

4. Škole ne će smetati mladeži pri kućnom i poljodjelskom poslu, ali će odrasliju mladež naučiti misliti o poslovima u općini i državi, računati o državnom, općinskom i vlastitom gospodarstvu, da ne bude seljak varan i strašen, da ga nitko ne može oštetiti ni silom ni prevarom.

5. Država SHS moći će da se obilato pobrine za invalide i sirote palih vojnika.

To će sve moći da bude:

1. Ako vlada sloga svuda i posluh Narodnom Vijeću, koje će uvijek narodu reći, što radi i što raditi kani, a seljak može svoju da dojavi u općinskom odboru Narodnoga Vijeća.

2. Ako prestane svaka osveta, mržnja, laž, ogovor, prijavljivanje, vređanje, ponižavanje i uzdizanje, jer to rađa zlom za sve. Pred svijetom nas pako sramoti i baca sumnju, da nijesmo ljudi za slobodu i za društvo poštenih i razumnih naroda.

3. Ako vjerujemo mi Srbima i Slovencima, a oni nama, i ako nam je svima znano i u pameti, da skupa sve možemo, a pojedinac ništa, da nas skupa moćne države primaju u svoje kolo kao nejaka brata, a pojedinca odbijaju od sebe, jer smo i njima nepouzdani, kad smo jedan drugomu. Istok ima plodna polja, zapad more i gore, sredina livade i pašnjake, jug žarko vino i duhan, a svi sve, svaki za sebe ništa!

Bogati savezníci naši pomoći će nam jeftinijim zajmom. More će nam nositi silnu dobit, jer ga trebaju Česi i Poljaci, Nijemci i Madžari. Nijesmo među pobijeđenim narodima, koji će morati namiriti troškove rata, izgraditi porušeno i popaljeno, uzdržavati invalide i sirote pobjediteljeve, nego smo mudrošću našega istoga zemljaka Trumbića i Narodnoga Vijeća, pa bratstvom sa Srbima dospjeli među pobjeditelje, pa ćemo moći učiniti sve za svoju korist i sreću.

Seljaci! Vi doprinesite sa svoje strane slogu, ljubav, mir, red, razboritost, pa je sigurna vaša sreća i vaše djece.

Neka vam Bog pomogne i sveti zaštitnici, da se očuvate od surovosti, objesti i prkosa, koji sve mogu da upropaste.

U Zagrebu dne 14. studenoga 1918.

Za Narodno Vijeće SHS

Svetozar Pribićević. Dr. **Ante Pavelić.**

Dr. **Jure Turić,** povjerenik za pučku štampu.

159.

Izvještaj g. Dr. A. Tresića-Pavičića.

Zagreb, 16. novembra 1918.

Dr. Ante Tresić-Pavičić vratio se s Krfa s francuskim destroyerom »Sakalave«, što mu ga je zapovjednik ententinih i amerikanskih flota u Sredozemnom moru, viceadmiral Gauchet, stavio na raspolaganje, jer je naš delegat dobio brzojavni poziv srpskoga nasljednika prestolja, da dođe što prije u Beograd. Sinoć je stigao na Rijeku i odmah je otputovao put Zagreba, kud je stigao jutros, da izvijesti Narodno Vijeće o svojem i o djelovanju svojih drugova na Krfu. Njegovi drugovi V. Bukšeg i Dr. Čok vraćaju se našom torpiljarkom br. 77, koja plovi pod narodnom trobojnicom, a prati

je jedna francuska torpiljarka zbog nesigurnosti od napadaja s talijanske strane.

Izvještaj Dr. Ante Tresića-Pavičića primila je Narodna vlada na ugodno znanje, te je izrazila njemu i drugovima osobitu zahvalu na potpuno postignutom uspjehu. Potankosti pregovora zasada ne možemo iznositi, no možemo izjaviti, da je Ententino Vijeće u Versaillesu obavijestilo admirala Gaucheta, da ono odustaje od svih klauzula u ugovoru o primirju s austro-ugarskom monarhijom (od 3. novembra), koje se odnose na flotu, i pošto je ta flota prešla u posjed Južnih Slovena, to te klauzule postaju bespredmetne, biva Ententa ne traži izručenje ni jednoga broda, koje u cjelini ostaje naše. Time što je Ententa priznala puljski ugovor, koji je od naših odaslanika sklopljen sa zastupnicima Austro-Ugarske, kao zastupnicima suverene države sa suverenom državom i priznala, da je flota naša, priznala je ipso facto i našu ratnu zastavu na moru; time naši odaslanici isposlovaše u dva slučaja, da suverenost naše države bude potpuno priznata.

Pitanje suverenosti našega barjaka tumači na ovaj način i sam vrhovni zapovjednik Ententinih flota, viceadmiral Gauchet, koji unatoč talijanskoj zabrani, pušta da naša ratna lađa, torpiljarka br. 77, plovi pod našom trobojkom, spreman da je brani svojom lađom od svakoga napadaja.

Naši delegati isposlovaše i slobodu trgovačke plovidbe po moru te ćemo se tako moći opskrbiti živežnim namirnicama. Dr. A. Tresić-Pavičić posjetio je engleskoga, američkoga i talijanskoga admirala na Krfu te je s njima imao vrlo zanimljive razgovore. Posjetio je i sve Ententine, kod srpske vlade na Krfu akreditovane ministre, te je od svih dobio utisak najveće prijaznosti i simpatije za naš narod i za našu stvar. Viceadmiral Gauchet na večeri, koju je dao u počast našim delegatima na admiralskom brodu »P r o v e n c e«, nazdravio je oduševljenim riječima mladoj Jugoslaviji, našto mu je Dr. A. Tresić-Pavičić uzvratio zanosnim riječima slavnoj Francuskoj te je zanio svojim pjesničkim ushitom francuske oficire, a naročito admirala Gaucheta. Dr. Tresić-Pavičić će opisati, kad se povrati sa svoga poslanstva u Beogradu svoje neizmjerno zanimljive doživljaje o ovih zadnjih 16 dana, koje rijetko kad koji smrtnik doživljuje, naročito pad austrijske zastave.

160.

Okupacija Rijeke po Talijanima.

R i j e k a, 17. novembra 1918.

Prema pregovorima koji su se danas poslije podne ovdje vodili s Talijanima, imale su se srpske čete povući s Rijeke

do Kraljevice. Prema tomu ugovoru ne bi talijanske čete smjele kroz tri dana, to jest do 20. o. mj., unići ili se iskrcati na Rijeci, dok bi jugoslovenske čete imale i nadalje ostati na Rijeci. Međutim su Talijani unatoč toga utanačenja sa srbijanskim potpukovnikom Maksimovićem, zapovjednikom srbijanskih četa, čim su u 4 sata poslije podne parobrodima ostavile Rijeku srpske čete i engleski časnici, prešli sa oklopljenim automobilima i konjicom preko Grobničkoga polja te unišli sa sušačke strane u grad. Istodobno ušli su Talijani i sa zapada, kao što su se istodobno iskrcali i u luci te su zaposjeli kolodvor, javna skladišta i ostale javne zgrade. Jedan talijanski odio od 20 vojnika, s divizionerom na čelu, okupirao je danas guvernerovu palaču. Prema prisutnom riječkom velikom županu Dr. Lencu govorio je talijanski divizioner osorno i rekao mu, da tu nema više gubernije, da on prima sve u svoje ruke i da će on učiniti red. Kad mu je Dr. Lenac odvratio, da tu nema nereda i kad je uložio formalni prosvjed proti tom nasilju, pokazao mu je ovaj vrata. Dr. Lenac je nakon toga sa svojim činovništvom ostavio palaču. Dok su gradom marširale razne talijanske vojničke kolone, došlo je talijansko konjaništvo do sušačkoga mosta te je htjelo preći na sušačku stranu. Naša straža na mostu izbacila je nekoliko alarmnih hitaca u zrak, našto je talijanska konjica u divljem kasu odletjela.

Narodno je vojno-okružno zapovjedništvo na Rijeci izdalo ovaj proglas: Danas su se vodili pregovori među potpukovnikom Teslićem i talijanskim admiralom Rainerom, te je ustanovljeno, da se obje stranke udovolje, da Srbi do 4 sata popodne imadu ostaviti Rijeku i povući se u Kraljevicu, dok bi se iskrcavanje talijanskih četa imalo odgoditi za tri dana. Čim su Srbi otišli, došla je vijest, da ovdašnji admiral ne može zapriječiti okupaciju, koja je naložena po višem zapovjedniku od njega, a taj da je dobio izričitu zapovijed za taj čin od Entente. Pučanstvo se ima umirivati. Diplomatski su koraci učinjeni i rješenje će doskora doći. Svaki otpor mogao bi nam naškoditi.

161.

Narodno Vijeće viceadmiralu g. Gauchet-u.

Zagreb, 17. novembra 1918.

Njeg. Preuzvišenosti gosp. viceadmiralu Gauchetu, glavnom komandantu sjedinjenih vlasti. Krf.

Telegrafskom notom od juče imalo je Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba čast saopćiti Vašoj Preuzvišenosti, da potvrđujući iskaze svojih poslanika Vašoj Preuzvišenosti

na Krfu,[1] ono stavlja za neke posebne određene ciljeve svoju cijelu flotu kao i utvrde, koje se nalaze na obali Slovenaca, Hrvata i Srba, na raspolaganje vlastima Entente i Sjedinjenim Državama. Držeći se sveudilj i ovoga formalnoga ugovora, smatra Narodno Vijeće SHS za svoju zadaću primijetiti, da spomenuti ugovor nikako ne ovlašćuje kopnene i pomorske sile Italije, da same zaposjednu naše luke i obalne utvrde, da nam uzmu naše ratne lađe jednu za drugom, te da prisile naše pomorske časnike i posadu da ostave ove naprave. Prema tome dogodile su se i događaju činjenice, koje se protive duhu ugovora. Tako su se odmah poslije potpisa mira s bivšim zapovjedništvom Austro-Ugarske iskrcale talijanske čete u Šibeniku i zaposjele u toku od nekoliko dana sve vojničke objekte, izvjesivši talijansku zastavu. U ovo vrijeme otprilike jedan bataljun Talijana drži zaposjednut Šibenik i njegovu okolicu, vršeći najstroži vojnički, upravni i policajni nadzor, oduzimajući bez inventarisanja predmete (oružje, odijela), koji su smješteni u vojničkim magazinima. U puljskoj luci zauzimaju Talijani postepeno naše ratne brodove i otpuštaju naše časnike i mornare, a postavljaju talijanske posade.

Narodno Vijeće prisiljeno je, da protestira protiv ovakovih silovitih postupaka. Poznavajući osjećaje visoke pravednosti i dobrohotnosti i prijateljstva za našu stvar, o čemu je Vaša Preuzvišenost već pružila dokaza, usloboduje se Narodno Vijeće obratiti se Vama, gospodine viceadmirale, s molbom, da intervenirate, neka bi se svršila upotreba naših ratnih lađa i utvrda u duhu gore pomenutoga ugovora.

Bilo bi to stim važnije, da djela protiv kojih mi prosvjedujemo, što prije prestanu, jer sadržavaju odviše tešku kušnju za naš jedva oslobođeni narod od stoljetnog jarma, koji je bio najtiranskiji od svih jarma, što ih je ikad poznavala historija.

Izvolite primiti, gospodine viceadmiralu, uvjerenje našega visokog štovanja

U Zagrebu dne 17. studenoga 1918.

Za predsjedništvo Narodnoga Vijeća SHS

Sv. Pribićević. Dr. **Ante Pavelić.**

162.

Prosvjed Narodnoga Vijeća SHS protiv okupacije Rijeke.

Zagreb, 18. novembra 1918.

Ministru inostranih dela u Beogradu.

Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba obraća se kr. ministarstvu inostranih dela u Beogradu s bratskom molbom,

[1] Dr. A. Tresić Pavičić, V. Bukšeg i Dr. I. Čok.

da slijedeću notu bezodvlačno brzojavno uputi ministarstvima spoljašnjih poslova u Parizu, Londonu, Washingtonu i Rimu:

»Narodno Vijeće SHS smatra svojom dužnošću, da učini sve, što je u njegovoj moći, da osigura završetak velikoga djela savezničkih država i Sjedinjenih Američkih Država, kojima duguje oslobođenje Slovenaca, Hrvata i Srba od jarma njihovih starih tlačitelja i osnovanje nezavisne jugoslovenske države.

Svjesno svoje dužnosti, Narodno Vijeće nije otezalo ni jednoga časa da izjavi svoju spremnost, staviti na dispoziciju vlastima Entente i Sjedinjenim Američkim Državama svoju cjelokupnu flotu, kao i sva utvrđenja i vojničke objekte, što su sagrađeni na obali države SHS tako, da bi tim moglo osigurati njihovu upotrebu za provedbu svih vojničkih mjera, koje su još nužne protiv zajedničkoga neprijatelja.

Ali kopnene i pomorske talijanske sile, čini se, da su prezrele naše dispozicije glede toga. One počinjaju djela, koja prekoračuju velike ciljeve kojima smo se izjavili spremnim služiti, te se čini da idu za drugim ciljevima. Misle da su u pravu, da okupiraju same po sebi naše luke i naše obale, da zaposjednu naše ratne brodove, odstranjujući naše časnike i naše mornare i zamjenjujući ih talijanskim časnicima i posadama, da uzimaju bez inventara ili kvitiranja preuzetoga materijala, deponiranoga u našim vojničkim magazinima. U zaposjednutim mjestima izvršuju talijanske čete najstrožu kontrolu s gledišta vojničkoga, upravnoga i policijskoga, te se pučanstvo naših krajeva obraća neprestano tužbama na Narodno Vijeće zbog progona, kojima je izvrgnuto s talijanske strane. Najjasniji dokaz promišljenoga talijanskoga postupka jest okupacija luke i grada Rijeke po talijanskim četama, koja se dogodila juče u 4 sata popodne. Iza kako su zajamčili zapovjedniku srpskoga bataljuna, koji se nalazio na Rijeci, da ne će zaposjesti mjesto, Talijani su iskrcali svoje vojnike u spomenutoj luci, odakle se bataljun srpskih vojnika bio već povukao. Vojnički su zaposjeli sve javne zgrade, ubrojivši i željezničku postaju, unatoč formalnim protestima američkoga, francuskoga, engleskoga i srpskoga vojničkoga opunomoćenika. Poštansku i telefonsku vezu između Rijeke i države SHS, talijanske su trupe već prekinule.

Narodno Vijeće najenergičnije prosvjeduje protiv ovih samovoljnih akata, protivnih međunarodnom pravu, koji mu ulijevaju najveći nemir. Pučanstvo gradova i krajeva, koji su zaposjednuti, istom oslobođeno od stoljetnoga jarma, već je bačeno u očaj novom okupacijom, što ga odjeljuje, osim ako je provizorno, od države SHS, kojoj ono pripada po svojoj narodnosti i po svim svojim osjećajima. Ono se nije nikad odreklo ni po koju cijenu prava, da sačinjava dio naše države.

Narodno Vijeće otklanja svaku odgovornost za posljedice, koje bi mogle proizaći iz ovog stanja stvari, pa mu je čast da svrati visoku pozornost savezničkih vlada, kao i vlade Sjedinjenih Američkih Država, na žalenja vrijedne čine, što ih je ovdje iznijelo.«

Narodno Vijeće SHS moli bratsku srpsku vladu, da uzme do znanja ovaj naš prosvjed i da nam sa svoje strane i dalje pomogne, kako je to već u tako obilnoj mjeri učinilo u ovom teškom položaju.

Za predsjedništvo Narodnoga Vijeća SHS

Svetozar Pribićević. Dr. **Ante Pavelić.**

163.

Kr. srpska vlada Narodnom Vijeću o Rijeci.

Zagreb, 18. novembra 1918.

Narodno Vijeće u Zagrebu primilo je od srpske vlade na svoju notu o presizavanju talijanskih zapovjednika ovaj odgovor:

«Zapovjednik Ententinih četa na Balkanu, Franchet d'Esperey, dobio je iz Pariza nalog, da smjesta pošlje po jedan francuski i jedan srpski bataljun za garnizonu na Rijeku i u Dubrovnik. Za zaposjednuće Rijeke bit će poslan srpski bataljun iz Kraljevice i jedan francuski iz Smedereva.«

Prema tome će talijanska okupacija Rijeke biti za koji dan dovršena.

164.

Rezolucija Hrvata iz primorskih krajeva.*

Zagreb, 19. novembra 1918.

Mi Hrvati iz Dalmacije, Hrvatskoga Primorja, Rijeke i Istre, na sastanku od 19. studenoga 1918. u Zagrebu, uznemireni postupkom Talijana na našoj obali i namjerama koje nastoje, da otrgnu najbitnije dijelove naše države, molimo Narodno Vijeće, da poduzme sve mjere, kako bi pravo našega naroda pobijedilo.

* Skupština primorskih Hrvata obdržana je u velikoj dvorani Hotel Royala, a prisustvovalo joj je preko hiljadu osoba. Za predsjednika izabran je Dr. Roko Ioković, glavni govornici bijahu: Niko Bartulović, Dr. Mate Lisičar, Dr. B. G. Anđelinović i Rikard Katalinić-Jeretov. Rezolucija predana je sutradan u jutro Narodnom Vijeću

S obzirom na to, neka Narodno Vijeće zajedno s vladom kraljevine Srbije povede pregovore glede obrazovanja jedinstvene države Srba, Hrvata i Slovenaca, a međutim da se bezodvlačno u sporazumu sa srpskom vladom osnuju oni resorti vlade, koji će imati dovoljno snage i diplomatske valjanosti, da našu stvar pred saveznicima obrane, a u državi osiguraju jedinstveno djelovanje u financijalnom, prometnom i obranbenom području.

165.

Okružnica hrvatskoga episkopata.

Zagreb, 19. novembra 1918.

Velečasnomu dušobrižnomu svećenstvu crkvene pokrajine zagrebačke.

1. Narodno Vijeće, danas vrhovna vlast u državi SHS, razaslalo je poslanicu seljacima, koja hoće da seljake uputi i pouči o novom stanju, što je nastupilo u domovini našoj.

Svih naobraženih slojeva velika je dužnost, da tu poslanicu narodu tumače i objašnjuju, da se u miru i pravednosti provede izgradnja ujedinjene i slobodne jugoslovenske države Slovenaca, Hrvata i Srba.

Mislimo, da se ne varamo, kad držimo, da se među katoličkim svećenstvom ne će naći nijedan, koji ne bi s patriotskim oduševljenjem bio pripravan kod toga posla najodlučnije sudjelovati.

To je, draga braćo, i naša želja, a i želja Narodnoga Vijeća. Dakle svi u jedno kolo i odlučno na posao!

2. Glavna je stvar ujedinjenje i sloboda naša; a u tomu smo, hvala Bogu, svi složni. Nije ipak moguće, da bi u svim glavama bila jedna misao za sva pojedinačka pitanja o ustroju nove naše slobodne države. Nije nam ni na kraj pameti, da sprečavamo građansku slobodu ikojemu svećeniku, ali kao od Boga postavljeni čuvari dobrobiti sv. Crkve dužni smo upozoriti Vas, draga braćo svećenici, na neke stvari.

a) Crkva i propovjedaonica nije i ne smije biti mjesto za politiziranje. Zato najstrože i pod osobnu odgovornost svakoga pojedinog svećenika zabranjujemo u crkvi govoriti o politici.

b) U novinstvu se već raspravlja pitanje: hoće li Jugoslavija biti kraljevina ili republika. Sv. vjera naša ne sadržaje o državnom obliku nikakve objavljene nauke, već jedino to, da svaka vlast kao takva imade svoj izvor od Boga, jer su od Boga i čovjek i sve prirodne potrebe njegove, a takva je potreba i društveno i državno uređenje ljudi, koje se ne može ni zamisliti bez vlasti u društvu.

Kršćanska pak filozofija uči, da od svih državnih oblika: naime monarhijskog, oligarhijskog i republikanskog nema nijedan apsolutne prednosti pred drugim. Katolička crkva, rašírena po svem svijetu, živi i napreduje pod svim državnim oblicima, a već je i stradala pod svim. Zato strogo zabranjujemo zagovarati bilo koji oblik, tobože u ime s v. Crkve. Samome narodu Slovenaca, Hrvata i Srba pripada pravo, da o tomu odluči, a sv. Crkva vjerno će pristati uz odluku naroda. Kad bi se tko ogriješio protiv ove naše zabrane, mogle bi za sv. Crkvu nastati teške pogibli.

c) Uopće pak molimo vas, braćo svećenici, neka je vaše istupanje uvijek trijezno i dostojno, uopće takvo, kakvo dolikuje svećeniku i službeniku Krista, koji nam govori: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.

U Z a g r e b u, dne 19. studenoga 1918.

Dr. **Antun Bauer,** nadbiskup metropolita, Dr. **Josip Marušić,** biskup senjski i modruški, Dr. **Dionizije Nyáradi,** apost. administrator križevački, Dr. **Anđelko Voršak,** kapit. vikar đakov

166.

Nar. Vijeće usvaja ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom.

Z a g r e b, 25. novembra 1918.

Jučerašnja sjednica (24. nov.) središnjega odbora Narodnoga Vijeća SHS završila se pod predsjedanjem potpredsjednika S v e t o z a r a P r i b i ć e v i ć a u pol 11 sati prije podne. Prema predlogu Dra J o z e S m o d l a k e zaključena je u po dva sata popodne debata, te je izabran odbor od sedam lica sa zadaćom da prema raznim stavljenim predlozima, sačini nacrt zaključka, o kojem će središnji odbor u večernjoj sjednici odlučiti. U odbor sedmorice izabrana su gospoda Dr. I z i d o r C a n k a r, Dr. A n t e P a v e l i ć, S v e t o z a r P r i b i ć e v i ć, Dr. J o z o S m o d l a k a, V i l i m B u k š e g, H a m i d S v r z o i Dr. M a t e D r i n k o v i ć.

U 9 sati i 20 minuta na večer nastavljena je sjednica središnjega odbora Narodnoga Vijeća SHS., pod predsjedanjem potpredsjednika Svetozara Pribićevića, u kojoj je nakon zaključnih riječi predstavnika svih stranaka i grupa primljen predlog odbora sedmorice.

Prihvaćeni predlog glasi:

»Narodno Vijeće SHS u skladu sa svojim dosadašnjim zaključcima i prema izjavi vlade kraljevine Srbije, proglašuje ujedinjenje države Slovenaca, Hrvata i Srba, obrazovane na

cijelom neprekinutom jugoslovenskom području bivše austro-ugarske monarhije, s kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom u jedinstvenu državu Srba, Hrvata i Slovenaca (Burno odobravanje. Članovi Narodnoga Vijeća ustaju i kliču oduševljeno: Živjela jedinstvena država SHS!) i izabire odbor od 28 lica s punom vlašću, da u sporazumu s vladom kraljevine Srbije i predstavnicima svoju stranaka u Srbiji i Crnoj Gori bezodvlačno provede organizaciju jedinstvene države prema priloženim naputcima, a dotične zaključke ratificirat će na svom prvom sastanku Državno Vijeće, kome će pripadati uz predstavnike kraljevine Srbije i Crne Gore svi članovi današnjega Narodnoga Vijeća u Zagrebu, pojačanu sa predstavništvom Jugoslovenskoga odbora.

U odbor, koji će izvršiti gornje naloge biraju se: Dr. Barac Fran, Dr. Cankar Izidor, Dr. Čabrajić Luka, Dr. Drinković Mate, Grđić Šćepan, Dr. Hrasnica Halid, Korać Vitomir, Dr. Korošec Anton, Dr. Kramer Albert, Kristan Antun, Dr. Laginja Matko, Dr. Lorković Ivan, Dr. Lukinić Edo, Dr. Ljubibratić Savo, Dr. Palaček Ivan, Dr. Pavelić Ante, Dr. Petričić Živko, Dr. Popović Dušan, Pribičević Svetozar, Radić Stjepan, Dr. Smodlaka Jozo, Stajić Vaso, Dr. Sunarić Jozo, Svrzo Hamid, Dr. Šimrak Janko, Šola Vojislav, Dr. Tresić Pavičić Ante, Dr. Trumbić Ante.

Članovi odbora, ako su zapriječeni, ovlašteni su imenovati sebi zamjenika pismenom punomoći.

Predlog je primljen.

U tri četvrt na 11 sati zaključio je potpredsjednik Sv. Pribićević ovu historijsku sjednicu i urekao za danas u 10 sati prije podne sjednicu središnjega odbora za rješavanje tekućih poslova.

167.

Zaključak središnjeg odbora Narod. Vijeća SHS o agrarnim reformama.

Zagreb, 26. novembra 1918.

Središnji odbor Narodnoga Vijeća SHS zaključio je jednodušno u svojoj sjednici od 26. studenoga 1918., nakon iscrpivih rasprava, a na osnovu inicijative predsjedništva Narodnog Vijeća SHS, kao i zaključka Narodnoga Vijeća od 2. studenoga 1918., da se imade odmah pristupiti provedbi demokratskih agrarno-političkih reforma, koje je Narodno Vijeće zajam-

čilo narodu svojom objavom od 19. listopada 1918., prihvaćenom također po saboru kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dana 29. listopada 1918.

Kao temeljna načela tih reforma usvaja Narodno Vijeće slijedeće:

1. Likvidaciju svih feudalnih odnosa, koji još postoje u zemljama SHS, u prvom redu ukinuće kmetstva uz pravednu odštetu, kao i svih povlastica, koje izviru iz feudalnog odnošaja.

2. Za opće narodne svrhe, posebice za parcelaciju i kolonizaciju među najšire slojeve ratarskog pučanstva, imadu se izvlastiti i upotrebiti:

a) uz pravednu odštetu svi zemljišni posjedi, koji se prema napučenosti te gospodarskim i proizvodnim prilikama dotičnoga kraja mogu smatrati velikim posjedima;

b) sva imanja stečena za vrijeme rata iz ratnih dobitaka, bez obzira na zemljišnu površinu.

Za osiguranje toga imadu nadležni povjerenici pojedinih vlada u zemljama SHS bezodvlačno izdati naredbe o odsvojnoj zabrani takovih zemljišta, po kojoj će biti ništetni svi privatnopravni ugovori ili faktične posjedovne promjene sa unatražnom moći od 19. listopada 1918.

3. U svezi s tim valja što skorije izraditi također reformu seljačkoga nasljednog prava za sve seljačke posjede.

4. Imadu se smjeta poduzeti sve shodne mjere, da se osigura obradivanje svega zemljišta, stavljenog pod odsvojnu zabranu, kako bi se osigurao naš narod u budućoj godini od gladi i stradanja, a ujedno osigurao eventualni višak potrebit za izvoz u svrhu zamjene za drugu robu.

5. Da se što brže provedu gornja temeljna načela, izabire se naročito »Povjerenstvo za agrarne reforme«, koje imade raspraviti i što prije sastaviti za Narodno Vijeće SHS osnovu o detaljnoj provedbi gornjih načela.

Podjedno je zaključeno pozvati pokrajinske vlade u Sloveniji, Dalmaciji, Bosni-Hercegovini, kao i Narodno Vijeće za Bačku, Banat i Baranju, da sastave za svoje zemlje takova Povjerenstva, koja će izraditi za Narodno Vijeće SHS osnove takovih reforma za svoje područje. Za Hrvatsku-Slavoniju izabrano je Povjerenstvo između članova Narodnoga Vijeća, seljaka, reprezentanata glavnih gospodarskih organizacija Hrvatske-Slavonije i gospodarskih stručnjaka, uz pravo opcije potrebnih stručnih sila.

U Zagrebu, 26. studenoga 1918.

Za predsjedništvo Narodnog Vijeća SHS:

Svetozar Pribićević. **Dr. Pavelić.**

168.

Odluka Podgoričke skupštine.

Podgorica, 26. (13.) novembra 1918.

ODLUKA

Velike Narodne Skupštine Srpskog naroda u Crnoj Gori

donijeta na sjednici od 13. nov. 1918. g. u Podgorici.

Na osnovu istaknutoga načela: samoodređenja naroda, koje je prihvatio i proklamovao kao uslov budućeg svjetskog mira apostol čovječanstva, predsjednik Sjedinjenih Sjevero-Američkih Država g. Wilson, a usvojile ga naše velike saveznice i prijateljice Engleska, Francuska i Italija, Velika Narodna Skupština Srpskoga Naroda u Crnoj Gori, izabrana slobodnom voljom narodnom i okupljena u Podgorici 11. novembra tekuće godine, da se u pitanju svoje zemlje opredijeli, izjavljuje:

1. Srpski narod u Crnoj Gori jedne je krvi, jednoga jezika i jednih težnji, jedne vjere i običaja s narodom koji živi u Srbiji i drugim srpskim krajevima; zajednička im je slavna prošlost, kojom se oduševljavaju, zajednički ideali, zajednički narodni junaci, zajednička patnja, zajedničko sve što jedan narod čini narodom.

Kad je u Srednjem Vijeku formirana srpska država pod dinastijom slavnih Nemanjića, odmah u početku njenog stvaranja srpski narod u granicama današnje Crne Gore ušao je u sastav njen i za sve vrijeme njenog trajanja (oko 200 godina) igrao u njoj važnu ulogu.

Pred najezdom turskom pala je ta naša država i srpski narod dopao ropstva. Za vrijeme robovanja činjeni su očajni pokušaji u narodu da se ropstva oslobodi, i dizati radi toga, više puta, narodni ustanci, koji su u krvi ugušivani. U tome je srpski narod u Crnoj Gori prednjačio i uspio, da u svojim krševima zasnuje gnijezdo slobode i oslobodi se turskoga ropstva. I od tada njegove težnje i njegovi ideali bili su: oslobođenje i ujedinjenje cijelog srpskog plemena; to je bio njegov vjekovni san.

Početkom XIX. vijeka ustaju Srbi u Srbiji pod viteškim Karađorđem, oslobađaju se turskog jarma i udaraju temelj današnjoj Srbiji. Od tada Srbi iz Srbije i Srbi iz Crne Gore rade uvijek zajednički na zajedničkom idealu: oslobođenju i ujedinjenju srpskog naroda. Vođeni su radi toga ideala oslobodilački ratovi, proliveno more srpske krvi, uvijek zajednički. Ali uspjeh je svakad bio mali: Turska je još uvijek bila toliko moćna da sama osujeti naše oslobođenje i ujedinjenje, a uz to je u tom poslu imala iskrenog pomagača, vjekovnog neprijatelja našeg naroda, podmuklu Austro-Ugarsku, koja je svagda

gledala u našem uspjehu svoj neuspjeh, u našoj sreći svoju nesreću, u našem jedinstvu svoj raspad.

Na Berlinskom Kongresu, poslije krvavog rata, koji su vodile Srbija i Crna Gora, pomagane bratskom Rusijom, za oslobođenje i ujedinjenje svojih suplemenika, Austro-Ugarska je uspjela, da im osujeti i oduzme sve plodove te borbe, da prigrabi sebi dvije klasične srpske oblasti, Bosnu i Hercegovinu, u kojima je i pukla prva puška za oslobođenje, i da između Srbije i Crne Gore u Novopazarskom Sandžaku, naseljenom kompaktnom masom srpskog življa, ostane i dalje turska vlast, a uz nju austrijski garnizoni, te da Austrija i Turska zajednički čuvaju da se Srbija i Crna Gora ne ujedine, da i pokušaj za to onemoguće.

Balkanski rat imao je također cilj: oslobođenje i ujedinjenje Srpstva. Srbija i Crna Gora, kao dvije sestre ušle su zajednički u rat, prolile dosta krvi i postigle znatne rezultate: veliki dio našega naroda bio je oslobođen turske vlasti i prisajedinjen Srbiji i Crnoj Gori. Nestalo je tada i onog pojasa koji ih je dotle razdvajao, i narod je živo nastojao da ostvari svoju zavjetnu misao: ujedinjenje, ali tome su stali na put dinastički interesi i naš vjekovni neprijatelj, Austro-Ugarska, koja je bila riješena da čak i mačem spriječi naše ujedinjenje. S toga nas je napala i time izazvala svjetski rat, uzevši kao izgovor za taj rat ubijstvo austro-ugarskog prestolonasljednika u Sarajevu. Cio naš narod zna da bi nas Austro-Ugarska napala i da nije bilo toga ubijstva, i da se ona za taj napad, još prije toga ubijstva, žurno spremala.

2. Ekonomski interesi Crne Gore nerazdvojno su vezani za Srbiju i ostale srpske krajeve. Odvojena od njih, a pri tome po samoj prirodi zemljišta najsiromašniji kraj, možda u cijelom svijetu, ona ne bi imala nikakvih uslova za samostalni život, ona bi bila unaprijed osuđena na smrt. Nama je dobro poznato kako je i do ropstva austro-ugarskog bilo teško živjeti u Crnoj Gori, i da je veliki dio naše radne snage bio prinuđen da odlazi u Ameriku, da u teškim radovima tamo zarađuje nasušni hljeb i šalje svojima na domu. Poslije ovoga rata u kome je neprijatelj opljačkao i oduzeo sve našem narodu do gole duše, ostavio ga bez igdje ičega, opstanak Crne Gore kao zasebne države postao je još više nemoguć.

Dakle i ekonomski interes srpskog naroda u Crnoj Gori imperativno traži ujedinjenje sa braćom u Srbiji i ostalim našim krajevima.

Politički interesi također iziskuju ujedinjenje. Pored velike ujedinjenje Jugoslavije, kakav bi bijedan politički značaj imala malena, slaba, sirotna Crna Gora, mislimo nije potrebno naročito isticati.

Dakle svi navedeni razlozi rječito govore, da je jedini spas našeg naroda u ujedinjenju. U j e d i n j e n j e i l i s m r t

*

danas je opšti poklič, koji odjekuje širom naše zemlje: ujedinjenje traži cjelokupni srpski narod u Crnoj Gori. Ujedinjenje to ne želi i ne će jedino dosadašnja crnogorska dinastija. Ona smatra da je to ujedinjenje protivno njenim interesima, a oni su joj uvijek bili preči od interesa cijelog našeg naroda. Pokušavalo se, da se i ona skloni da u ovom velikom pitanju narodne budućnosti izađe na susret želji svoga naroda, predočivano joj je, da bi joj tu žrtvu narod obilato nagradio, — ali to nije pomoglo! Sadašnji predstavnik te dinastije, kralj Nikola, najizrazitiji je tip krutog apsolutizma. Za sve vrijeme njegove duge vladavine, za njega, kao i za Luja XIV., važila je dogma, od koje nikad odstupio nije, izražena u poznatoj rečenici: l'état — c'est moi! — država sam ja!

I kapitulacija Crne Gore, kojom je bačena ljaga na vijekovima slavom ovjenčano crnogorsko oružje, djelo je njegovo. Predao je svoj narod u ropstvo, protiv njegove volje, gore i sramnije nego što je bilo tursko, i sve učinio da, osim njega, niko ne umakne tome ropstvu! Ne znajući ko će biti pobjedilac u ovom velikom ratu, ostavio je u ropstvu i jednog svoga sina, da pomoću njega održava veze s centralnim silama i time se osigura u slučaju njihove pobjede, a sam pobjegao, napravio se mučenik, koga je— kako je to sam izrično govorio — cio narod napustio, izdao i predao ga neprijatelju, a on jedini vjeran saveznicima, uspio da izbjegne! To bi mu valjalo u slučaju pobjede naših saveznika nad centralnim silama. Međutim u nas je dobro poznato, da on ovaj rat nikad nije ni vodio iskreno, o čemu postoji dovoljno dokaza.

Kad je poslije okupacije kod Crnogoraca, u zemlji i van nje, nastavljen pokret za oslobođenje i ujedinjenje, austro-ugarske su vlasti odlučno ustale protiv toga, javno su agitovale za kralja Nikolu, širile i rasprostirale listove, koji su o njegovom trošku izlazili u Francuskoj i Švajcarskoj, dakle svim sredstvima radile su za separatizam Crne Gore i interese kralja Nikole.

Dok su Crnogorci patili i stradali u najstrašnijem ropstvu, za koje istorija zna, dok su mučeni, ubijani, vješani i sramoćeni na sve moguće načine, kakve je jedna perfidna i pokvarena država mogla da izmisli, dotle je kralj ugodno živio u Parizu. On nikad ništa nije učinio da našem mučeničkom narodu olakša sudbinu. On nikad nije u javnosti podizao glasa i protestovao protiv nečovječnog postupanja i istrebljenja, koje je Austro-Ugarska vršila u našoj zemlji! Očevidno, on se čuvao da se ne bi zamjerio svojoj prijateljici Austro-Ugarskoj, da time ne bi lično što izgubio, dok o narodu nije ni mislio ni vodio računa.

Na osnovu svega izloženog, srpska Velika Narodna Skupština u Crnoj Gori, kao vjeran tumač želja i volje cjelokupnog srpskog naroda u njoj, vjerna istorijskim predanjima i zavje-

tima svojih predaka, koji su se za njih vijekovima herojski borili, jednoglasno i poimeničnim glasanjem odlučuje:

1. Da se kralj Nikola I. Petrović Njegoš i njegova dinastija zbaci s crnogorskog prijestolja;

2. Da se Crna Gora s bratskom Srbijom ujedini u jednu jedinu državu pod dinastijom Karađorđevića, te tako ujedinjena stupi u zajedničku Otadžbinu našeg troplemenog naroda Srba, Hrvata i Slovenaca;

3. Da se izabere Izvršni Narodni Odbor od 5 lica, koji će rukovoditi poslovima, dok se ujedinjenje Srbije i Crne Gore ne privede kraju; i

4. Da se o ovoj skupštinskoj odluci izvijeste: bivši kraj Crne Gore Nikola Petrović, Vlada Kraljevine Srbije, prijateljske Sporazumne Sile i sve neutralne države.

Predsjednik: **Savo Cerović.**

Podpredsjednici: **Lazar Damjanović, Savo Fatić.**

Sekretari: **Ljubomir Vuksanović, Milan Bajić, Radovan Bošković, Luka Vukotić.**

Slijede potpisi ostalih 163 poslanika. Od ukupnoga broja od 168, falila su samo trojica, tada bolešću zapriječeni da dođu u Podgoricu.

169.

Delegati Narodnoga Vijeća u Beogradu.

Zemun, 28. novembra 1918.

Sinoć (27. novembra) prispjeli su delegati Narodnog Vijeća iz Zagreba u Zemun. U Batajnici dočekalo ih je odaslanstvo mjesnog odbora Narodnoga Vijeća zemunskog i izaslanici srpske vojske. U Zemunu ih je dočekalo mnogobrojno građanstvo, činovnici, razne korporacije, sokolska udruženja i odred srpske vojske. Na večer je bio banket, na kojem je potpukovnik srpske vojske, Tucaković, u ime srpske vojske pozdravio delegate Narodnog Vijeća, koje je zaključilo obrazovanje jedinstvene države SHS pod dinastijom Karađorđevića. Zatim je župnik Vučetić u ime odbora mjesnoga Narodnog Vijeća toplim riječima pozdravio izaslanstvo, koje je donijelo odluku o državi, u kojoj će Srbi, Hrvati i Slovenci biti potpuno ravnopravni i jednaki. Na pozdravima zahvalio se delegat Svetozar Pribićević, te nazdravio narodu i vojsci kraljevine Srbije. U 10 sati prije podne prešli su delegati iz Zemuna u Beograd. Pred ladom pozdravili su izaslanstvo u ime srpske vlade ministri gg. Ljuba Jovanović i Momčilo Ninčić, a u ime grada Beograda potpredsjednik

općine. Beogradska pjevačka zadruga pjevala je »Naprej zastave slave«, »Lijepu našu domovinu« i srpsku himnu. Pred velikim mnoštvom svijeta, koje je klicalo državi SHS, zahvalio je na srdačnom dočeku delegat g. Dr. Pavelić. Delegati su odsjeli u Grand hotelu. Beogradani su toplo dočekali izaslanstvo. Svi videniji ljudi, koji se nalaze u Beogradu, bili su na dočeku. U Beogradu na stanu prestolonasljednika Aleksandra, vije se slovenska, hrvatska i srpska zastava.

170.

Zaključci konferencije katol. episkopata.

Zagreb, 29. novembra 1918.

Od 27. do 29. studenoga o. g. obdržavala se u Zagrebu biskupska konferencija, kojoj pribivahu slijedeći: Dr. Ante Bauer, nadbiskup zagrebački, Dr. Ante Jeglić, knezbiskup ljubljanski, Dr. Juraj Carić, biskup splitski, Dr. Josip Marušić, biskup senjsko-modruški, fra Josip Carić, biskup banjalučki, Dr. Dionizije Nyárady, apost. administrator križevački, Dr. Ivan Šarić, posv. biskup, zastupnik biskupa šibeničkog, Dr. Dominik Premuš, posv. biskup i generalni vikar zagrebački, Antun Milošević, kanonik, zastupnik biskupa mostarsko-duvanjskog, Antun Akšamović, kanonik, zastupnik kap. vikara đakovačkoga. Ostali se biskupi ispričaše što bolešću, što nepovolinim prilikama u svojem kraju.

Biskupi su sa svoje konferencije ponajprije odaslali sv. Ocu Papi najsmjerniji pozdrav cjelokupnoga katoličkoga episkopata države SHS i sinovsko poklonstvo.

Poglaviti zaključci biskupske konferencije jesu ovi:

I. Prihvaćene su niže navedene rezolucije, koje će se i Narodnom Vijeću SHS u Zagrebu saopćiti:

1. Sakupljeni jugoslovenski katolički episkopat radosno pozdravlja ujedinjenje svih Slovenaca, Hrvata i Srba u jednu neovisnu državu; priznaje Narodno Vijeće kao vrhovnu provizornu vlast, a priznat će također onu definitivnu vlast, koju će stvoriti volja naroda po konstituanti.

2. Jugoslovenski katolički episkopat nastojat će, da se svim vjerskim sredstvima uspostavi dugotrajnim ratom uzdrmani kršćanski moral: nastojat će napose, da katolicima bude svet socijalni poredak, osnovan na pravednosti i kršćanskoj ljubavi, svet kršćanski brak i nepovredivo zasebno vlasništvo.

3. Jugoslovenski katolički episkopat čvrsto se nada, da će jugoslovenska država priznati prava katoličke crkve, te da će sve dodirne točke urediti dogovorno sa Sv. Stolicom.

4. Jugoslovenski katolički episkopat uviđa, kako je opravdano, da neimašni dio seljačkog staleža dođe do primjerenog posjeda zemljišta i da je u tu svrhu potrebna agrarna reforma veleposjeda; zato je sa svoje strane spreman ishoditi privolu Sv. Stolice, da se uz pravičnu odštetu od crkvenih velikih posjeda u tu svrhu nužno zemljište odstupi.

5. Jugoslovenski katolički episkopat želi i hoće da živi u kršćanskoj ljubavi i najboljim odnošajima sa svakom u Jugoslaviji priznatom vjeroispovijesti, a naravno u prvome redu sa pravoslavnom hierarhijom i pravoslavnim pukom.

II. Glede staroslovenskoga jezika u liturgiji zaključeno je:

1. Zamoliti sv. Oca, neka bi pravo, što ga neki naši krajevi glede upotrebe staroslovenskoga jezika u sv. misi (po rimskom obredu) od najstarijih vremena uživaju, protegnuo umah na cijelo područje naše države;

2. zamoliti sv. Oca, da dozvoli transkripciju glagolskih slova u latinska, jer je glagolsko pismo vrlo teško čitljivo;

3. zamoliti sv. Oca, da bi dozvolio upotrebu hrvatskoga, odnosno slovenskoga obrednika na cijelom području naše države.

III. Glede zavoda sv. Jeronima u Rimu zaključeno je, da se poduzme sve nužno, kako bi se taj zavod spasio za naš narod.

IV. Jugoslovenski katolički episkopat jednodušno odobrava gorljivost i rad »Hrv. kat. seniorata« za katoličku stvar, pa želi, da seniorat u što tješnjoj vezi s Ordinarijatom nastavi svoje djelovanje.

V. Zaključeno je, da se upravi zajednička poslanica na katoličko svećenstvo i puk cijele države SHS.

171.

Dalmatinska zem. vlada kr. srpskoj vladi.

Split, 30. novembra 1918.

Zemaljska vlada uputila je srpskoj vladi u Beogradu ovaj brzojav:

Svi francuski i američki komandanti na našim obalama bez prestanka se obavještavaju, je li definitivno provedeno ujedinjenje kraljevine Srbije i jugoslovenskih zemalja bivše Austro-Ugarske te ističu neodgodivu potrebu toga, zbog uređenja internacionalnog položaja Slovenaca, Hrvata i Srba. Zaklinjemo u ime čitavoga pučanstva Dalmacije sve kompetentne faktore, da bez daljega oklijevanja i bez obzira na sporedna pitanja provedu formalno i definitivno ujedinjenje svih Slovenaca, Hrvata i Srba od Jadrana do Vardara u jedinstvenu državu te da odmah stvore jedinstvenu reprezentaciju i vodstvo.

172.

Obrazovanje kraljevine SHS.

Zagreb-Beograd nov. i dec. 1918.

I. UVOD.

Otkad je 29. oktobra 1918. proglašena nezavisna država Slovenaca, Hrvata i Srba, vršilo je zagrebačko Narodno Vijeće odista suverenu vlast u svim našim pokrajinama bivše Austro-Ugarske. Ono je imenovalo ili potvrdilo izabrane pokrajinske vlade u Hrvatskoj, Sloveniji, Herceg-Bosni, Dalmaciji i u Vojvodini. U predsjedništvo Narodnoga Vijeća birani su naročiti tajnici za svaku od ovih pokrajina, a sa zadaćom, da posreduju između pokrajinske vlade i centralnoga Narodnoga Vijeća u Zagrebu. Svoju konstituciju javilo je Narodno Vijeće zvaničnom notom Ententinim evropskim velikim silama i Sjedinjenim Državama, sa dodatkom, da predsjedništvo Jugoslovenskog Odbora u Londonu (dr. Ante Trumbić) zastupa Narodno Vijeće SHS prema stranim državama, u funkciji ministarstva spoljašnjih djela. Jednaku notifikaciju poslalo je Narodno Vijeće i vladi kraljevine Srbije. Neki susjedi (Čehoslovaci, Madžari, Austrijanci) javili su doskora, da žele u Zagrebu postaviti naročite opunomoćenike svojih vlada. Češki je opunomoćenik odista i došao, dok je madžarski ubrzo otpremljen iz Zagreba, jer se primijetilo, da radi na štetu naših interesa. Narodno je Vijeće po naročitim poslanicima (Bukšeg, Dr. Čok i Dr. Tresić-Pavičić) preuzelo pomorsku flotu u svoju vlast, izvjesivši na brodovima hrvatsku zastavu, izdalo je odredbe za mobilizaciju i rekonstrukciju kopnene vojske, dalo se na uređivanje financijskog pitanja i valute itd. Ukratko, Narodno je Vijeće odista i vodilo suvereno sve poslove, koji su nekoć bili zajednički sa bivšom monarhijom, dok su pokrajinske vlade, kao povjereništva Narodnoga Vijeća, vršile autonomne poslove u svojim pokrajinama u mnogo širem opsegu, nego što je to nekoć bila autonomija Hrvatske i Slavonije pod propalom dinastijom Habsburga. U sjednici od 30. oktobra odobrilo je Narodno Vijeće obrazovanje vlade za Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju i Istru na čelu s banom kao ministrom predsjednikom. Ujedno je zaključeno, da Narodni Svet u Ljubljani i Narodno Vijeće (pokrajinsko) u Sarajevu, imadu glede osoba, koje će ući u njihovu pokrajinsku vladu, predsjedništvu Narodnoga Vijeća SHS u Zagrebu staviti predloge, o kojima će onda predsjedništvo stvoriti zaključke. U sjednici od 30. novembra zaključeno je, da autonomne zakone Hrvatske-Slavonije-Dalmacije i Istre može ukidati samo Narodno Vijeće. Dotičnu pak odredbu treba da potpiše vlada Narodnog Vijeća SHS, a ban je ima kontrasignirati.

Odnošaj pokrajinskih vlada, kao i banske zagrebačke vlade, prema centralnom Narodnom Vijeću SHS, bio je stoga češće predmet rasprava središnjeg odbora Narodnoga Vijeća. Premda su pokrajinske vlade nastojale da prošire svoju kompetenciju, Narodno je Vijeće ipak te pokušaje znalo vazda odbiti, brižno čuvajući svoj suverenitet u državi SHS. Jednako se češće raspravljalo i o kompetenciji mjesnih odborâ Narodnoga Vijeća SHS i o njihovom odnošaju prema novim oblastima. Odbori smatrani su samo kao moralne organizacije, koje nemaju prava da vrše ikakvu egzekutivnu vlast, da ne bi došle u sukob s autonomnim oblastima. Izbori su se imali što prije provesti u općinama i po gradovima, i to na temelju općeg prava glasa, a poslije toga imali su se ukinuti mjesni odbori Narodnoga Vijeća.

Međutim je stigao odgovor kraljevine Srbije, koja je s radošću pozdravila i primila do znanja odluku hrvatskoga državnoga sabora od 29. oktobra i onu Narodnoga Vijeća od 19. i. mj. Državna vlada kraljevine Srbije izrekla je tom prilikom želju, da se što skorije proglasi i provede ujedinjenje države SHS s kraljevinom Srbijom. Iz Beograda poslani su i neki naročiti izaslanici (pukovnici Antonijević, Simović i Milan Pribićević), koji su imali da povedu usmene razgovore sa prezidijem N. V. o načinu, kako da se to ujedinjenje provede. I sam središnji odbor Narodnog Vijeća želio je, da se ne odugovlači s tim važnim činom. Neki članovi središnjeg odbora N. V., naročito članovi bivše hrvatsko-srpske koalicije, onda srpski članovi N. V. iz Bosne i Hercegovine s Hrvatom Dr. Alaupovićem, pa Dr. Šimrak, neki članovi Narodnog Vijeća iz Vojvodine i Dalmacije, kao i neki članovi N. V. iz Slovenije (Dr. Kramer i drugi), stalno su iznosili razloge na osnovu spoljašnje i unutrašnje situacije države SHS, te isticali apsolutni imperativ, da se ujedinjenje što prije provede, ako ne ćemo da nam djelo revolucije bude ugroženo od naših neprijatelja spolja i iz unutra. Italija je prekoračavala demarkacionu liniju u svim krajevima; Austrija i Madžarska prijetile su na granicama, boljševici prelazili su na teritorij naše države, dok su u nekim krajevima, naročito u Slavoniji i Podravini, učestala pljačkanja. Pored toga određena mobilizacija Narodnog Vijeća nije uspjela kako valja i kako se željelo, pa ni uz najveće revnovanje mjesnih povjerenikâ za narodnu obranu. Sve su te prilike odista morale zabrinuti Narodno Vijeće, i ako su mnogi članovi N. V. dokazivali, da se situacija riše odviše crnim bojama, i da se čini, kao da su neke nezgodne prilike naumice tako udešene, da nužno izbije što veća zabuna u Narodnom Vijeću. Ipak su svi članovi Narodnog Vijeća izrijekom naglašivali, da se ujedinjenje ima što prije provesti, samo su neki članovi N. V., i to oni koji će se docnije okupiti u »Hrvatskoj Zajednici«, pa Radić i neki Slovenci (na pr. Dr. Cankar i

drugi) isticali, kako ne valja previše žuriti s tim činom, dok nemamo poruke od Jugoslovenskoga odbora (Dr. Trumbića) i od predsjednika Narodnog Vijeća Dr. Korošca, koji je bio izaslan u inostranstvo, da tamo poradi sa Dr. Trumbićem oko priznanja naše države od strane Entente. Tako su u Narodnom Vijeću vremenom nastale različite grupe, koje su među sobom i u novinstvu raspravljale pitanje o budućem uređenju naše zajedničke države (centralizam ili decentralizam) i o formi vladavine (republika ili monarhija). Kadikad su u N. V. rasprave bile tako žestoke, da su neki počeli sumnjati čak i o tome, ne tiču li se razlike, koje su razdvajale pojedine grupe u Narodnom Vijeću, i onih temeljnih principa, na kojima je Narodno Vijeće bilo sazdano. Ovako se stvorila jedna neprijatna atmosfera, koja je snažno priječila redovni i mučni rad središnjeg odbora Narodnoga Vijeća. Zbog toga su se na želju predsjednika N. V. Svetozara Pribićevića, sve rede sastajale skupne sjednice središnjeg odbora Narodnog Vijeća, a prezidij je uzeo sam rješavati različita pitanja, smatrajući središnji odbor Narodnog Vijeća suviše glomaznim i sporim aparatom za brzu i potrebnu administraciju države SHS. Ovo je držanje prezidija N. V. dobrza izazvalo razne kritike. Uslijed toga smatrane su pristaše ideje republikanske forme vladavine kao protivnici čak i same ideje narodnoga jedinstva. Ideju dualizma države SHS i kraljevine Srbije, nazvao je Pribićević s tim u vezi »pogibeljnim i razornim elementom u Narodnom Vijeću«, i otvoreno izjavio, ako Hrvati misle tako stvoriti zajedničku državu, onda neka sebi stvore svoju »hrvatsku republiku.« Pored toga on je i javno izjavio, da će odstupiti od predsjedništva N. V., pače i istupiti iz samoga Narodnoga Vijeća, ako protivna struja u središnjem odboru N. V. ne zabaci svoje stajalište.

Na sjednici središnjega odbora N. V. dne 11. novembra čitan je izvještaj izaslanika za pomorsku flotu. Prema koncu spominje taj izvještaj Dr. Čoka i Bukšega, da su izaslanici prigodom intervencije kod inostranih faktora konstatirali, kako ovim faktorima nije jasno, kakav odnošaj postoji između Srbije i jugoslovenskih zemalja bivše Austro-Ugarske monarhije. Taj pak fakat da prouzročuje veliku konfuziju i znatne poteškoće, budući da naša država SHS još nije priznata od Entente. Vanjski je svijet o nama samo slabo informiran, što nam je također od velike štete. Zbog toga da je neophodno nužno, da se što prije obrazuje jedna jedinstvena vlada za cijelu državu SHS i da se što prije osnuje informativni ured za inozemstvo.

I odista, osim nekih prijateljskih i uljudnih depeša generala Franchet d' Espereya, admirala Gaucheta i poziva Clemenceau-a, Housea, Lloyd Georgea i Orlanda na Krf u pitanju flote, Narodno Vijeće nije inače nikakvog oficijelnog priznanja primilo ni od jedne Ententske države, osim Srbije, pače ni

odgovora na njegovu zvaničnu notifikaciju od 29. oktobra. Da bi se dakle taj nezgodni položaj popravio i da se država kod kuće što jače konsolidira, a autoritet državne vlasti ojača, stvoren je 14. novembra u sjednici središnjeg odbora N. V. ovaj zaključak: »Predsjedništvo vlade Narodnoga Vijeća SHS u Zagrebu mora da što prije stupi u dodir sa srpskom vladom u Beogradu glede obrazovanja zajedničke vlade za čitavu suverenu državu SHS. Među zajedničke poslove spadat će: pitanje željeznica, financija i vanjskih posala. No prije nego li se započne s ovom akcijom, treba sačekati obavijest od Jugoslovenskoga odbora iz inozemstva.«

Međutim saobraćaj s Jugoslovenskim odborom nije bio gotovo nikakav. Depeše nisu stizavale. Barem ih središnji odbor Narodnog Vijeća nikad nije saznavao. Samo se pročulo, da je iz Ženeve stigla neka privatna depeša dopisnog ureda Jugoslovenskoga odbora s porukom, da su ondje obrazovali Jugoslovenski odbor i Dr. Korošec sa srbijanskom vladom (Pašić) i pročelnicima srbijanskih partija (Trifković, Draškoviić, Marinković) zajedničku vladu za čitavu državu SHS. Ali detalja o tom činu naših predstavnika u inozemstvu nije se nikako moglo saznati. No i iz Beograda stigla je potvrda te vijesti, kuda je oficijelno dojavljena po ministru predsjedniku Pašiću. Nekako u isto doba saznalo se još i to, da vlada za Dalmaciju (Dr. Krstelj i Dr. Smodlaka) hitno urgira obrazovanje zajedničke državne vlade. Poned toga još se pročulo i to, da se bosanska vlada priključila zahtjevu dalmatinske vlade. Slovenci opet također su silili, da se obrazuje zajedničko ministarstvo, jer da Talijani sve dublje prodiru u slovenačke krajeve. Srijem i Vojvodina — govorilo se u sav glas — prijete se, da će se direktno priključiti Srbiji, ako se dobrza ne provede ujedinjenje; pače neka službena lica da već vode u tom cilju deputacije iz Srijema u Beograd. Tako je, u povodu svih tih prilika, na sjednici središnjeg odbora N. V. od 20. novembra potpredsjednik Dr. Ante Pavelić predložio, da se u subotu 23. novembra na plenarnoj sjednici središnjeg odbora N. V. raspravi prešni predlog dalmatinske vlade o privremenom jedinstvenom uređenju države SHS. Dalmatinska je vlada naime tražila, da se što prije učini brzi i odlučni korak u pravcu državnog ujedinjenja našega naroda, kako bi se »dok je još na vrijeme, odvratile štetne posljedice današnje razdvojenosti«, dok je Dr. Ćorović, tajnik za Bosnu i Hercegovinu, izjavio, da je primio brzojavku, kojom se i bosanska vlada priključila ovom dalmatinskom predlogu. Ujedno je s ovim prihvaćen i drugi predlog predsjedništva, da se brzojavnim putem pozovu iz inostranstva delegati Narodnog Vijeća SHS, Dr. Korošec i Dr. Trumbić, u Zagreb, e bi Narodno Vijeće informirali o vanjskom položaju države SHS. Ako ne mogu sami da dođu, neka pošlju svoje delegate. Prigodom ovoga

predloga istače S. Pribićević, da je slabost čitave državne situacije u tom, što se dosada nismo stavili u uži dodir s kraljevinom Srbijom i kraljevinom Crnom Gorom, premda je već u objavi Narodnoga Vijeća od 19. oktobra rečeno, da se što prije imadu učiniti odlučni koraci. Naši delegati u inostranstvu da nemaju prava sklapati nikakovih obvezatnih ugovora s Ententinim vlastima u ime Narodnoga Vijeća SHS u Zagrebu. Oni se imadu samo informirati o izvanjem položaju.

II. Sjednica Narodnog Vijeća od 23. novembra 1918.

Tako je došla i glasovita sjednica središnjeg odbora od 23., koja je svršila 24. novembra. S. Pribićević otvorio je sjednicu jednom introdukcijom o kritičnom stanju u našim zemljama. Ako ne dođe što prije do sređena položaja, reče, imat ćemo u zemlji nereda. Prisutni srpski ministar Dr Ninčić pozvao je nato Narodno Vijeće SHS u ime srpske vlade, da zajedničkim sporazumom obrazuju vladu. Konstatiralo se, da je na sjednici prisutna potrebna većina pravih članova središnjeg odbora i njihovih zamjenika s pravom glasa, dakle da je sjednica vrsna, da stvori pravovaljane zaključke. Naši izaslanici nalaze se u Parizu, a u Ženevi već je postignut sporazum između Jugoslovenskoga odbora i srpske vlade, da se osnuje zajednička vlada.

Poslije toga čitali su se različiti predlozi: dalmatinske vlade, Lukinića i drugova, Anđelinovića i drugova, Bukšega i drugova, S. Radića i konačno Dr. A. Tresića Pavičića.

a) Predlog zemaljske vlade za Dalmaciju.

»Životni interesi našega naroda zahtijevaju, osobito zbog obrane protiv Italije i zbog obezbiđenja poretka u zemlji, da se bezodvlačno provede ujedinjenje Srbije, Crne Gore i cijeloga ostalog etnografskog teritorija SHS u jednu državu, koja će se sada zvati »Država Srba, Hrvata i Slovenaca,« dotično da se obrazuje zajednička vlada, zajednički Parlamenat i regenstvo za čitav naš narodni teritorij. Stvar bi se dala ovako provesti: I. Narodno Vijeće SHS i predstavništvo kraljevine Srbije i Crne Gore imali bi svako za sebe zaključiti sjedinjenje uz uvjete pod II.

II. 1. Izričito se pridržava budućoj konstituanti pravo da odredi: a) oblik državne forme (monarhija ili republika) i osnovne zakone države; b) ime države; c) državnu zastavu; d) glavni grad države. 2. Do sastanka konstituante vršit će legislativu državno vijeće SHS, kojemu će pripadati: a) svi članovi Narodnog Vijeća SHS u Zagrebu; b) 50 predstavnika kraljevine Srbije, što će ih odabrati Narodna Skupština po dogovoru sa tamošnjim političkim partijama; c) 5 predstavnika Crne Gore, koje će odabrati onamošnja Narodna Skupština; d) 5 članova Jugoslo-

venskog Odbora u Londonu, koje će izabrati članovi plenuma toga odbora. 3. Vladarska vlast pripadat će do odluke konstituante srpskom prestolonasljedniku Aleksandru, koji će se zvati Regent države SHS. On će po načelima parlamentarne vladavine imenovati novu vladu iz krila Državnoga Vijeća. 4. Državno Vijeće SHS odredit će na prvom sastanku provizornu državnu zastavu, vojnu i pomorsku, a do priznanja te zastave vijat će se iz razloga shodnosti i zbog sigurnije zaštite protiv tuđinskih presizanja kao državna zastava ona kraljevine Srbije. 5. Sjedište vlade i Državnog Vijeća biti će Sarajevo i tamo će se imati da sastane konstituanta. 6. Čim se povrati mir i red u državi, vlada bit će dužna da provede izbore za konstituantu i da je odmah potom sazove. Izborni red za konstituantu odrediti će Državno Vijeće. 7. Vlada bit će ovako sastavljena: jedan ministar predsjednik, jedan ministar spoljašnjih posala, jedan ministar unutarnjih posala, jedan ministar vojni, jedan ministar pomorski, jedan ministar financija, jedan ministar za socijalnu skrb, jedan ministar za narodnu prosvjetu, jedan ministar za narodno zdravlje, jedan ministar za prehranu i privredu, jedan ministar za saobraćaj, te 5 (eventualno 7) državnih tajnika, koji će imati pravo glasa u ministarskom vijeću i to: jedan za Srbiju, jedan za Hrvatsku i Slavoniju, jedan za Bosnu i Hercegovinu, jedan za Sloveniju, te eventualno jedan za Crnu Goru i jedan za Vojvodinu. 8. Državni tajnici su posrednici između državne vlade i zemaljskih vlada u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu i Splitu, te eventualno na Cetinju i u Novom Sadu. Na čelu tih zemaljskih vlada stoje guverneri (u Zagrebu ban), koje imenuje Regent. Privremeno se pridržava postojeće administrativno ustrojstvo i sadašnji organi zemaljskih vlada, koje će voditi uprava pojedinih zemalja, držeći se općih direktiva, što će ih primati od državnih tajnika za dotične zemlje (u sporazumu sa dotičnim resortnim ministrom). Za djelovanje zemaljskih vlada odgovorno je državno Vijeće, Državna vlada, kojoj je osim davanja općih naputaka pridržan i nadzor nad zemaljskim vladama. 9. Poslovi spoljašnji, vojni, pomorski i financijalni, izuzeti su iz djelokruga zemaljskih vlada i pridržani isključivo Državnoj vladi.

III. Čim predstavništvo kraljevine Srbije i Crne Gore te Narodno Vijeće SHS zaključe sjedinjenje i odobre uvjete pod II., Regent će sazvati na zasjedanje Državno Vijeće i obrazovat će prvu državnu vladu.

Zemaljska vlada za Dalmaciju:

Dr. **Ivo Krstelj.** Dr. **Josip Smodlaka.**

b) Predlog dra Lukinića i drugova.

Radi preciziranja našeg međunarodnog položaja i radi unutrašnjeg konsolidovanja mislimo, da je od prijeke nužde za našu mladu državu, da stvorimo slijedeći zaključak:

1. Proglašuje se potpuno ujedinjenje čitavog jugoslovenskog teritorija bivše austro-ugarske monarhije sa kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom. 2. Da se ovo izrazi i da se može ujedinjenje i stvarno provesti te spremiti konstituanta, koja ima da stvori definitivne odluke o ustrojstvu države, ima se čim prije stvoriti jedna vlada iz predstavnika kraljevina Srbije i Crne Gore te Narodnog Vijeća SHS. 3. Bazu za ove pregovore u pojedinostima tvori Krfski pakt i predlog, podnešen od vlade Narodnog Vijeća za Dalmaciju. 4. Da se obrazovanje jedne vlade, što prije uredi, upućuje se predsjedništvo, da se odmah stavi u lični dodir sa srpskom vladom u Beogradu i da se s njom uredi ovo obrazovanje te odmah nakon povratka sazove središnji odbor N. V. i predloži dogovorene zaključke na odobrenje.

Dr. **Edmund Lukinić** Dr. **Ivo Krstelj**
Vojislav Šola Dr. **Vjekoslav Kukovec**

c) Predlog dra Anđelinovića i drugova.

I. Narodno Vijeće SHS prema svojim dosadašnjim zaključcima i prema svojemu uvjerenju izjavljuje potpunu spremnost, da sa Srbijom i Crnom Gorom obrazuje jednu jedinstvenu državu svih Srba, Hrvata i Slovenaca na cijelom njihovom etnografskom teritoriju.

II. Narodno Vijeće SHS hoće da se za zajedničke poslove privremeno obrazuje zajednička vlada i stvori zajednička legislativa za cijeli narodni naš teritorij, na načelu potpune ravnopravnosti svih Srba, Hrvata i Slovenaca.

III. Narodno Vijeće SHS ne smatra se ovlaštenim, da samo kao predstavništvo jednoga dijela cijeloga naroda obrazuje vladu za sva tri plemena u državi SHS, te u Srbiji i Crnoj Gori. Zato prema načelu plemenske ravnopravnosti Srba, Hrvata i Slovenaca izabire delegate, koji će u svrhu obrazovanja zajedničke vlade bezodvlačno stupiti u pregovore sa opunomoćenim predstavnicima srpskog naroda i pregovarati, isključivši svako majoriziranje. Posljedak ovoga rada predložit će delegacija plenumu Narodnog Vijeća na odobrenje.

Zagreb, 23. studenoga 1918.

Dr. **Anđelinović**, Dr **Cankar**, Dr. **Barac**, Dr. **Pogačnik**, Dr. **Krnic**, **Remec**, Dr. **Winterhalter**, Dr. **Smodej** **Spinčić**, Dr. **Šurmin**.

d) Predlog Stjepana Radića.

Etnografski jedinstveni, sa historiskim, kulturnim i političkim razvojem na tri plemena podijeljeni narod Slovenaca, Hrvata i Srba, stvara na temelju narodnoga jedinstva i narodnoplemenske ravnopravnosti zajedničku saveznu državu na cijelom svojem etnografski neprekinutom području, s ovim privremenim uređajem: 1. Vrhovnu vlast u zajedničkoj saveznoj državi imadu tri regenta, a to su srpski nasljednik prestolja, hrvatski ban i predsjednik Slovenskoga Narodnoga Sveta. 2. Regenti imenuju zajedničku saveznu vladu, koju sačinjavaju tri ministra: za vanjske poslove, za narodnu prehranu i narodnu obranu. 3. Ovo zajedničko savezno ministarstvo odgovorno je narodnome ili vrhovnome vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba, a koje srpska Narodna skupština, hrvatski državni sabor i slovenski Narodni Svet biraju po 10 članova, bosanski sabor 4, crnogorska skupština i dalmatinski sabor po dva, Vojvodina i Istra po 2 člana. 4. Za sve poslove, koji nisu izričito pridržani zajedničkoj saveznoj vladi, postoje državne autonomne vlade za Sloveniju, za Hrvatsku, te za Srbiju i Crnu Goru, te pokrajinske vlade za Bosnu i Hercegovinu, Dalmaciju i za Vojvodinu. 5. Državne, dotično autonomne pokrajinske vlade, odgovorne su dotičnim saborima, Narodnim Skupštinama i Narodnim Vijećima ovako: slovenska vlada slovenskom Narodnom Svetu, hrvatska vlada hrvatskom saboru, srpska vlada srpskoj Narodnoj Skupštini, bosanska vlada bosanskomu, dalmatinska dalmatinskom saboru, vojvođanska vlada Narodnom Vijeću za Vojvodinu.

Stjepan Radić.

e) Predlog dra. A. Tresića-Pavičića.

I. Odobrava se i usvaja Krfska deklaracija. II. Središnji odbor Narodnog Vijeća SHS polazi bezodvlačno u Beograd, da skupa sa srpskom vladom izabere zajedničku vladu za cijeli etnografski teritorij naroda SHS. Tako izabrana vlada vodit će sve poslove, dok je ne zamijeni vlada izabrana iz konstituante.

Zagreb, 23. studenoga 1918.

Dr. **A. Tresić-Pavičić.**

f) Predlog socijalista.

U ime jugoslovenske, kao i socijalističko-demokratske stranke u Hrvatskoj i Slavoniji te u sporazumu sa drugovima u Srbiji, slobodni smo dati ovu izjavu:

Mi uviđamo, da vanjski i unutarnji politički položaj naroda SHS bezuvjetno zahtijeva jedinstveni privremeni Parlamenat, jedinstvenu vrhovnu vlast i zajedničku vladu. Ali kao načelni pristaše republikanskog državnog oblika izjavlju-

jemo, da ne možemo glasovati za to, da se vladarska vlast, makar i privremeno, do odluke konstituante povjeri članu bilo koje dinastije, nego da bi se vrhovna vlast do toga dana povjerila direktoriju od tri lica, koji će izabrati državno vijeće SHS. Polazeći sa stanovišta, da jedina konstituanta ima odlučit o državnom obliku države SHS, te da konstituanta mora biti pravi i potpuni izražaj težnje tih slojeva i svih političkih struja našega naroda, zahtijevamo, da se zajamči na čitavom teritoriju države SHS puna sloboda političkog djelovanja, kako strankama, tako i pojedincima za svoja politička, ekonomska i socijalna načela, te da se izbori za konstituantu provedu na osnovu sveopćeg, jednakog, izravnog i tajnog prava glasa sa zaštitom manjina za sve muške i ženske državljane sa navršenom 20. godinom. Uz ovo ograničenje prihvaćamo predlog zemaljske vlade za Dalmaciju kao podlogu specijalne debate.

U Zagrebu 23. studenoga 1918.

Vilim Bukšeg, Svetozar Delić, Edbin Kristan.

Debata u središnjem odboru.

Raspravu o podnesenim predlozima za način ujedinjenja države SHS sa kraljevinom Srbijom, otvorio je Dr. Lukinić, obrazlažući predlog svoj i svojih drugova. Prijeka je nužda da stvorimo zajedničku vladu. Situacija je takova, da se dalje ne će moći izdržati. Mora da stupimo što prije u savez sa Srbijom i Crnom Gorom. To je rješenje samo provizorno, a konačno rješenje nalazi se u rukama konstituante. S. Radić obrazlaže svoj feudalistički predlog. Dr. Andelinović i Dr. Cankar zauzimaju se za predlog svoj i drugova, koji se čini kao sredina između predloga Lukinićeva i Radićeva. Cankar naglašuje, da Slovenci osnivaju svu svoju snagu na svojim organizacijama. Samo demokratska misao je naš temelj. Glavno je da budemo slobodni i zadovoljni. Dr. Trešić-Pavičić ističe svoj predlog i potrebu brzoga rada. Majoriziranja ne će biti. Vlada treba da bude obrazovana prema broju stanovništva Slovenaca, Hrvata i Srba. Ne delegati, već čitavi središnji odbor N. V. ima da putuje u Beograd, da se stavi u dodir sa srpskom vladom o obrazovanju zajedničke vlade za sve zemlje. V. Bukšeg traži na osnovi svoga predloga jaku ruku, fizičke sile, ne deklaracije, formule. Tražimo ujedinjenje uz garancije, da svatko radi po svojoj slobodnoj savjesti. Hrvoj je protiv svih predloga, koji idu za tim, da se obrazuje zajednička vlada. Gledom na nutarnji položaj vidimo, da je potpuni mir i red, svaki dan je situacija ljepša. Na vanjski položaj ne će zajednička vlada ni malo uplivisati, jer se Talijani ne će povući iz okupacionog područja, niti će Ententa naprečac priznati nove države. On imade subjektivni utisak, da prodiranje Talijana krije u sebi stanovitu zaku-

lisnu politiku. Dr. Kukovec dokazuje potrebu zajedničke vlade zbog pogibli Talijana. Jugoslovenska ideja mora da se praktički provede. Oni, koji su sposobni, dobit će hegemoniju u ruke. Interesi pojedinih plemena i politika fraza je danas sitničava. Kristan je iz principa protiv monarhije, a za republiku. Treba da izvršimo ujedinjenje, što smo ga davno željeli. Mjesto Regenta neka se sastavi direktorij. Sarajevo ne može biti prestolnicom države, jer je nezgodno po svoj geografskom položaju. Konstituanta se mora raspisati jedan mjesec iza početka mirovnih konferencija. Ako konstituanta zaključi republiku, neka bude republika. Dr. Žarko Miladinović polemizira protiv Hrvoja. Ako se sa hrvatske strane bude ovako govorilo, onda će njegova stranka tražiti priključak Srijema, Bačke i Banata izravno Srbiji. Dr. Ribar ne boji se Srba, nego tuđina. Danas smo res nullius. Trebamo krov nad glavom, to jest zajedničku vladu. Proglašenje države SHS suverenom državom 29. oktobra, zovu Talijani komičnom operetom. Mora da smo za monarhiju, jer smo nezreli za republiku. Ne treba se bojati srpske hegemonije. Njemu je konačno svejedno; on može biti i Srbin. Dr. Pavelić govori o organizaciji Narodnog Vijeća. Brza akcija bez sporazuma sa Jugoslovenskim odborom nije nužna, jer to ne traži ni nutarnji ni vanjski položaj. Ni nutarnji ni vanjski položaj ne smije uostalom na nas izvoditi terora, da mi ovakove akcije preko noći započinjemo. Svakako se mora staviti u sporazum sa našim izaslanicima u inozemstvu. Kritizira dra. Žarka Miladinovića, koji se stavio u opreku s temeljnim stanovištem, na kojem je sagrađeno Narodno Vijeće SHS. Danas su mnogi od onih, koji su prije tjerali oportunističku politiku, postali grlati. On prosvjeduje u ime svoje stranke protiv ovakova rješenja unutarnjega odnošaja i izjavljuje, da će u tom smislu povući konsekvencije. Dr. Dušan Peleš pobija separatizam. Dr. Kramer ističe talijansku pogibao. Talijani očekuju, da ne će biti jedna, nego više jugoslovenskih država. Karlo Habsburški još se nada dobiti nas u svoje ruke. Dr. Šimrak govori o potrebi narodnoga jedinstva i kritizira strančarstvo radikalnih Hrvata, Slovenaca i Srba. Pitanje monarhije i republike je samo formalne naravi. Glavno je unutrašnja izgradnja države, da bude demokratska, gdje kralj nije ništa drugo nego nasljednji predsjednik republike. Glavno je za nas pitanje agrarno, pitanje kolonizacije, pitanje banaka. Svi smo mi za federalizam, ali je pitanje, kakav federalizam treba da prihvatimo. Federalizam nacionalni sa državnim granicama je apsolutno nemoguć. On se zauzima za unutarnje uređenje, kako ga je snovao pokojni Dr. Krek. To je ekonomsko-kulturni federalizam. Jaka nam je centralna zajednička vlada nužna. Bez nje ne možemo riješiti agrarnog i financijalnog pitanja, kao ni ono obrane i prehrane. Dr. Barac uzima u zaštitu Jugoslovenski odbor u inostranstvu protiv nekih

nedostojnih prigovora. Ističe njegove zasluge, naročito predsjednika Dra. Trumbića. Dokazuje, da bez njih, koji najbolje znadu spoljašnju situaciju i koji su stvorili Krfsku deklaraciju, a i sada neku zajedničku vladu u Ženevi u sporazumu sa srbijanskim strankama, da bez njih ne bismo smjeli rješavati pitanje našeg budućeg državnog uređenja. Što, ako su oni već stvorili zajedničku vladu, zar mi da ovdje drugu stvaramo? Ako se središnji odbor N. V. odluči, da pođe u Beograd, treba da prije svega nastoji, da dođe u bezžični dogovor sa Jugoslovenskim odborom. Jednako treba da se pitanje uređenja države i zajedničke vlade riješi ne samo sa kraljevskom vladom Srbije, nego u prvom redu sa strankama srbijanskim, jer je jedino to demokratski. Ako pak idu u Beograd samo neki delegati, treba da im središnji odbor dade točan naputak, kako i što da rade, i punomoć dokle mogu da idu. Zajednička vlada i unutrašnje provizorno uređenje države SHS valja da se riješi na osnovi sporazuma svih kompetentnih faktora, a ne po volji koje stranke. Majoriziranje, hegemonija i teror, treba da su u principu isključeni, jer inače nema poštene i iskrene veze od prvoga početka, a neiskrenost i zakulisne spletke u početku našega ujedinjenja, mogu da budu kobne po naš kasniji razvoj i po naše zajedničko življenje. Svakako će sve to biti provizorno, jer konstituanta mora da kaže posljednju riječ. Konačno crta Dr. Smodlaka opsežno naš unutrašnji i vanjski položaj, koji nužno traži, da se što prije organizuje zajednička vlada za sve naše zemlje u jednoj jedinstvenoj državi. Svoje zaslužne delegate u inozemstvu ne smijemo desavuirati. Ali oni će rado pristati na sve što ćemo mi zaključiti, jer je zajednička vlada u jedinstvenoj državi na demokratskoj osnovi, i njihova ideja. — Predlaže potom, da se odabere odbor od 7 lica, kojemu će se predati svi predlozi, pa i Smodlakin, za koji reče, da je kompromisni nacrt, te se može u detaljima mijenjati. Odbor neka još danas izradi kompromisom jedan zajednički predlog, o kojemu će se onda tajno glasovati u središnjem odboru još danas poslije podne. Taj je predlog prihvaćen, a u odbor izabrani su: Dr. Pavelić, Svetozar Pribićević, Dr. Cankar, Dr. Smodlaka, Vilim Bukšeg, Hamid Svrzo, Dr. Drinković.

Večernja sjednica.

Na večernjoj sjednici Narodnog Vijeća SHS, odabrani odbor od sedam lica iznosi ovaj

Zaključak.

»Narodno Vijeće SHS u skladu sa svojim dosadašnjim zaključcima i prema izjavi vlade kraljevine Srbije, proglašuje ujedinjenje države Slovenaca, Hrvata i Srba, obrazovano na cijelom neprekinutom jugoslovenskom području bivše austro-

ugarske monarhije sa kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom u jedinstvenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba, te izabire odbor od 28 lica s punom ovlašću, da u sporazumu sa vladom kraljevine Srbije i predstavnicima sviju stranaka u Srbiji i Crnoj Gori, bezodvlačno provede organizaciju jedinstvene države prema priloženim zapisnicima. Dotične zaključke ratificirat će na prvom sastanku Državno Vijeće, kojemu će pripadati uz predstavnike kraljevine Srbije i Crne Gore svi članovi Narodnog Vijeća SHS u Zagrebu, pojačani s predstavnicima jugoslovenskog odbora. U odbor, koji će izvršivati gornje naloge, biraju se: Dr. Barac Franjo, Dr. Cankar Izidor, Dr. Čabrajić Luka, Dr. Drinković Mate, Grđić Šćepan, Dr. Hrasnica Halid, Korać Vitomir, Dr. Korošec Antun, Dr. Kramer Albert, Dr. Kristan Anton, Dr. Laginja Matko, Dr. Lorković Ivan, Dr. Lukinić Edo, Dr. Ljubibratić Savo, Dr. Paleček Ivan, Dr. Pavelić Ante, Dr. Petričić Živko, Dr. Popović Dušan, Pribićević Svetozar, Radić Stjepan, Dr. Smodlaka Jozo, Stajić Vaso, Dr. Sunarić Jozo, Svrzo Hamid, Dr. Šimrak Janko, Šola Vojislav, Dr. Tresić-Pavičić Ante, Dr. Trumbić Ante.

Članovi odbora ako su zapriječeni, ovlašteni su imenovati sebi zamjenike pismenom punomoći.«

K tomu predloži odbor na prihvat naputke za delegate, koji glase:

»1. Konačnu organizaciju nove države može odrediti samo sveopća narodna ustavotvorna skupština svega ujedinjenoga naroda Srba, Hrvata i Slovenaca, sa većinom od dvije trećine glasova. Konstituanta mora se sastati najkasnije šest mjeseci poslije sklopljena mira. Izrijekom pridržava se konstituanti pravo, da odredi: a) Ustav, razumijevajući ovdje naročito državnu formu (monarhija ili republika), unutrašnje državno ustrojstvo i osnovna prava državljana; b) Državnu zastavu; c) Sjedište vlade i drugih državnih vrhovnih organa.

2. Do sastanka konstituante vršit će provizorno zakonodavnu vlast Državno Vijeće. Državnom Vijeću pripadaju: a) Svi članovi Narodnoga Vijeća u Zagrebu, koji će se nadopuniti sa 5 članova jugoslovenskoga odbora u Londonu; b) razmjerni broj predstavnika kraljevine Srbije, koje će odabrati Narodna Skupština u dogovoru s tamošnjim političkim strankama; c) razmjerni broj glasova predstavnika Crne Gore, koje će odabrati onamošnja Narodna Skupština.

3. Državno Vijeće Srba, Hrvata i Slovenaca odredit će na prvom sastanku provizornu državnu zastavu i pomorsku.

4. Vladarsku vlast vršit će do odluke konstituante kralj Srbije, odnosno prestolonasljednik Aleksandar, kao Regent države Srba, Hrvata i Slovenaca. Regent je neodgovoran

Državnom Vijeću; on polaže zakletvu pred Državnim Vijećem. On će po načelima parlamentarne vladavine imenovati vladu, koja uživa povjerenje Državnog Vijeća. On ima pravo zakonodavne inicijative i sankcije. Državno Vijeće se može odgoditi samo vlastitim zaključkom, a ne može se raspustiti prije sastanka konstituante.

5. Provizorno sjedište državne vlade i Državnog Vijeća odredit će se sporazumno.

6. Državno će vijeće biti dužno da provede izbore za konstituantu i odmah ju zatim sazvati. Izborni red za konstituantu odredit će Državno Vijeće na osnovu općeg, izravnog, proporcionalnog i tajnog prava glasa sa zastupstvom manjina.

7. Državna vlada, odgovorna Državnom Vijeću, upravljat će državnim poslovima, pa će biti sastavljena od ministra predsjednika i ministra za sve državne uprave, te od 7 državnih tajnika, koji će imati mjesto i glas u ministarskom Vijeću, i to jedan za Srbiju, jedan za Hrvatsku i Slavoniju, jedan za Bosnu i Hercegovinu, jedan za Slavoniju, jedan za Dalmaciju, jedan za Crnu Goru i jedan za Bačku, Banat i Baranju. Državni tajnici imadu zastupati interese svoje zemlje u državnoj vladi, pa, predlažući državnoj vladi predloge zemaljskih vlada, imaju paziti, da se tim predlozima ne vrijeđaju ni zakoni ni državni interesi.

8. Poslovi spoljašnji, vojni, pomorski, državne financije, pošte i brzojavi izuzeti su iz djelokruga zemaljskih, odnosno pokrajinskih vlada, i pridržani isključivo državnoj vladi. Druge poslove vode zemaljske, odnosno pokrajinske vlade u autonomnom djelokrugu, po uputama i pod nadzorom državne vlade.

9. U autonomnim poslovima vrše nadzor nad zemaljskom vladom zemaljski sabori, odnosno pokrajinska će se vijeća sastaviti po dogovoru stranaka dotične pokrajine. Ne postigne li se sporazum, odlučit će Državno Vijeće. Na čelu pokrajinskih vlada stoje predstojnici, a u Zagrebu na čelu zemaljske vlade ban, koje imenuje vladar, odnosno Regent, na predlog zemaljskih sabora, odnosno pokrajinskih vijeća.

10. Zemaljskim vladama doznačivat će potrebita financijalna sredstva državna vlada u okviru državnog proračuna, prihvaćena od Državnog Vijeća.

11. Na snazi ostaju svi dosadanji zakoni i drugi propisi, isto tako i organizacija sudova, pa dosadašnje administrativno ustrojstvo i sadašnji organi zemaljskih vlada.

Rasprava o ovim zaključcima.

U raspravi o zaključku za organizaciju jedinstvene države, prvi progovori R a d i ć, koji je prigovorio mnogim stavkama i točkama. Dr. D u š a n P o p o v i ć pobija legitimistički prin-

cip državnog prava, jer razara narodno jedinstvo i jer je protiv nacionalnog principa jedinstva svih triju plemena. Državopravne teorije jesu imperijalizam jednoga plemena protiv nacionalizma cijeloga naroda. Strani svijet je za Jugoslaviju, a ne za pojedinačna naša prava. Pod ovakim legitimitetom sakriva se separatizam. Federacija je nemoguća. Dr. Pogačnik prihvaća podneseni zaključak i naputak delegatima u ime svoje stranke. Bukšeg u ime socijalnih demokrata izjavljuje, da se ne slaže s onom točkom, koja govori o regentstvu države SHS, jer se time stvara neki prejudic za monarhijsku buduću uredbu države. Dr. Drinković tumači pobliže naputak dat delegatima i dokazuje, da se Hrvatima išlo dalje u susret, nego li dopušta nacionalni princip. Hrvatska, Slavonija i Dalmacija sa Bosnom i Istrom nastupaju ovdje kao samostalna jedinica prema zemljama kraljevine Srbije i Crne Gore. Jugoslovenske zemlje bivše Austro-Ugarske monarhije posve su koordinirane u pregovorima s kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom. Autonomija Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, ne samo da nije uništena, nego je kud i kamo proširena. Mi ne osnivamo ni Velike Srbije, ni Velike Hrvatske, ni Velike Slovenije, nego veliku, jaku i moćnu jugoslovensku državu. Moramo ipak glasno priznati, da je srpska kraljevina izašla u ovome ratu pobjednicom, a mi da smo pobijedeni. Razum i poštenje nalaže svakom patrioti, da u ovim velikim momentima istupi za narodno i državno jedinstvo. Dr. Živko Petričić razumije potpuno ideologiju Stj. Radića i njegovu borbu za hrvatsko državno pravo i hrvatski sabor. Sa kraljevinom Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom imade se postupati kao sa samostalnom jedinicom, koja ulazi u jugoslovensku državu. I on je za to, da se sazove hrvatski sabor i da ratificira današnji zaključak središnjega odbora N. V. To će istina biti samo formalnost, ali je potrebito, da se ta formalnost učini. Hrvoj polemizira sa drom. Popovićem. Ortodoksni državoslovci shvaćaju hrvatsko državno pravo ovako: stari je i nerazorljivi zahtjev hrvatskog naroda, da živi u svojoj suverenoj i samostalnoj državi. Ovdje stoje sebi nasuprot dva protivnika: pristaše federacije i centralizacije. Njemački je narod ujedinjen pomoću federacija. Zašto ne bismo i mi bili na taj način ujedinjeni? Dr. Žarko Miladinović potpuno prihvaća u ime svoje srpske radikalne stranke izneseni predlog odbora. Dr. Barac drži, da ovaj čas ratifikacija hrvatskog sabora nije baš nužna, jer je hrvatski sabor prenio vlast svoju na Narodno Vijeće po predstavnicima svojih stranaka u razmjernom broju; on ne bi dakle mogao desavuirati zaključak Narodnoga Vijeća. Naprotiv drži, da bi se srpska skupština apsolutno morala sastati i te naše zaključke prihvatiti, ili bi barem morala da izabere svoje delegate, koji bi s našim delegatima proveli ove zaključke. Pored toga — ako su samo delegati s jedne i s druge strane — valjalo bi, da plenum hr-

vatskoga sabora i plenum skupštine kraljevine Srbije i plenum skupštine Crne Gore ratificiraju djelo ovih odabranih delegata. Dr. Smodlaka misli, da se prema kraljevini Srbiji postupa kao i prema Hrvatskoj. Što se tiče bana, on je dosad bio biran po tuđem vladaru, dok bi za provizorna vladanja bio imenovan po jednom domaćem vladaru na predlog sabora kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Provizorna vlada ne će biti odobrena tako dugo, dok je ne odobri hrvatski sabor.

Na koncu sjednice, oko 10 i po sati noću, prihvaćen je gornji predlog sedmorice članova i priloženi naputak u cijelosti. Protivu su glasovali samo Radić i Hrvoj, dok su, uz rezervu glede regentstva glasovali za predlog i naputak i Dr Petričić i socijalisti Korać, Bukšeg i Kristan. Na svršetku sjednice predložio je Dr .Budisavljević, da se gore odabranim delegatima za Beograd priključi kao delegat još i Dr. Šimrak od grupe oko »Novina«. I to je prihvaćeno.

Odlazak u Beograd.

Dne 25. studenoga držale su se sjednice o financijskim pitanjima, te je zaključeno, da se delegatima za Beograd priključe i stručnjaci u gospodarskim i financijskim pitanjima. Predlog Dr. Lorkovića o nezavisnim financijama pao je, jer su po »Naputku« financije zajedničke. Raspravljalo se i o agrarnom pitanju, te je zaključeno, da se bira odbor od četvorice (Dr. Petričić, Dr. Poljak, Korać i Dr. Barac), koji će donijeti predlog o rješenju agrarnog pitanja, koje je odmah nakon 19. oktobra potaknuo u presidiju N. V. Dr. Drinković.

Dr. Anđelinović pita predsjedništvo N. V., kakve će korake poduzeti protiv Dr. Žarka Miladinovića zbog njegova predloga pripojenja Srijema Srbiji, jer taj se protivi temeljnim principima Narodnog jedinstva. Isto tako pita, što misli poduzeti protiv Stj. Radića, zbog njegova haranguirajućega govora na skupštini od 25. novembra 1918. — Zaključeno je sve to potanko ispitati i rezultat iznijeti na sutrašnjoj sjednici. Dr. Andelinović, Dr. V. Ćorović, Wilder, Dr. Kramer i Dr. Šimrak stavljaju predlog o novinarskoj cenzuri zbog pisanja »Malih Novina«. I o tome će se sjutra raspravljati.

Glede polazka u Beograd predlaže se, da se pođe što prije, odmah, dakle u srijedu 27. novembra, naročitim vozom. Dr. Barac se tomu protivi, jer u Beogradu nema članova srpske skuštine, ni cijele vlade, a nemamo još obavijesti ni od Jugoslovenskoga odbora. Što ćemo tamo badava, a biti na teret gradu, koji je toliko stradao u ratu. Iza duge češće prekidane debate, kad je pao predlog, da u Beograd odmah podu tek nekolicina, na pr. tri delegata, pa da ostale pozovu, kad budu ondje skupštinari i vlada i Dr. Trumbić sa Dr. Korošcem, izjavi Svetozar Pribićević, da se bez ovih po Barcu spomenutih faktora naravno ne može ništa definitivno zaklju-

čiti, ali pošto većina delegata želi, da se odmah pođe, nema razloga, da ne bismo išli, to više, što će svi ovi faktori i onako već za koji dan biti u Beogradu.

Zapravo se većina Središnjeg Odbora, jer je bilo već oko 10 sati noću, razišla — to je bilo 26. novembra uoči odlaska — u uvjerenju, da je zaključeno, da se u srijedu, sutra, ne ide. Ali se ostatak članova središnjeg odbora, pristaša Svetozara Pribićevića, ubrzo opet sakupio u maloj saborskoj dvorani, i ovi zaključiše ogromnom većinom glasova, da se putuje sutra dne 27. novembra u 9 sati naročitim vozom u Beograd. — Ban Mihalović i povjerenici Bukšeg i Dr. Budisavljević vodit će za odsustva Dr. Pavelića i Pribićevića predsjedništvo središnjeg odbora Narodnoga Vijeća. Njima se prepustilo, da proglase ili riješe neka pitanja, što su bila posljednjih dana na dnevnom redu; na pr. agrarno pitanje, ili pitanje o titulama, pa neka pitanja, koja interesuju seljake i radnike itd. Stj. Radića osudili su većinom glasova, da se zbog njegova huškanja stavi seljačkoj stranci na dispoziciju i da seljačka stranka na mjesto njega izašalje u Narodno Vijeće kojega drugoga svoga člana. — Dr. Trumbića obavijestiło se o zaključcima od 21. novembra i pozvalo, da dodu što prije on i Dr. Korošec u Beograd.

Oko 11 sati noću svršena je ta, zapravo posljednja sjednica središnjeg odbora Narodnoga Vijeća, i još iste noći, za koji čas, brzali su glasnici od kuće do kuće do pojedinih delegata, kojih nije bilo kod zaključka sjednice, da ih obavijeste, kako sutra u jutro treba da su na kolodvoru spremni za polazak u Beograd.

I doista, 27. novembra oko 10 sati izjutra, odvezao je naročiti voz odabrane delegate i financijske stručnjake u Beograd. Njima se priključio i kurir Jugoslovenskoga odbora, Rudolf Giunio, koji je tog jutra prispio iz Pariza, da obavijesti Narodno Vijeće o najnovijim događajima u inostranstvu. Put je bio dug i sumoran. Gusta magla prekrivala je slavonsku ravnicu, kroz koju se voz dosta sporo vukao. U Vinkovcima unišao je u kola predsjedništva i Dr. Paleček, koga nije bilo u Zagrebu za čitavo vrijeme revolucije i rada Narodnoga Vijeća. Oko 11 sati noću došli su delegati u Zemun,gdje su svečano dočekani, banketom počašćeni od tamošnjega odbora Narodnog Vijeća, a 28. oko 11 sati prevezla ih je lađa u Beograd, gdje su bili večano i oduševljeno primljeni na pristaništu uz pozdravne govore, pjevanje triju himna i u svečanoj povorci otpraćeni u Grand Hotel, gdje su bili gosti građa Beograda. Naročito su beogradski građani veselo pozdravljali mnoge svoje stare znance.

Zastupnici vlade također su dočekali delegate i redovno je koji od njih boravio s njima za vrijeme doručka ili večere. Za dva dana počeli su i razgovori sa vladom (Protić, Ninčić,

Ljuba Jovanović), koji su doveli do adrese od 1. decembra 1918. i odgovora Regentova.

III. Delegati Narod. Vijeća pred Regentom Aleksandrom.

Dne 1. decembra 1918., u 8 sati u veče, primljena je delegacija Narodnog Vijeća iz Zagreba od Njegova Visočanstva nasljednika prestolja Aleksandra u audijenciju. Oko njega okupili su se ministri Stojan Protić, Ljuba Jovanović, Ninčić, te vojvoda Mišić.

Izaslanstvo pozdravilo je nasljednika prestolja burnim oduševljenim klicanjem.

Potom je Dr. **Pavelić** pročitao ovu adresu jakim glasom:

Vaše Kraljevsko Visočanstvo!

Osjećamo se sretnima, što u ime Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba možemo da pozdravimo Vaše Kraljevsko Visočanstvo u prestolnici oslobođene Srbije, kao vrhovnoga komandanta pobjedonosne narodne vojske, koja je u zajedničkoj borbi s vojskama moćnih saveznika stvorila uvjete za izvršenje velikoga djela našega narodnog ujedinjenja. Slovenci, Hrvati i Srbi, koji su na teritoriju bivše austro-ugarske monarhije izveli prevrat i privremeno konstituirali nezavisnu narodnu državu, prožeti idejom narodnoga jedinstva i oslanjajući se na veliko načelo demokracije, koje traži, da svaki narod ima sam da odluči o svojoj sudbini, izjavili su već u objavi Narodnoga Vijeća od 19. oktobra, da žele i hoće da se ujedine sa Srbijom i Crnom Gorom u jedinstvenu narodnu državu Srba, Hrvata i Slovenaca, koja bi obuhvatala sav neprekinuti etnografski teritorij Južnih Slovena. Da se ova misao provede u djelo, zaključilo je Narodno Vijeće u svojoj sjednici od 24. novembra, da proglašava ujedinjenje države Slovenaca, Hrvata i Srba sa Srbijom i Crnom Gorom u jedinstvenu državu, i izabralo je svoje odaslanstvo, koje stupa pred Vaše Kraljevsko Visočanstvo, da Vam ovaj zaključak Narodnog Vijeća zvanično i u svečanoj formi saopći.

Zaključak je Narodnog Vijeća, da vladarsku vlast na čitavom teritoriju sada jedinstvene države Srba, Hrvata i Slovenaca vrši Njegovo Veličanstvo Kralj Petar, odnosno u Njegovoj zamjeni kao Regent Vaše Kraljevsko Visočanstvo, a ujedno bi se u sporazumu s vladom Vašega Kraljevskoga Visočanstva i predstavnicima svih narodnih stranaka u Srbiji i Crnoj Gori imala da obrazuje jedinstvena parlamentarna vlada na području Jugoslovenske države uz jedinstveno narodno predstavništvo.

Vaše Kraljevsko Visočanstvo!

Želja bi Narodnoga Vijeća bila, da se s obzirom na provizorno stanje ovo privremeno narodno predstavništvo obra-

zuje sporazumom između Narodnoga Vijeća i predstavnika naroda kraljevine Srbije i da se ustanovi odgovornost državne vlade, prema modernim parlamentarnim načelima, ovom narodnom predstavništvu, koje bi trebalo da ostane na okupu sve do konstituante, da princip ustavnosti i parlamentarne odgovornosti vlade dođe do potpunoga izražaja. Iz istoga razloga ostali bi na snazi pod kontrolom državne vlade dosadanji autonomni administrativni organi, koji će za svoje uredovanje biti odgovorni i autonomnim predstavništvima.

U ovo prelazno doba trebalo bi po našem mišljenju stvoriti preduvjete za konačnu organizaciju naše jedinstvene države. Naša državna vlada trebala bi u tu svrhu posebice da pripravi konstituantu, koja bi prema iznesenomu predlogu Narodnoga Vijeća bila izabrana na temelju općega, jednakoga, izravnoga i proporcionalnoga prava glasa, a sastala bi se najkasnije šest mjeseci poslije sklopljenoga mira.

U ovom historijskom času, kad stupamo pred Vaše Kraljevsko Visočanstvo, kao predstavnici naroda s cijeloga teritorija Južnih Slovena u bivšoj austro-ugarskoj monarhiji, duboko smo ožalošćeni, što moramo konstatovati, da su veliki i dragocjeni dijelovi našega narodnog područja okupirani od ceta kraljevine Italije, koja je doduše saveznica sa silama Sporazuma i s kojom želimo živjeti u dobrim prijateljskim odnosima, ali nismo pripravni priznati opravdanost bilo kakovih ugovora, pa ni Londonskoga, po kojem bismo uz povredu nacionalnoga načela i principa samoodredenja bili prisiljeni, da dio našega naroda odstupimo u sastav tuđe države. Posebno upozoravamo Vaše Kraljevsko Visočanstvo, da talijanska okupaciona uprava prelazi granice i ovlasti, odredene i samim uvjetima primirja, sklopljenom s glavnim zapovjedništvom bivše austro-ugarske vojske, poslije nego što se taj teritorij proglasio nezavisnim i integralnim dijelom države SHS, o čemu ćemo vladi Vašeg Kraljevskog Visočanstva podnijeti potrebite dokaze. Ipak, punim uvjerenjem dajemo izraza svojoj nadi, da će se Vaše kraljevsko Visočanstvo zajedno s cijelim našim narodom zauzeti, da se definitivne granice naše države označe tako, da budu u skladu s etnografskim našim granicama, a primjenom načela narodnoga samoodredenja, proklamiranom od predsjednika Američkih Država Wilsona i od svih Sila Sporazuma.

Neka živi Njegovo Kraljevsko Veličanstvo kralj Petar!

Neka živi Vaše Kraljevsko Visočanstvo!

Neka živi cio naš ujedinjeni Srpsko-Hrvatsko-Slovenski Narod!

Neka živi slobodna ujedinjena Jugoslavija!

Na to je odgovorilo Njegovo Visočanstvo Regent **Aleksandar:**

Gospodo odaslanici!

Vaš dolazak u ime Narodnoga Veća Slovenaca, Hrvata i Srba, dostojnoga predstavnika široke naše narodne misli, i Vaše saopćenje njegove misli, i Vaše saopćenje njegove historijske odluke od 24. novembra, kojom se proglašava državno ujedinjenje svega naroda i sve naše mile, namučene, ali slavne otadžbine, ispunilo me dubokom radošću.

Primajući to saopćenje, uveren sam, da ovim činom ispunjavam svoju vladalačku dužnost, jer njim samo privodim konačno u delo ono, što su najbolji sinovi naše krvi, sve tri vere, sva tri imena, s obje strane Dunava, Save i Drine, počeli pripremati još za vlade blažene uspomene moga deda Kneza Aleksandra I. i Kneza Mihajla ono, što odgovara željama i pogledima moga naroda, te u ime Njegova Veličanstva Kralja Petra I. proglašavam ujedinjenje Srbije sa zemljama nezavisne države Slovenaca, Hrvata i Srba u jedinstveno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

Ovaj veliki i historijski čin neka bude najbolja nagrada, kako pregnuću Vašem i Vaših čestitih drugova u Narodnom Veću i svih Vaših suradnika, koji smelim prevratom stresoste sa sebe tudinski jaram, tako i visoko razvijenoj svesti i podnesenim velikim žrtvama svih delova naroda, koje Veće predstavlja. Tako isto neka današnji veliki čin bude najlepši venac na slavnim grobovima mojih oficira i vojnika, palih za slobodu i najdivnija kita na grudima njihovih srećnijih ratnih drugova, koji sa mnom doživeše, da izvojuju pobedu nad silnim neprijateljem, uz veliku i plemenitu pomoć naših moćnih saveznika.

Slavu zadobivenih pobeda dele s mojim starim ratnicima dični vojnici jugoslovenskih jedinica u mojoj vojsci. Svi su oni k Vama pohitali, a Vi ste ih dočekali onako, kako se samo braća dočekuju. Hvala na takvom dočeku u ime moje vojske, hvala Vam na poletu, s kojim izkazujete poverenje Kraljevini Srbiji i njenom narodu, mome uzvišenom ocu, Njegovom Veličanstvu Kralju Petru I. i meni. Ja mogu uveriti Vas i Narodno Veće, čiji ste punomoćnici, mogu uveriti svu Vašu, svu moju braću, slovenačku, hrvatsku i srpsku, čiju volju i misli predstavljate, da ću se i ja, i moja vlada, sa svim onim, što predstavlja Srbiju i njen narod, uvek i svuda rukovoditi samo dubokom nepomućenom ljubavlju bratskoga srca prema svakom interesu, prema svim svetinjama milim duši onih, u čije ste ime došli k meni. U smislu želja i pogleda, koje ste mi izvoleli izložiti i koje ja i moja vlada potpuno prihvaćamo, vlada će odmah preduzeti, da se što prije ostvari sve ono, što ste

iskazali, kako u pogledu prelazne i privremene periode do sastanka i kraja rada velike ustavotvorne skupštine, tako i za izbor i sastav ove. Veran primeru i savetu, kojeg imam od svog uzvišenog roditelja, ja ću biti kralj samo slobodnim građanima države Srba, Hrvata i Slovenaca, ostati uvek veran velikim ustavnim, parlamentarnim i široko-demokratskim načelima, zasnovanim na općem pravu glasanja. Toga radi ja ću potražiti Vašu suradnju za obrazovanje vlade, koja će predstavljati celu ujedinjenu otadžbinu, pa će ta vlada biti u stalnoj vezi najprije s Vama, po tom s narodnim predstavništvom, s njim raditi i njemu odgovarati.

S njim i s celim narodom ova će vlada imati kao prvi zadatak postarati se, da se granice naše države podudaraju s etnografskim granicama celokupnog našeg naroda. Zajedno s Vama imam pravo nadati se i nadam se, da će naši veliki prijatelji i saveznici pravedno proceniti naše gledište, jer ono odgovara načelima, koja su sami proglasili i za čiju su pobedu prolili toliko skupe svoje krvi, te sam uveren, da se delo oslobođenja sveta ne će okrnjiti predavanjem pod tuđu vlast tolike naše čestite, napredne i prosvećene braće. Isto se tako nadam, da će ti pogledi dobiti izraza i u odlukama same vlade Kralievine Italije, jer ona imade da postanak svoga bića zahvali tim istim načelima, koja su onako sjajno tumačili perom i delom njeni veliki sinovi prošloga stoleća. Smemo slobodno reći, da će u poštovanju tih načela i predanja, u osjećajima našega prijateljstva i dobroga susedstva, talijanski narod naći više pravoga dobra i bezbednosti, nego u ostvarenju Londonskog ugovora, potpisanoga bez nas i od nas nikad ne priznatoga, a u prilikama, kad se nije predvidela propast Austro-Ugarske, te je od onda mnogi nekadašnji obzir postao bespredmetan.

U tome i svem ostalom radu ja se nadam, da će naš narod ostati do kraja složan i moćan, da će u nov život ući vedra i ponosita čela, dostojan postignute veličine i sreće, koja ga očekuje. Ja Vas, poštovana gospodo odaslanici, molim, da moju vladarsku reč i pozdrav odnesete svoj mojoj miloj braći širom naše slobodne i ujedinjenje Jugoslavije.

Živio ceo narod Srpsko-Hrvatsko-Slovenački!

Neka nam uvek bude srećno i slavno naše kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca!

173.

Saopćenje o obrazovanju kraljevine SHS.

Beograd, 3. decembra 1918.

Predsjedništvo Narodnog Vijeća SHS proglašuje iz Beograda:

Prema zaključku sadašnjega odbora Narodnoga Vijeća od 24. studenoga 1918., posebno je odaslanstvo Narodnoga Vijeća dne 1. prosinca 1918. u 8 sati uvečer u svečanoj adresi na prestolonasljednika Aleksandra proklamiralo ujedinjenje cjelokupnog naroda Slovenaca, Hrvata i Srba u jedinstvenu Jugoslovensku državu, pod vladavinom kralja Petra I., odnosno prestolonasljednika Aleksandra kao Regenta. U novoj državi ima se odmah organizovati narodno predstavništvo za sve grane javne uprave i sastaviti zajedničko narodno predstavništvo kao provizorna legislativa, koja ostaje na okupu sve do konstituante, do saziva koje i današnje zemaljske vlade ostaju, u koliko pojedini resorti ne prelaze u jedinstvenu kompetenciju. Prestolonasljednik je preuzeo u svom svečanom prestolnom govoru Regenstvo i obrazovat će jedinstvenu vladu.

Ovim aktom prestala je funkcija Narodnog Vijeća kao vrhovne suverene vlasti države SHS na teritoriju bivše Austro-Ugarske.

Sa konstituiranjem ministarstva prestat će i njegova administrativna funkcija, koja će sve dotle voditi predsjedništvo Narodnoga Vijeća u sporazumu sa srpskom vladom.

S danom 1. prosinca tvori čitavi naš narod slovensko-hrvatsko-srpski jedinstvenu državu pod Regencijom Njegova Kraljevskoga Visočanstva prestolonasljednika Aleksandra.

U Beogradu, 3. prosinca 1918.

Predsjedništvo Narodnoga Vijeća

Dr. **A. Pavelić.** **S. Pribićević.** General **Pešić.**

174.

Priprave za obrazovanje prvoga ministarstva.

Beograd, 6. decembra 1918.

Kancelarija Narodnoga Vijeća u Beogradu javlja:

Delegati Narodnoga Vijeća iz Zagreba izabrali su uži odbor, koji ostaje i dalje u Beogradu zbog sastava zajedničkoga ministarstva. U odbor su izabrani: Dr. Ante Korošec, Svetozar Pribićević, Dr. Ante Pavelić, Dr. Mate Drinković, Vitomir Korać, Šćepan Grđić, Hamid Svrzo, Dr. Smodlaka, Dr. Lukinić, Dr. Barac, Dr. Albert Kramer i Dr. Šimrak. Ostali su delegati odputovali danas u 6 sati poslije podne u Zemun, gdje će prenoćiti i sutra u 7 sati poći posebnim vlakom u Zagreb, koji stiže u 4 sata 36 časaka popodne. Odbor, koji je

ostao u Beogradu, stupit će u dogovore sa srpskom vladom i srpskim strankama glede konstituiranja zajedničkoga ministarstva.

175.

Reorganizacija jugoslovenske vojske.

Zagreb, 10. decembra 1918.

Prema sporazumu izmedu Narodnog Vijeća u Zagrebu i vlade i vrhovne komande Srbije, došla je u Zagreb Vojna Misija Srbije, koja će zajednički s Vojnim odsjekom Narodnoga Vijeća izvršiti reorganizaciju stare vojske na našem narodnom prostoru, oslobođenom od Austro-Ugarske (u državi SHS) na taj način, što će se stara vojska otpustiti kući, a na mjesto nje obrazovati nova mlada narodna vojska, uz pomoć jugoslovenskih legija, koje će doći iz Srbije, da budu kader novim pukovnijama. Nove pukovnije dobit će nove brojeve i svoja nova narodna imena, prema krajevima i mjestima u kojima će se obrazovati. Ove nove pukovnije sačinjavat će uz dosadanju vojsku Srbije jednu jedinstvenu vojsku naše jedinstvene nove države Hrvata, Srba i Slovenaca. Šef je ove misije pukovnik Milan Pribićević. Misija je već otpočela svoj rad i nalazi se zajedno sa odsjekom za Narodnu Odbranu u zgradi vojnog zapovjedništva.

U sastav ove misije ušla je i dosadanja delegacija Srpske vrhovne komande kod Narodnog Vijeća.

176.

Rezolucija Starčevićeve stranke prava.*

Zagreb, 12. decembra 1918.

I.

Starčevićeva stranka prava, u skladu s temeljnim načelima i radom svojih osnivača, kao i s adresom svojom od 7. ožujka 1914., u kojoj je naglasila da hrvatski narod u austro-ugarskoj monarhiji mora propasti ili potražiti nove putove svomu spasu izvan nje, najoduševljenije pozdravlja djelo oslobođenja i ujedinjenja naroda Hrvata, Srba i Slovenaca u jednu na demokratskim temeljima osnovanu državu Srba, Hrvata i Slovenaca.

---

* Skupštini predsjedao je dr. Ante Pavelić, a glavni govornici bijahu uza nj još Kerubin Šegvić, Dr. Anđelinović, Dr. Ritig, Dr. Laginja, Ivica Kovačević, Dr. Ivan Krnic, seljak Matijević (iz Reljkovaca) i obrtnik Ferštek.

Za ovo je oslobođenje stranka radila od prvoga početka rata, kad je svom organu, posred terora, dala Ententofilski pravac, zbog čega je taj organ bio oblasno obustavljen, kad je svojom pasivnošću slabila snagu Austro-Ugarske, kad je ustajala proti ratnim zajmovima, kad je otklonila sudjelovanje u poklonstvenoj deputaciji Franji Josipu i kod krunisanja Karla Habsburškoga, kad je odbila zahtjev vlastodržaca, da osudi uplitanje Entente u unutarnje poslove Austro-Ugarske, kad je tražila učestvovanje kod Brest-Litovskoga sklapanja mira, kad je pohrlila u Prag, da s braćom Česima dostojno odgovori Czerninu, kad je osudila Burianovu mirovnu notu, ali nada sve radeći oko koncentracije stranaka Hrvata, Srba i Slovenaca, te agitacijom za jugoslovensku misao porušila disciplinu na fronti i iza fronte pa doprinijela, da se Austro-Ugarska monarhija sruši i raspane prije, nego li je Italija frontu mogla prodrijeti.

II.

Starčevićeva stranka prava iskazuje duboku zahvalnost svim vanjskim faktorima, koji su doprinijeli svojim golemim žrtvama razorenju Austro-Ugarske i time našemu oslobođenju. Naročito zahvaljuje bratskoj kraljevini Srbiji, republikama Francuske i Sjedinjenih Država i Velikoj Britaniji. Osobitim priznanjem sjeća se zasluga čehoslovačkih i jugoslovenskih legija za nagli i za nas srećni rasap centralnih vlasti. S poštovanjem se stranka klanja velebnim načelima predsjednika Wilsona u čvrstoj nadi, da će se zamišljena zajednica naroda oživotvoriti te ukinućem militarizma zauvijek onemogućiti ratovi i tako osigurati svim narodima miran prosvjetni i gospodarski razvitak.

III.

Starčevićeva stranka prava bila je od iskona zadahnuta republikanskim duhom i revolucionarna protiv Habsburške vlasti. Ali pošto se kod nas sada pod republikanizmom kriju i anarhističke, boljševičke kao i separatističke struje, to ih stranka ne samo osuđuje, nego i pogibeljnima smatra po našu mladu slobodu, a kobnim za hrvatski i slovenski dio troimenoga naroda, koji bi uslijed njihova rastvornoga djelovanja mogao postati plijenom i žrtvom šovinističke i imperijalističke pohote svojih susjeda, od kojih je jedan već okupirao biser naših krajeva.

Stoga Starčevićeva stranka prava:

1. odobrava djelovanje svojih delegata u Narodnom Vijeću, a napose izrazuje priznanje svomu predsjedniku dr. Anti Paveliću:

2. dosljedno tome usvaja adresu Narodnoga Vijeća od 1. prosinca 1918. i pozdravlja odgovor Regenta kraljevića Aleksandra.

IV.

Starčevićeva stranka prava, koja je sa Jugoslovenskim odborom u inozemstvu stajala u neprekidnom dodiru, izrazuje posebice svoje priznanje i zahvalnost predsjedniku Jugoslovenskoga Odbora, dru Anti Trumbiću, i očekuje da će biti uvažen zahtjev naših delegata, da Dr. Trumbić zastupa cjelokupnu državu na mirovnim pregovorima, jer u tom vidimo jamstvo, da ćemo se oduprijeti imperijalističkim prohtjevima Italije, Nijemaca i Madžara.

V.

Starčevićeva stranka prava prosvjeduje protiv talijanske okupacije našega narodnog teritorija na Jadranskom moru i u zaleđu. Osobito prosvjeduje protiv zlonamjernih nasilja, kojima je izloženo naše pučanstvo od strane okupacionih talijanskih organa, kao što i protiv krvološtva Madžara u Međumurju, koja se natječu s nasiljima Nijemaca i Austro-Madžara u Srbiji, Belgiji i u Francuskoj.

VI.

Obzirom na to, da se na čitavom našem teritoriju, nastavanom od jedinstvenoga naroda Hrvata, Srba i Slovenaca, stvorila nova slobodna narodna država Srba, Hrvata i Slovenaca, to Starčevićeva stranka prava proteže od ovoga časa svoj rad na čitav teritorij nove države.

Uvažujući pak, da je naš narod malo ne isključivo poljodjelsko-seljački narod, a da je Starčevićeva stranka prava u svojoj ogromnoj većini stranka seljaka-poljodjelaca, to stranka traži, da čitava gospodarsko-socijalna organizacija države bude provedena u skladu s interesima seljaka-poljodjelaca. Naglašuje pri tom svoju bezuvjetnu spremnost, da sporazumno djeluje u jednom jugoslovenskom bloku sa srodnim slovenskim, srpskim i hrvatskim strankama.

VII.

Starčevićeva stranka prava zaključuje, da će izabrati odbor ad hoc, koji ima do svršetka mirovnoga kongresa izraditi potpuni program stranke, s kojim će ona ući u izbore za narodnu ustavotvornu skupštinu.

VIII.

Pošto je glavni organ stranke »H r v a t« bio radi svoga nepomirljivoga držanja protiv Austro-Ugarske u vrijeme rata oblasno obustavljen, to se, nadovezajući na tradicije stranke, glavni njezin organ nanovo ima zvati »H r v a t«.

IX.

Poziva se središnji odbor, da izabere posebni odbor, koji će voditi redakcione poslove strankinih organa.

X.

Poziva se središnji odbor, da sa skupštine pozdravi Regenta Aleksandra i da ga pozove, da čim prije poduzme sve nužne korake za oslobođenje hrvatskih krajeva.

XI.

Poziva se središnji odbor, da pozdravi sa skupštine Dr. Antu Trumbića i Jugoslovenski odbor, te da im izrazi zahvalnost naroda za požrtvovni trud i rad oko oživotvorenja naše narodne države.

XII.

Poziva se središnji odbor, da se pridruži delegaciji, koja će u ime čitavoga jedinstvenog naroda Srba, Hrvata i Slovenaca pozdraviti čehoslovački narod i prof. Masaryka, te time nadovezati uske veze, koje vežu naš narod sa čehoslovačkim.

177.

Sastav državnog ministarstva u Beogradu.

Zagreb, 16. decembra 1918.

Kancelarija Narodnoga Vijeća javlja: U Beogradu je postignut između svih stranaka konačni sporazum za obrazovanje vlade i ustanovljena ministarska listina, po kojoj će biti 16 resortnih ministra te ministar-predsjednik i njegov zamjenik kao ministri bez portefelja. Među ministrima će biti 4 Hrvata, 2 Slovenca, jedan Srbin iz bivše Austro-Ugarske i jedan musliman, jedan socijalni demokrat i jedan general kao vojni ministar, zatim 8 ministra kao predstavnici srbijanskih stranika. Prema sporazumu svih stranaka ima da sastavi vladu kao ministar-predsjednik Nikola Pašić. Potpredsjednik ministarskog Vijeća bit će dr. Ante Korošec.

Dalja ministarstva:

Vanjski poslovi: Dr. Ante Trumbić; nutarnji poslovi: Svetozar Pribićević; vojno ministarstvo: general Rašić; financije: Stojan Protić; pravosuđe: dr. Marko Trifković; prosvjeta: Ljuba Davidović; vjeroispovjesti: dr. Jozo Sunarić; zemlje, rudnici i šume: dr. Živko Petričić; trgovina i obrt: dr. Voja Veljković; socijalna politika: Vitomir Korać; željeznice: Ing. Vulović; građevine: Miloš Kapetanović; prehrana i narodno gospodarstvo: Miloje Jovanović; radnje za konstituantu i izjednačenje zakona: dr. Albert Kramer; pošta i brzojav: dr. Edo Lukinić; zdravstvo (rezervirano za jednog muslimana).

U ministarstvu za vjeroispovjesti bit će tri odsjeka za tri glavne vjeroispovjesti, a na čelu svakog odjela bit će pripadnik dotične vjeroispovjesti.

K ovom službenom saopćenju dodaje Središnja kancelarija Narodnoga Vijeća u Beogradu ovaj statistički pregled:

Razmjer stranaka iz južno-slovenskih krajeva bivše austro-ugarske monarhije, kako participiraju u novom kabinetu, jest ovaj:

Hrv.-srpska koalicija: 2 lisnice (dr. Edo Lukinić i Svetozar Pribićević); Starčevićeva stranka prava: 1 lisnica (dr. Z. Petričić); Socijal. demokrati 1 lisnica (Vitomir Korać); Hrv. Nar. zajednica u Bosni: 1 lisnica (dr. J. Sunarić); Muslimani: 1 lisnica (nepopunjeno); Slovenska pučka stranka: 1 lisnica (dr. A. Korošec); Južno-slovenska dem. stranka: 1 lisnica (dr. A. Kramer).

Srpske stranke iz Srbije zastupane su u novom ministarstvu sve osim socijalnih demokrata, koji se međutim zajedno uzimaju u račun sa socijalnim demokratima u južnoslovenskim krajevima bivše austro-ugarske monarhije.

Staroradikali imaju 3 lisnice (Pašić, Protić, Kapetanović); Mladoradikali (liberali) 2 lisnice (Davidović, Vulović); Nacionalisti (liberali) 1 lisnica (Voja Veljković); Naprednjaci 1 lisnica (Miloje Jovanović); Radikalni disidenti 1 lisnica (dr. Trifković).

U ovom pregledu nisu spomenuti dr. A. Trumbić, ministar za vanjske poslove i general Rašić, ministar vojni, kao ministri izvan stranaka.

178.

Imenovanje prvoga ministarstva kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Beograd, 20. (7.) decembra 1918.

U ime Njegovog Veličanstva Petra I., po milosti Božijoj i volji narodnoj Kralja Srba, Hrvata i Slovenaca, Mi Aleksandar, Namjesnik Prestola.

Uvažujući ostavku, koju sa Nam podneli: predsednik Našeg ministarskog saveta Nikola P. Pašić; Naš ministar unutrašnjih dela Marko Trifković; Naš ministar finansija Stojan Protić; Naš ministar prosvete i vera Ljubomir Davidović; Naš ministar građevina Milan Kapetanović; Naš ministar saobraćaja Velislav Vulović; Naš ministar pravde Marko Đuričić; Naš ministar narodne privrede Dr. Velizar Janković; Naš ministar trgovine Dr. Vojislav Marinković i Naš ministar vojni deneral Mihajlo Rašić.

Razrešavamo od dužnosti i upućujemo u Državni Savet: Našeg ministra finansija Stojana M. Protića i Našeg ministra pravde Marka Ðuričića.

Stavljamo na raspoloženje kraljevskoj vladi:

Predsednika našeg ministarskog saveta Nikolu P. Pašića; Našeg ministra unutrašnjih dela Marka Trifkovića; Našeg ministra prosvete i vera Ljubomira D. Davidovića; Našeg ministra građevina Milana Kapetanovića; Našeg ministra saobraćaja Velislava Vulovića; Našeg ministra narodne privrede Dr. Velizara Jankovića; Našeg ministra trgovine Dr. Vojislava Marinkovića i Našeg ministra vojnog đenerala Mihajla Rašića.

A postavljamo:

Za predsednika našeg ministarskog saveta ministra bez portfelja Stojana M. Protića, narodnog poslanika i državnog savetnika; za potpredsednika Našeg ministarskog saveta ministra bez portfelja Dr. Antona Korošca, predsednika Narodnog Vijeća i narodnog poslanika na štajerskom saboru; za Našeg ministra pravde Marka Trifkovića, narodnog poslanika i ministra na raspoloženju; za Našeg ministra inostranih dela Dr. Antu Trumbića, advokata i narodnog poslanika na dalmatinskom saboru; za Našeg ministra trgovine i industrije Stojana Ribarca, narodnog poslanika; za Našeg ministra prosvete Ljubomira M. Davidovića, ministra na raspoloženju; za Našeg ministra železnica Velislava Vulovića, narodnoga poslanika na raspoloženju; za Našeg ministra građevina Milana Kapetanovića, narodnog poslanika i ministra na raspoloženju; za Našeg ministra unutrašnjih dela Svetozara Pribićevića, potpredsednika Narodnoga Vijeća i narodnog poslanika na hrvatskom saboru; za Našeg ministra finansija Dr. Momčila Ninčića, narodnog poslanika i ministra na raspoloženju; za Našeg ministra pošte i telegrafa Dr. Eda Lukinića, člana Narodnoga Vijeća, potpredsednika hrvatskoga sabora; za Našeg ministra vojnog i mornarice đenerala Mihajla Rašića, ministra na raspoloženju; za Našeg ministra poljoprivrede Dr. Živka Petričića, advokata i narodnog poslanika u hrvatskom saboru; za Našeg ministra vera Dr. Tugomira Alaupovića, člana Narodnog Vijeća i poverenika bosanske vlade za prosvetu; za Našeg ministra bez portfelja Miroslava Rajčevića, bivšeg ministra u Crnoj Gori; za Našeg ministra ishrane i obnove zemlje Miloja Ž. Jovanovića, narodnog poslanika; za Našeg ministra za socijalnu politiku Vitomira Koraća, člana Narodnog Vijeća i bivšeg poslanika u hrvatskom saboru; za Našeg ministra za šumarstvo i rudarstvo Dr. Mehmeda Spaho, člana Narodnoga Vijeća i bivšeg poslanika u bosanskom sa-

boru; za Našeg ministra priprema za Ustavotvornu Skupštinu i izjednačenje zakona Dr. Alberta Kramera, člana Narodnog Vijeća i urednika »Slovenskog Naroda«; za Našeg ministra za narodno zdravlje Dr. Uroša Krulja, poverenika u Narodnom Vijeću u Sarajevu.

Predsednik Našeg ministarskog saveta neka izvrši ovaj ukaz.

7. decembra 1918. god., u Beogradu.

Predsednik ministarskog saveta
Stojan Protić. **Aleksandar.**

179.

Imenovanje g. Stojana Protića zamjenikom g. Dr. Trumbića.

Beograd, 20. (7.) dec. 1918.

U ime Njegovog Veličanstva Petra I., po milosti Božijoj i volji narodnoj Kralja Srba, Hrvata i Slovenaca, Mi Aleksandar, Naslednik Prestola.

Pošto se naš ministar inostranih dela, Dr. Ante Trumbić, nalazi na strani, to za zastupnika Našeg ministra inostranih dela postavljamo: Predsednika Našeg ministarskog saveta Stojana M. Protića.

Predsednik Našeg ministarskog saveta neka izvrši ovaj ukaz.

7. decembra 1918. god., Beograd.

Predsednik ministarskog saveta
Stojan M. Protić. **Aleksandar.**

180.

Poslanstva, državna zastava i grb kralj. SHS.

Beograd, 22. decembra 1918.

Sva poslaništva i konzulati zvat će se: Poslaništva i konzulati kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Dalje je zaključeno, da se kao državna zastava kraljevine SHS ustanovljuje trobojnica sa horizontalno položenim bojama, i to: gore modra, u sredini bijela, a dole crvena. Kao državni grb bit će bijeli dvoglavi orao, koji imade na prsima štit, podijeljen u dva manja polja. Na desnom je polju crveni krst s četiri C (= S) na bi-

jelom polju (grb Srbije). Lijeva polovica grba imade šahovsku ploču bijelo-crveno sa 20 četvorina (hrvatski grb). Donje manje polje predočuje grb stare Ilirije (Slovenije): na plavom polju bijeli polumjesec okrenut prema gore, a između njegovih krakova bijela zvijezda sa 5 pera. Ova zastava označuje državnost i imade se izvijesiti na sve državne i zemaljske zgrade te na ratne i trgovačke brodove. Pored ove zastave mogu se upotrebiti i druge narodne i običajne zastave. Osim toga je zaključeno na današnjem ministarskom vijeću, da se na čitavom teritoriju kraljevine SHS proglasi ravnopravnost latinice i ćirilice. Zaključeno je, da se građanska i ustavna prava kraljevine Srbije protegnu na čitav državni teritorij. Sve ove zaključke ministarskog vijeća imade odobriti državno vijeće.

181.

Raspust organizacije „Narodnoga Vijeća".

Zagreb, 28. decembra 1918.

Današnjim danom raspuštaju se svi mjesni odbori Narodnoga Vijeća u pokrajini, a tako isto i sve narodne straže.

Pozivaju se svi mjesni odbori, da tokom mjeseca siječnja 1919. provedu likvidaciju Narodne Straže, koje su svojedobno primile oružje od Narodnoga Vijeća u Zagrebu, odnosno ovdašnjih i pokrajinskih vojnih oblasti, imadu sve povratiti na mjesta, odakle su oružje primili.

Predaja ima uslijediti uz potvrdu, a ako ne bi bilo moguće radi udaljenosti predati oružje oblastima od kojih je preuzeto, ima se uz potvrdu predati najbližem vojnom zapovjedništvu ili oružničkoj postaji.

Današnjim danom prestaje dakle svako djelovanje mjesnih odbora Narodnog Vijeća i Narodnih Straža u dosadašnjem svojstvu, ali će sekcija Narodnoga Vijeća za organizaciju i agitaciju u svoje vrijeme iz bivših Narodnih Vijeća eventualno organizirati nova udruženja, koja će imati dužnost, da se brinu za socijalno, ekonomsko i kulturno razvijanje i unapređenje našega naroda.

Predsjedništvo Narodnoga Vijeća SHS izriče tom zgodom svim mjesnim odborima Narodnoga Vijeća kao i Narodnim Stražama svoje priznanje i zahvalnost za osobito uspješno i požrtvovno djelovanje u prvim danima prevrata.

U Zagrebu, dne 28. prosinca 1918.

Dr. Pavelić. **Svetozar Pribićević.**

Dr. B. G. Anđelinović.

182.

Srpska Narodna Skupština.*

Beograd, 29. (16.) decembra 1920.

Predseda podpredsednik Ljuba R. Jovanović. Sekretar Paja Jovanović.

Prisutni ministri: Stojan Protić, ministar predsednik; Marko Trifković, ministar pravde; Ljuba Davidović, ministar prosvete; Stojan Ribarac, ministar trgovine i industrije; Dr. Momčilo Ninčić, ministar finansija; Milan Kapetanović, ministar građevina; Svetozar Pribićević, ministar unutrašnjih dela; deneral Mihajlo Rašić, ministar vojni i mornarice; Miloje Ž. Jovanović, ministar ishrane i obnove zemlje; Velislav N. Vulović, ministar saobraćaja.

U 10 i po sati dolazi ministarstvo pod vodstvom Stojana Protića. Drugi podpredsednik skupštine, Ljuba Jovanović, otvara sednicu. Sekretar čita zapisnik jučerašnje sednice, interpelacije i upite na ministre. Budući da je u inozemstvu umrlo 17 poslanika, to se moraju njihova mesta popuniti. Danas je popunjeno u svemu 6 poslaničkih mesta. Sveštenik u ornatu zaklinje poslanike, od kojih dvojica nisu prisutni. Doslije ostalo 9 nepopunjenih mesta, koja se nisu mogla popuniti iz lista. Kao prva točka dnevnoga reda jest: Saopćenje vlade.

Ministar predsednik Stojan Protić ulazi na govornicu i svečanim glasom govori ovaj govor:

Gospodo poslanici! Dopustite mi prije svega dati izraza i vašoj i našoj radosti, što se posle četirigodišnjega potucanja po tudini, i ako većinom gostoprimnoj i prijateljskoj, vidimo opet ovako sakupljeni u našem divnom i ponosnom Beogradu, kao narodni poslanici, kao Srpska Narodna Skupština. Koliko je velikih promena, koliko neverojatnih slika i doživljaja, i jezovitih i sjajnih, koliko mučnih i teških, koliko opet trenutaka, prešlo za ovo vreme preko naših glava i preko glava celoga našega naroda sva tri imena i sve tri vere — svi znamo i svi smo svedoci.

Kad smo prije više od 4 godine morali napustiti naš ponositi prestolni grad Beograd, naš stari, vekovni narodni neprijatelj, crni i žuti orao apostolski, stajao je na domaku Beogradu, obestan, zveckajući sabljom. On je već žudno pogledavao i sladio se, kako će mu onda još pobedonosna i pojačana jednim delom svoje oslobođene braće od turskoga gospodstva kraljevina Srbija, pasti kao zrela kruška u krilo i kako mu već stoji otvoren veliki drum germanskoga pohoda na Istok:

* To je bila 98. redovita sjednica.

s jedne strane u pravcu Soluna, a s druge strane u pravcu Bagdada i perzijskog zaleva. Njegov dotle u međunarodnoj historiji neviđeni ultimatum kraljevini Srbiji, imao je da posluži kao uvertira za ovaj grandiozni pohod. Iza sada već bivše Austro-Ugarske stajala je spremna do zuba naoružana Nemačka, da joj u pomoć po potrebi priskoči. A iza njih su se još onda pomaljali, posle objelodanjeni austrijski i nemački saveznici, Bugarska i Turska, opet naši stari narodni protivnici. Svima je u svežoj pameti, kako su, da o Turcima i ne govorimo, bugarski i službeni i narodni krugovi otvoreno i toliko puta izjavili, da oni ne mogu dopustiti naše narodno i državno ujedinjenje, a sa koliko su se divljaštva i nečoveštva oni starali, da naš narod u granicama kraljevine Srbije i faktične utamane, poznato je nama svima i suviše, a Evropi samo tek nepotpuno. Stegnuta srca u ovom sudbonosnom času, kad je život naše mlade kraljevine i naše dinastije i celoga našega naroda visio o koncu, Srbija je, gospodo, sa svojom narodnom dinastijom na čelu, ipak odlučno primila obesno joj dobačenu rukavicu, pošto je sa svoje strane pokušala otkloniti evropsku oluju popustljivošću i pomirljivošću, koja je zadivila celi svet i samoga neprijatelja našega. Trenutak je bio veličanstven i očajan: s jedne strane bezdan, politička smrt jednoga pitomoga, darovitoga i viteškoga naroda od 12 milijuna duša, a s druge strane njegovo vekovima željeno i sprečavano narodno i državno ujedinjenje.

Što je bilo od toga trenutka pa dosada, to svi znate. Mi smo svi sve to preživeli sami. Tu smo živu historiju našega naroda sva tri imena i sve tri vere mi sami tvarali i pisali našom krvlju. Danas posle 4 i po godine od onoga trenutka, kakva grandiozna promena, kakav duboko promenjeni stav u položaju i držanju ondašnjih i dojučerašnjih boraca. I naš drugi vekovni neprijatelj, orao Habsburški leži položenih krila i grudi na zemlji. Velika nemačka carevina, koja je prije 4 i po godine mislila, da drži u svojim rukama žezlo svetskoga gospodstva, preboljeva jednu veliku užasnu krizu i pokušava, da svoj feudalno-kapitalistički organizam promeni sa savremenim evropskim i američkim organizmom u socijalnom i političkom pogledu.

Onaj očajni položaj naše mlade kraljevine i celoga našega naroda pretvara se u jedan veličanstveni prizor pun dobre nade i najvećih izgleda za budućnost celokupnoga našega naroda. Kineskim zidom razdvojeni i silom raštrkani delovi našega naroda, spajaju se svojom jasnom i nesumnjivo izraženom voljom u jednu nerazdvojnu narodnu i državnu celinu, u jednu kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, za to žudno želieno i toliko davno očekivano naše narodno i državno jedinstvo, koje beleži tok svoje prve tekovine i tvorevine. Tu sad, kad ovo vama govorim, gospodo poslanici, mi već imamo novu zajedničku i jedinstvenu državu, kraljevstvo Srba,

Hrvata i Slovenaca, kojemu istina još nisu međunarodnim ugovorom utvrđene teritorijalne granice, ali koje su granice obilježila velika načela, svečano proglašena od naših velikih saveznika. Naša hrabra i viteška vojska, koja je u svojim redovima brojila već vojnike i oficire iz krajeva iz svih delova našega naroda, dala je ovim granicama pouzdanu podlogu oslobođenjem tih teritorija od neprijatelja, a naša viteška vernost svojim velikim saveznicima i zajedničkoj svetoj stvari i u najtežim i najkritičnijim časovima ovoga velikog svetskog okršaja od početka do kraja, još je ojačala naše pravo i našu veru. Granice našeg novog kraljevstva poklapati će se sa granicama prostorija, u kojima naš narod žive u neprekinutom redu. 18. novembra[1] proklamovalo je Njegovo kraljevsko Visočanstvo Prestolonaslednik Aleksandar narodno i državno jedinstvo Srba, Hrvata i Slovenaca u odgovoru na adresu Narodnoga Veća iz Zagreba, koje je sa svoje strane donelo odluku o ujedinjenju Srba, Hrvata i Slovenaca sa Srbijom za sve delove našega naroda, koje je ono predstavljalo i koje je tu odluku na svečani način saopćilo i predalo predstavniku krune u adresi od istoga dana. Skoro jednovremeno su istu želju bile izrazile u naročitim odlukama svojim i bratska Crna Gora i naša dična Vojvodina — prva 13.[2] a druga 12. novembra.[3] Ovaj veliki historijski čin, gospodo narodni poslanici, svršen je bez vašega formalnoga učešća, postupak diktovan političkom situacijom i brzim razvojem događaja. Ali gospodo, kada smo mi savetovali krunu, da ovaj historički čin izvrši, spomenutoga dana, mi smo bili uvereni, da ste Vi bili s nama, mi smo znali za sva Vaša tajna i javnojasna raspoloženja, mi smo znali za sve Vaše odluke i manifestacije na Krfu, i za sve Vaše odluke i manifestacije u Nišu, kada smo neprijateljem nagnani primili obesno nam nametnutu nam krvavu borbu. Zato Vam, gospodo poslanici, mi s punim poverenjem i uverenjem podnosimo ova dva velika i važna historijska akta, koja ću imati čast sada odmah Vama pročitati, da ih primite na povoljno znanje sa ovim dodatkom: da je odmah iza toga obrazovana jedna kraljevska vlada, za celu kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, i da ćemo odmah po tom u sporazumu sa banom pristupiti obrazovanju privremenog Parlamenta, u koliko se Srbije tiče, za cijelu novu državu, Parlamenta, pred kojim će kraljevska vlada stajati kao odgovorni činilac i koji će vršiti sve funkcije Parlamenta do Ustavotvorne Skupštine, koja će doneti novi državni ustav za kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

Molit ću Vas, da se s nama zajedno setite u ovom svečanom trenutku naših palih velikih i malih, znanih i neznanih heroja, koji nisu bili lično sretni doživeti ovaj veliki historijski

[1] T. j. 1. dec. po novom.
[2] T. j. 26. nov. po novom.
[3] T. j. 25. nov. po novom.

čas, ja Vas molim, gospodo poslanici, da imate sada dobrotu saslušati ona dva velika važna historijska akta, koja sam maločas spomenuo.« Potom je pročitao ministar predsednik oba već gore objelodanjena akta.[1]

Ovaj snažni govor ministra predsednika bio je na više mesta prekidan sa burnim ovacijama poslanika i galerija. Osobito se aklamiralo jedinstvu našega naroda. Kad je ministar predsednik govorio o žrtvama, kojih su Srbija i čitav naš narod podneli u ratu, i kad je spomenuo poginule junake i invalide, nije mogao završiti svoga govora od plača. Posle ministra predsednika uzeo je reč predsednik skupštine, Ljuba Jovanović, i izgovorio je ovaj govor:

»Gospodo poslanici! Evo dana i evo časa, na koji je mislilo i za koji je radilo, za koji je stradalo i za koji je živelo naše pleme. Naš je narod današnjim delom doživilo najveći događaj svoje historije posle seobe. Mi smo, mi Slovenci, Hrvati i Srbi kroz vekove nosili svi više ili manje bratsku ideju svoga ujedinjenja. Sve, što smo u prošlosti imali, najbolje i najviše u plemenu našem, radilo je za ovaj veliki čin, koji je danas evo svršen. Slavimo ga, gospodo poslanici, i radujmo se, iako smo ga iskupili sa užasnom cenom. Ta cena jest istočena najbolja krv naše zemlje, to je satrvena najjača snaga naroda našega, to su uništene tekovine mnogih raznih pokoljenja. Mi svi dali smo sve, da bismo nešto dobili. Naši pesnici priželjkovali su pesmama ovo, što mi javni radnici osvećujemo kao sveto delo.

»Izvrši se ljuta bitka
I prebi se sablja britka
I zlatna se kruna smrvi,
I potone sve u krvi.
Mrtva leže cara oba.«

Tako se pjevalo o Kosovskoj bici. Onda smo sve uložili, da suzbijemo osvajalačku najezdu iz Azije, kao što smo sada sve uložili, da se odupremo germanskoj najezdi iz Srednje Evrope. Na Kosovu uspeli smo spasit čast svoga plemena, a sada čast i pravdu. Mi smo vojevali za pravdu, izvojevali je. Izvojevali smo ju sa narodima, čije društvo činit će nam većitu čast i slavu, i koji će naše potomstvo spominjati sa čašću, slavom i zahvalnošću. U toj borbi nije nam bilo uštedeno ni jedno iskušanje: ni bezdušna grubost neprijatelja, ni teške bolesti, ni neposlušnost suseda, ni izdaja. Iz saveza je izašla prije izvršene borbe i naša velika sestra Rusija, kojoj idu i danas naše najbolje želje.

Narodna Skupština prima oduševljeno i na najsvetliji list svojih anala zavodi svečano svršeni čin jedinstva našeg troimenoga naroda. Ona će voljno pristupiti i svemu, što nameće potreba organizacije ove velike naše države. Ona smatra, da

[1] Gl. gore str. 281—283.

su sve opasnosti prošle, a nastao je period našega izgrađivanja bolje zajedničke budućnosti.

Granice naše nove države neka se protežu po pravu svakoga naroda, da on žive slobodno pod svojim krovom i da u svojoj sredini ne dopusti nikakovu tuđu vlast. Mi smo pet vekova bili žrtve turskih invazija. Utrošili smo čitav vek napora i čitavo ljudstvo žrtava, da se spasimo druge invazije, teutonske. Neka ne bude više nikakovih invazija, ni pokušaja invazija na Balkanu. Neka ih ne bude ni malih, ni velikih, ni sa istoka ni sa severa, ni sa juga ni sa zapada. Neka nama pripadne sve što je naše, a našim susedima sve što je njihovo. Nova historija ne može se stvoriti, ako ostanu žive stare zablude i obnove se stare pogreške. Što se Balkana tiče, on neka ostane narodima, koji žive na njemu.

Mi, dakle, gospodo, registrujemo dobiti ostvarene pravde prema našem plemenu. Registrujemo u isti mah veliki dug svojoj vojsci, svima junacima našega plemena i naših saveznika i onima, koji su doživeli sreću, da vide ostvareno najveće plemensko delo, otkako je našega plemena, i onima, koji su položili glave ili zdravlje za delo. Nova otadžbina naša ima da dâ vidne znake priznanja i zahvalnosti. Deca poginulih ratnika i invalida moraju ostati narodne pupile, sve dok ne stignu na snagu, da produže službu otadžbini, koju su časno služili njihovi roditelji. Za pravdu napadnuti narod naš, njegovi srušeni domovi i njegova uništena dobra i njegovo pograbljeno i u neprijateljsku tuđinu odneseno blago, imaju biti zadovoljeni i naknadeni. Mislim, da pogađam misli i namere cele Narodne Skupštine, ako joj predložim, da primajući sa poverenjem izjavu nove vlade, donese i u zapisnike svoje unese ovu odluku:

Narodna Skupština kraljevine Srbije sretna je, što može ovim dati i sa svoje strane političku potvrdu svršenomu delu ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca. Ona veruje, da će granice državne biti povučene, a da se ne povredi našemu narodu pravo, da se sam opredeli, i opetuje, da vlada do kraja brani to pravo. Ona očekuje također, da će kako treba biti istaknuto, branjeno i priznato pravo našega naroda na naknadu šteta, koje su protupravno učinjene i na kaznu osoba, odgovornih za strašna nedela i zločine počinjene na njima u toku rata.

Gospodo poslanici! Ustanite, da se zahvalimo Bogu, za spas svoga naroda, da se poklonimo pred senama palih i zaslugama zasluženih, da odamo hvalu i priznanje svojim plemeniti saveznicima i da punih grudi uzviknemo: Da večno živi u časti i slavi među slobodnim narodima ujedinjeni narod Srba, Hrvata i Slovenaca!«

Ovaj govor predsednika skupštine bio je prekidan velikim odobravanjem, naročito na svim mestima, gdje se isti-

calo načelo narodnoga jedinstva i junaštvo srpske vojske za vreme rata.

U ime socijalno-demokratske stranke uzeo je nato reč narodni poslanik Dragiša Lapčević, koji je naglasio stajalište svoje grupe.

Kao druga točka dnevnoga reda bilo je glasanje od 250 milijuna ratnoga kredita. Za kredit je glasovalo od 97 poslanika njih 95. Dva su glasovali protiv: Dragiša Lapčević i Skorić.

Ovo je u glavnom tok ove historijske sednice srpske Skupštine, koja je završila delo našega narodnoga ujedinjenja na najsvečaniji i najveličajniji način. Tko nije bio prisutan, ne može zamisliti jednodušno oduševljenje i duboku zahvalnost, kojom su u ratu prokušani i osedeli narodni poslanici manifestovali i za narodno jedinstvo sviju Srba, Hrvata i Slovenaca, i tronuto se sećali teških patnja, koje je podnio srpski seljak, zajedno sa legijama jugoslovenskih boraca, za pravdu i slobodu, svoju i čitavoga prosvetljenoga čovečanstva.

183.

Manifest Regenta Aleksandra narodu.

Beograd, 6. januara 1919. (24. dec. 1918.)

Mome narodu Srbima, Hrvatima i Slovencima.

Dočekasmo srećni davno žudeni dan našeg oslobođenja i našeg slobodnog ujedinjenja u nezavisnu Narodnu Državu, u kojoj će naše pleme živeti punim životom i bez prepreke uživati darove, kojima je blaga Božija ruka obilato obdarila lepu našu domovinu.

Ispunjen je zavet, koji su sva pokolenja naša, kroz vekove i neprekidno, krvlju svojom potvrđivala i osveštavala.

Jednodušnom odlukom naroda, izraženom jednodušnim glasom najboljih predstavnika njegovih, ujedinjeni su svi dosada raskomadani delovi naše otadžbine u jedinstveno kraljevstvo, kojim je narodnom voljom pozvan da vlada kralj svih Srba, Hrvata i Slovenaca, Moj uzvišeni Otac, Njegovo Veličanstvo Kralj Petar I.

Vršeći kraljevsku vlast u Njegovo ime, Ja sam u sporazumu s vođama i punomoćnicima svih narodnih stranaka, srpskih i hrvatskih i slovenačkih, obrazovao prvu Našu državnu vladu. Kao vidljivi znak našega bratstva i potpune bratske solidarnosti, u toj vladi sede i složno rade narodni prvaci sve tri vere i sva tri imena, predstavnici svih stranaka i svih pokrajina kraljevstva Nam.

Moja će vlada raditi u potpunoj suglasnosti sa Narodnim Predstavništvom i biti njemu odgovorna. Za to će biti njena

dužnost, da što pre sazove u Beograd Narodno Predstavništvo, sastavljeno od izaslanika Srpske Skupštine i Stare Srbije i Maćedonije, od srazmernoga broja članova Narodnih Veća, i od predstavnika Vojvodstva i Crne Gore. Narodno Predstavništvo će pretstavljati privremeni, ali pun izraz jednog zakonodavnoga činioca u Našem kraljevstvu.

Kao kralj slobodnoga i demokratskoga naroda, Ja ću u svemu nepokolebljivo držati načele ustavno-parlamentarne vladavine, koja će biti kamen temeljac naše slobodnom voljom naroda stvorene države.

U ovome duhu i prema ovim načelima, Moja će vlada upravljati zemljom i rešavati pitanja spoljne i unutrašnje politike. Vlada će predložiti Narodnom Predstavništvu izborni red, kojim će se obezbediti na osnovu opšteg prava glasa slobodni izbori za Ustavotvornu Skupštinu, kojoj će podneti na rešenje predlog demokratskog državnog ustava, u duhu državnog jedinstva, sa prostranim upravnim samoupravama i sa obezbeđenjem najširih političkih sloboda i prava građanskih.

Moja će vlada imati dužnost, da odmah primeni na celo kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca sva prava i slobode, koje do sada po ustavu kraljevine Srbije uživahu građani Srbije. Time će biti priznata i utvrđena potpuna jednakost svih građana kraljevstva pred zakonom, ukinute sve staleške povlastice i zajamčena sloboda i ravnopravnost veroispovesti.

Ja želim da se odmah pristupi pravednom rešenju agrarnoga pitanja, i da se ukinu kmetstva i veliki zemljišni posedi. U oba slučaja zemlja će se podeliti među siromašne zemljoradnike, s pravičnom naknadom dosadašnjim njenim vlasnicima. Neka svaki Srbin, Hrvat i Slovenac bude na svojoj zemlji gospodar. U slobodnoj državi Našoj može da bude i bit će samo slobodnih vlasnika zemlje. Zato sam pozvao moju vladu, da odmah obrazuje komisiju, koja će spremiti rešenje agrarnog pitanja, a seljake-kmetove pozivam, da s poverenjem u moju kraljevsku reč, mirno sačekaju, da im naša država zakonskim putem preda zemlju, koja će u napred biti samo Božija i njihova, kao što je to već odavno u Srbiji.

Četvorogodišnji rat ostavio nam je duboke poremećaje u svim odnosima. Radi bržeg i povoljnijeg prečišćavanja tih odnosa i povraćaja zemlje u normalne prilike, Moja će vlada posvetiti glavnu svoju brigu ishrani naroda, naročito siromašnih redova njegovih, pomaganju i održavanju ratnih nevoljnika, obnovi prehrane i opustošene zemlje i uspostavljanju redovnoga saobraćaja na suvu i na moru, što je prvi uslov pravilnom razvitku narodnoga života.

Najpreći i najviši je zadatak Moje vlade u ovome sudbonosnome času, starati se da se pri sklapanju svetskoga mira utvrde granice naše države tako, da se one verno podudaraju

sa etnografskim granicama celokupnog našeg naroda, te da ni jedan deo zemlje kraljevstva Nam ne ode pod tudu vlast. Za uspeh u tome neophodno je, da Naša mlada država prikupi i sjedini svu svoju moralnu i materijalnu snagu, neohodno je, da njen unutrašnji život ostane snažan i jak. Zato pozivam sve dobre građane i verne sinove kraljevstva Nam, da rečju, delom i primerom pomognu Moju vladu u njenome nastojanju na održanju dosadašnjega mira i reda u zemlji. To je ne samo potreba sadašnjosti, nego i zaloga budućnosti Našega kraljevstva.

Naši plemeniti saveznici i ceo svet su s pravednim divljenjem gledali i sa zasluženim priznanjem cenili junačke napore i samopregorenje Moje vojske i izdržljivost Mojega naroda. Potrudimo se da svima, zaboravom naših međusobnih suprotnosti i napuštanjem svih razmirica naših, pokažemo primer jednoga trezvenog i prisebnog naroda, dostojnoga da u miru živi i radi sa velikim prosvećenim narodima, s kojima je imao čast i ponos da bude hrabar ratni drug i lojalan saveznik.

Ohrabren prizorima uzvišenog rodoljublja i požrtvovanja, što ih u toku rata pokazaše naši vojnici, naši mučenici i javni radnici naši, i s poklonom grobovima junaka naših, Ja i Moja vlada ćemo se neprestano i živo starati o porodicama ratnika, koji su pokriveni večnom slavom pali u krvavoj borbi za ostvarene velike istorijske misli i zadatka narodnog.

U ime Mojega Uzvišenog Roditelja i u Moje ime šaljem kraljevski pozdrav celome narodu Mojem, svima Srbima, Hrvatima i Slovencima.

Srećna Vam svima bila Nova Godina, u kojoj će se u ime Božije razviti i vekovima lepršati naša trobojka, slavom okićeno znamenje kraljevstva našeg, od celog sveta priznato i poštovano, sjajno obeležje neosporne suverenosti naše države: po svim našim zemljama, po svim gorama našim, na svima rekama i ostrvima našim, i skraja na kraj našega sinjega mora.

Ispunimo se svi krepkom verom u zdrav, snažan i bujan život kraljevstva našeg.

Bog i duh naših slavnih predaka i naših velikih mrtvih neka stalno lebde nad svima nama i neka nas hrabre i podržavaju u istrajnom napornom i složnom radu našem za blagostanje i sreću Mojega naroda.

Dano u Našem kraljevskom dvoru, u Našoj prestolnici Beogradu, 24. decembra 1918. godine.

Aleksandar.

Predsednik ministarskog saveta Stojan Protić; potpredsednik ministarskog saveta Dr. A. Korošec; ministar pravde Marko Trifković; zastupnik ministra inostranih dela Stojan Protić; ministar trgovine i industrije St. D. Ribarac; ministar prosvete Ljubomir N. Davidović;

ministar saobraćaja Velislav N. Vulović; ministar građevina M. Kapetanović; ministar unutrašnjih dela S. Pribićević; ministar finansija Dr. M. Ninčić; ministar pošta i telegrafa Dr. Edo Lukinić; ministar vojni i mornarice Mih. Rašić; ministar poljoprivrede Dr. Ž. Petričić; ministar vera Dr. Tugomir Alaupović; ministar bez portfelja Mil. Rajčević; ministar ishrane i obnove zemlje M. Ž. Jovanović; ministar za socijalnu politiku Vitomir Korać; ministar za šumarstvo i rudarstvo Dr. M. Spaho; ministar pripreme za Ustavotvornu Skupštinu i izjednačenje zakona Dr. A. Kramer; ministar za narodno zdravlje Dr. Uroš Krulj.

184.

Regent Aleksandar srpskoj vojsci.

Beograd, 7. januara 1919. (25. dec. 1918.)

Junaci!

Pozdravljajući vas prošle godine o svetlom prazniku Hristovog rođenja, rekao sam vam:

»Svi zajedno imajte čvrstu nadu, da ćemo Božijom pomoću u nastupajućoj godini postići naš uzvišeni cilj i obezbediti sebi sve blagodati mira i budućeg razvitka.«

Vi me, junaci, poslušaste verno, složno i nepokolebljivo. Preživljavali smo istina od onda teške dane i mesece; ali srećom vaša nada i vernost ni tada ne popustiše. Ta istrajnost, požrtvovanje i junaštvo, uz pomoć Božiju i savezničku slomiše i razvejaše ispred sebe neprijatelja. Našu lepu Srbiju i kršnu Crnu Goru očististe od teškog robovanja mrskom tuđinu i doneste svima zlatnu slobodu. Pa kad povratiste ono što je nekad bilo stečeno na Mišaru i Nišu, na Grahovu i Vučjem Dolu, vi pođoste i dalje u naručaj ostaloj braći, te ove godine skoro svaki hrišćanski, jugoslovenski dom slobodno i veselo proslavlja sveti praznik Spasiteljeva rođenja i blagosilja vas — svoje oslobođenje.

Za vreme ovog svetskog rata podneli ste vi, junaci, nebrojene muke i žrtve. Ali sve su one sada ponos vaš, jer ste tim učinili mnogo više, nego li i sami slavni vitezovi staroga Nemanje i Dušana. Nastavljajući krvavu borbu za slobodu, početu Karađorđevim pregnućem, vi omogućiste te je naš troimeni narod sakupljen sada svojom voljom prvi put u jednom državnom domu, u prostranom kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Junaci!

Zadužili ste ove potonje naraštaje večnim duhom zahvalnosti, i Ja vam danas u ime otadžbine od sveg srca radosno

na tome zahvaljujem i čestitam vam veliki praznik dana, kad je s neba objavljen ljudima Mir, koji ste i vi, dični sokolovi Moji, tako časno i čestito zaslužili.

Hristos se rodi!

Aleksandar.

185.

Zakon o upotrebi novoga kalendara.

Beograd, 23. (10.) januara 1919.

U ime Njegovog Veličanstva po miloti Božijoj i po volji narodnoj, kralja Srba, Hrvata i Slovenaca, Petra I., a na osnovu ovlašćenja (čl. 53. Ustava) Njegovog Kraljevskog Visočanstva Aleksandra, Nasljednika Prestolja, ministarski savet kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca rešio je i rešava:

ZAKON

o izjednačenju starog i novog kalendara, koji glasi:

I.

Čl. 1. Dana 14. januara 1919. god. po starom kalendaru prestaje da važi stari kalendar, a dana 15. istog meseca, takođe po starom kalendaru, počinje da važi novi kalendar. Ovaj poslednji dan će se obeležiti datumom 28. januara 1919. i za njim će sledovati datiranje dana i meseca po novom kalendaru.

Čl. 2. Prvog februara 1919. god. država, okruzi i uopšte sva javna nadleštva izdavat će svojim činovnicima i službenicima na kog reda plate, penzije dodatke itd. samo za 17 dana, a dnevnice (novčane hrane) svega za 15 dana; 1. marta izdat će se svima redovna mesečna sledovanja, produžujući tako i idućih meseci.

Čl. 3. Anticipatna mesečna isplaćivanja na koje vrste moći će se naplaćivati 1. januara 1919. (po starom kalendaru) samo za 18/30 delova njihovih iznosa. Od 1. februara 1919. po novom sledovat će redovno isticanje mesečnih rokova isplaćivanja po novom kalendaru.

Čl. 4. Postcipatna mesečna isplaćivanja na koje vrste podmirivat će se u času menjanja kalendara tako, da mesečne rate, koje ističu 31. januara po starom kalendaru, imat će da se podmire 18. januara po starom kalendaru u sumi od 18/30 delova odnosnih iznosa, a od 1. februara 1919. po novom kalendaru sledovat će redovno isticanje mesečnih rokova po novom kalendaru.

Čl. 5. Ako se mesečna davanja ne sastoje u novcu ili novčanim vrednostima, nego u davanjima in natura, također će se za vreme pomenuto u čl. 3. i 4. podmirivati u razmerama

određenim u tim članovima, a ako nisu deljiva in natura, podmirivat će se u novcu po pijačnoj vrednosti u sumi od 18/30 delova odnosne vrednosti.

Čl. 6. Svi ostali rokovi prelaze automatski na datume novoga kalendara, koji astronomski odgovaraju odnosnim datumima staroga kalendara i to bilo da ističu ili da teku u vremenu od 1. februara po novom, a od 1. februara novi rokovi će se određivati i računati isključivo po novom kalendaru.

Čl. 7. Poverioci ne mogu otkazati primanje isplata ili davanja, izvršenih na način određen u čl. 2., 3., 4., 5. i 6.

Čl. 8. Ovaj zakon stupa u važnost na dan 15. januara po starome kalendaru.

II.

Ovaj zakon podnet će se na prvome sastanku Narodnog Predstavništva naknadno na nadležno zakonodavno rešenje.

10. januara 1919. god. u Beogradu.

Ministar prosvete Ljub. M. Davidović.

Video i stavio državni pečat Čuvar državnog pečata ministar pravde M. Trifković; predsednik ministarskog saveta S. M. Protić; potpredsednik ministarskog saveta Dr. A. Korošec; ministar pravde M. Trifković; zastupnik ministra inostranih dela, predsednik ministarskog saveta S. M. Protić; ministar trgovine i industrije S. Ribarac; ministar prosvete Lj. M. Davidović; ministar železnica V. Vulović; ministar građevina M. Kapetanović; ministar unutrašnih dela Sv. Pribićević; zastupnik ministra finansija ministar građevina M. Kapetanović; ministar pošte i telegrafa Dr. E. Lukinić; ministar vojni i mornarice đeneral Mih. Rašić; ministar poljoprivrede Dr. Ž. Petričić; ministar vera Dr. T. Alaupović; ministar bez portfelja M. Rajčević; ministar ishrane i obnove zemlje M. Ž. Jovanović; ministar za socijalnu politiku V. Korać; ministar za šumarstvo i rudarstvo Dr. M. Spaho; ministar pripreme za Ustavotvornu Skupštinu i izjednačenje zakona Dr. Kramer; ministar za narodno zdravlje Dr. A. Krulj.

186.

BESEDA

kojom je u ime Njegovog Veličanstva Petra I., kralja Srba, Hrvata i Slovenaca, Njegovo Kraljevsko Visočanstvo Naslednik Prestolja Aleksandar danas otvorio sednice privremenog narodnog Predstavništva.

Beograd, 16. marta 1919.

Gospodo narodni predstavnici!

U ime Njegova Veličanstva, našega kralja Petra I., pozdravljam vas i preko vas cео nam narod, koji vi danas pred-

stavljate. Pozdravljam svu braću slavnog imena, srpskoga, hrvatskoga, slovenačkoga.

Ja delim sa svima vama neograničenu radost, što nas Višnji Promisao udostoji doživeti dan, kad se prvi put u svom dugom istorijskom životu uzvisismo svojom svešću do sreće: da smo na jednom državnom saboru i da u samo jednom Narodnom Predstavništvu, kao nezavisni gospodari svoje sudbine, započnemo plemenitu suradnju Krune i Naroda, na dobro naše lepe ujedinjenje otadžbine i svih njenih sinova i kćeri.

Vekovima razjedinjeni, ali ne odrođeni, rastrgnuti grubom silom ili lukavstvom svetskih imperija Rima i Vizantije, Beča i Stambola, ali nikad neslomljeni duhom, čuvali smo verno sveta nasleđa naših pradedova. Na toj podlozi zajedničkoga porekla vekove smo provodili u teškim istorijskim prilikama, pod raznovrsnim utecajima i razvijali, kako smo kad i gde mogli, svoje zajedničke ili svoje zasebne osebine, uvek dobro pamteći i znajući, da smo braća, da smo jedno. A kad je nastao srećni dan, da neprijatelje pobedi Moja junačka vojska, svojim sastavom već onda oličenje jedinstva narodnog, sa sjajnim armijama naših saveznika, i da na krvavom svetskom ratištu sine i nama punim sjajem istorijska pravda — onda se, kao div, podiže, od Alpa do Balkana, narod sa tri imena, ali jedne misli, jedne volje.

Sa zadovoljstvom i zahvalnošću spominjem tumače te volje i izvršioca toga čina: Odaslanstvo Narodnoga Veća i odluku Vojvođanske Narodne Skupštine za naš narod predašne Austro-Ugarske Monarhije, Narodnu Skupštinu Kraljevine Srbije i Veliku Narodnu Skupštinu kraljevine Crne Gore. Njihove odluke i Moj vladalački odziv prihvatili su s neizmernom radošću: Sarajevo i Beograd, Zagreb i Novi Sad, Ljubljana i Cetinje, Split i Skoplje.

A još više nego iskazana radost, našu su slogu posvedočili mir i dostojanstvo stanovništva za sve vreme otkad se nad njim zacari sloboda do današnjega dana. Tako je to i trebalo da bude, i ako je narod naš imao i ima još da izdrži teška iskušenja, što mu na mnogo mesta tek od neprijatelja oslobođenu narodnu teritoriju drugi tuđin drži. Da je drukčije bilo, pokazali bismo se manje dostojni onih dragocenih žrtava prinesenih na oltar oslobođenja i ujedinjenja.

Pomisao na te svete žrtve neka i nas i naše potomke prati u svakom radu, opominjajući nas, da nikad ne skrećemo s pravoga puta. Vekovi će proći, ali se ne ćemo moći odužiti onim armijama naših junaka i mučenika, koji padoše za odbranu otadžbine i ostvarenje njene velike misli.

Velike su to i skupe su to žrtve.

Neka je hvala i slava svima znanim i neznanim, koji zasuše svojim svetlim grobovima brda i doline naše, morske dubine i svetska razbojišta.

Oni će učiti i naše najdalje potomke, kako se služi otadžbini i kako se teče veliki život u ljudskoj uspomeni.

Uporedo s njihovim spomenom urezano je u Mom srcu sećanje vojskovođama, oficirima i vojnicima sve savezničke suvozemne i pomorske snage na našem Istoku, koji s tolikim pregorevanjem podneše svę napore, dok zajedno s nama ne povratiše ugroženu slobodu i nama i njima. Neka je slava i nepreglednim armijama njihovih ratnih drugova, velikim zatočnicama ljudske pravde i slobode, koje čovečanstvu odbraniše ugrožena prava nezavisnog života. Neka je hvala svima savezničkim vladama i narodima, koji viteški stupiše s nama u tu ispolinsku borbu i u njoj pobediše.

Ja se osnovano nadam, da će ono isto staranje, koje su saveznici stalno ukazivali Mojoj hrabroj vojsci, oni posvedočiti pri svojim odlukama i na Kongresu Mira, i Narodu i zemlji, koji su tu vojsku odnegovali ovakvom kakva se pokazala. Ona ista nepokolebljiva vernost, koja nas je odlikovala u dugim iskušenjima te nije dopuštala da nas savlada gorka sumnja i ledeni očaj, može svima biti jamstvo, da će u svojim pravednim zahtevima zadovoljeno i kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, biti na evropskom Istoku uvek i jedino predan čuvar interesa i načela pravde i slobode, koji su toliko sveti velikim dušama saveznih naroda.

I ako smo, i posle ujedinjenja, mali prema veličini naših velikih saveznika, mi verujemo, da se ne će prema tome odmerivati i veličina našega prava. U tom uverenju mi se i razlogom nadamo, da nam se ne će nametati ono, što je po nekoj pometnji ili pod pritiskom prošlosti odlučivano o nama a bez nas.

Mi ne tražimo ni od koga nikakvih žrtava; mi tražimo jedino ono, što će doneti dobra, ne samo nama, nego i predstavnicima saveza oko nas, što će i nama i svakom drugom uštediti mnoge nevolje, a budućim pokoljenjima i mnoga iskušenja. Mi se nadamo, da će se naši plemeniti saveznici prema nama rukovoditi samo načelima, koja su za kongreske odluke sami javno i unapred propisali i proglasili. Mi ne tražimo ništa što nije pravo, jer ne tražimo ništa što bi bilo u istini tuđe. Mi hoćemo da se našoj braći i drugom stanovništvu, koje živi s njima zajedno u našoj narodnoj kući, dopusti da sami slobodno odluče o svojoj sudbini.

Gospodo narodni predstavnici!

Ja se nadam da će i Narodno Predstavništvo doprineti, da se pitanja naše budućnosti na velikom Kongresu rasprave na korist naše pravedne stvari.

Mnogi i teški zadaci stoje pred Vama. Budućnost očekuje od Vas, da oprezno, ali i bez usporavanja, pripremite i izrađujete najpotrebnije nam delove nove naše državne

zgrade; sadašnjost s neprijateljem gleda u vas, i da zalečite teške rane, koje joj je neprijatelj zadao i da počnete što skorije i nezadržano raskivanje drevnih okova, koje tuđinski sistem još u nas održava. Ja se nadam, da ćete u parlamentarnoj saglasnosti s Mojom vladom složno i odlučno savladati goleme teškoće, koje su nam se isprečile na samom ulasku u naš državni i narodni život.

Nadam se, da će i u tom pogledu vaš rad imati velikog značaja, a naročito ako bude i obilat poslovima, koji su dosad čekali na ovako Narodno Predstavništvo.

Ja posebice ističem hitnost potrebe, da se zemljoradnik posle hiljadu godina teškoga životanja oslobodi veza, koje ga još čine zavisnim od vlasnika zemlje, koju on radi, i da on postane gospodar grude, koju natapa svojim znojem. Bratstvo koje nas sve zajedno spaja, društvena pravda kojom treba da se rukovodimo i veliki državni interes o kome smo se dužni starati, zahtevaju, da se ta odluka ne odlaže. Onako isto kao što je slobodni i privredni samostalni seljak u kraljevini Srbiji ovako primerno razvio svoju društvenu, vojničku i moralnu snagu, tako i njegov brat širom celoga kraljevstva neka postane u svojoj sreći nepokolebljivi temelj, na kojem će naša država bezbedno dočekivati i savladivati svaku buru vremena i događaja, koji bi je snašli u budućnosti.

A u istom smislu potrebno je, da se i dosadašnji plodovi unutrašnjeg državnog razvoja, koji su Srbiji stekli zasluženi glas u celom našem narodu, što pre presade i na svu ostalu državnu oblast Privremenim Ustavom, po kom ćemo vladati i upravljati, dok velika Narodna Skupština, kao ustavotvorno telo, ne izradi temeljni zakon našega kraljevstva. A staranje za naše invalide i ratnike ne će oslabiti ni jednog trenutka, ni kod Moje vlade ni kod Vas, u tom sam uveren.

Moja će Vam vlada, gospodo poslanici, podneti na ocenu i odobrenje i druge predloge, koje sadanji trenuci traže da se iznesu, prouče i uzakone, da bi se zemlja što pre podigla, obnovila i za privredu i kulturni život osposobila.

Neka vam taj i ceo vaš ostali rad prati Božiji blagoslov: Vama na diku, otadžbini i narodu na dobro!

Proglašujem da su otvorene sednice Narodnog Predstavništva kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca.

Živeli svi Moji verni i mili Srbi, Hrvati i Slovenci!

U Beogradu, 16. marta 1919. godine.

Aleksandar.

(Slijede potpisi ministara.)

PRILOZI.

I.

Nekoliko reči o Krfskoj deklaraciji.*

Krfska je deklaracija jedan dokumenat, izrađen od zvaničnih predstavnika kraljevine Srbije i članova Jugoslovenskog odbora u Londonu, a odobren od Nj. V. Prestolonaslednika Aleksandra. Tako su se u ovom delu složili punomoćni predstavnici kraljevine Srbije i predstavnici srpsko-hrvatsko-slovenačkog naroda ispod Austro-Ugarske.

Čim se objavila naša deklaracija, Crnogorski odbor za ujedinjenje, kome je predsednik g. Andrija Radović, bivši predsednik ministarstva, i koji predstavlja slobodno mišljenje crnogorskog naroda, pristupio je jednom javnom izjavom Krfskoj deklaraciji.

Odnošaj srpske vlade i Jugoslovenskog odbora. Srpska Vlada primila je u novembru 1914., od Srpske Skupštine mandat, da vodi ratnu politiku kraljevine Srbije tako, da osigura oslobođenje srpsko-hrvatsko-slovenačkog naroda ispod Austro-Ugarske i njegovo ujedinjenje u jednu zajedničku državu. To načelo istaknuto je na novo u skupštinskoj rezoluciji meseca jula 1915. Ostajaše jedna posebna zadaća na Jugoslovenskom odboru, u kome bijahu okupljeni predstavnici Jugoslovena iz Austro-Ugarske. Trebalo je, da se njegovom samostalnom akcijom uveri javno mišljenje savezničkih zemalja, da onaj deo našeg naroda, koji je pod Austro-Ugarskom, sam traži da se oslobodi i ujedini u jednu jedinstvenu državu. Ove tri godine neprekidne propagande sigurno su urodile željenim plodom. Rezultat akcije potvrdilo je i više političkih manifestacija od strane opunomoćenih predstavnika našega naroda, koji žive u Austro-Ugarskoj. Jugoslovenske kolonije po Americi i britanskim zemljama, organizovane od našeg odbora, primile su odlučno jugoslovenski program. One sačiniavaju najdragoceniji oslonac moralni i financijski za našu

* Ovaj je članak napisao i objelodanio g. Dr. Ante Trumbić još u oktob. 1917. Up. „Bulletin Jougoslave“ od 1. nov. 1917. br. 26.

propagandu. Broj jugoslovenskih dobrovoljaca od početka rata do danas, računajući i one u Rusiji, dao je za Savezničku stvar barem 80.000 vojnika. Tome se pridružuju danas oni koji dolaze iz Amerike. Sve ove činjenice pokazuju jasno, koliko naš narod iz Austro-Ugarske želi da se ujedini i kako, svim sredstvima, a osobito stvarnom vojnom pomoću, saraduje na svom ujedinjenju.

Zadaća Krfske konferencije. Ulazak Sjedinjenih Država Američkih u rat i pad carizma prouzrokovan ruskom revolucijom, stvorili su novu međunarodnu atmosferu. Nije se više moglo ostati samo pri isticanju principa jugoslovenskog ujedinjenja, kako ga je formulisala srpska Skupština. Trebalo je zvanično formulisati, bar u glavnim linijama, jedan jugoslovenski program, koji odgovara novim potrebama. Trebalo je, u saradnji sa srpskom vladom, izraditi program, koji će utvrditi osnovna načela o teritorijalnom ujedinjenju i unutrašnjoj organizaciji zajedničke države.

To je bila zadaća Krfske Konferencije. Ona ju je izvršila izradivši deklaraciju, dostavljenu najpre verbalnom notom vladama Savezničkih sila, a zatim objavljenu u službenom listu kraljevine Srbije, u »Bulletinu« Jugoslovenskog odbora i u štampi Savezničkih zemalja.

Tim je činom jugoslovenski problem postavljen na jedan punovažan način. On će se definitivno rešiti na Kongresu Mira, koji će krunisati sigurnom pobedom savezničku vojsku, pobedom koju mi očekujemo s nepokolebljivom verom.

Osnovni principi Deklaracije. Deklaracija se osniva na modernim demokratskim principima, koliko u pogledu međunarodnom, toliko u pogledu unutrašnjeg uređenja. U međunarodnom pogledu traži se: 1. oslobođenje sedam milijuna Slovena iz Austro-Ugarske, koji su se već podigli na znatan stupanj prosvete i koji imaju svest o svom nacionalnom jedinstvu; 2. ujedinjenje jedne nacije od 12 milijuna duša, podeljene na jedanaest pokrajinskih uprava i podvrgnute pod trinaest raznih zakonodavnih jedinica; 3. u korist toga naroda, ukidanje onog brutalnog načela po kome »sila vlada nad pravom«, i ujedinjenje tog naroda na osnovu načela slobode, kulture i saglasnosti sa pravom narodâ, da raspolažu sami sobom i da biraju oblik svoje vlade; 4. stvaranje — na jednoj vanredno važnoj i osetljivoj točki središnje Evrope, na mostu koji će vezati Evropu i Aziju, i obuhvatiti pojas zemlje između Dunava i Jadrana — jedne od najhomogenijih država cele Evrope u narodnosnom pogledu; 5. stvaranje države koja će za uvek ostati neoborivi bedem, da zapreči prodiranje germanskog carstva i habsburške samovolje.

Što se tiče unutrašnje organizacije, deklaracija uzima kao načelo najširu demokratsku slobodu i potpunu jednakost u svim stranama života, a osobito u pogledu narodnosti, poli-

tike, vere i građanskog života. Zato su Srbi, Hrvati i Slovenci, koji žive pomešani jedni s drugima i predstavljaju pod tri razna imena jedno jezično i nacionalno jedinstvo, proglašeni jednakim i u najmanjim sitnicama.

Država će biti ustavna monarhija, demokratska i parlamentarna. Monarhijski princip primenjuje se samo na dinastiju Karađorđevića, koja je izišla iz samog naroda, postavila prve osnove samostalne države i u svojim današnjim predstavnicima, kralju Petru i prestolonasledniku Aleksandru, dokazala svoje demokratske ideje, razvijajući nacionalno osećanje i izdižući iznad svega slobodu i volju naroda. Prema tome država će se zvati »Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca«. Kraljevska vlast odbija božansko pravo, koje spada u srednjevekovna shvatanja i predstavlja apsolutnu volju; naprotiv, ona crpe svoju snagu iz volje samoga naroda t. j. iz ustava kako ga sam narod bude stvorio.

Zemljište nove države. Što se tiče zemljišta, kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca obuhvatat će sve krajeve gdje naš narod živi u masama, ne cepajući se u delove. Polazeći s toga stanovišta, jugoslovenska država ne traži jugoslovenskih oaza razasutih po krajevima gdje je druga neka narodnost u većini. Ali ona ne može dopustiti ni da se od njena zemljišta cepaju oaze strane narodnosti, koje su se stvorile infiltracijom tudih jezika među naš jedinstveni narod. Krfska deklaracija stavlja kao osnovno načelo, da se eventualne nesuglasice imaju rešiti na osnovi volje samog naroda.

Jugoslovenski program traži osim Srbije i Crne Gore, koje su nezavisne države, zemlje u kojima stanuju Srbi, Hrvati i Slovenci, podvrgnuti pod vlast Habsburga. Time su naši politički zahtevi dovoljno jasno određeni.

Konstituanta. Jedna Ustavotvorna Skupština iz cele nacije, izabrana na osnovi opšteg prava glasa, jednakog, neposrednog i tajnog, trebat će da uredi budući državni ustav. Ova Skupština ne će odglasati ustav apsolutnom većinom, nego »kvalifikovanom« većinom, koju će odrediti ona sama u svojoj uredbi. Apsolutna većina ne može da se primi, jer bi ona mogla da nametne jedan ustav vrlo brojnoj manjini, a to bi moglo imati za posledicu, da apsolutna većina natura jednom velikom delu naroda ono što ona hoće. Po principu »kvalifikovane« većine, Konstituanta će trebati da nastoji izravnati, na osnovu međusobnih ustupaka, razlike koje bi se pojavile između manjine i većine. Tako će budući državni ustav da bude veran izraz celog našeg ujedinjenog naroda.

Umesno je da kažemo, od kolike je važnosti jedinstven ustav za celu državu. Time se isključuje ideja konferederacije, t. j. jednog sistema, po kome bi se jedna država stvorila na taj način, da razni delovi priđu njoj kao samostalne države. Taka federacija značila bi sedinjivanje više država, koje bi

imale pravo da uđu ili da ne uđu u zajedničku državu, a i da iz nje izađu kad budu htele. To nije ono što mi hoćemo. Nama se ne radi o sedinjivanju više država, nego o ujedinjenju jednog istog naroda u jednu jedinstvenu državu. Kao što ima samo jedan narod, tako neka bude i jedna jedinstvena država. Samo tako moći će da živi jedan solidan organizam, sposoban da osigura celom narodu njegove životne, moralne i materijalne interese.

Međutim, ideja jedne jedinstvene Ustavotvorne Skupštine za celu državu, ne znači da svi državni poslovi moraju da ostanu koncentrisani samo u jedno zakonodavno telo i povereni samo jednoj izvršnoj vlasti. Ideja jedne države ne povlači sa sobom sistem stroge centralizacije. Država može da postoji i u slučaju, gdje se ostavljaju kompetenciji središnjeg Parlamenta i središnjoj izvršnoj vlasti samo poslovi spoljne politike i oni poslovi iz politike unutrašnje, koji su apsolutno potrebni za opstanak i razvoj države kao jednog celog organizma. Ovi poslovi mogu da budu sledeći: vladalac, spoljna politika i njeni predstavnici na strani, carina, narodna odbrana, novac i zajedničke finansije, saobraćaj u koliko se odnosi na interese cele države, trgovinu itd.

Ovaj problem unutrašnjeg uređenja jedan je od velikih zadataka Ustavotvorne Skupštine, koja će jedina imati pravo da osniva i da menja ustav.

Velika Srbija ili Jugoslavija? Često su nas pitali, da li mi želimo Veliku Srbiju ili Jugoslaviju. Pitanje važno i duboko. Težiti za Velikom Srbijom, značilo bi hteti da rešavamo naš nacionalni problem time, da povećamo sadanju srpsku kraljevinu, dok Jugoslavija znači rešavanje tog problema stvaranjem jedne nove države, koja obuhvata sve krajeve gdje živi naš troimeni narod, t. j. Srbi, Hrvati i Slovenci, računajući tu i Srbiju i Crnu Goru. Ideja Velike Srbije bila bi partikularistična, dok je ideja Jugoslavije ideja celog jugoslovenskog naroda.

Krfska Konferencija rešila je ovo osnovno pitanje jasno i određeno, ne ostavljajući ništa za sumnju. Njenim rešenjem napuštena je sasvim partikularistička ideja srpska i definivno je prihvaćena zajednička nacionalna ideja, kako se to vidi iz alineje 2. § 9. naše deklaracije, koja glasi:

»Naš narod ne traži ništa tuđe; on traži samo svoje i želi, da se sav, kao jedna celina, oslobodi i ujedini. I zato on, svesno i odlučno, isključuje svako delomično rešenje svoga narodnog oslobođenja i ujedinjenja. Naš narod postavlja kao jednu nerazdvojnu celinu problem svoga oslobođenja od Austro-Ugarske i njegovog ujedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom u jednu državu.«

I Srbija dakle odbija s nama zajedno, svesno, svako delomično rešenje našeg problema: mi ne ćemo da se on reši novim uspostavljanjem Srbije i Crne Gore, pošto ove države ne bi mogle da budu nego vasali svojih neprijateljskih suseda, ako ne bi htele da se pokore austro-ugarskoj diktaturi; mi ne ćemo da se stvara odvojena Hrvatska država, jer ni ona ne bi mogla biti drugo do jedna nova Albanija, eksploatisana za tuđi interes; mi ne ćemo ni delomičnih problema, kao što su bosanski, dalmatinski, istarski itd., nego želimo, da se naš srpsko-hrvatsko-slovenački problem uzima kao jedna organska celina i da se na budućem Kongresu Mira reši kao taki.

Ovaj paragraf naše deklaracije po mom je mišljenju najvažniji u ovom dokumentu. U njemu je cela snaga našeg nacionalnog shvatanja, i po tome naš problem dobiva onu visoku važnost, koju ima po opštu politiku Saveznika. On stavlja u pitanje opstanak Austro-Ugarske.

Moja je dužnost da izrazim zahvalnost koju dugujemo Srbiji za taj akt. Kao država ona je prinela najveću žrtvu za ujedinjenje našeg troimenog naroda. Ona izjavljuje, da je spremna da žrtvuje svoju državnu individualnost, da bi se ostvarila jedna zajednička država svih Srba, Hrvata i Slovenaca. Tim ona započinje najveće od svojih dela i stiče apsolutno pravo, da se zove Pijemontom Jugoslovenskim.

Uspeh deklaracije. Mi smo zadovoljni uspehom, koji je imala naša deklaracija. Ona je naišla na opšte odobravanje i među begunicima, koji se nalaze u savezničkim zemljama, među našim svetom, koji pod Austro-Ugarskom, gdje su je reprodukovali svi jugoslovenski listovi. Ona je oduševljeno pozdravljena i u srpskoj vojsci i među jugoslovenskim dobrovoljcima, koji se bore s njome rame uz rame. Neopisivo je bilo zadovoljstvo i odobravanje kojim je srpska vojska propratila deklaraciju. Time nam je ona dala novog dokaza o svome oduševljenju s kojim izdržava borbu za naš veliki cilj.

Malena srpska država dokazala je već svojom herojskom borbom snagu i predanost naše rase. Posle novih pobeda nad austrijskim armijama na Ceru i Rudniku, Srbija je poklekla u neravnoj borbi, napadnuta sa severa od Austro-Nemaca a sa istoka od Bugara. Ostavljena sama sebi, ona nije mogla da se dovoljno odupre. Naša ujedinjena država bit će bar koliko tri današnje Srbije i dovoljno jaka da odbije svaku novu navalu neprijateljsku. Ovim ratom mi ulazimo u historiju sveta. Ulazimo posle užasnih žrtava. Te žrtve pokazale su svetu, tko je naš narod, šta li je njegova snaga i njegov cilj. Našim ujedinjenjem mi ćemo postati članovi međunarodnog bratstva i kulture svetske. To nam je cilj, to je naša jedina ambicija.

Dr. Ante Trumbić.

II.

Pismo pokoj. Frana Supila.

Gosp. Joci Jovanoviću, ministru Srbije kod Velike Britanije.

London, 22. jula 1917.

Gospodine ministre!

Rado se odazivljem Vašemu pozivu, da u glavnim crtama izradim kratki prikaz, kako mislim da bi se najbolje organizirala slobodna narodna država za sve jugoslovenske zemlje, u kojima žive Srbi, Hrvati i Slovenci.

Neophodno je potrebito, da se najvažniji poslovi podijele u dvije grupe: A) poslovi zajednički, B) poslovi autonomni.

A) Poslovi zajednički.

1. Temeljni ustav države na potpuno demokratskom i ravnopravnom temelju za sav narodni plemenski i kulturni život države i naroda.

2. Vanjski poslovi države.

3. Kopnena, pomorska i sva ostala odbrambena sila države.

4. Oni ekonomski i komunikacioni poslovi, koji imaju važnost za cijelu državu.

5. Novac (valuta), financije za zajedničke potrebe.

6. Najviša nastava, biva najviše institucije za odgoj više narodne inteligencije.

B) Autonomni poslovi.

U autonomne poslove spadali bi svi ostali državni i provincijalni poslovi, koji se ne nalaze u rubrikama zajedničkih poslova, kao unutarnja uprava, sve školstvo, izuzev ono u zajedničkim poslovima, sudstvo, bogoštovlje, poljodjelstvo, komunikacioni posli lokalnijega značaja, financije i financiranja autonomnih poslova, što bi imalo biti u vezi sa zajedničkim financijama, po shemama i sistemima, kojih već u praksi na izbor imade, zatim ostali manji javni poslovi, koji prelaze kompetenciju općina i kotara.

Zajedničke poslove rješavao bi državni narodni Parlamenat, a autonomne poslove sabori ili skupštine dotičnih zemalja. Tako bi postojale centralna vlada i autonomne vlade sa međusobno ustanovljenim odnošajima.

Uz jedan centralni Parlamenat za zajedničke poslove, potrebno bi bilo — prema tradicijama i prilikama našim — pet (5) autonomnih sabora ili skupština, naravno sa odnosnim vladama, neisključiv, da članovi tih autonomnih vlada mogu istodobno biti i članovi centralne vlade za ovaj ili onaj resort. Evo tih potrebitih sabora ili skupština:

1. Srpska ili srbijanska skupština ili sabor sa Srbijom prije rata i što bi još njoj direktno pripalo, kao Banat i slično.

2. Hrvatski sabor ili skupština za Trojednicu (Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju sa hrvatskom Istrom).

3. Slovenački sabor u Ljubljani za sveukupne zemlje, koje obitavaju Slovenci.

4. Bosanski sabor za Bosnu i Hercegovinu.

5. Crnogorski sabor za Crnu Goru prije rata i zemlje, što će joj pripasti, ako se ova stvar drukčije ne uredi.

Izbor za centralni Parlamenat mogao bi biti: a) direktan kao i za sabore, samo sa proširenim kotarima i na temelju pravedne izborne »geometrije« ili b) delegacioni izbor iz autonomnih sabora, u kome slučaju mora vrijediti načelo proporcijonalnog zastupstva sa zaštitom manjina.

Ovim institucijama treba nadodati još jednu centralnu i za sve zajedničku i kompetentnu za čitavo funkcioniranje zajedničkog i autonomnog državnog aparata, a to je: Vrhovno administrativno sudište i njemu o boku Vrhovni računarski dvor sa pravima i dužnostima, koje ove institucije imadu u drugim modernim i naprednim državama.

Time bi moj »skelet« bio u glavnome gotov. Ja sam uvjeren, da bi ovaka shema, lijepa i upotpunjena, zadovoljila i ogromnu većinu našega ukupnoga naroda raznih imena, vjera, tradicija i mentaliteta, a također i sve nama sklone velike faktore Evrope i ostaloga civilizovanoga svijeta. Ja sam proti svakomu preranom niveliranju, koje ni u većim narodima nije donijelo očekivanoga ploda, nego to niveliranje ostavimo vremenu i budućim generacijama, koje će se, nadamo se, radati u zdravijim ambijentima i biti zrelije, nego li su današnje. Mi nismo dozreli za niveliranje, niti bi nam, držim, oni koji mogu i koji su zvani da nam pomognu, u našem i njihovom interesu, dozvolili takve eksperimentacije. Jer, ako igdje, na vratima revanše »Drang nach Osten«, ne će se moći eksperimentirati. A pogibelj je, da li bi takav program mogao služiti našemu zajedničkom dobru. Idealiste i pjesnici (i demagozi) mogu da eksperimentiraju što hoće i kako hoće, ali državnik treba da gleda činjenicama ozbiljno u lice, da s njima računa i da postigne uspjehe. Politika nije ni luda pjesma ni mudra znanost, nego je politika vješta umjetnost, kojoj je znanost priručno sredstvo.

Poteškoće, da Evropu uvjerimo, da je naša baza jedinstva najbolja i najsigurnija (osobito ako se postigne pošteni sporazum sa Italijom) velike su i svaki onaj, koji je informiran, mora da ima velika rešpekta pred tim poteškoćama i da s njima računa u granicama mogućnosti.

Mogao bi obrazložiti moje tvrdnje čitavom knjigom podataka i dokaza, kad ne bih znao, da bi danas time samo škodio stvari. No za upućene to je suvišno.

Momenti su važni, možda se važniji za nas ne će više nikad pokazati. Moguće da naša stvar, kako je pravedna i idealno zamišljena, ne će biti postignuta. Ali svejedno. naš narod ne će zato poginuti. Možda da — i to u najgorem slučaju što sada radimo, bude od bitne važnosti kao direktiva za buduću našu politiku. Kakva odgovornost, ako tjesnogrudnost učini, da ta direktiva kao svoj plod dade — razdor!

Ja ne govorim ni u čije ime, i ni po čijem nalogu, niti imam, niti hoću koga da slušam. Govorim kao slobodan, uvjeren, a i informiran narodni čovjek. Govorim kao Hrvat slobodnih misli, Jugosloven, ali — last but not least — kao Dubrovčanin. Govorim na svoju ruku i odgovornost. A ipak sam puno više uvjeren, da tumačim poštene instinkte i osjećaje milijuna našega neprosvećenoga puka (ako i ne sve njegove »slavne« inteligencije) i da tumačim dispozicije zakopčanih specijalista, koji su nam skloni i koji sutra kod zelenog stola ne bi bili protivni, da nam pomognu po gornjim kriterijima. Ova mi uvjerenja daju snagu, da govorim, kako mislim.

Vaš sam odani štovatelj

Fran Supilo.

III.

Prvi memoar delegacije kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Paris, u februaru 1919.

Delegati kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca imaju čast iznijeti u ovom aktu zahteve svoga naroda i ukazati na saglasnost tih zahteva sa principima, proklamovanim u toku svetskoga rata, kao i na njihovo slaganje sa samim uslovima, koji bi mogli služiti kao osnova, da se utvrdi mir, pravedan i trajan.

Prilike, koje su se stekle u toku ovoga dugog rata, dovele su do izmene pogleda između srpske vlade i njezinih saveznika o njezinim nacionalnim zahtevima i o ponudama, učinjenim Srbiji od strane saveznika. Ipak, naši zahtevi nisu bili nikada potpuno izneseni, i ovaj integralni ekspoze je bio ostavljen za čas, kada dođe na dnevni red organizovanje budućega svetskoga mira.

Ovaj strašni rat nije slučajna ni nepredvidjena pojava. Naprotiv, on je bio samo logička posledica politike nemačkoga carstva i principa o vladavini sile nad pravom.

U toku od 43 godine, Nemačka, uvek dosledna samoj sebi, ćutke se pripremala na rat. Ona je čekala samo zgodan momenat, da iznenadi čitav svet svojim brzim ratnim uspesima, koji bi je učinili podobnom, da što jače učvrsti svoju supremaciju na čitavom svetu, koji je u to doba bio zabavljen idejama pacifizma, ograničavanja naoružanja i zaključivanja internacionalne konvencije za arbitražu.

Posle slabljenja Rusije na Krajnjem istoku, do kuda je Rusija doterana podmuklom politikom nemačkom, došla je aneksija Bosne i Hercegovine, u isti mah i dogovorno sa proklamacijom nezavisnosti Bugarske, koja u malo nije izazvala evropski rat.

Zatim je došao Adagir, posle albanski ustanak, pothranjivan Austrijom, najzad austrijski predlog Turskoj, da se ustanovi Albanija od četiri »vilajeta«, predlog pušten u nameri, da se obezbedi nemačka supremacija na Balkanu i da se osujete težnje balkanskih naroda. Ovaj korak Austro-Ugarske izazvao je formaciju Balkanskoga bloka, koji je sa svoje strane pozvao Tursku, da izvrši reforme, predviđene Berlinskim Ugovorom, što je dovelo do rata između balkanskih naroda i Turske (1912.).

Od početka balkanskoga rata Austro-Ugarska je »rezervirala« za sebe izvesna naročita prava na Balkanu, izbegavajući s početka intervenciju u ratu. Kasnije je pokušala da izazove sukob u pitanjima, koja bi je mogla staviti oči u oči samo sa Srbijom; takva su bila, afera Prohaskina, tražnja, upućena Srbiji, da povuče svoje trupe iz Albanije, najzad ultimatum Srbiji sa zahtevom, da odstupi od Skadra. Kasnije je hrabrila Bugarsku, kada su određivane granice teritorija zadobivenih u balkansko-turskom ratu, da uđe u rat protiv svojih tadašnjih saveznika, i ako je Bugarska bila obavezana ugovorom o savezu, da primi arbitražu ruskog cara.

Svi ovi agresivni postupci Austro-Ugarske prema Srbiji začeli su se od onoga doba, kad je Srbija odbila austro-ugarsku ponudu, da uđe s njom u trajnu carinsku uniju, u kom bi joj slučaju bila obezbeđena austro-ugarska pomoć u rešavanju balkanskih pitanja.

Naši saveznici u Ententi poznaju napore, pokušane od Austro-Ugarske oko Italije i Rumunije, da privoli ove dve sile, da očuvaju svoju neutralnost u oružanom sukobu Austro-Ugarske i Srbije. Pošto ovi predlozi nisu našli naklonjen odziv, Austro-Ugarska je Sarajevski atentat, dostojan žaljenja, uzela kao izgovor, da oglasi Srbiji rat, upućujući joj ultimatum, koji Srbija nije mogla primiti u svemu, a da se ne odreče svoje suverenosti.

Svi su se narodi, kao naši tako i naših saveznika, kao i žrtve koje graniče s ponižavanjem, da se rešenje sukoba pod-

vrgne Haškom Sudu ili međunarodnoj konferenciji, izjalovili, budući da je Nemačka bila odlučna da izazove rat po svaku cenu.

Sve što smo izneli, samo je prikaz istorijskih činjenica iz najnovije epohe, i mi ih opominjemo samo da dokažemo, kako su Austro-Ugarska i Nemačka bile odlučne da izazovu rat, ako im Evropa ne bi dopustila da utvrde svoju moć na Balkanu i da je prošire sve do Perzijskoga Zaliva.

Međutim pitanja od svetskoga značenja behu tesno vezana za održanje Srbije kao nezavisne države. Naročito ono, da se zna, da li bi Nemačka mogla napredovati preko Srbije do Carigrada i do Perzijskoga Zaliva, ili pak, da li će biti zadržana na tom putu i primorana, da se odreče politike nasilja.

Prema svom geografskom položaju, koji je stavlja između dva sveta i dve civilizacije, Srbija je zadobila, stolećima već, internacionalno značenje prvoga reda.

U borbi protiv Turaka, od borbe kod Černomena, blizu Jedrena, 1371. godine, i od Kosova 1389. godine, sve do pobede kod Kumanova, Srbija je neprestano održavala uzdignutu zastavu protiv polumeseca i tiranije, na kojoj je bila ispisana deviza: »Za Hrišćanstvo i za slobodu«. U najnovijoj eposi, još uvek zbog svoga geografskoga položaja, Srbija je postala zatočnik principa čovečnosti, pravde i slobode protiv tevtonskoga principa surove sile.

Naši saveznici, koji su uvučeni u ovaj svetski rat austro-nemačkim napadom, u prkos svim svojim naporima da podvrgnu sukob međunarodnom sudu, očitovali su, da i oni žele mir, ali da interesi celog sveta iziskuju, da u budućnosti narodi, mali isto kao i veliki, budu zaštićeni od sličnih surovih napada, da krivci budu kažnjeni i postavljene garantije, da se zauvek izbegne ponavljanje sličnih događaja, i da budu obezbeđeni sloboda i pravo svake narodnosti, da sama sobom odlučuje svoju sudbinu.

Nemačka je bila na čisto o tom, da su se njezini planovi i njezina nada, da brzo dođe do pobede, razbili na Marni. Ona je osećala unapred, da će produženjem rata, što je povlačilo za sobom žrtvu od milijona života ljudskih i od milijardi materijalnih gubitaka, za ceo svet biti postavljano sve to češće pitanje: zašto je Nemačka izazvala ovaj rat? I da će se ono celom svetu sve to jače nametati. Ona je razumela takođe, da svet ne će poklanjati ni malo vere njezinoj tvrdnji, »da su se evropske sile sporazumele, da je unište«, jer se onda ne bi moglo objasniti, zašto je ona izbegavala i sprečavala, da se austro-srpski sukob podvrgne Haškom sudu ili međunarodnoj konferenciji. Nemačka je bila na čisto o svoj težini svoje odgovornosti; s toga, da bi dobila rat i izvukla se od ove strahovite odgovornosti, ona je pribegla najvarvarskijim postupcima,

koje je moderna tehnika mogla pronaći, i služila se svim sredstvima, što joj behu na raspoloženju, ne štedeći ni živote ni imanja slabih i nevinih. Vodeći rat na taj način, ona je izazvala strah i trepet ne samo u zaraćenih naroda, nego isto tako i u neutralnim zemljama. Ona je veliki narod američki dovela dotle, da podigne svoj moćni glas protiv vandalizma, protiv podmorskoga rata, kojim su satirani i potapani, bez ikakve razlike, svi koji su se morali služiti morskim putovima. Sjedinjene Države Severne Amerike ušle su u rat u ime viših principa pravde i čovečnosti, da bi ih spasli od varvarstva, koje svet nije video ni u jednoj eposi, i da ujemče zauvek pravo i slobodu naroda. Rat je tim promenio svoj lik i pretvorio se u rat protiv nasilja i protiv osvajalačkih smerova.

Naši saveznici, isto tako kao i odlični Predsednik Sjedinjenih Država Severne Amerike, dali su na znanje svojim sugrađanima, da su ušli u rat, jer žele da obezbede svim narodima, velikim kao i malim, pravdu, slobodu i pravičan i trajan međunarodni mir, zasnovan na pravu svakoga naroda, da slobodno odlučuje o svojoj sudbini. Oni su očitovali svoju želju, da osnuju takovu međunarodnu organizaciju, kojom bi se umanjila težina naoružavanja i u budućnosti učinilo nemogućim prolivanje reka od krvi i uništavanje tekovina čitavih pokolenja, kao što je to izvodila Nemačka u toku ovoga rata.

Posle tih svečanih izjava, koje su bile odgovor Entente i Sjedinjenih Država Severne Amerike na pitanje, postavljeno od Nemačke, o smerovima rata, čitav je svet bio načisto, da se smerovi rata od prvoga časa behu proširili i da su uzeli oblik garantovanja prava i slobode svih naroda, kako velikih tako i malih. Što se tiče neophodno potrebnih žrtava, da bi se ukrotio i pobedio pruski militarizam, narodi su dragovoljno pristali na njih, uvereni, da će te žrtve ujemčiti budućim pokolenjima njihov slobodan i miran razvoj. I zahvaljujući toj odluci naroda, da liju svoju krv za ove ideje, čovečne i uzvišene, pruski militarizam je pobeden.

Srbi, Hrvati i Slovenci čine jedan isti narod, koji od davnih vremena ima svoju naročitu civilizaciju i svoje intelektualno jedinstvo. I danas je taj narod, sa gledišta literarnoga i umetničkoga, na visini modernoga napretka. Ako i iscrpen dvama ratovima balkanskim, naš je narod, za vreme sadašnjega rata, koji mu je nametnut, čvrsto odlučio, da potpuno ostvari svoje nacionalno ujedinjenje.

Iz toga osećanja svoga nacionalnoga jedinstva i pune svesti o pravičnosti svoje stvari, on je crpao svoju snagu da izdrži ovaj novi napor.

Postepeno se, u toku neprijateljstva, kako je broj savezničkih i udruženih naroda rastao pod zastavom slobode i civi-

lizacije, razvijao karakter ratnih smerova u smislu velikih principa prava naroda. Ali ideologija je našega naroda ostala vazda, u početku kao i na kraju, verna samoj sebi. Od početka borbe ovaj se narod solidarisao sav da postigne jedini cilj pod devizom: »Jedinstvo Državno«.

Posle petnaestomesečnoga otpora, pod pritiskom neprijatelja, tri puta jačega, a napadnut u isti mah vojskama nemačkim, austro-ugarskim, sa severa i sa zapada, svim silama bugarskim s istoka, srpske se trupe moradoše, besprekidno se boreći, povući s Krunom i Vladom Kraljevskom, s početka na jug, zatim na zapad preko Albanije. Posle svoje reorganizacije, izvedene na Krfu s pomoću Saveznika, ove su iste trupe zauzele položaj na južnoj granici Srbije; tu su one produžile borbu sve do definitivne pobede u septembru 1918., kojom je neprijatelj potpuno oteran sa čitavoga nacionalnoga zemljišta.

Dobrovoljci, Srbi, Hrvati i Slovenci nekadašnje Austro-Ugarske, takmičili su se predano u toj borbi sa svojom braćom iz Srbije. Za sve vreme, dok je trajala, oni su priskakali sa svih krajeva sveta, iz Rusije, iz Amerike, šta više i iz Australije, da se nađu pod zastavama kralja Petra; oni su dostigli cifru od 100.000 boraca u vojsci srpskoj. Od austro-ugarskih zarobljenika, koji pripadaju našoj narodnosti, načinjen je u Rusiji 1916. godine korpus pod zapovjedništvom jednog srpskog generala, koji je pritekao u pomoć Rumuniji, borio se u Dobrudži, i njegovi vojni podvizi idu u red najslavnijih ovoga rata. Kad je Rusija utonula u desorganizaciju, on je morao napustiti ovu nesrećnu zemlju, preko Severnoga Mora, preko krajnjega Istoka on je stigao u Solun, gde je, formiran kao jugoslovenska devizija srpske vojske, snova otpočeo borbu; zauzeće Kozjaka je delo ove divizije. Oni između njih, koji ne mogoše napustiti Rusiju, bore se neprestano pod zastavama u Sibiriji i u Murmaniji.

Potrebno je istaći tu činjenicu, t. j. da duh našega naroda nije bio nikad tako žestok i tako borben kao baš u trenutku, kad je Srbija bila okupirana od neprijateljskih trupa; da nikad srpski vojnik nije dao dokaza tako nepomirljiva duha, da nikad dobrovoljci jugoslovenski ne potekoše u tako značajnom broju, nego li u času, kad je stanje bilo najkritičnije. U isti je mah i Srbija odbila više puta došaptavanja o separatnom miru, koja su joj bila upućena od Austro-Ugarske.

Ova solidarnost Srba, Hrvata i Slovenaca na bojnom polju, naišla je u svim redovima stanovništva na odziv, koji se pokazao u očitovanju svih naših pokrajina u nekadašnjoj Austro-Ugarskoj i u Crnoj Gori; posledica je toga bilo obrazovanje jedinstvene vlade Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, u saglasju sa zakonitim predstavnicima svega našega naroda.

I tako je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca svršen čin, potekao iz volje naroda. Kraljevina Srbija je svečano objavila ujedinjenje svega našega naroda u jedinstvenu narodnu Državu. Velika narodna skupština u Podgorici jednodušno je odlučila, u ime našega naroda u Crnoj Gori, svoje ujedinjenje sa Srbijom i sa ostalim delom našega naroda u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Činjenica ujedinjenja i konstitucije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca zvanično je notifikovana vladama savezničkih i neutralnih država.

Pokrajine, u kojima naš narod stanuje, obuhvataju zemljišta u Južnim Alpima, pograničnim s nemačkom Austrijom, na obalama Soče, Mure, Drave, Dunava, Tise, Timoka, Vardara, Strume i na obalama Jadranskoga Mora. U našega je naroda vrlo razvijena svest o nacionalnom jedinstvu. Zemljišta, na kojima stanuje, imaju sasvim naročito značenje s gledišta evropskih interesa, zbog njihova geografskog položaja. Ona održavaju odnose između središnje Evrope i bliskoga Istoka, Sredozemnoga Mora i Male Azije. Za vreme poslednih pet vekova vodili su se krvavi ratovi gotovo bez prekida za ove pokrajine između dve velike carevine kontinentalne, Austrije i Turske; obe su iščezle.

U toku tih stoljeća Srbija je produžavala da uzme učešće u toj borbi protiv turske invazije. Od jednoga stoljeća ona je otpočela, da se odlučno bori za svoje narodno jedinstvo pod Karađorđem i pod Milošem; ona je to nastavila sve do naših dana. Srpski narod u Crnoj Gori je također u neprekidnom ratu s Turskom. U ovom poslednjem ratu Austrija je htela da smrvi Srbiju i da dopre do Soluna. Ali je ona sama smrvljena, dok je Srbija, potpomognuta svojim velikim saveznicima, izišla pobedonosno iz njega i organizovala se u jedinstvenu Državu s jugoslovenskim krajevima nekadašnje Austrije. Od apsolutnoga je interesa za budući mir, da u tom značajnom delu Evrope budu najzad osigurani normalni uslovi za opstanak; oni to mogu bit samo, ako se stvori jedinstvena Država, osnovana na principu narodnosti. Opšti interes traži, da se u toj državi osiguraju sve mogućnosti za pravilan opstanak; samo na taj način ona će se moći učvrstiti i posvetiti sve svoje sile svom ekonomskom i intelektualnom razvoju. A to će se postići, ako naš narod, koji je zadobio svoju nezavisnost, reši potpuno problem svojih državnih granica na taj način, što će obuhvatiti sve one, koji pripadaju rasi Srba, Hrvata i Slovenaca.

Princip narodnosti nameće ovo rešenje kao formalni uslov novoga stanja stvari, koje treba da bude stvoreno Konferencijom za Mir.

Naša država ima nacionalnu osnovu, i s toga naš narod traži, što mu pripada. Princip narodnosti i pravo naroda, da raspolažu samim sobom, osnova su naše države.

Naši su zahtevi dakle pravedni, moralni i liberalni; oni su ujedno nadahnuti principima, koji su svečano objavljeni od Savezničkih i Udruženih Država kao takovih, koji treba da čine osnovu novoga reda u Evropi.

Nijedan narod evropski nije radosnije pozdravio principe, u ime kojih su naši saveznici i Sjedinjene Države Severne Amerike vodile ovaj svetski rat, od našega, koji vekovima već nije prestajao da se bori za oslobođenje svoje narodne slobode i svoga opstanka.

Zahvaljujući pregalaštvu i samopregoru naših moćnih Saveznika i Sjedinjenih Država Severne Amerike, posle užasnih gubitaka i opustošenja, ostala je pobeda u rukama onih, koji su se digli u obranu pravde i ljudske civilizacije.

Predstavnici Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca mole Konferenciju za mir, da pravično ispitaju njihove zahteve i da ih usvoje.

IV.

Dr. I. Krek o Jugoslovenskom pitanju.

Dne 19. i 20. oktobra 1912. vijećali su u Ljubljani zastupnici slovenačkoga i hrvatskoga naroda (zastupnici u zemaljskim saborima i carevinskom vijeću), te su stvorili zaključak, izvađen iz najdubljeg uvjerenja svega naroda, koji ga je i radosnim klicanjem primio. Taj zaključak glasi: »Izjavljujemo, da mi Hrvati i Slovenci tvorimo jednu narodnu cjelinu. Zato hoćemo da zajednički radimo za jedinstvo, pravo i slobodan razvoj hrvatsko-slovenskog naroda...« Tada su se redovito naši poličari nadali, da će se to dati ostvariti u okviru bivše austro-ugarske monarhije. No rat je pokazao, da to nije bilo moguće. Taj je rezultat Dr. Krek previdao, pa je u sjednici carevinskog vijeća u junu 1917. izjavio ovo: »Dvije ideje ne će nikad izumrijeti: da su Slovenci i Hrvati jedan narod, i da pripadaju državno zajedno, pa i moraju doći u zajedničku državu. Ako se ove ideje u ovoj (austro-ugarskoj) državi ne oživotvore, doći će do njihova ostvarenja i protiv nas i usprkos svemu, a posljedice, koje će nastupiti radi toga, pogibelne su za život (austro-ugarske) države, za Evropu i njezin mir.«

Međutim, Dr. Krek gledao je i dalje u budućnost, i vidio ustanovljenje samostalne države Srba, Hrvata i Slovenaca. Zgodno će biti, da njegove misli o osnovanju i uređenju te države ovdje iznesemo:*

* Ove je misli pobilježio Dr. Petar Rogulja, a izašle su u zagrebačkoj „Narodnoj Politici“ u okt. 1918. Dr. I. Krek umro je 8. oktobra 1917.

Nazad dvije godine, došao je Dr. Krek u Zagreb, da se informira o položaju. Kod nas je bio mir, mrtvilo, cenzura, špijunaža i interniranje. Vojska je vladala, a vlada šutjela. Vrijeme Gorlica, Soče, Bagdada i podmornica.

Šetao sam s Krekom po Tuškancu. On je već bio prilično slab i teško je disao.

— Nijesmo daleko od samostalnosti — reče on.

Vrlo sam se začudio toj tvrdnji. Meni se činilo, da nikad nijesmo bili udaljeniji od toga.

— Kako to? — upitam ga.

— Meni se čini, da će doći do preokreta. Ne znam zašto, ali nekako instinktivno opažam. Učite engleski.

Sjetih se, da sam ga vidio u Ljubljani, kako sjedi nad engleskim knjigama i osvježuje svoje znanje engleštine.

Najednom se u šetnji ustavi i upita:

— Kakav biste vojnički sistem uveli u našoj državi? —

— Milicu, vojničku dužnost od 16.—60. godine, aktivnu službu kod pješadije šest mjeseci, kod konjaništva, topništva i pijonira dvanaest. Vojska bi morala da djeluje kao kulturni faktor gradeći ceste i željeznice, pošumljujući itd. slično rimskim legijama. Sokolstvo bi se moralo podržaviti i svaki bi zdravi Jugosloven od 6.—60. godine morao biti sokolašem. Časnički stalež bio bi elita, osobitu bi brigu trebalo obratiti tehničkom obrazovanju. Mornaricu ne bismo smjeli zanemariti, pogotovo ako Talijani budu imali Valonu. Od dvanaest milijuna južnih Slovena mora biti u potrebi tri milijuna vojnika. Talijani, Madžari i Nijemci traže to od nas.

— Iz vaše bi države stršili na sve strane bajuneti — opazi Krek. — Ja sam za razoružanje. Vidite — nastavi malo kasnije — ja često razmišljam, kako bih uredio našu državu, kad bi to bilo u mojoj vlasti, i sada razmišljam o vojničkom uređenju. Sve sam drugo nekako iskombinirao. Šta mislite, *bi li bila bolja državna centralizacija ili decentralizacija?**

— Uvijek sam za jak parlamenat i jaku centralnu vladu, pogotovo u našim prilikama, gdje je lako moguće da se razvije kakav centrifugalni elemenat.

— I ja sam za to — reče Krek i poče iznositi svoj *nacrt uređenja južnoslovenske države.*

— Kad bih ja uređivao državu, — reče — uzeo bih u račun tri kriterija.

Narodni život ima naime trostruku tendenciju u svom razvitku: od se razvija u *političkom, gospodarskom i kulturnom* smjeru. Prema ovim tendencijama uredio bih

* Pod decentralizacijom razumijevao je Krek plemenski federalizam, a protiv toga je odlučno bio.

državu, a obazirao bih se i na konkretne narodne prilike. Najprije konstatirajmo, koji od ovih smjerova narodnog života nas Južne Slovene zbližuje, a koji razdvaja. Gospodarski ima seljak ili radnik, bio on Hrvat, Srbin ili Slovenac, svagdje iste interese. Ni politički nijesmo jedni od drugih tako daleko: svi hoćemo da smo jedan narod, da smo u jednoj državi, svi smo za ravnopravnost sviju plemena. Ostaje nam jedan jedini momenat, koji nas dijeli, to je kulturni ili bolje vjersko-kulturni. Kod uredivanja ustava moramo dakle sve stvari, gdje je moguća međusobna borba i prepor, što više potisnuti u pozadinu, izolirati i lokalizirati. Zato mislim, da bi trebalo stvoriti jedan jak centralni parlamenat od dva koordinirana doma: od jednog nacionalno-političkog i od jednog socijalno-političkog. Nacionalno-politički dom sastajao bi se od zastupnika, biranih na osnovi općega jednakoga, tajnog izbornoga prava, pri čemu bih i ženskima dao izborno pravo. Glasovalo bi se tako, da cijela država, ili bar provincija, sačinjava jedan izborni kotar, a stranke bi postavljale listine kandidata, za koje bi onda izbornici predavali glasove. Dakako, pri označenju, tko je izabran, upotrebio bi se proporcijonalni sistem. Socijalno-politički dom bio bi staleško zastupstvo naroda.

U nj bi došli reprezentanti seljačkih komora, radničkih, trgovačkih, obrtničkih organizacija i komora, zastupnici klera, činovništva, industrije, znanosti i umjetnosti — sve tako unaprijed uređeno, da samovolja pri postavljanju toga zastupstva bude posve isključena. Socijalno-političke zakonske osnove, donosile bi se najprije pred socijalno-politički dom, a poslije prihvata, slao bi se pred nacijonalno-politički, koji bi ih en bloc prihvaćao ili odbacivao. Pred nacionalno-politički dom dolazile bi najprije državno-političke osnove, a onda bi ih socijalno-politički dom primao ili odbijao en bloc.

Centralni parlamenat ima dakle eminentno političku zadaću: pitanja ustava, vanjske politike, narodne obrane, pa veliko okvirno zakonodavstvo: financijalno, prosvjetno, socijalno, unutarnje uprave itd.; unutar tih okvirnih zakona imala bi se razviti samouprava. U glavnom bi dakle imao centralni parlamenat t. zv. pragmatičke poslove.

Ekonomski bi se momenat morao uzeti u raču pri stvaranju provincija. Mislim, da bi za cijelu državu trebalo 10—12 ovakvih organizacija. Imali bi oni sa svojim pokrajinskim saborima zadaću, da se brinu za pridignuće gospodarstva: za poljsku produkciju, industriju, željeznice, ceste itd. Radi toga moraju pokrajine biti uređene bez obzira na dosadanje državne i zemaljske granice, na čisto geografsko-ekonomskim principima, prema prometnoj tendenciji i ekonomskom karakteru zemlje. Tako je na pr. Trst sa svojim zaleđem: Goricom, Gradiškom, Istrom, Koruškom i

Kranjskom, prirodna geografska i ekonomska jedinica. S druge strane opet slovenska Štajerska i naša Dolenska imaju prirodni centar u Zagrebu, pa će ti krajevi pasti u, recimo, zagorsku ekonomsku sferu itd. Kako se ekonomski interesi i srpskog i hrvatskog i slovenskoga seljaka ili radnika uvijek slažu, očito je, da u provincijalnim saborima ne će biti nacijonalnih borba.

Glavni punkt sukoba između vas Hrvata i Srba jest različitost k u l t u r n i h tendencija. Zato treba borbu lokalizirati, te je izlučiti iz parlamenta, gdje bi se moglo dogoditi, da najednom stanu Hrvati i Srbi jedni prema drugima kao dvije neprijateljske fronte, a to bi bila propast države, jer bi takav položaj naši spoljašni i unutarnji neprijatelji iskoristili, da dođe do smutnja, iredente i svake nevolje. Zato ovu kulturnu i konfesijonalnu stranu narodnoga života treba decentralizovati po o p ć i n a m a, koje bi uz svoje upravne i druge zadaće morale primiti na sebe brigu oko razvoja školstva. Te bi općine bile veličine sadašnjih hrvatskih kotara, i bile bi što samostalnije. Po općinama bismo pokušali razdijeliti Hrvate od Srba, a ako bi gdje i bili zajedno, pa se zavadili, bila bi ta borba samo lokalnoga značenja.

To bi bili najglavniji potezi državnog uređenja. A sada da ih osvijetlim na jednom primjeru. Uzmimo š k o l s t v o, jer je ono za nas od najeminentnijega znamenovanja. Centralni parlamenat izda zakon: svako dijete od sedam godina naprijed mora polaziti pučku školu, dok je ne svrši. Onda ustanovi zakon organizaciju pučke škole, odredi minimum znanja, što ga mora imati svaki državljanin iz svake struke, naročito mora biti jedinstvena u cijeloj državi pouka o narodnim i građanskim pravima i dužnostima, napokon tko smije osnivati škole t. j. smije svako, tko se drži ovoga zakona. Dužnost osnovati pučke škole, ako ih već nema, imaju općine. Da li će biti škola konfesijonalna, interkonfesijonalna ili akonfesijonalna, odlučuju roditelji djece, i to po belgijskomu školskomu sistemu, koji nam ponešto popravljen može biti uzorom.* Općina može da taj školski zakon slobodno aplicira. Ona može ako hoće, da ustanovi konfesijonalnu školu, nekonfesijonalnu — kakvu hoće. To odlučuje njezino zastupstvo. Što više slobode, jer su nas dosada paragrafi strašno prigušivali! — I srednje škole uzdržavale bi općine, ali uz pripomoć države, dotično provincije, određenu opet po glavama študenata. Sve ekonomsko školstvo bilo bi u glavnom u kompetenciji pro-

* Belgijski školski sistem danas je najnapredniji: osnivati škole može uz zakonske kautele tko hoće; svaki roditelj može upisati svoje dijete u školu, koju hoće; prije upisa djeteta podigne roditelj za svako dijete, što ga šalje u pučku školu, kod općinskoga poglavarstva bon, koji ovlašćuje ravnateljstvo, da od opć ne traži određenu plaću za dijete. Bon preda prigodom upisa ravnatelju škole. Ravnatelji svih škola prezentiraju nekoliko dana iza upisa bonove općinskom poglavarstvu, koje im onda prizna za svaki bon određenu sumu iz općinskoga proračuna, što otpada na svako dijete.

vincije, koja bi se mogla sporazumjeti i s općinom ili drugom institucijom, i dati joj u tu svrhu pripomoći. Sveučilišta bi financirala država. Ali niko ne bi smio priječiti, da se osnuju i privatne srednje škole i privatna sveučilišta. Što više, osnivač mogao bi tražiti i državnu dotično pokrajinsku potporu za školu, i dala bi mu se po istom principu kao i općinska za pučke škole.

Moramo imati slobodnu utakmicu za sve kluturne nazore, sve stranke, sve organizacije. I tko je sposobniji i radiniji, neka pobjeđuje.

— Ne bi se svi s vama složili, naročito u ovom posljednjem — primjetim Dru Kreku.

— Znam koga mislite — reče doktor. Ali ti ljudi ne uzimaju u obzir, da nijedan paragraf ne će kod nas spasti Crkve i njezine organizacije, ako njeni svećenici i lajici ne budu kako treba živjeli i radili. Poznato vam je, da sam rebus sic stantibus zagovornik rastave Crkve od države. Dosta su me radi toga napadali. I imaju za se mnogo logičkih i teoloških argumenata. Ali logika razvoja i života govori za mene, a doista ona se ne protivi katolicizmu. Međutim, kako Rim hoće! On hoće konkordat, dakle i mi ga hoćemo. Katolička Crkva mora kao i pravoslavna imati u budućoj državi javnopravni karakter; nadalje ne smijemo imati državne crkve. Svim vjerskim uredbama uopće mora se dati potpuna autonomija, a država neka se još manje upliće u njihove poslove.

— Još nešto — upitam dalje. — Zar se ne bojite srpske hegemonije u Jugoslaviji?

— Hegemoniju će imati sposobniji; ako to budu Srbi, i pravo je, da je imaju. A ako mislite, da će radi svoje brojčane nadmoći imati uvijek odlučnu riječ u centralnom parlamentu, onda ne uzimate nekih stvari u račun. Uzmimo, da je država stvorena ovako, kako sada govorimo. Sadašnja stranačka konstelacija imat će i na prilike u centralnom parlamentu odlučan utjecaj. Najprije će se srodne stranke zbližiti. »Slovenska ljudska stranka« istupat će zajednički s vašom grupom oko »Novina«, a nadam se, da će se i među Srbima razviti analogna kulturna i stranačka tendencija, te ćemo dobiti možda u parlamenat koga srpskoga »klerikala«. Liberalci slovenski, srpski i hrvatski, kooperirat će međusobno, isto tako i socijalisti. Osim toga možda će se razviti kakve autonomističke stranke, koje će težiti za promjenom ustava u smjeru federalizacije, kao što su kod Srba radikali ili kod vas ljudi frankovačko-starčevićanske ideologije. Uza to će se javiti u parlamentu i socijalne tendencije sve jače, pa će i to utjecati na strukturu stranaka. Međutim će političko uniformiranje sve više napredovati i nestajat će centrifugalnih tendencija, pa

ćemo kroz dvije, tri generacije doista biti jedinstven narod. Dakle ćemo hegemoniju jednoga plemena, ako je uopće bude, osjećati samo u početku. Od srpske se hegemonije to manje bojim, što su Srbi rascjepkani u upravo nezdravo velik broj stranaka i strančica, pa mislim, da ne će ni u kojem slučaju sačinjavati jedan blok. A klauzulirati, da neki ministri moraju biti Hrvati i Slovenci, nema smisla, jer Srbi, ako budu dobili hegemoniju, postavit će za ministre itd. svoje kreature, pa opet nemamo ništa. Stoga ne preostaje ništa drugo, nego da svi mi pošaljemo svoje najsposobnije ljude u parlamenat, pa neka vladaju najsposobniji. Nijedan paragraf i nijedan ustav ne može spasti nesposoban narod od propasti, a jer ja ne brojim Hrvate i Slovence među nesposobne narode, uvjeren sam, da će znati i u državnoj upravi i reprezentaciji doći na odlučna mjesta.

— Monarhija ili republika? — zapitam na svršetku.

— Prilično mi je to svejedno. Ja sam u srcu republikanac, ali ako dođe kod nas do monarhije, mora to biti forma t. zv. republikanske monarhije, onako kao u Norveškoj. Kralj je samo nasljedni predsjednik republike i njezin reprezentant, ali nema prava sankcije zakona. Ipak tri su principa ovoga troimenog naroda, koji ga moraju voditi u budućnost: jedan narod, jedan vladar, jedna država od Beljaka do Solunа i mnogo, mnogo slobode.

V.

Pariški predlog.

Na sastancima u Parizu 15., 18. i 22. marta 1919., poslе izmene misli o unutrašnjem uređenju države i političkoj organizaciji naroda, potpisani usvojiše ovo mišljenje:

I. Potpuno se slažemo u ovim temeljnim tačkama političkog programa, t. j.:

1. da naša država ima biti jedinstvena, a ne složena, dakle da se nema urediti kao savezna država, kao što je Nemačka ili Švajcarska, ni kao udruženje država, kao što je Amerika;

2. da prema tome ona mora imati pored jednog vladaoca jednu državnu vladu, kao vrhovni organ za sve grane državne uprave i jedno narodno zastupništvo (Parlamenat), kao zakonodavno telo za sve vrste državnih poslova;

3. da se država nema upravljati centralistički, kao n. pr. Francuska, već da u njoj mora vladati upravna decentralizacija, po načelu samouprave ili selfgovernmenta;

4. da u državi nema povlastica ni faktičke prevlasti ni prvenstva nikakvo pleme ni plemensko ime ni oblast jedna nad drugom, već da nad svima ima vladati misao narodnog i državnog jedinstva, koja se ne sme identifikovati ni s kakvim posebnim pogledima ili interesima;

5. da u državi imaju biti obezbeđene sve građanske slobode, koje su temelj i obeležje prave demokratije, naročito lična sloboda, nepovredivost stana, sloboda govora i štampe, sudska nezavisnost i sloboda prosuđivanja, sloboda sastajanja, udruživanja i zbora, sigurnost imovine, sloboda kretanja, poštovanje tajne pisama;

6. da za sve političke izbore mora vrediti opšte, jednako i direktno izborno pravo glasa.

II. Iz ove istovetnosti pogleda izvodimo korist i potrebu zajedničke akcije sa svima slobodnim političkim skupinama na bazi sledećih misli, koje proizlaze iz zajedničkih temelinih načela pod I.

1. Jedinstvena država treba da ima i jedno ime, po našem mnenju da se zove »Jugoslavija«. Troimeni naziv obeležava složenu, saveznu državu, on ovekovečava razlike koje želimo da brišemo i daje povoda rivalitetu i surevnjivosti između raznih plemena radi prioriteta imena i praktične upotrebe naziva države, kad god treba da se nazove jednim imenom. Tri plemenska imena označuju pocepanost u prošlosti, a novo jednostavno ime budućnost u jedinstvu i ravnopravnosti.

Ime jugoslovensko predlaže se samo kao zvanični, politički naziv države i državljana, kao što britansko ime službeno označuje državu Engleza, Škota i njihovih prekomorskih oblasti. Imena srpsko, hrvatsko, slovenačko za narod, jezik itd. ostaju i ne smeju se silom ukidati. Hoće li se jednom i u tom pogledu postići jedinstvo, ostavlja se budućnosti i prirodnoj evoluciji.

2. Kao pristaše jedinstvene države protivni smo federalizmu, dualizmu, trializmu i svakom seperatizmu, ali smo za autonomiju, jer je to i samouprava, koju tražimo za administrativne delove naše jedinstvene države.

Iz praktičnih razloga mislimo, da bi se u diskusiji imala izbegavati polemika oko golih izraza, kao što su »centralizam«, »federalizam« itd., koji se različito shvataju, daju povoda pometnji pojmova iz koje nastaju strastvene borbe za prazne reči. Da se izbegnu nesporazumi, mogla bi se temeljna misao našega programa od prilike ovako označiti: Ne ćemo saveznu ni složenu, već jedinstvenu državu, u kojoj će njeni delovi uživati široku samoupravu i biti ravni među sobom;

3. Vlada je jedna za celu državu. U Vladi su ministarstva za sve grane državne uprave bez izuzetka.

U vladi ima ministarskih resora:

a) U čiji delokrug spadaju svi državni poslovi, isključujući potpuno nadležnost samoupravnih jedinica, npr. spoljni poslovi, vojni poslovi, carine, monopoli, pomorstvo, trgovina, pošta, telegraf, pravosuđe itd.

b) U čiji delokrug spada od državnih poslova ono, što se tiče opšteg interesa države kao celine, a ono u tim poslovima, što je vezano za lokalne potrebe i što će biti poimence naznačeno u Ustavu i u zakonima, prenosi se u nadležnost samoupravnih jedinica.

4. Državni Parlamenat stvara zakone za celu državu i za sve grane državne uprave bez razlike.

I u onim resorima, za koji je egzekutiva delimično ostavljena samoupravnim jedinicama, legislativa pripada Parlamentu.

U koliko je zakonima izrekom ostavljeno samoupravnim predstavništvima da donose uredbe o primeni zakona na svoj teritorij, ta predstavništva moći će da stvaraju odluke, koje će imati obavezni karakter. Svakako sve temeljne i načelne uredbe opšteg državnog i narodnog interesa spadaju u nadležnost Parlamenta.

5. Da se provede načelo upravne decentralizacije potrebito je, da se država podeli u samoupravne jedinice, od kojih će opština biti najmanja, a oblast (pokrajina) najveća. Među njima može da bude i jedna srednja samoupravna jedinica, kotar (srez) ili županija (okrug).

Sve oblasti (pokrajine) imaju jednaku nadležnost. Granice oblasti imala bi da odredi Ustavotvorna Skupština, vodeći računa o željama naroda i držeći se načela, da svaka oblast treba da bude potpuna geografsko-ekonomska celina sposobna za život.

Granice nižih samoupravnih oblasti utvrđuje oblast, a kod toga i kod svake promene administrativnih granica ima se voditi računa o željama naroda; potanje će sve to biti uređeno ustavom.

6. Svaka samoupravna jedinica ima svoje predstavništvo izabrano od naroda, svoju upravu izabranu ili neposredno od naroda ili od dotičnog predstavništva i svoje činovnike postavljene od predstavništva ili od uprave. Potanje odredbe i u tom pogledu bit će sadržane u Ustavu.

7. U nadležnost oblasne (pokrajinske) samouprave spada:

a) da rešava sve upravne poslove vezane za lokalne potrebe, koje joj Ustav i drugi zakoni poimence ostavljaju (na polju javne bezbednosti, socijalnoga staranja, zdravlja, prosvete, privrede, saobraćajnih sredstava itd.);

b) da samostalno odlučuju o troškovima svoje autonomne uprave i o pokriću tih troškova samostalnim prihodima i do

potrebe prirezima na državne poreze, sve u granicama dotičnih državnih zakona:

c) Da nadzirava niže samoupravne jedinice.

8. Analogni delokrug nižih samoupravnih jedinica biti će potanje određen. U Ustavu će biti određeno, u koliko su budžet i neka važnija rešenja samoupravnih jedinica podložna odobrenju viših autonomnih vlasti.

9. Da se pored lokalne samouprave očuva potrebito jedinstvo u državnom životu, služit će ove garancije:

a) Vladalac imat će neposredan uticaj na postavljanje poglavica oblasne uprave (na pr. tako da će izabrati jednoga između trojice što će mu ih predložiti oblasno predstavništvo);

a) Svako rešenje oblasnih predstavništva, koje ima obavezni karakter, kao što ga imaju zakoni, podložno je odobrenju posebnog centralnog državnog organa (pošto to odobrenje redovito nije potrebito za budžet i za postavljanje upravnih organa);

c) Isti centralni organ stara se da samoupravni organi ne prekorače granice svojega delokruga i da se svojim rešenjem ne ogreše o zakone, te je vlastan da svako tako rešenje obustavi.

Posebni centralni organ o kojemu je ovde govora, mogao bi da bude jedan Državni Savet, stvoren na demokratskoj osnovi, kojemu bi imala biti jedna od glavnih zadaća, da sačuva jedinstveni duh u upravi države.

10. Sukobe o nadležnosti između državnih i samoupravnih vlasti imat će da rešava posebni sud.

11. Građani treba da budu zakonom zaštićeni protiv samovolje svake vlasti, te da za ovako bezakonje, kao i za teški nemar javnih organa, bude utvrđena njihova imovinska i krivična odgovornost.

12. Posebnim zakonom treba da budu tačno utvrđena prava i dužnosti činovnika, posebice da im bude obezbeđena stalnost u službi i zaštita protiv samovolje starijih.

13. Za rešavanje tužaba građana zbog povrede prava nanesene im od vlasti, ustanovit će se posebni sudovi, i to jedan sud za sporove administrativne, a drugi za sporove političke prirode.

14. Treba da se garantuje nezavisnost sudije protiv svakog utjecaja administrativne i legislativne vlasti, tako, da vladi i Parlamentu bude oduzeto svako direktno i indirektno upletanje u postavljanju sudija, njihovo premeštanje, eventualno kažnjavanje za službene prestupe i proizvađanje u viši čin. Sve to treba da se ostavi samim sudijama, dotično njihovim kolegama, da rešavaju u smislu posebnog zakona o službenoj pragmatici sudija.

Sudstvo ovako uređeno može se u celosti centralno upravljati, tako da bude posve isključeno iz delokruga lokalnih samouprava.

III. Da se svede na najmanji opseg i da se što više ublaži izborna borba za Konstituantu, koja bi u teškim spoljnim i unutrašnjim prilikama države mogla da bude fatalna, trebalo bi nastojati, da se sklopi izborni sporazum (blok) svih elemenata, koji se u glavnom slažu s ovim mislima.

IV. Ovaj blok imao bi da još pre izbora za Konstituantu na ovom temelju sporazuma izradi nacrt Ustava, da se stvar što pre i što uspešnije svrši u Ustavotvornoj Skupštini.

V. Potpisani izrazuju želju, da sve narodne stranke uzmu u pretres ove misli.

Jovan Cvijić, Dr. Ante Trumbić, Dr. Josip Smodlaka, Jov. Banjanin, Dr. Dinko Trinajstić, R. Lenac, Bogomir Bošnjak, Dr. Ferdo Šišić, Veljko Petrović, Alb. Bonetić, M. Savčić, M. Čingrija, Dr. Gustav Gregorin, prof. Vasa Stajić, Dr. Fran Barac, Dr. Ivo de Giuli, Josip Ribarić, Dr. Ivo Milić, Joakim Kunjašić.

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana

SADRŽAJ.

Str.

1914.

1. Manifest kr. srpske vlade. Beograd, 25. (12.) jula . . . 1
2. Manifest Regenta Aleksandra. Niš, 29. (16.) jula . . . 2
3. Zaključci »Hrvatske straže« u Buenos Airesu. 3. aug. . . 4
4. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Kragujevac, 4. aug. (22. jula) 5
5. Proklamacija crnogorskoga kralja Nikole. Cetinje, 7. aug. (25. jula) 6
6. Veliki knez Nikola Nikolajević srpskoj vojsci. Petrograd, 8. aug. (26. jula) 8
7. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Kragujevac, 16. (2.) nov. . 8
8. Izjava kr. srpske vlade u Narodnoj Skupštini. Niš, 7. dec. (24. nov. 10
9. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Kragujevac, 11. dec. (28. nov.) 10
10. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Kragujevac, 28. (15.) dec. . 10
11. Hrvatski odbor u Rimu protiv grofa Tisze. Rim, u decembru . 12

1915.

12. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Kragujevac, 7. jan. 1915. (25. dec. 1914.) 14
13. Upravni odbor »Jadranske legije« Jugoslavenima. London — Rim, mjeseca januara 15
13. Upravni odbor »Jadranske legije« Jugoslovenima. London — Rim, Rim, mjeseca januara 18
15. Rezolucija američkih Jugoslovena u Chicagu. 10. marta . . 20
16. Sjevero-američki Jugosloveni ruskom poslaniku Bahmetjevu u Washingtonu. Chicago, 23. marta 21
17. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Kragujevac, 4. apr. (22. marta) 22
18. Izjava g. Pašića u Narodnoj Skupštini. Niš, 28. (15.) aprila . . 23
19. Rezolucija jugoslovenskoga kongresa u Nišu. 6. maja (23. apr.) 24
20. Memoar Jugoslovenskoga odbora predan francuskoj vladi. Paris, 6. maja 24
21. Manifest Jugoslovenskoga odbora britanskom narodu i Parlamentu. London, 12. maja 36
22. Manifestacija hrvatskoga sabora. Zagreb, 14. juna . . . 37
23. Rezolucija sjevero-američkih Jugoslovena. Pittsburg, u julu . 40
24. Sjevero-američki Jugosloveni g. Pašiću. Pittsburg, u julu . . 40

Strana

25. Rezolucija Jugoslovena Južne Amerike. Antofagasta, 1. aug. . 41
26. Zaključak tajne sjednice srpske Narodne Skupštine. Niš, 23. (10.) aug. 42
27. Rezolucija sjevero-američkih novinara Jugoslovena. U augustu . 42
28. Manifest jugoslovenske ujedinjene omladine. Ženeva, u augustu 43
29. Jugoslovenski odbor. London. Paris, 1. okt. 44
30. Jugoslovenski odbor g. Pašiću. London, 12. oktobra . . . 45
31. Formular prisege južno-američkih legionaša. Antofagasta, u okt. 46
32. Proglas Jugoslovenskoga odbora britanskom narodu. London, 2. nov. 46

1916.

33. Rezolucija Jugoslovenskoga zbora u Antofagasti. 23. jan. . 48
34. Pozdrav Jugoslovena iz Antofagaste kralju Petru. 23. jan. . 48
35. Jugoslovenski odbor Regentu Aleksandru. Paris, 24. febr. . 49
36. Naknadni memoar Jugoslovenskoga odbora predan francuskoj vladi. Paris, 13. marta 50
37. Dr. Trumbić o jugoslovenskom pitanju. Paris, 20. marta . . 53
38. »Times« o budućnosti Jugoslovena. London, 31. marta . . 60
39. Regent Aleksandar engleskim odličnicima. London, 5. aprila . 61
40. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Krf, 20. (7.) apr. . . . 62
41. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Krf, 23. (10.) apr. . . . 64
42. Rezolucija velikog mitinga Čeha i Jugoslovena. London, 11. aug. 65
43. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Solun, 15. (2.) sept. . . 66
44. Jugoslovenski odbor protiv kleveta talijanske štampe. Paris, 22. okt. 67
45. Manifest Jugoslovenskoga odbora. Paris — London, u novembru 72
46. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Solun, 22. (9.) nov. . . 74
47. Drugi narodni kongres američkih Jugoslovena. Pittsburg, 29. i 30. nov. 74
48. General Bojović srpskoj vojsci. Bojno polje, 17. (4.) dec. . 80
49. Izjava Jugoslovenkoga odbora prigodom krunisanja cara i kralja Karla Habsburškoga. Paris, 18. dec. 82

1917.

50. Adresa hrvatskoga sabora. Zagreb, 9. marta 85
51. Program crnogorskoga odbora za narodno ujedinjenje. Paris, 27. (14.) marta 88
52. Proglas crnogorskoga odbora za narodno ujedinjenje. Paris, 27. (14.) marta 91
53. Argentinski Jugosloveni Sjedinjenim Državama. Buenos Aires, 15. apr. 93
54. Deklaracija Jugoslovenskoga kluba. Beč, 30. maja 94
55. Deklaracija Starčevićeve stranke prava. Zagreb, 5. juna . 94
56. Krfska deklaracija od 20. (7.) jula 96
57. Deklaracija crnogorskoga odbora za narodno ujedinjenje. Paris, 11. aug. (29. jula) 100
58. Crnogorski odbor prihvaća Krfsku deklaraciju. Paris, 14. (1.) aug. 100

Strana

59. Trščanski Slovenci i Hrvati protiv talijanskih aspiracija. Trst, 28. aug. 101
60. Izjava voda Slovenaca. Ljubljana, 15. sept. 102
61. Izjava klerikalne grupe bosansko-hercegovačkih katolika. Sarajevo, 17. nov. 103
62. Deklaracija Hrvata Bosne i Hercegovine. Sarajevo, 26. nov. . 104
63. Deklaracija oporbenih hrvatskih i srpskih zastupnika. Zagreb, 3. dec. 105
64. Jugoslovenski odbor predsjedniku Wilsonu. Paris, 9. dec. . 106
65. Izjava bosanskih Franjevaca. Sarajevo, 21. dec. . . . 107
66. Izjava hercegovačkih Franjevaca. Krajem 1917. i poč. 1918. . 108

1918.

67. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Solun, 1. jan. (19. dec. 1917.) 108
68. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Solun, 7. jan. (25. dec. 1917.) 109
69. Iz Wilsonove poruke kongresu. Washington, 8. jan. . . . 110
70. Jugoslovenski odbor protiv izjave g. Lloyd George-a. London, 11. jan. 112
71. Rezolucija slovenske »Narodne stranke«. Maribor, 13. jan. . 113
72. Rezolucija jugoslovenske akademske omladine u Zagrebu. 24. jan. 114
73. Izjava istarskih zastupnika. Istra, 25. jan. 116
74. Izjava srpske narodne radikalne stranke. Sremski Karlovci, 27. (14.) jan. 116
75. Jugoslovenski klub i Brest-Litovsk. Beč, 31. jan. . . . 117
76. Rezolucija slovenske »Narodne napredne stranke«. Ljubljana, 2. febr. 112
77. Iz Wilsonova govora u kongresu. Washington, 11. febr. . 123
78. Jugoslovenski odbor i Brest-Litovsk. London, sredinom februara 124
79. Rezolucija hrvatskih, srpskih i slovenskih političara. Zagreb, 3. marta 125
80. Rezolucija narodne skupštine u Zadru. 3. marta . . . 126
81. Proglas Dr. Ante Trumbića. Na proljeće 1918. . . . 127
82. Rezolucija narodne skupštine u Zametu. 7. aprila . . . 128
83. Izjava dalmatinskih zastupnika. Zadar, 14. aprila . . . 128
84. Izjava »Jugoslovenskoga kluba« i »Češkoga svaza«. Beč, 18. arp. 130
85. Rezolucija hrvatske socijalističke stranke. Zagreb, 1. maja . . 131
86. Rezolucija velike slovenske pučke stranke. Postojna, 5. maja . 133
87. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Solun, 5. maja (22. apr.) . 134
88. Jugosloveni i Česi protiv austrijske vlade. Beč, 7. maja . . 134
89. Memorandum američkih Crnogoraca predsjedniku Wilsonu. Maj — august 136
90. Rezolucija Starčevićeve stranke prava. Zagreb, 5. juna . . 138
91. Izjava dalmatinskoga Zemaljskoga odbora. Zadar, 19. juna . . 139
92. Rezolucija narodnoga zbora u Splitu. 2. jula 141
93. Rezolucija narodne organizacije za hrvatsko Primorje i Istru. Sušak, 14. jula 142
94. Velika politička skupština u Mansion-House-u. London, 25. jula 142
95. Pravilnik »Narodnega sveta«. Ljubljana, 16. aug. . . . 156
96. Narodni svet. Ljubljana, 17. aug. 158

97. Memorandum bosanskih Hrvata i Srba grofu Tiszi. Sarajevo, 20. sept. 161
98. Slovenci, Hrvati i Srbi te austro-ugarska mirovna nota. Zagreb, 24. sept. 165
99. Izjava g. Pašića pariskom »Tempsu«. Paris, 27. sept. . . 168
100. Rezolucija Srba i Hrvata iz Južne Ugarske. Subotica, 2. okt. . 168
101. Rezolucija socijalno-demokratske konferencije Hrvata i Slovenaca. Zagreb, 6. okt. 169
102. Osnutak »Narodnoga Vijeća«. Zagreb, 6. okt. 170
103. Hrvatsko-srpska koalicija ulazi u »Narodno Vijeće«. Zagreb, 8. okt. 170
104. Sastav i pravilnik Narodnoga Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba. Zagreb, 8. okt. 171
105. Manifest cara i kralja Karla. Beč, 16. okt. 176
106. Vojna zapovijed cara i kralja Karla. Schönbrunn, 17. okt. . 177
107. Izjava g. Pašića u »Morning Postu«. London, 17. okt. . . . 178
108. Wilsonov odgovor Austro-Ugarskoj. Washington, 18. okt. . . 179
109. Deklaracija Narodnoga Vijeća SHS. Zagreb, 19. okt. . . . 179
110. Saopćenje Narodnoga Vijeća SHS. Zagreb, 19. okt. . . . 181
111. Narodno Vijeće o Wilsonovoj noti. Zagreb, 21. okt . . . 181
112. Proglas bana Mihalovića. Zagreb, 22. okt. 182
113. Organizacija naroda. Zagreb, 23. okt. 183
114. Narodno Vijeće poziva na dobrovoljni narodni porez. Zagreb, 26. okt. 184
115. Skupština gradskog zastupstva u Zagrebu. 27. okt. . . . 185
116. Odgovor Austro-Ugarske Wilsonu. Beč, 28. okt. . . . 188
117. Austro-Ugarska moli za mir. Beč, 28. okt. 189
118. Proglašenje samostalne države Slovenaca, Hrvata i Srba, Zagreb, 29. okt. 189
119. Generali Šnjarić i Mihaljević hrvatskim četama. Zagreb, 29. okt. 210
120. Narodno Vijeće podmaršalu Metzgeru. Zagreb, 29. okt. . . 210
121. Proglas Narodnoga Vijeća vojsci. Zagreb, 29. okt. . . . 211
122. Organizacija Narodnoga Vijeća. Zagreb, 29. okt. . . . 212
123. Grad Ljubljana za Narodno Vijeće. 29. okt. 213
124. Organizovanje vlade SHS. Zagreb, 29. i 31. okt. . . . 213
125. Nadbiskup Dr. Bauer svomu kleru. Zagreb, 30. okt. . . 213
126. Rijeka u vlasti Narodnoga Vijeća. Rijeka, 30. okt. . . . 214
127. Manifest povjerenika Narodnoga Vijeća Riječanima. Rijeka, 30. okt. 215
128. Vojni izvještaj Narodnoga Vijeća. Zagreb, 31. okt. . . . 215
129. Nota države Slovenaca, Hrvata i Srba Ententi. Zagreb, 31. okt. 216
130. Obrazovanje vlade za Sloveniju. Ljubljana, 31. okt. . . 217
131. Narodno Vijeće SHS. Jugoslovenskom odboru u Londonu, Zagreb, 1. nov. 218
132. Bosna i Hercegovina pod upravom Narodnoga Vijeća. Zagreb, 2. nov. 218
133. Poziv Narodnoga Vijeća na mobilizaciju. Zagreb, 2. nov. . . 219
134. Predaja bivše c. i kr. mornarice Narodnom Vijeću. Zagreb, 2. nov. 220
135. Primirje Austro-Ugarske s Ententom. 2. nov. 221
136. Za narodni porez. Zagreb, 3. nov. 225

Strana

137. Demarš Dr. Korošca savezničkim vladama. Ženeve, 3. nov. . 225
138. Prenos gruntovnih državnih upisa. Zagreb, 4. nov. . . . 226
139. Protest Narodnoga Vijeća predsjedniku Wilsonu protiv talijanske okupacije. Zagreb, 4. nov. 227
140. Protest dalmatinske vlade protiv talijanske okupacije Zadra. Zadar, 4. nov. 227
141. Narodno Vijeće moli za pomoć Srbiju i Ententu. Zagreb, 4. nov. 228
142. Protest bosanske vlade protiv talijanske okupacije. Sarajevo, 5. nov. 229
143. General Franchet d'Esperey Narodnom Vijeću. Rijeka, 6. nov. . 230
144. Narodno Vijeće Jugoslovenskom odboru. Zagreb, 8. nov. . . 230
145. Narodno Vijeće kralj. srpskom ministarstvu inostranih dela. Zagreb, 8. nov. 231
146. Protestna nota Narodnoga Vijeća talijanskoj vladi. Zagreb, 8. nov. 231
147. Kralj. srpska vlada priznaje Narodno Vijeće u Zagrebu. Ženeve, 8. nov. 233
148. Depeša g. Pašića opunomoćenim ministrima kraljevine Srbije u Parizu, Londonu, Washingtonu i Rimu. Ženeve, 8. nov. . . 234
149. Narodno Vijeće generalu Franchet d'Espereyu. Zagreb, 8. nov. . 234
150. Narodno Vijeće kralj. srpskoj vladi. Zagreb, 8. nov. . . . 235
151. Ženevska deklaracija od 9. nov. 1918. 236
152. Zapisnik konferencije držane od 6. do 9. nov. u Ženevi . . 238
153. Prosvjed kod talijanske vlade u pitanju flote. Zagreb, 9. nov. . 241
154. Poslanica Narodnoga Vijeća SHS. o dočeku naših i savezničkih četa. Zagreb, 9. nov. 242
155. Madžarsko poslanstvo u Zagrebu. 9. nov. 243
156. Narodno Vijeće kralj. srpskoj vladi. Zagreb, 10. nov. . . . 245
157. Abdikacija cara i kralja Karla I. (IV.). Beč, 11. nov. . . . 246
158. Poslanica Narodnoga Vijeća SHS. seljacima. Zagreb, 14. nov. . 246
159. Izvještaj Dr. Tresića. Zagreb, 16. nov. 248
160. Okupacija Rijeke po Talijanima. Rijeka, 17. nov. . . . 249
161. Narodno Vijeće viceadmiralu Gauchetu. Zagreb, 18. nov. . . 250
162. Prosvjed Narodnoga Vijeća SHS protiv okupacije Rijeke. Zagreb, 18. nov. 251
162. Kr. srpska vlada Narodnom Vijeću o Rijeci. Zagreb, 18. nov. . 253
164. Rezolucija Hrvata iz primorskih krajeva. Zagreb, 19. nov. . . 253
165. Okružnica hrvatskoga episkopata. Zagreb, 19. nov. . . . 254
166. Nar. Vijeće usvaja ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom. Zagreb, 25. nov. 255
167. Zaključak središnjega odbora Narodnoga Vijeća o agrarnim reformama. Zagreb, 26. nov. 256
168. Odluka Podgoričke skupštine. Podgorica, 26. (13.) nov. . . 258
169. Delegati Narodnoga Vijeća u Beogradu. Zemun, 28. nov. . . 261
170. Zaključci konferencije katol. episkopata. Zagreb, 29. nov. . . 262
171. Dalmatinska zem. vlada kr. srpskoj vladi. Split, 30. nov. . . 263
172. Obrazovanje kraljevine SHS. Zagreb, Beograd, nov. i dec. . 264
173. Saopćenje o obrazovanju kraljevine SHS. Beograd, 3. dec. . 283
174. Priprave za obrazovanje prvog ministarstva. Beograd, 6. dec. . 284
175. Reorganizacija jugoslovenske vojske. Zagreb, 10. dec. . . 285

Strana

176. Rezolucija Starčevićeve stranke prava. Zagreb, 12. dec. . . 285
177. Sastav državnog ministarstva u Beogradu. Zagreb, 16. dec. . 288
178. Imenovanje prvoga ministarstva kraljevine SHS. Beograd 20. (7.) dec. 289
179. Imenovanje g. Stojana Protića zamjenikom g. Dr. Trumbića. Beograd, 20. (7.) dec. 291
180. Poslanstva, državna zastava i grb kraljevine SHS. Beograd 22. dec. 291
181. Raspust organizacije »Narodnoga Vijeća«. Zagreb, 28. dec. . 292
182. Srpska Narodna Skupština.. Beograd, 29. (16.) dec. . . . 293

1919.

183. Manifest Regenta Aleksandra narodu. Beograd 6. jan. 1919. (24. dec. 1918.) 298
184. Regent Aleksandar srpskoj vojsci. Beograd, 7. jan. 1919. (25. dec. 1918.) 301
185. Zakon o upotrebi novoga kalendara. Beograd, 23. (10.) jan. 1919. 302
186. Beseda Regenta Aleksandra, kojom je otvorio sednice privremenog narodnog Predstavništva. Beograd, 16. marta 1919. . 303

Prilozi.

I. Nekoliko reči o Krfskoj deklaraciji. Napisao Dr. Ante Trumbić u okt. 1917. 307
II. Pismo pok. Frana Supila g. Joci Jovanoviću o budućem našem ustavu. London, 22. jula 1917. 312
III. Prvi memoar delegacije kraljevine SHS. na konferenciji mira u Parizu. Febr. 1919. 314
IV. Dr. Janez Krek o jugoslovenskom pitanju i budućem ustavu. Misli izrečene god. 1916. 320
V. »Pariski predlog« nekih inteligenata o budućem ustavu kraljevine SHS. Paris, 22. marta 1919. 325

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana